

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

SİYÂHÎ DEDE DÎVÂNI
(İnceleme- Transkripsiyonlu Metin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLŞAH CANGÖZ

ANABİLİM DALI: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
PROGRAMI: ESKİ TÜRK EDEBİYATI

DANIŞMAN: PROF.DR. İ. GÜVEN KAYA

KOCAELİ 2010

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYÂHÎ DEDE DİVÂNI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLŞAH CANGÖZ

K.O.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 12/05/2010 tarih ve 2010/12 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 03/05/2010 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Gülşah Cangöz'ün "Siyâhî Dede Divânı" konulu tez çalışması Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Güven KAYA
(TEZ DANIŞMANI)

Prof. Dr. Aynur KOÇAK
(ÜYE)

Doç. Dr. Gencay ZAVOTÇU
(ÜYE)

KOCAELİ 2010

ÖNSÖZ

17.yy. Osmanlı İmparatorluğu için Duraklama Devri'nin başlangıcı olarak bilinir. 16. yy.da elde edilen başarılar bu yüzyılda birkaç fetihle sınırlı kalmıştır. Uzun süren savaşlar, devletin gücünü zayıflatmıştır. Gerek dışarıda, gerekse içerde imparatorluk itibar kaybetmiştir. Deneyimsiz ve küçük yaşta tahta geçen padişahlar, ekonominin bozulması ve bunların sonucu olarak ortaya çıkan isyanlar devleti tam bir duraklamanın içine sokmuştur.

Bir dönemin siyasi hayatıyla edebiyatının iç içe oluşunun doğal bir sonucu olarak, duraklamanın getirdiği bunalımlı dönem edebiyata da yansımıştır. Bu durumun yansımaları, sosyal hayatta da etkilerini göstermiştir. Okuyucuyu düşünmeye ve aydınlanmaya yönelten “hikemi şiir” bu dönemde varlığını hissettirmeye başlamıştır. O zamana kadar alışılmış şiir tarzının duygusal içerikte oluşu, şairleri, özellikle Nâbî'yi yeni bir üslup arayışına yöneltmiştir.

Bu gelişmelere ek olarak 15. yy.'da Konya ve çevresinde yaygınlaşan Mevlevîlik, bu yy.'da tüm Anadolu ve İstanbul'da yayılmış, kültür ve edebiyat alanlarına katkıda bulunmuştur. Birçok Mevlevî-Dîvân şairi bu yy.'da yetişmiş ve eserler vermiştir. Bu yy.'ın yetiştirdiği Mevlevî-Dîvân şairlerinden biri de Siyâhî Dede'dir. Döneminde yaşamış önemli bir şeyh olmasının yanı sıra, şiirle de ilgilenmiştir. Müretteb bir Dîvân'ı vardır. Elimizde Dîvânı'ndan başka eseri bulunmayan, bir Mevlevî olan Siyâhî Dede hakkında tezkirelerde rastladığımız bilgiler, bizi bu çalışmayı yapmaya sevk etmiştir. Çalışmamızda, Süleymaniye Kütüphanesinde mikrofilm olarak bulunan Dîvân'ını esas aldık. Araştırmalarımız neticesinde Dîvân'ın nüshasını Türkiye'deki kütüphanelerde bulamadık.

İnceleme ve metin olarak iki bölümde hazırladığımız bu çalışmanın ilk bölümünde şâirin yaşadığı dönemin genel özelliklerini ele aldık. Eserinden hareketle Siyâhî Dede'nin hayat hikayesini ve edebi kişiliğini ortaya koyduk. Ardından Dîvânı şekil ve içerik açısından inceledik. İkinci bölümde, Dîvân'ı transkripsiyon harfleriyle yeniden yazdık. Ekler bölümüne, orijinal metinden yararlanmak isteyen

araştırmacılar için Dîvân'ın tıpkıbasımını ve Siyâhî Dede'nin bulunmuş olduğu Lefkoşe Mevlevîhanesi'nin fotoğraflarını ekledik.

Bu çalışmayı meydana getirirken, Dîvân'ın Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan mikrofilminin tavsîfini yapıp, imla özelliklerini belirttik. Dîvân'ın elimizdeki tek yazması olması nedeniyle; vezin ve anlamla ilgili yaptığımız düzeltmeleri, metin tamirini köşeli parantez içinde gösterdik. Dîvân'ın nazım şekilleri sıralamasına müdahalede bulunmadık.

Çalışmamızda, farkında olmayarak yaptığımız hata ve eksikliklerin hoşgörü ile karşılanacağını umuyor, bir Mevlevî dedesinin kaleme almış olduğu bu eseri gün ışığına çıkarmış olmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Çalışmam esnasında, tezin her bir bölümünü inceleyerek ilmî birikimi ve engin tecrübesiyle bana yol gösteren, bilimsel kaidelere uygun bir çalışma hazırlamama yardımcı olan saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. İ. Güven KAYA'ya, Farsça beyitlerin okunmasındaki yardımları için Prof. Dr. Naci TOKMAK'a, çalışmamın son aşamasında bilgi birikimiyle yanımda olan Arş. Gör. Gülçin TANRIBUYURDU'ya, benden maddi ve manevi desteğini bir an olsun esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

KOCAELİ, 2010

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT.....	IX
KISALTMALAR.....	X
1. SİYÂHÎ DEDE’NİN YAŞADIĞI DÖNEMİN GENEL ÖZELLİKLERİ	XI
1.1.17. Yüzyıl Tarihi	XI
1.2.17. Yüzyıl Edebiyatı	XIV
2. SİYÂHÎ DEDE’NİN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ	XVI
2.1.Hayatı.....	XVI
2.2.Edebî Kişiliği	XVIII
3.ESERLERİ.....	XXIII
3.1.Dîvânı.....	XXIII
4.ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	XXIV
4.1.Nazım Şekilleri.....	XXIV
4.2.Vezin.....	XXXVII
4.3.Kâfiye.....	XLI
4.4.Dil Özellikleri.....	XLIV
4.5.İmlâ Özellikleri.....	XLVII
5.DÎVÂN’DA ADI GEÇEN ŞAHSİYETLER.....	L
5.1.Dînî Şahsiyetler.....	L
5.2.Hükümdar ve Devlet Adamları.....	LXV
5.3.Şâirler ve Mucitler.....	LXVII
5.4.Ressamlar ve Nakkaşlar.....	LXVIII
5.5.Hekimler ve Filozoflar.....	LXIX
5.6.Mutasavvıflar ve Din Büyükleri.....	LXXI
5.7.Târîhî ve Efsanevî Şahsiyetler.....	LXXIII

6.DÎVÂN'DA YER ALAN İSLÂMÎ KAYNAKLI SÖZLER.....	LXXXIII
7. DÎVÂN'DA YER ALAN DÎNÎ KAVRAMLAR.....	LXXXIX
7.1. İbadetle İlgili Kavramlar.....	LXXXIX
7.2. Ahiretle İlgili Kavramlar.....	XCII
7.3. Melekler.....	XCVI
7.4. Diğer Dînî Kavramlar.....	XCVIII
8. DÎVÂN'DA YER ALAN MEVLEVÎLİKLE İLGİLİ TERİMLER.....	CII
9. DÎVÂN'DA YER ALAN DENİZCİLİK TERİMLERİ.....	CVI
10.DÎVÂN'DA YER ALAN YER ADLARI.....	CXVI
10.1.Ülke ve Şehir Adları.....	CXVI
10.2.Adalar.....	CXXIV
10.3.Nehir ve Denizler.....	CXXV
10.4.Dağlar ve Diğer Yer Adları.....	CXXVII
11.DÎVÂN'DA YER ALAN ÇİÇEK İSİMLERİ.....	CXXIX
12.DÎVÂN'DA YER ALAN AĞAÇ İSİMLERİ.....	CXXXVII
13.DÎVÂN'DA YER ALAN İÇECEK İSİMLERİ.....	CXL
14.DÎVÂN'DA YER ALAN YİYECEK İSİMLERİ.....	CXLV
15.DÎVÂN'DA YER ALAN MEYVE İSİMLERİ.....	CXLVIII
16.DÎVÂN'DA YER ALAN MÜZİK ALETLERİ.....	CLI
17.DÎVÂN'DA YER ALAN MAKAMLAR.....	CLV
18.DÎVÂN'DA YER ALAN KOKULAR.....	CLVIII
19.DÎVÂN'DA YER ALAN MESLEKLER.....	CLX

20.DÎVÂN'DA YER ALAN KİŞLİKLER.....	CLXV
20.DÎVÂN'DA YER ALAN HAYVAN ADLARI.....	CLXIX
21.DÎVÂN'DA YER ALAN DEĞERLİ MADENLER.....	CLXXXI
22.DÎVÂN'DA YER ALAN EŞYALAR.....	CLXXXV
23.1.Savaş Aletleri.....	CLXXXV
23.2. Mutfak Aletleri.....	CLXXXVI
23.3. Diğer Eşyalar.....	CLXXXIX
23.DÎVÂN'DA YER ALAN TOPLULUKLAR.....	CXCIV
23.1.Kavimler, Milletler, Sülaleler.....	CXCIV
23.2.Dînî Topluluklar.....	CXCII
24.DÎVÂN'DA YER ALAN KOZMİK UNSURLAR.....	CXCVIII
25.DÎVÂN'DA YER ALAN DOĞA İLE İLGİLİ UNSURLAR.....	CCI
25.1.Hava Olayları.....	CCII
25.2.Mevsimler.....	CCV
26.DÎVÂN'DA YER ALAN BURÇLAR.....	CCVII
27.DÎVÂN'DA YER ALAN AĞIRLIK VE PARA BİRİMLERİ.....	CCIX
28.DÎVÂN'DA YER ALAN EĞLENCE UNSURLARI.....	CCX
29.DÎVÂN'DA YER ALAN ESER ADLARI.....	CXCV
30.DÎVÂN'DA YER ALAN YAPI UNSURLARI.....	CCXIII
31. NÜSHA TAVSİFİ.....	CCXV

32. METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YOL.....	CCXVI
33. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	CCXVII
34. TRANSKRİPSİYONLU METİN	
34.1. KASİDELER.....	1
34.2. TARİHLER.....	159
34.3. MÜSEDDES.....	188
34.4. TAHMİS.....	189
34.5. GAZELLER.....	191
34.6. MÜSTEZAD.....	235
SONUÇ.....	243
KAYNAKÇA.....	244
ÖZGEÇMİŞ.....	245
SİYÂHÎ DEDE DÎVÂNI'NIN TIPKIBASIMI	
FOTOĞRAFLAR.....	

SİYÂHÎ DEDE DÎVÂNÎ

Gülşah CANGÖZ

Anahtar Kelimeler: Siyâhî Dede Dîvânî'nin incelemesi, Mevlevîlik ve denizcilik terimleri, transkripsiyonlu metin, tıpkıbasım ve Lefkoşe Mevlevîhanesi'nin fotoğrafları.

Özet: Bu çalışma, 17. yy.'ın ikinci yarısında yaşamış, bir Mevlevî dedesi olan Siyâhî Dede'nin Dîvânî'nı tanıtmak amacıyla yapılmıştır. Bu tez hazırlanırken, tasavvuf yolunda ilerleyen bir Mevlevî dedesinin, aynı zamanda şiire yatkınlığının bir göstergesi olan Dîvân'ının ve sanat anlayışının sunulması hedeflenmiştir. Dîvân'da yer alan Mevlevîlik ve denizcilik terimleri de ayrıntılı bir biçimde işlenmiştir. Çalışma devir-şahsiyet-eser üçgeninde ele alınmıştır. Dîvân metni, transkripsiyon harfleriyle yeniden yazılmış ve içindeki çeşitli unsurlarla ilgili geniş bir inceleme yapılmıştır. Dîvân'ın tıpkıbasımını ve Lefkoşe Mevlevîhânesi'nin fotoğrafları ekte sunulmuştur.

THE DIVAN OF SIYAHİ DEDE

Gülşah CANGÖZ

Key Words: Textual analysis of the Divan, Mevlevî teachings and practices and maritime terms, text the with transcripcion alphabet, facsimile and the photos

Abstract: This study is to show the Dîvân of the Siyâhî Dede who lived in the second half of the 17th century. Durind the preparation of the study, it was aimed to present the understanding of art and Dîvân which shows the skill of poetry of a Mevlevî dervish who is taking steps to sufism. The terms of Mevlevî teachins and practices and maritime which can be found in the Dîvân was studied. The study was based on the triangle of the period-the personality and the production. The text of Dîvân was written fort he second time with the transcription letters and a wide study was done about various elements in the text. The facsimile of the Divân and the pictures of the Mevlevîhane of Lefkoşe were attached to the text.

KISALTMALAR

- a.g.e. : adı geçen eser
B. : beyit
Ank. : Ankara
Ans. : ansiklopedi
Bkz. : bakınız
böl : bölüm
Bşk. : başkanlığı
c. : cilt
Drl : derleyen
Dz.K. K.: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
Edeb. : edebiyat
G. : gazel
Fak. : fakülte
Haz. : hazırlayan
İst. : İstanbul
K. : kaside
Kd. Alb.: Kıdemli Albay
Kıt. : kıta
MEB. : Milli Eğitim Bakanlığı
Muh . : muhammes
Müs. : müseddes
s. : sayfa
S. : sayı
T. : tarih
Tah. : tahmis
TDK. : Türk Dil Kurumu
TTK. : Türk Tarih Kurumu
Ünv. : üniversitesi
Yay. : yayınları
YKY. : Yapı Kredi Yayınları

1.SİYÂHÎ DEDE’NİN YAŞADIĞI DEVRİN GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1.17. Yüzyıl Tarihi

Bir dönemi etkileyen tarihi ve siyasi olayların, o dönemin düşünce sistemini, sosyal hayatını ve edebiyatını da etkileyeceği bir gerçektir.

17. yy.’da Osmanlı İmparatorluğu siyasi, ekonomi ve sosyal alanda oldukça çalkantılı bir dönem geçirmiştir.17. yüzyıl genel hatlarıyla Osmanlı İmparatorluğu için Duraklama Döneminin başlangıcını temsil eder. 16. yüzyılda elde edilen başarılar, bu yüzyılda birkaç kale ve adayla sınırlı kalmıştır. Ancak yine de bu duraklama, gerek iç gerekse dış siyasette kendisini hissettirmemiştir.

Bu yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu’nun çeşitli cephelerde uzun yıllar süren savaşlar yapması sonucu güç kaybettiği, devleti idare eden deneyimsiz padişahların tahta geçtiği ve sık sık tahttan indirildiği, ekonominin bozulduğu, isyanların çıktığı bir dönemdir. Deneyimsiz sultanların tahtta olması, valide sultanların ve üst düzey yöneticilerin yönetimde söz sahibi olmaları sonucunu doğurmuştur.

Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu bu durumdan, sultanların ve üst düzey yöneticilerin yanı sıra kadılar da sorumludur. Mahkemelerde yürütülen adalet işlerine rüşvet karışmış, adaletsizlik ve haksızlıklar alıp yürümüştür. Bu dönemde, gelir getiren has araziler de babadan oğula sahip değiştirmeye başlarken ekilip biçilememiş, bakımsız bırakılmış, gelir getiremez duruma gelmiştir. Savaşlar uzun sürdüğü için sosyal hayat zarar görmüş, eğitim de aksadığından orduda askerî disiplin bozulmuştur.

“17.yüzyılın ilk başlarında tahta geçen I. Ahmed, Celâli isyanları nedeniyle 1606’da Zitvatoruk Anlaşması’nı imzalayarak İmparatorluğun yeni fetihlerde bulunma emellerine son vermek zorunda kalmıştır.”¹

¹ Prof. Dr. Mine Mengi, **Eski Türk Edebiyat Tarihi**, Ank: Burak Matbaası,1994 s. 174

Osmanlı Devleti bu yüzyılda, II. Osman'ın öldürülmesi nedeniyle büyük sorunlar yaşamıştır. Ardından IV. Murat ve Köprülüler yönetimi sırasında biraz rahatlamış; fakat Celâli isyanları ve Kadızâdeliler ile Sivâsiler arasında yaşanan kültürel mücadele toplumda yaralar açmıştır. Bunun yanı sıra iktisadi alanlarda ortaya çıkan sıkıntılar da bütün bu olumsuz gelişmeleri hızlandırmıştır. Özellikle bozgunla sonuçlanan Viyana kuşatması ve ardından 1699 yılında imzalanan Karlofça Anlaşması, Osmanlı toplumunu duraklama döneminden gerileme dönemine sokmuştur.¹

Siyâhî Dede, Dîvân'ında döneminin sultanlarından II. Süleyman ve II.Ahmed'e birer târîh düşmüş, devletin içinde bulunduğu sıkıntıyı şirine yansıtmıştır.

**'Alev-gîr oldu gîtükdüce şerâr-ı âteş-i âşüb
Gezend-sâz oldu vardukdüce qarâr-ı qarır-ı Hâkâna**

**Dirîgâ hayf u vâh ile qarîb oldu gibi sâ'at
Ki böyle gâlib oldu hıbbuñla kâfir müselmâna²**

II. Süleyman'ın tahta çıkmasıyla dünyanın zulümden kurtulduğunu söyleyerek mübalağa yapmaktadır.

**Tulû' itdi çün mihr-i salţanat burc-ı 'adâletden
Cihândan gitdi zulmât-ı zalam hamd ola Yezdâna³**

II.Ahmed döneminde vezir olan Köprülü Mustafa Paşa da başarılarıyla, döneminin ön plana çıkan vezirlerinden olmuştur. Öyle ki şâir II. Ahmed'in cülusuna düştüğü tarihte Mustafa Paşa'yı över ve onun Belgrad seferinden bahseder.

¹ Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Ank: Grafiker Yay., 2. baskı,2003 s.108

² Bkz. Metin T. I,9,10 s.158

³ Bkz. Metin T. I,28 s.160

Ne vezîr ol kim odur Rüstemi şimdi dehrûñ
Eyledi fetḥ Beligıradı o şîr-i ğarrân

Ya'nî ol Muştafâ Paşa ki vezîr ibn-i vezî
Şa'aķâ melce'-i zâlim-keş-i bî-reyb u gümân

Nâ'il-i 'ilm ü hüner Âşaf-ı şânî güyâ
Mâ'il-i 'adl-i 'Ömer şâhib-i kuṭb-ı devrân

Böyle bir pâdişehûñ böyle vezîr-i kâmil
Ola rahş-ı zafer encâmı olunca püyâ ¹

“Böylece 17. yy. Osmanlı'nın batıda Avrupalılar, doğuda ise İranlılar'la sürekli savaştığı, içte isyanların, idari ve ekonomik bozuklukların yaşandığı bir yüzyıldır. Dokuz padişahın saltanat dönemlerinin idrak edildiği 17. yüzyılda devlet otoritesi sarsılmış, idari kurumlar bozulmaya başlamıştır. Osmanlı, bu yüzyılda Batı'daki gelişmelere ayak uyduramamaktadır.”²

Bu yüzyılda siyasi ve ekonomik gelişmelerin aksine edebiyatta bir duraklama söz konusu değildir. Klasik edebiyat, bu dönemde en güzel örneklerini vermeye devam etmiştir. Edebiyat, bu gücünü sağlam alt yapısına borçludur. Bu yüzyılın padişahları edebiyat ve şiirle pek alakalı olmasalar da, içlerinden IV. Murat ve I. Ahmed şiire duydukları zevkle bu çoğunluğun dışında kalmışlardır.

¹ Bkz. Metin T. II, 5,6,7,8 s.161

² Mengi, a.g.e., s.174

1.2. 17. Yüzyıl Edebiyatı

17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Duraklama Dönemi'ne girmiş olduğu halde 17. yüzyıl edebiyatı bundan çok fazla etkilenmeden gelişimini sürdürmüştür. Bu durum edebiyat-devir arasındaki doğru orantıyı bozmuştur. Edebiyatın hiçbir olumsuzluktan etkilenmeden gelişimini sürdürmesinin en büyük nedeni önceki yüzyıllarda sağlam temeller üzerinde kurulmuş olmasıdır. İran şiirini kendisine örnek alan bu edebiyat, bu yüzyılda İran şiiriyle rahatlıkla yarışacak duruma gelmiştir. Teknik açıdan güçlenmiş, zarif bir anlatım kazanmıştır.

Yalnız yüzyılın sonuna doğru ortaya çıkan çalkantılı siyasi hayat, sosyal hayatı etkilemeye başlamıştır. İçinde buldukları durumu kağıda dökmek isteyen şâirler Klasik edebiyatın lirik anlatımıyla bu olumsuzlukları ifade güçlüğü çekeceklerini anlayınca, hieve yönelmişlerdir. Nef'î bu alanda bir öncü sayılabilir.

17. yüzyılın oturmuş, zarif edebiyatına baktığımızda Arapça ve Farsça kelimelerde artış olduğunu ve dilin daha da ağırlaştığını görürüz. Ancak yine de aruzu Türkçe'ye ustalıkla uyduran, Türkçe kelimelerle şiir yazan şâirlerimiz de vardır.

Bu yüzyılda edebiyata hakim akımlar olduğu gözlenir. Bunlardan ilki Hint üslubu anlamına gelen “Sebk-i Hindî” akımıdır. Anlam güzelliğine önem verilir. Anlam derinliği ön plana çıkmış, bu durum hayali unsurlara yer açmış, bu da şiirin anlaşılmasını güçleştirmiştir. Söz kısalmış, anlam derinleşmiştir. Tek bir sözcükle bir hikaye anlatılmış, bir olaya telmihte bulunulmuştur. Hayalin şiire girmesiyle yeni mazmunlara yer verilmeye başlanmıştır. Bu akımın en önemli özelliği de şiire tasavvufu getirmiş olmasıdır. “Acılardan, sıkıntılardan kurtulmak için şâirler tasavvufa sığınma gereğini duymuşlar, ayrıca açıkça söyleyemediklerini tasavvuf perdesi ardından daha rahat söyleyebilmişlerdir. Ancak, Sebk-i Hindî şâiri için tasavvuf, ilgi duyduğu ve şiirinde işlediği bir konu olmakla birlikte mutasavvıf şâirde

olduğu gibi amaç değil, daha çok önemli bir araçtır”¹ Sebki Hindî'nin önemli Şairleri arasında Na'ili ve NeŐati'yi sayabiliriz.

Bu yüzyılın diğer önemli bir akımı da “hikemi Şiir”dir. Okuyucuyu dŐdrmeye ve aydınlatmaya yönelik olan bu Şiir tarzı, didaktiktir. Edebiyatımızdaki en güçlü temsilcisi Nabi'dir. “17. yüzyılda hikemi Şiir tarzının bir akım olarak ortaya çıkıŐında gerileme dönemini yaşayan Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, sosyal ve ekonomik yapısındaki durgunluğu hatta daha doğru bir ifadeyle yaşanan kargaŐa ve karıŐıklıđın etkisi olmuştur.”² Hikemi Şiir içinde halk söyleyiŐleri, atasözleri, deyimler barındırır. Bu ifadeden hareketle Sıyahi Dede'nin hikemi bir Őair olduğunu söylemek mümkündür. O da eserinde deyimlere ve halk syleyiŐlerine yer vermiştir. Yol gösterici ve eğitici konulara yönelir.

“Dıvân Edebiyatı'nın en önemli Őair kaynaklarından biri olan Mevlevilik, en çok Şairi bu yüzyılda yetiŐtirdi. NeŐati dışında Sabuhî Ahmed Dede (l.1647), Fasih Ahmed Dede (l.1699), Cevri (l.1654) ve Mezakî (l. 1676) bunların baŐlıcalarıdır.”³ Bu sıralamaya elimizde Dıvânı bulunan Siyahi Dede'yi de ekleyebiliriz.

Bu yüzyılda kasıde ve gazel geliŐme fırsatı bulmuştur. Ama bu geliŐimi, bu iki nazım Şekliyle kısıtlamak yanlış olur. Mesnevî nazım Şekli de bu yüzyılda en çok geliŐme gösteren nazım Şekilleri arasındadır.

¹ Mengi, a.g.e., s.178

² Mengi, a.g.e., s.180

³ **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ank: Grafiker Yay., 2. baskı, 2003 s.114

2. SİYÂHÎ DEDE’NİN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

2.1. Hayatı

Adı tezkirelerde Siyâhî Mustafa Dede¹, Siyâhî-i Mevlevî², Siyâhî-i Diger³ ve Hazret-i Siyâhî Mustafa Dede⁴ olarak geçer. Siyâhî Dede hakkında bulabildiğimiz bilgiler, ağırlıklı olarak Mevlevî tezkirelerinden olmakla birlikte, çoğunlukla birbirinin aynıdır. Bu bilgilerde şairin hayat hikayesi hakkında fazla ayrıntı yer almaz.

Hakkında bilgiler bulabildiğimiz tezkirelerin hepsinde ‘Kıbrıslı’⁵ olduğu yazılı olmasına rağmen, hangi tarihte doğduğu hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Doğumuyla Mevlevî oluşu arasında geçen süre içindeki hayatı, nasıl bir çocukluk geçirdiği ve nasıl bir eğitim aldığı konusunda da tezkirelerde bir bilgiye rastlayamadık.

Mahlasının Siyâhî oluşuyla ilgili olarak ‘validesinin Habeşistan köklerine dayanması, dolayısıyla Mustafa Dede’nin de siyah çehreli olduğu’⁶ bilgisi yer alır. Dâniş Ali Dede Lefkoşe Mevlevîhânesi’ne şeyh olduktan sonra, Siyâhî Dede ona intisâb etmiş, onun hizmetinde bulunmuş ve dünya ve ahretle ilgili ilimleri öğrenmiş, mesnevi dersi almıştır.⁷ Sonra Konya’ya giderek Hazret-i Mevlânâ’nın âsitânında hizmette bulunmuştur.⁸ “Andan Karahisâr-ı Sâhib’e gelerek Sultân Dîvân âsitânesinde Kemâl-zâde Şeyh Ebû Bekir Efendi’ye nice rûz u leyâl mülâzemet

¹ Esrar Dede, **Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye**, Haz. Dr. İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. Ank:2000 s.225

² Mehmed Sirâceddin, **Mecma’-ı Şu’arâ ve Tezkire-i Üdebâ**, Haz. Dr. Mehmet Aslan, Sivas:1994 s.122

³ Sâlim Efendi, **Tezkiretü’ş-Şu’arâ**, Haz. Prof. Dr. Adnan İnce, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. Ank:2005 s.414

⁴ Mustafa Sakıb Dede, **Sefine-i Nefise-i Mevleviyân**, tashih Mehmed Arif Paşa., Kahire : Mektebetu Vehbe s.218

⁵ Esrar Dede, **Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye**, (Haz. Dr. İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. Ank:2000), Mehmed Sirâceddin, **Mecma’-ı Şu’arâ ve Tezkire-i Üdebâ**, (Haz. Dr. Mehmet Aslan, Sivas:1994), Sâlim Efendi, **Tezkiretü’ş-Şu’arâ**, (Haz. Prof. Dr. Adnan İnce, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. Ank:2005)

⁶ Mehmed Sirâceddin, a.g.e. , Sâlim, a.g.e.

⁷ Dr. İlhan Genç, Kıbrıs Lefkoşe Mevlevîhânesi’nde Yetişmiş Mevlevî Dîvân Şâirleri, II. Uluslar arası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Kasım 1998, Esrar Dede, a.g.e. s.225, http://web.deu.edu.tr/~ilyas/genç/dosyalar/lefkose_mevlevihanesinde.pdf

⁸ Mehmed Sirâceddin, a.g.e. s.122

etmekle haber-dâr-ı âlem-i esrâr bir ârif-i âgâh oldu.”¹ Ardından Dânişî’nin Kudüs meşihatine tayini üzerine onun yerine Lefkoşe Mevlevîhanesi şeyhi olmuş ve onun sohbetlerini sürdürmüştür. Bir müddet görevini ifa ettikten sonra Gelibolu meşihatine tayin olunmuştur. Vatanından ayrıldığı dönem yazdığı kasîdede bu hasretini dile getirmiştir.

**Niçe müddet durur ehl ü ‘ıyālūmden cūdā düşdüm
Ki kıldı sūziş-i ḥasret dil ü cān vatanum efnā²**

Bu esnada Mısır Mevlevîhânesi’nde meydana gelen bozukluk ve karışıklık sebebiyle , Mısır Mevlevîhânesi’ne nakl olunmuştur. **Mecma‘-ı Şu‘arâ ve Tezkire-i Üdebâ**’da bu tayinin 1686 yılında gerçekleştiği yazar. Bu karışıklığı giderdikten sonra tekrar Lefkoşe Mevlevîhânesi’ndeki görevine atanmış ve ölümüne kadar burada şeyhlik yapmıştır. **Mecma‘-ı Şu‘arâ ve Tezkire-i Üdebâ**’da dönüş tarihi 1704 olarak yer alır. Mısır Mevlevîhânesi’ndeki yerine de oğlu Arif Dede’yi bıraktığını yine İlhan Genç’in makalesinden öğreniyoruz.

Mustafa Sâkîb Dede’de “zamânlarında hüsn-i sülûk u tûl-i ömrle mümtâz u ebû’l-meşâyih-i asrları olmagla ser-firâz” olduğu yazar. Mehmed Sirâceddin ve Esrar Dede’nin tezkirelerinde de onun, zamanında “şeyhü’l-meşâyih” olarak tanındığını belirtir.

İlhan Genç’in “ Kıbrıs Lefkoşe Mevlevîhanesi’nde Yetişmiş Mevlevî Divân Şâirleri” adlı makalesine ve Esrar Dede’nin tezkiresine baktığımızda, kendisi dedelik makamına yükseldikten sonra kendisine intisab etmiş çok sayıda talebesinin olduğunu görürüz. Bunlara örnek olarak, Mustafa Sakîb Dede, Tâlib Dede, Muhammed Mukim Dede, Nesib Dede, Ahmed Dede Müneccimbaşı, Derviş Lebîb, Hızır Handî Dede’yi verebiliriz.

Siyâhî Dede’nin Mevlevî olduğunu, Mevlânâ’nın yolundan gittiğini eserinde görmek mümkündür.

¹ Mehmed Sirâceddin, a.g.e., s.122

² Bkz. Metin K. XV,59 s.87

‘Aşk itdi beni bi-ḥamdi’llāh
Kemterin gedā-yı Mevlānā ¹

...

‘Aşk itdi beni çü mestāne
Sāgar-āşām-ı bezm-i Mevlānā ²

Bir süre daha Lefkoşe’de görevini yerine getirdikten sonra “H. 1122”³ tarihinde vefat etmiş ve Lefkoşe Mevlevîhanesi’ne gömülmüştür. Ancak bazı kaynaklar şâirin “H. 1123”⁴’de öldüğünü yazar. Şâirin mezarına ulaşip fotoğraflamak istedik. Ancak Kıbrıs Barış Harekatı sırasında Mevlevîhane bombalandığı için, içeride bulunan bir çok mezarın, mezar taşları kırılmış ve birbirine karışmış. Bu yüzden içeride yer alan türbelerden hangisinin Siyâhi Dede’ye ait olduğunu tespit edemedik.

2.2. Edebî Kişiliği

17. yüzyılın siyasi anlamda yaşadığı duraklama, edebiyatta kendini göstermemiştir. Aksine bu yüzyılda Dîvân Edebiyatı en zarif ve en olgun örneklerini vermeye devam etmiştir. Bu dönemde edebiyatta hakim olan iki akım vardır. Sebki Hindî ve Hikemi şiir tarzı.

Siyâhî Dede şiire alaka duymuş bir Mevlevîdir. Bu sebeple tasavvuf düşüncesinden uzak eserler vermiş olması düşünülemez. Kaldı ki Divân Edebiyatı, Mevlevî şâirler açısından en verimli dönemini bu yüzyılda yaşamıştır. Tasavvuf izinde eser veren Siyâhi Dede, yüzyılın gelişmelerinden de uzak kalmamıştır. Az sözle çok şey anlatan ve tek bir kelimeyle bir olay veya hikâyeye teşbih ve telmih yapan Sebki Hindî akımından etkilenmiştir. Eserinde bu tarz beyitlere sıklıkla rastlanır.

¹ Bkz. Metin K. IX 136 s.54

² Bkz. Metin K. IX 142 s.55

³ Esrar Dede a.g.e. s.228

⁴ Sâlim a.g.e. s.414, Mehmed Sirâceddin a.g.e. s. 123

‘Aşkdur gayret-i ‘Ömerden iden
Âteş-i efrûhte-dili a‘dâ

Dem-be-dem hançer-i hamîyyet ile
Sîne-i düşmene şikâf-ı peydâ

‘Aşkdur eyleyen çü ‘Osmânuñ
Râh-ı dinde vücûdını efnâ

Çatre-i hûn-la‘l-i rengînuñ
Şahn-ı muşhafda lâle-i hamrâ

‘Aşkdur eyleyen ‘Alîyi o dem
Bâb-ı Hayber-figende şîr-i veğâ ¹

Kur’an’da geçen ayetlerden de iktibas yaparak anlatmak istediğini daha özlü biçimde anlatma yoluna gitmiştir.

Küntü kenze rumûzını fehm it
Feyz-i icabet oldu hilkat zâ ²

Abdûlbâki Gölpinarlı ‘100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler’ adlı eserinde, Mevlevlik’te Hurûfliğin tesirleri olduğunu belirtmiş ve Agazâde Mehmed Dede (959 H.-1652-1653), Siyâhî Dede (1122 H.-1710), Esrar Dede (1211 H.-1796-1797) hatta Huseyn Fahreddin Dede (1329 H.- 1911) gib Mevlevî büyüklerinin şiirlerindeki Hurûflik temlerinin bu etkiyi gösterdiğini eklemiştir.

Esrar Dede’nin de tezkiresinde belirttiği gibi ârifâne ve şâirane şiirler kaleme almış, kendinden emin bir duruş sergilemiş, bunu beyitlerinde yansıtmıştır.

¹ Bkz. Metin K. IX, 37,38,39,40,41 s.46

² Bkz. Metin K. IX,2 s42

O zevk ile ide oldum da bir ğazel-inşā
Ki ola her dūr-i nazmı ger inbihā-yı bahār ¹

...

Ṭūṭı-i mu'cize gūyān-ı zamāndur alemüm
Ya'nı kim nāṭıka pırā-yı zebāndur alemüm

Mehbiṭ ü menzil-i ilhām-ı ezel olsa n'ola
Kāşif-i sırr-ı rumüz-ı dil ü cāndur alemüm

Defter-i micmel-i esrār-ı dil-i pür rāzı
Başlasa şerḥe eger sihr-i beyāndur alemüm

Naḥl-ı Ṭübā-yı ma'ārif şemere hem-ser olan
Sidre-i bāğ-ı mu'allā-yı cināndur alemüm ²

Siyāhı Dede'nin Dıvānı'nda kasıdeler geniş bir yer tutar. Bunda yaşadığı dönemde kasıde nazım şeklinin ön planda olması sebep gösterilebilir. Yaşadığı dönemin ve bölgenin öne çıkmış şahıslarına yazdığı kasıdeler, klasik kasıde formuna uygun olarak yazılmıştır. Kasıdelerde kendini övdüğü Fahriye bölümlerini genelde uzun tutmuştur.

Ben ol şā'ir-i sihr-āferın kim gevher-i nazmum
Olur ziynet-fezā-yı ṭāvķ-ı cān-ı şāhid-i ma'nā

Ben ol şāhib-ķırān-ı 'arşā-ı nazmum ki destümde
Olur çün kılķ-i sertizüm iki bāşlu bir ejderhā

Benüm ol şır-i merd-i bişe-i nazm-ı belāgat kim
Ğıdā-yı ṭab'-ı pāküm kebk-i mazmūñ āhū-yı ma'nā

¹ Bkz. Metin K. XVII,50 s.100

² Bkz. Metin K. XI, 1,2,3,4 s.60

Ben ol şayyād-1 deşt-i ma‘niyem kim her şebān-rūzi
Şikār-1 bāz-1 fikrüm yā hümādur yā dil-i ‘anķā

Benüm ol müstefeyz-i nefħa-i feyyāz-1 muṭlaķ kim
Sirişt-i ṭynet-1 ṭab‘umda ķonmuş şi‘r ile inşā

Nesīm-i şā‘iriyet ķün zerāt olduķça tab‘umdan
Olur ebķār-1 ma‘nā gonçe-i ħamrā gibi ra‘nā

Eger taşdı‘e bā’iş olmasaydı nazm-1 dil-sūzum
İderdi bu cihānı medħūñ ile velvele-ārā

Yeter kılduñ Siyāhī lāfi şi‘r ü şā‘iriyetden
Duā‘ hengāmı irdi ķıl ħulūş-1 bālūñi ihdā ¹

Siyāhī Dede’nin benimsemiş olduğu Mevlevîlik anlayışının, edebi kişiliğinin şekillenmesinde payı yadsınamaz. Mevlānā, Bostan Çelebi Mevlevî büyüklerine kasîdeler yazması ve diğerk büyük mutasavvıfları beyitler arasında sık sık anması dikkate değerdir.

Söyleden Bāyezīdi behiş urup

ليس في جيبته سو المولى ²

...

‘Aşķdur eyleyen ķü Mansūrı

Bī- mehābā En’el-Ĥaķ gūyā ³

...

Bāreka’llāh ey gürüh-1 evliyānuñ serverī

Ey Cenāb-1 Mevlevī aķṭāb-1 dehrūñ mihterī

¹ Bkz. Metin K. XII,35-42 s.69-70

² Bkz. Metin K. IX, 50 s.47

³ Bkz. Metin K. IX, 53 s.47

Ey kerāmet burcnuñ mihr-i ziyā bahşendesı
Vey sipıhr-i ma‘nevıñ mäh-ı bedr-i enverı ¹

Dıvân’da yer alan gazellerde klasik motifler işlenmiştir. Yalnız şâir Mevlevîlikle ilgili bir gazel de yazmıştır. Ayrıca görünen anlamın arkasında gazellere tasavvufi manalar yüklemek de mümkündür.

Ey fiten-i çeşm-i siyeh bu nıgehüñ âl midür
Saña bu tarzı öğreden gamze-i kıattâl midür ²

...

Bir dem ayrılmaz kırışmekden o nâz-ı dil-fırıb
Ey nigâh-ı çeşm-i mest bu şıve hem-zâduñ mıdur ³

...

Çeşm-i mestüñ durur cihân âşüb
Tır-i gamzeñ kazâ-yı mübremdür

Nıgehüñden teğâfül ayrılmaz
Nâz kim şıveñ ile hem-demdür ⁴

¹ Bkz. Metin K. VIII, 1,2 s.39

² Bkz. Metin G. XXXI,1 s.207

³ Bkz. Metin G. XXIX,4 s.206

⁴ Bkz. Metin G. XXVII, 3,4 s.205

3. ESERLERİ

3.1. Dîvânı

Siyâhî Dede'nin Şu anda bilinen ve elimizde bulunan tek eseri Süleymaniye Kütüphanesi'nde 2892 mikrofilm numarasıyla kayıtlı olan Dîvânıdır.

Dîvân'ın nüshası ya da orijinali Medine'deki Arif Hikmet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Yazmanın katalog bilgilerine ulaşamadık.

Dîvân'da 27 kasîde, 23 târîh, 1 müseddes, 1 tahmis, 81 gazel, 1 müstezâd yer almaktadır.

4. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

4.1. Nazım Şekilleri

Dîvân'da 27 adet kaside, ikisi kasideler arasında bulunan 23 adet tarih , 1 adet müseddes, 1 adet tahmis 1 adet müstezad ve 81 adet gazel bulunmaktadır.

Kasîdeler

Siyâhî Dede'nin Dîvânı'nda kasîdeler geniş bir yer tutmaktadır. Toplam 27 adet kasîde vardır. Bu kasîdelerin bir tanesi münacat, beş tanesi na'tdır. Na'tlardan dört tanesi Hz. Muhammed'e, bir tanesi Mevlânâ'ya yazılmıştır. Bir adet de mersiye vardır. Kalan kasîdelerin on altısı dönemin ileri gelen, nam salmış devlet adamlarına yazılmıştır. Bunlara vezîr, vâli mîr-i alay, pâşâ gibi devletlileri örnek gösterebiliriz. Her devler adamı için bir kasîde yazılmıştır. Kasîdelerde Mehdiye ve Fahriye bölümlerinin geniş yer tuttuğunu görmekteyiz.

Dîvân'da yer alan ilk kasîde altmış yedi beyit¹, na't olan ikinci kasîde kırk beyit², üçüncü kasîde elli üç beyit³, münacat türündeki dördüncü kasîde otuz dört beyit⁴, na't türündeki beşinci kasîde altmış altı beyit⁵, na't türündeki altıncı kasîde seksen sekiz beyit⁶, yedinci kasîde olan na't altmış bir beyit⁷, Mevlânâ'ya yazılmış olan na't türündeki sekizinci kasîde otuz altı beyit⁸, dokuzuncu kasîde yüz altmış beyit⁹, onuncu kasîde otuz dokuz beyit¹⁰, Bostan Çelebi'yi övdüğü on birinci kasîde altmış üç beyit¹¹, İbrahim Şâh Paşa'yı övdüğü on ikinci kasîde kırk dört beyit¹², Tevki'-i Abdi Paşa'yı övdüğü on üçüncü kasîde altmış bir beyit¹³, Abdülkadir

¹ Bkz. Metin K. I s. 1-7

² Bkz. Metin K. II s. 7-11

³ Bkz. Metin K. III s. 11-16

⁴ Bkz. Metin K. IV s. 16-19

⁵ Bkz. Metin K. V s. 19-25

⁶ Bkz. Metin K. VI s. 25-33

⁷ Bkz. Metin K. VII s. 33-39

⁸ Bkz. Metin K. VIII s. 39-42

⁹ Bkz. Metin K. IX s. 42-57

¹⁰ Bkz. Metin K. X s. 57-60

¹¹ Bkz. Metin K. XI s. 60-66

¹² Bkz. Metin K. XII s. 66-70

¹³ Bkz. Metin K. XIII s. 70-76

Paşa'ya yazdığı on dördüncü kasîde altmış beyit ¹, Kıbrıs vâlisi Ömer Paşa' yazdığı on beşinci kasîde altmış dört beyit ², Mısırlızâde İbrahim Paşa'yı övdüğü on altıncı kasîde doksan bir beyit ³, Lefkoşe monlasına yazdığı on yedinci kasîde elli dokuz beyit ⁴, İsmail Efendi'yi methettiği on sekizinci kasîde yüz beyit ⁵, Mahmud Efendi'ye Efendi'ye yazdığı on dokuzuncu kasîde elli altı beyit ⁶, Seyyid Abdullah Efendi'yi övdüğü yirminci kasîde kırk iki beyit ⁷, Vezîr Hüseyin Paşa'yı övdüğü yirmi birinci kasîde elli dokuz beyit ⁸, Hüseyin Paşa'ya yazdığı yirmi ikinci kasîde elli iki beyit ⁹, İbrahim Ağa'yı methettiği yirmi üçüncü kasîde elli dokuz beyit ¹⁰, Mütesellim Mustafa Ağa'yı övdüğü yirmi dördüncü kasîde otuz yedi beyit ¹¹, Gümrükçü Mustafa Ağa'ya yazdığı yirmi beşinci kasîde altmış beyit ¹², Mîr-i Alay Mustafa Ağa'ya yazdığı yirmi altıncı kasîde otuz üç beyit ¹³ ve son kasîde doksan dokuz beyittir. ¹⁴

Kasîdeler beyit sayısı bakımından klasik kasîde formundadır. Beyit sayısı yüz'ü geçen hacimli tek kasîde, beyit sayısı yüz altmış olan dokuzuncu kasîdedir. ¹⁵

Kasîdeler arasında redifli olanlar da vardır. Na't türünde yazılmış olan yedinci kasîdede “rûz u şeb” ¹⁶ sözcükleri ile redif yapılmıştır.

Yâ iki şâhib-ķırândur mihr ü meh encüm-ķaşem

Birbirine gürz ile ķanķerler rûz u şeb

Yâ iki dâver durur mihr ü meh yek-dil olup

Burc-1 eflâkden birin lâbûd başarlar rûz u şeb

¹ Bkz. Metin K. XIV s. 76-81

² Bkz. Metin K. XV s. 81-87

³ Bkz. Metin K. XVI s. 87-96

⁴ Bkz. Metin K. XVII s. 96-101

⁵ Bkz. Metin K. XVIII s. 101-111

⁶ Bkz. Metin K. XIX s. 111-115

⁷ Bkz. Metin K. XX s. 115-119

⁸ Bkz. Metin K. XXI s. 119-125

⁹ Bkz. Metin K. XXII s. 125-130

¹⁰ Bkz. Metin K. XXIII s. 130-135

¹¹ Bkz. Metin K. XXIV s. 136-139

¹² Bkz. Metin K. XXV s.139-145

¹³ Bkz. Metin K. XXVI s. 145-148

¹⁴ Bkz. Metin K. XXVII s. 148-157

¹⁵ Bkz. Metin K. IX s. 42-57

¹⁶ Bkz. Metin K. VII s. 33-39

Mihr ü meh yâ Rüstem-i dehrün iki ‘ayārıdur
Pîşe-zâr-ı çarhda şayda yelerler rûz u şeb ¹

Diğer bir kasîde Bostan Çelebi’ye yazılmış olan on birinci kasîdedir. Şâir bu kasîdede “kalemüm”²sözcüğüyle redif yapılmıştır.

Mehbiñ ü menzil-i ilhâm-ı ezel olsa n’ola
Kâşif-i sırr-ı rumûz-ı dil ü cāndur kalemüm

Defter-i micmel-i esrâr-ı dil-i pür rāzı
Başlasa şerhe eger sihr-i beyāndur kalemüm

Nañl-ı Tübâ-yı ma‘ârif şemere hem-ser olan
Sidre-i bâğ-ı mu‘allâ-yı cināndur kalemüm ³

Lefkoşe monlasını öven on yedinci kasîdede ise redif “bahâr”⁴ sözcüğüyle sağlanmışır.

Hoşâ demi ki irişdi ferañ fezâ-yı bahâr
Meşâm-ı cānı pür itdi ‘ıtır-feşâ-yı bahâr

Dürildi çetr-i zümürdîn niñāk-ı nev-rûzı
Fezâ-yı gülşene her servi bir levâ-yı bahâr

Kim oldı dağdağa-ı gam çü büm-ı nañs iden
Şalınca sāyesini ‘āleme hümâ-yı bahâr ⁵

İsmail Efendi’nin övüldüğü on sekizinci kasîdede “-ân virür”⁶ redifi vardır.

¹ Bkz. Metin K. VII,6,7,8 s. 34

² Bkz. Metin K. XI s. 60-66

³ Bkz. Metin K. XI,2,3,4 s. 60

⁴ Bkz. Metin K. XVII s. 96-101

⁵ Bkz. Metin K. XVII,1,2,3 s. 96

⁶ Bkz. Metin K. XVIII s. 101-111

Şun‘-1 naḳḳāş-1 ezel zāl-1 cihān-1 köhneye
Virdügi her naḳş-1 zībā ḡayret-i ḡūrān virür

Dāye-i ebr-i baḡār ḡāliye sāy-1 çemen
Nev-‘arūş-1 ḡülşene efsün idüp şad ān virür ¹

Diğer bir redifli kasîde ise Seyyid Abdullah Efendi’ye yazılan yirminci kasîdedir. “îd”² kelimesiyle redif yapılmıştır.

Bāreka’llāh ey mübārek vaḳt-i ḡoş-āvān-1 ‘îd
Ey ṭarab-efzā-yı ḡam-nāk-i dil-i rindān-1 ‘îd

İrdiler devründe vaşl-1 şāhid-i maḳşūda hep
Cem gibi cām-1 hilāle ārzū-dārān-1 ‘îd ³

Şâir, Mütesellim Mustafa Aḡa’yı övdüğü yirmi dördüncü kasîdede “-ân geldi”⁴ sözcükleriyle redif yapmıştır.

Ḥazān-1 bād-1 ḡamda bāḡ-1 dil pejmürde olmuşken
Seḡāb-1 luṭf-1 bārından fiyüz-1 şād-mān geldi

Ḥumār-1 gerd-i ḡam ṭab‘-1 şafādan ber-ṭaraf oldı
Yine devr iderek bezm içre cām-1 erguvān geldi ⁵

Redif yapılan son kasîde ise yirmi yedinci kasîdedir. “-ân olur”⁶ sözcükleriyle sözcükleriyle redif sağlanmıştır.

Āh kim ey nār-1 firḡat bu ne sūz-1 cān olur
Kim dil-i düzāḡda ‘aksün mā’ye-i nīrān olur

¹ Bkz. Metin K. XVIII,4,5 s. 102

² Bkz. Metin K. XX s. 115-119

³ Bkz. Metin K. XX,1,2 s. 116

⁴ Bkz. Metin K. XXIV s. 136-139

⁵ Bkz. Metin K. XXIV,3,4 s. 136

⁶ Bkz. Metin K. XXVII s. 148-157

**Bu ne âteşdür ki kemter zerresinden mihr ü mäh
Tābe-i eflākde mähī gibi biryān olur ¹**

Tarihler

Ebcet alfabesindeki her harfin bir sayıya karşılık olması özelliğinden istifade edilerek herhangi bir hadiseye, hesaplandığında hadisenin meydana geldiği yılı verecek şekilde bir kelime, bir cümle, bir mısra veya bir beyit söylemeye tarih düşürme denir.²

Dîvân'da iki tanesi kasîde aralarında olmak suretiyle, yirmi üç adet târîh vardır. Târîhler, beyitlerde de geçtiği üzere lafzen ve ma'nen tarihlerdir. Ma'nen tarih, ebcet alfabesinin sayı değerleri kullanılarak bir işlem gerektiren ve başlı başına ayrı bir tür ve formül ihtivâ eden tarihlerin her birine denir.³ Bazı kitabelerde ve yazma eserlerin hitâmında rastlanılan tarihlerin içinde, ebcet rakamlarıyla herhangi bir işlem yapmaya gerek kalmadan, lafızla yani sözle ifade edilmiş tarih örneklerine de rastlamak mümkündür.⁴ Bu tarihlere lafzen tarih denir.

İlk târîh Sultan Süleymân Han'ın cülûsuna düşülmüştür. Otuz beyittir.

Siyāhî hâtif-i gaybî duā' idüp didi târîh

Mübârek ola evreng-i şafâ Sulţān Süleymāna ⁵

(مبارک اوله اورنگ صفا سلطان سليمان)

Beytin ikinci mısrasında yer alan kelimelerdeki harflerin rakamsal değerlerinin toplamı (م:40, ب:2, ل:1, ر:200, ك:20 / ل:1, و:6, ل:30, ه:5 / ل:1, و:6, ر:200, ن:50, ك:20 / ص:90, ف:80, ل:1 / س:60, ل:30, ط:9, ل:1, ن:50 / س:60, ل:30, ی:10, م:40, ل:1, ن:50, ه:5) 1099 (M. 1687/1688) tarihini vermektedir.

¹ Bkz. Metin K. XXVII,1,2 s. 148

² Doç. Dr. İsmail Yakut, **Türk-İslam Kültüründe Ebcet Hesabı ve Tarih Düşürme**, İst: Ötüken Yayınları,1992 s.62

³ Yakut, a.g.e., s. 302

⁴ Yakut, a.g.e., s.356

⁵ Bkz. Metin T. I,30 s.160

İkinci mısırda yer alan kelimelerdeki harflerin sayısal değerlerinin toplamı (100 / ق:40, م:200, ر:2, ب:10 / ی:10, ك:10, ی:4, د:60, س:20, ك:70 / ع:200, ر:300, ش: / ا:1, ه:5 / ا:1, ج:3, م:40, ا:1, ز:7) 1104 tarihini vermektedir.

Dîvân'daki beşinci târîh, Feyz Pâşâ'nın yaptırdığı cami için kaleme alınmıştır. Târîh, yirmi beş beyittir.

Didi târîhin Siyâhî ḥabbezâ

Câh-ı Fażlullâh ile oldı cedîd¹

(جاه فضل الله اولدى جديد)

İkinci mısırda yer alan kelimelerdeki harflerin sayısal değerlerinin toplamı (4, د:30, ل:6, و:1, ا:5, ه:30, ل:30, ه:30, ل:30, ا:1, ل:30, ل:800, ض:80, ف:5 / ه:1, ا:3, ج: / ی:10 / ج:3, د:4, د:10, ی:4, د:30, ج:10) 1092 tarihini vermektedir. Ancak şâir yazım yanlışı yaparak târîhi, 1902 olarak vermiştir.

Altıncı târîh ise Lefkoşe Mevlevîhânesi için düşülmüştür. Yirmi beyittir.

Bu bir eksügi bî-çâre Siyâhî didi târîhin

Güzel oldı bu eyvân ḥüsnile [bu] Mevlevîḥâne²

(كوزل اولدى بو ايوان حسنله مولويخانه)

İkinci mısırda yer alan kelimelerdeki harflerin rakamsal değerlerinin toplamı (8, ح:50 / ن:1, ا:6, و:10, ی:1, ا:6 / و:2, ب:10 / ی:10, د:4, ل:30, و:6 / ا:1, ل:30 / ل:7, ز:20, ك: / ج:8, ن:50, ه:50, ا:1, ن:600, خ:10, ی:6, و:30, ل:6, و:40, م:5 / ه:30, ل:50, ن:60, س: / ا:1, ن:50, ا:600, خ:10, ی:6, و:30, ل:6, و:40, م:5 / ه:30, ل:50, ن:60, س: / ا:1, ن:50, ا:600, خ:10, ی:6, و:30, ل:6, و:40, م:5) 1093 tarihini verir. Ancak bu bir tamiyeli tarihtir. Üst mısırda geçen bir eksügi kelimesinin kullanımını nedeniyle toplamdan bir sayısını çıkarırsak, gerçek tarihi, yani 1092'yi bulmuş oluruz. Şâir bu beyitte de yazım yanlışı yüzünden tarihi 1902 olarak vermiştir.

¹ Bkz. Metin T. V,25 s.169

² Bkz. Metin T. VI,20 s.172

Yedinci târîh, Derviş Efendi'nin Hac görevini yerine getirmesi hadisesine düşülmüştür. Yirmi üç beyittir.

Fıkr iderken Haccınuñ târîhini gûş-ı dile
Hâcî-ı maqbûl-i pâ-kân-ı Te'âlâdur gelen ¹
(حاجی مقبول پا کان تعالیٰ در کلن)

İkinci mısırada yer alan kelimelerdeki harflerin rakamsal değerlerinin toplamı (400:ت / 50:ن, 1:ا, 20:ك, 1:ا, 2:پ / 30:ل, 6:و, 2:ب, 100:ق, 40:م / 10:ی, 3:ج, 1:ا, 8:ح) 1089 tarihini verir. Ancak tamiyeli bir târîhtir. Hac kelimesi iki tanedir. Biri ebced hesabına dahil edilmiştir. İkinci Hac kelimesi, birinci mısradadır. Bu da bir sayısı olarak eklendiğinde 1090 tarihini verir.

Dîvân'da yer alan sekizinci tarih, Derviş Efendi'nin oğlunun sünneti için düşülmüştür. Dokuz beyitten meydana gelmiştir.

Hâzır ol vaqt-i hitânında o mâh-ı rif'atü
Ağlar ise ağlamadı kim aña târîh ola ²
(اغلر ایسه اغلمه دی کم ایکا تاریخ اوله)

Bu bir tarih-i terkidir. Dizede sadece “ağlamadı” sözcüğü 1090 tarihini verir. (10:ی, 4:د, 5:ه, 40:م, 30:ل, 1000:غ, 1:ا)

Dokuzuncu târîh bir zifaf gecesine düşülmüştür. Tamamı yirmi beyittir.

Âşikâr olsa Siyâhî n'ola târîh-i zifâf
Bu gice mihr ile meh gizlü kırân eylediler ³
(بو کیجه مهر ایله مه کیزلو قران ایلدیلر)

İkinci mısırada yer alan kelimelerdeki harflerin rakamsal değerlerinin toplamı (5:ه, 40:م / 5:ه, 30:ل, 10:ی, 1:ا, 200:ر, 5:ه, 40:م / 3:ه, 10:ج, 10:ی, 20:ك / 6:و, 2:ب) 30:ل, 10:ی, 4:د, 30:ل, 10:ی, 1:ا, 50:ن, 1:ا, 200:ر, 100:ق / 6:و, 30:ل, 7:ز, 10:ی, 20:ك

¹ Bkz. Metin T. VII,23 s.174

² Bkz. Metin T. VIII,9 s.175

³ Bkz. Metin T. IX,21 s.177

,ر:200) 1091 tarihini verir. Ancak beyitte tamiyeli târîh kullanılmıştır. Üst mısradaki geçen “zifâf” kelimesi, birleşme, bir olma anlamına geldiğinden, bir sayısını toplamdan düşüğümüzde gerçek tarih olan 1090’a ulaşırız.

Dîvân’da yer alan onuncu tarih Ahmed Efendi’nin sünnet düğününe aittir. Tamamı on beyittir.

Vâlidî dise gözüm nûrî şâkın

Hükûm-i şer‘e kâ’il ol kıılma şadâ¹

(حکم شرعه قایل اول قلمه صدا)

Son beyitin ikinci mısrasında yer alan sözcüklerin harflerinin sayısal değerleri toplamı (ج:8, ک:20, م:40 / ش:300, ر:200, ع:70, ه:5 / ق:100, ا:1, ی:10, ل:30 / و:1, |:1, و:6, ل:30 / ل:100, ق:30, م:40, ه:5 / د:90, ص:4, ا:1) 1091 tarihini verir.

On birinci târîh Abdullah Efendi kasrına düşülmüştür. Sekiz beyittir.

Bu mısra‘la didiler hem Siyâhî gûşına târîh

Zihî pâk-i müfferihî kaçır-ı ‘âla mesken-i Cem-câh²

(زہی پاک مفرح قصر عالی مسکن جمجاہ)

Son beyitin ikinci mısrasında yer alan sözcüklerin harflerinin sayısal değerleri toplamı (ر:90, ص:100, ق:8, ج:200, ر:80, ف:40, م:20, ک:1, ا:2, پ:10 / ی:5, ه:7, ز:200 / ع:70, ا:1, ل:30, ی:10 / م:40, س:60, ن:20, ک:50 / ج:3, م:40, ج:3, ا:1, ه:5) 1096 tarihini verir.

On ikinci târîh ise Mevlevî mukabelesinin iznine düşülmüştür. On üç beyittir.

Didi Siyâhî şevk ile bu mısra‘-ı târîh ola

Geldi semâ‘a emn ile şevk-i gürûh-ı Mevlevî³

(کلدی سماعه امنله شوق کروہ مولوی)

¹ Bkz. Metin T. X,10 s.178

² Bkz. Metin T. XI,8 s.179

³ Bkz. Metin T. XII,13 s.180

Beyitin ikinci mısrasında yer alan kelimelerin harflerinin rakamsal değerleri toplamı (5 / 30, ه: 50, ن: 40, م: 1, ل: 1, ا: 40, م: 60, س: 10 / 4: 30, د: 4, ی: 10 / 20: ك) 1095 tarihini vermektedir.

On üçüncü târîh, Kadri Efendi'nin Gelibolu'da yaptırdığı çeşmeye düşülmüştür. Altı beyitten oluşur.

Nüş idüp didi Siyāhī aña târîh-i laṭîf

Ḥasbeten-li'llāh için bu çeşmeden pāk ü ḥelāl¹

(حسبت لاله ایچوک بو چشمه دن پاک و حلال)

Son beyitin ikinci dizesinde yer alan sözcüklerin harflerinin rakamsal değerleri toplamı (ک, 6, و, 3, چ: 10, ی: 1, ا: 5, ه: 1, ا: 30, ل: 30, ل: 400 / ت: 2, ب: 60, س: 8, ح: 20 / 1, ا: 30, ل: 8, ح: 6 / و: 20: ك, 1, ا: 2, پ: 50 / ن: 4, د: 5, ه: 40, م: 300, ش: 3, چ: 6 / و: 2, ب: 20 / ل: 30) 1084 tarihini verir. Ancak bu beyite tamiyeli târîh düşülmüştür. Beyitte ب harfi iki kez kullanılmıştır. Ve ب harfinin rakamsal değeri “iki”dir. Elde edilen toplam sayıdan “iki” sayısı düşüldüğünde gerçek tarih olan 1082’yi buluruz.

On dördüncü târîh, müftünün doğan çocuğu için kaleme alınmıştır. Dört beyittir.

Bu Siyāhī daḥi târîhin didi ṣādī kūnān

Maḳdemūñ ‘Ārif Meḥemmed ‘īdi ber ‘īd eyledi²

(مقدمک عارف محمد عیدی بر عید ایلدی)

İkinci mısrada yer alan kelimelerdeki harflerin rakamsal değerlerinin toplamı (70: ع / 4: د, 40: م, 8: ح, 40: م / 80: ف, 200: ر, 1: ا, 70: ع / 20: ك, 40: م, 4: د, 100: ق, 40: م) 1082 tarihini vermektedir.

¹ Bkz. Metin T. XIII,6 s.181

² Bkz. Metin T. XIV,4 s.181

On beşinci târîh ise Ahmed Efendi'nin Gelibolu'daki evine düşülmüştür. Üç beyittir.

Görince didi târîhin Siyâhî

Budur kâşâne-i mânend-i Firdevs ¹

(بدر کاشانه مانند فردوس)

İkinci mısrada yer alan kelimelerdeki harflerin rakamsal değerlerinin toplamı (4:د, 50:ن, 50:ن, 1:ا, 40:م / 5:ه, 50:ن, 1:ا, 300:ش, 1:ا, 20:ك / 200:ر, 4:د, 6:و, 2:ب) / (4:د, 50:ن, 50:ن, 1:ا, 40:م / 5:ه, 50:ن, 1:ا, 300:ش, 1:ا, 20:ك / 200:ر, 4:د, 6:و, 2:ب) 1084 tarihini verir. Ancak burada tamiyeli tarih kullanılmıştır. "Firdevs"e benzetildiği için beyitin toplamına bir sayısı eklenir ve gerçek târîh olan 1085 bulunur.

On altıncı târîh ise Lefkoşe'deki Ali Paşa Hanı'na düşülmüştür. Beş beyittir.

Siyâhî lafza vü ma'nen didi bu hân için târîh

Yeñiden oldı biñ yüz üçde şad bu hārāb-ābād ²

(یکیدن اولدی بیك یوز اوجده صد بو خراب آباد)

Târîh beyitte açıkça verildiği için(lafzen târîh), harflerin rakamsal değerleri toplanmamıştır.

On yedinci târîh vezir Hüseyin Paşa'nın yaptırdığı köprüye düşülmüştür. Yedi beyitten meydana gelmiştir.

Siyâhî lafzen ü ma'nen görince didi târîhin

Çamer oldı çü biñ yüz altıda bu köpri-i zibā ³

(قمر اولدی چو بیك یوز ائتیده بو کبری زیبا)

Lafzen târîh olduğundan, harflerin rakamsal değeri ayrıca hesaplanmamıştır.

¹ Bkz. Metin T. XV,3 s.181

² Bkz. Metin T. XVI,5 s.182

³ Bkz. Metin T. XVII,7 s.183

Dîvân'da yer alan on sekizinci târîh, Bekr Ağâ'nın Kahire'de yaptırdığı sebîl için kaleme alınmıştır. Beş beyittir.

Teşne-leb ya'nî Siyâhî didi târîhin anuñ
Selsebîl-i cennete a'lâ bedeldür bu sebîl ¹
(سلسبیل جنته علا بدادر بو سبیل)

Beyitin ikinci dizesinde yer alan sözcüklerin harflerinin rakamsal değerleri toplamı (س:60, ل:30 / ا:1, ع:70 / ه:5, ت:400, ن:50, ج:3 / ی:10, ب:2, س:60, د:4, ر:200 / و:6, ب:2, ی:10, ل:30)1102 (M.) tarihini vermektedir.

On dokuzuncu târîh Hacı İbrahim Ağâ'nın sel önüne çektiği sete düşülmüştür. İki beyittir.

Görince lafzen ü ma'nen Siyâhî didi târîhin
Tamâm oldu çün biñ seksen toquzda bu pîl-mesned ²
(تمام اولدی چو بیك سکسان طقوزده بو پل مسند)

İkinci mısırada olaya lafzen târîh düşüldüğünden harflerin sayısal değerleri hesaplanmamıştır.

Yirminci târîh, Firârî Hüseyin Paşa'nın yaptırdığı bir çeşmeye düşülmüştür. Altı beyittir.

Didi hâtif Siyâhî lafzen ü ma'nen aña târîh
Akıtdı çünkü biñ yüz yedide bu çeşme-i cānı ³
(اقتدی چونکه بیك یوز یدیده بو چشمه جانی)

Beyitte çeşmenin yapıldığı târîh verildiği için sözcüklerin rakamsal değerleri hesaplanmamıştır

¹ Bkz. Metin T. XVIII,5 s.183

² Bkz. Metin T. XIX,2 s.184

³ Bkz. Metin T. XX,6 s.184

Dîvân'da yer alan yirmi birinci târîh ise, Arif Mehemed'in doğumuna düşülmüştür. Dokuz beyittir.

Şād-kām ol ey Siyāhī yümn-i devletle hemîn

Geldi çün 'ārif Meḥemmed dehre bā-'ömr-i cemîl¹

(کلدی چون عارف محمد دهره با عمر جمیل)

Yirmi ikinci târîh, on beş numaralı kasîdenin kırk sekizinci beyitindedir. Bu târîh, bir kasma düşülmüştür.

Siyāhī didi târîhîni şad-taḥsîn ile ol dem

Zihî ḳaşr-ı müferriḥ cā vü nāzik mesned-i 'alā²

Beyitin ikinci mısrasında yer alan sözcüklerin harflerinin sayısal değerleri toplamı (ز : 7, ه : 5, ی : 10, ق : 100, ص : 90, ر : 200 / م : 40, ف : 80, ر : 200, ح : 8 / ج : 3, ا : 1 / 1093 tarihini vermektedir. 6 / ن : 50, ا : 1, ز : 7, ك : 20 / م : 40, س : 60, ن : 50, د : 4 / ا : 1, ع : 70, ل : 30, ا : 1)

Müseddes

Dîvân'da yedi³ haneden oluşan bir adet müseddes vardır. Kafiye şeması aaaaAA / bbbAA / cccAA... şeklindedir. Bu şekildeki müseddeslere “mütekerrir müseddes”⁴ adı verilir. Mevlevîlikten ve Allah'ın bütün kâinata hakim olduğu sırrını keşfettiğinden bahseder. Şâir, hayat görüşü ekseninde şiirini kaleme almıştır.

Tahmis

Dîvân'da Siyāhî Dede'nin oğlu olan Arif Dede'ye ait bir tahmis vardır. Tahmis, beş⁵ haneden meydana gelmiştir.

¹ Bkz. Metin T. XXI,9 s.185

² Bkz. Metin K. XV,48 s.86

³ Bkz. Metin Müs. I, s. 185-187

⁴ **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ank: Grafiker Yay., 2003 s.230

⁵ Bkz. Metin Tah, I, s.187-188

Müstezâd

Dîvân'da on dört¹ birimden meydana gelmiş bir adet müstezâd vardır. Konusu aşktır. Gazellerin arasında yer almaktadır. Çalışma esnasında yeri değiştirilmemiştir.

Gazeller

Dîvân'da seksen bir tane gazel vardır. Bu gazellerden bir tanesi dört² beyit, bir tanesi altı³, bir tanesi sekiz⁴, iki tanesi on⁵, dört tanesi dokuz⁶, sekiz tanesi yedi⁷ yedi⁷ ve kalan altmış dört gazel beş beyitten meydana gelmiştir. Dîvân'da sırasıyla alfabedeki bütün harflerden en az bir gazel bulunmaktadır. Dîvân şiirinin klasik mazmunlarını kullandığı gazellerinde aşk, şarap, sevgili ve tasavvuf konularını işlemiştir. Gazellerinin fonunda tasavvufi aşkın izlerine rastlamak mümkündür.

Dîvân'da yer alan onuncu gazel⁸ Farsça olarak kaleme alınmıştır. Otuz altıncı⁹, altmışıncı¹⁰ ve seksen birinci gazeller¹¹ ise mahlas beyitinden sonra üzerine beyit eklenmiş müzeyyel gazellerdir. Şâir yetmiş birinci gazel¹² hariç, bütün gazellerinde mahlasını kullanmıştır.

4.2. Vezin

Siyâhî Dede Dîvânı'nda Hezec, Remel, Hafif, Müctes, Recez ve Muzari' bahirlerinin kalıplarını kullanmıştır. En çok kullandığı bahir, Hezec Bahri'dir. Şâir beş kasîdesini, yedi târîhini, on bir gazelini ve müseddesini bu bahrin *mefâ'ilün /*

¹ Bkz. Metin Müstezâd I, s. 232-233

² Bkz. Metin G. XLII s.213

³ Bkz. Metin G. XLIII s.213-214

⁴ Bkz. Metin G. LXIX s. 229-230

⁵ Bkz. Metin G. XXXVI s.209-210 / G. LX s.223-24

⁶ Bkz. Metin G. X s.193-194 / G. XXV s.202-203 / G. LXXIX s.237 / G. LXXXI s.238-239

⁷ Bkz. Metin G. V s.190-191 / G. XIV s.196 / G. XVI s.197-198 / G. LIV s.220 / G. LV s.220-221 / G. LXVII s.228 / G. LXXII s. 231-232 / G. LXXIV s.234

⁸ Bkz. Metin G. X s. 193-194

⁹ Bkz. Metin G. XXXVI s. 209-210

¹⁰ Bkz. Metin G. LX s.223-224

¹¹ Bkz. Metin G. LXXXI s.238-239

¹² Bkz. Metin G. LXXI s.231

mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün¹; bir kasîdesini, beş gazelini ve müstezâdını *mef'ûlü / mefâ'îlü / mefâ'îlü / fa'ûlün²*; iki târîhini *mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'ûlün³*; bir gazelini *mef'ûlü / mefâ'îlü / fe'ûlün⁴*; bir gazelini *mef'ûlü / mefâ'îlün / mef'ûlü / mefâ'îlün⁵*; müstezâdının ikinci mısralarını *mef'ûlü / fe'ûlün⁶ / fe'ûlün⁶* kalıbıyla yazmıştır.

Şâir ikinci olarak Remel Bahrini kullanmıştır. Beş kasidesini ve iki târîhini *fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün⁷*; iki kasîdesini, üç târîhini, altı gazelini *fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün⁸*; bir kasîdesini *fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün⁹*; iki gazelini *fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün¹⁰*; dokuz kasîdesini, altı târîhini, kırk üç gazelini *fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün¹¹* kalıbıyla yazmıştır.

Şâirin üçüncü olarak sıklıkla kullandığı bahir, Recez bahridir. Siyâhî Dede bir târîh ve gazelini *müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün¹²*; bir gazelini *müstef'ilün / fe'ûlün / müstef'ilün / fe'ûlün¹³* kalıbıyla yazmıştır.

¹ Bkz. Metin K. VI s. 23-33 / K. XII s.66-70 / K. XIV s.76-81 / K. XV s.81-87 / K. XXIV s.136-139 / T. I s.157-160 / T. VI s.170-172 / T. XI s.178-179 / T. XVI s.182 / T. XVII s.182-183 / T. XIX s. 183-184 / T. XX s. 184 / Müs. I s.185-187 / G. XXX s. 206 / G. XXXVI s.209-210 / G. XLI s. 212-213 / G. LVII s.222 / G. LIX s.223 / G. LXIII s.226 / G. LXV s.227 / G. LXVI s. 227-228 / G. LXIX s.229-230 / G. LXXVI s.235 / G. LXXIX s. 237

² Bkz. Metin K. XIX s.111-115 / G. VI s. 191 / G. XIII s. 195-196 / G. XLII s. 213 / G. LXVIII s. 229 / G. LXXIII s.233-234 / Müstezâd I s. 232-233

³ Bkz. Metin T. IV s. 164-167 / T. XV s.181

⁴ Bkz. Metin G. XXXVII s. 210

⁵ Bkz. Metin G. LIII s. 219-220

⁶ Bkz. Metin Müstezâd I s. 232-233

⁷ Bkz. Metin K. I s. 1-7 / K. II s. 7-11 / K. III s.11-16 / K. IV s. 16-19 / K. V s.19-25 / T. V s.167-169 / T. X s.177-178

⁸ Bkz. Metin K. XI s. 60-66 / K. XVI s.87-96 / T. II s.160-161 / T. III s.161-164 / T. IX s.175-177 / G. XV s. 197 / G. XX s.200 / G. XXXV s.208-209 / G. XL s.212 / G. LV s. 220-221 / G. LXXII s. 231-232

⁹ Bkz. Metin K. XIII s.70-76

¹⁰ Bkz. Metin G. XLVII s.216(bütün ikinci mısralar) / G. L s.217-218

¹¹ Bkz. Metin K. VII s.33-39 / K. VIII s.39-42 / K. XVIII s.101-111 / K. XX s.116-119 / K. XXI s.120-125 / K. XXII s.125-130 / K. XXIII s.130-135 / K. XXVI s.145-148 / K. XXVII s.148-157 / T. VII s. 172-174 / T. VIII s.174-175 / T. XIII s. 180-181 / T. XIV s.181 / T. XVIII s.183 / T. XXI s.184-185 / G. I s.188 / G. II s.189 / G. III s.189-190 / G. IV s.190 / G. V s.190-191 / G. VII s.191-192 / G. VIII s.192 / G. IX s. 193 / G. X s.193-194 / G. XI s. 194 / G. XVIII s. 198-199 / G. XXI s. 200 / G. XXII s. 201 / G. XXIII s.201-202 / G. XXV s.202-203 / G. XXVI s.203-204 / G. XXVIII s. 204-205 / G. XXIX s.205 / G. XXXI s.206-207 / G. XXXII s.207 / G. XXXIII s.207-208 / G. XXXIV s.208 / G. XXXVIII s.211 / G. XXXIX s.211 / G. XLIII s.213-214 / G. XLIV s.214 / G. XLV s.215 / G. XLVI s.215-216 / G. XLVII s.216 / G. XLVIII s.216-217 / G. XLIX s.217 / G. LI s.218 / G. LII s.219 / G. LIV s.220 / G. LVI s.221-222 / G. LVIII s.222 / G. LXI s.224-225 / G. LXII s.225 / G. LXIV s.226-227 / G. LXX s.230 / G. LXXI s.231 / G. LXXVIII s.233-234 / G. LXXXI s.238-239

¹² Bkz. Metin T. XII s.179-180 / G. LXXIV s. 234

¹³ Bkz. Metin G. XVII s.198

Siyâhî Dede'nin kullandığı diğer bir bahir, Hafif Bahridir. Şâir bir kasîdesini ve bir gazelini *fe'îlâtün / mefâ'ilün / fe'ilün*¹ kalıbıyla kaleme almıştır.

Şâir, Müctes Bahrini kullanarak üç kasîdesini, tahmisini ve yedi gazelini *mefâ'ilün / fe'îlâtün / mefâ'ilün / fe'ilün*² kalıbıyla yazmıştır.

Şâirin kullandığı son bahir ise Bahr-i Muzari'dir. Şâir iki gazelini *mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün*³ kalıbıyla kaleme almıştır.

Sonuç olarak görüyoruz ki şâir, en çok Hezec Bahriyle şiirlerini meydana getirmiştir. Ve çoğunlukla aruzun uzun kalıpları kullanılmıştır.

Siyâhî Dede'nin aruzu kullanmada çok başarılı olduğunu söylemek doğru olmaz. Bazı şiirlerinde vezni çok fazla zorlamıştır. Bu zorlama ve vezin sebebiyle fazla sayıda medd ve zihaf yaptığı görülür. Örneğin;

Şanma encümdür görinen çarhda bu mihr ü meh
Şayd için dâim gelüp dâne dökerler rüz u şeb⁴

beytindeki **çarh** kelimesinde,

Sensün ol çâbük-süvâr-ı 'arşa-i dâniş-verî
Tengdür medhünde raşş-ı tab'a bu meydân-ı 'id⁵

beytindeki **tengdür** kelimesinde;

Bäreka'llâh ey harâb-âbâd-ı şehr-i Lefkoşe
İrdi mi'mâr-ı felek bulduñ rehâ taqlînden⁶

¹ Bkz. Metin K. IX s.42-57 / G. XXVII s.204

² Bkz. Metin K. X s.57-60 / K. XVII s.96-101 / K. XXV s.139-145 / Tahmis I s.187-188 / G. XIV s.196 / G. XVI s.197 / G. XIX s. 199 / G. LX s.223-224 / G. LXVII s.228 / G. LXXV s.235 / G. LXXVII s.236

³ Bkz. Metin G. XXIV s.202 / G. LXXX s.238

⁴ Bkz. Metin K. VII,10 s.34

⁵ Bkz. Metin K. XX,26 s.118

⁶ Bkz. Metin K. XXII,28 s.128

beytindeki **taklîm** kelimesinde;

Şubh-ı vaşluñ ârzû kılduğca dīvāne göñül
Şām-ı deycür-ı hecr gitdükce bî-pâyân olur ¹

beytindeki **ârzû** kelimesinde;

Nağd-i dil ile cāna biñ var haridāruñ
Kālā-yı vişālūñden bir kere mezād itseñ ²

beytindeki **var** kelimesinde medd;

Senūñ keştīñdeki ol balyimez toplar dem urduğca
Felekler ra‘dī gibi çün güdāz-ı cān-ı a‘dādur ³

beytindeki **ra‘dī** kelimesinde;

Nice rāhatda olmaya anuñ ıallında ādem kim
Nümāyān olmuş aña mū-be-mū kār-ı dīn ü dünyā ⁴

beytindeki **dīn** kelimesinde;

Yoğsa mümkün mi bu mağrdan cān olan bî-hem-deme
Eyleye baht-ı zafer-peymā gibi seyrān ‘id ⁵

beytindeki **mahr** kelimesinde de zihâf yapılmıştır.

¹ Bkz. Metin K. XXVII,50 s. 152

² Bkz. Metin G. LIII,3 s.219

³ Bkz. Metin K. XIV,46 s.80

⁴ Bkz. Metin K. XV,30 s.84

⁵ Bkz. Metin K. XX,36 s.119

4.4. Kafiye

Şâir, şiirlerinde ağırlıklı olarak tam kafiye ve redifi kullanmıştır. Dîvân'da kullanılan rediflere aşağıdaki örnekleri gösterebiliriz.

Mihr ü meh kim gülşen-i çarha giderler rûz u şeb
İki dilberdür berâber seyr iderler rûz u şeb

İki zerrîn pür kebüterdür felekde mihr ü meh
Âşiyân bilmez nedür âvâre serler rûz u şeb

Yâ iki 'anķā mişâli bāl açup bu mihr ü meh
Küh-1 Kaf-1 çarḫ-1 gerdüni gezer[ler] rûz u şeb

İki Hüsrevdür bu iķlîm-i felekde mihr ü meh
Cünd-i necmi der-pey itmişler eserler rûz u şeb

Yâ bu heft iķlîm-i çarha şâh u vezir [mihr ü meh]
Encüm-i ispâh-1 dehre hüküm verürler rûz u şeb ¹

...

Bâreka'llâh nice sūr ola kim bezminde
Zühreyi çengi ile nağme-zenân eylediler

Hâle şeklinde mehe cübbe-i dibâ geydürüp
Raķş ile meclis-i sūr içre revân eylediler

Yine ol mecma'-ı pür muḫteşemüñ midḫatini
Nâliş-i ḫavl-i rebâb ile beyân eylediler ²

...

Tîr-i müjendür ey şūḫ dilde fiğâna bâ'is
Hün-rîz-i çeşm-i mestüñdür bunca ḫana bâ'i

¹ Bkz. Metin K. VII,1,2,3,4,5 s.33-34

² Bkz. Metin T. IX,1,2,3 s. 175

Ey tıfl-ı nūr-ı siyehüm bî-şefkat olduğundur
Çeşm-i terümden ağan seyl-i revāne bā'ış

Dem-beste kalmış idi tūḫ-i ṭab'um ammā
Vaşf-ı cemālūñ oldu tāze zebāna bā'ış ¹

Dîvân'da en sık kullanılan kafiye çeşidi tam kafiyedir.

Sensün ol nūr-ı kadem kim oldu senden müstetîr
Âfitâb u mâhitâb u encüm-i çarḫ-ı berîñ

Sensün ol feyz-nümâ baḫş-ı vücūd-ı kâinât
Kim senüñ 'aşkuñda var oldu bir eflâk ü zemîn

Sensün ol ülfetde mâ-beyn her zıdd-ı kavî
İttihād-ı âb u ateş ittifâk-ı bār u ṭîn²

...

Ṭuramaz himmet-i 'azminde anuñ bir lahza
Sedd-i İskender olursa da eger Efrenḡan

Hāşılı bu durur ol pâdişeh-i zi-kudret
K'olusar tîḡi ile ḫün-ı 'adū seyl-i revān

Zelzele-sāz-ı esās-i milel-i düşmen-i dîn
Raḫne-endāz-ı ḫaşîñ-i kılel-i fitne-künān ³

...

Çäre ḫ'āh-ı 'illet-i iflās iseñ ey ḫaste-dil
Nüş dilerdi ḫanā'atden olur aña 'ilâc

Varma ḫ'ân-ı nâ-kese nâ-ḫ'ānde mânend-i meges
K'ise lîsân-ı seg-i ehl-i dile kıl imtizâc

¹ Bkz. Metin G. XVII,1,2,3 s.198

² Bkz. Metin K. V,5,6,7,8 s.20

³ Bkz. Metin T. II,9,10,11 s.161

Cām-1 Cemşide şaķın kılma taķassürle nigāh
Lāle-veş destüñde ger var ise bir cām-1 zücāc ¹

Bazı kasîdelerinde yarım kafiye kullandığı görülür.

Heves-i ceng-i Rüstem-i ceng-cū
Rāġīb-1 efser-i külāh-1 kīsā

‘Aşkdur hāşılı olan her dem
Telsiye baķş-1 cān bāy u gedā

Kimi medhūş-1 cān-1 taķķīki
Kimi mest-i mecāz-1 pür ġavġā

‘Aşkdur çarķı eyleyen devvār
‘Arzı hāmūş bā-edeb bercā ²

Şâir nadir de olsa kasîde ve gazel aralarında tunç kafiyeden yararlanmışır.

Bunı daķı ümmetüñden ġazret-i Rabbü’l-‘ibād
Eyledi saña nazara rüz-1 ġıķatden beri

Rıķletüñden soñra irşād-1 ümem için gele
Nesl-i Şiddīķ-1 Ebū Bekr ola bu dīnüñ eri ³

...

Nūş-1 la’lün devā-yı a’zamdur
ġaste-i ‘aşķ olanlara emdür

Dehenün vaşfına kelām olmaz
Mü-miyānuñ ġayāli mübhemdür ⁴

¹ Bkz. Metin G. XVIII,2,3,4 s.199

² Bkz. Metin K. IX, 88,89,90,91 s.50

³ Bkz. Metin K. VIII,20,21 s.41

⁴ Bkz. Metin G. XXVII,1,2 s.204

Siyâhî Dede'nin kafiyyeye uymadığı durumlar da mevcuttur.

Dehr u rāh-ı sa'ādet [hem] peyrev-i erbāb-ı dil
Rāğıb-ı ehl-i fazīlet hem-nişīn-i 'ārifāne

Mazhar-ı hulk-ı kerem ser-tāc-ı erbāb-ı himem
Ma'den-i dürr-i ni'am ebr-i seha-yı āsumān

Ol sirişt-i Muḥammedet ol tab'-ı pāki mekremet
Ol nihād-ı merḥamet-vālā nijād-ı Ḥüsrevān ¹

...

Nā'il-i 'ilm ü hüner Āşaf-ı şānī gūyā
Mā'il-i 'adl-i 'Ömer şāhib-i kuṭb-ı devrān

Böyle bir pādişehūn böyle vezīr-i kāmil
Ola raḥş-ı zafer encāmı olunca pūyā

Ṭuramaz himmet-i 'azminde anuñ bir lahza
Sedd-i İskender olursa da eger Efrengān ²

4.4. Dil Özellikleri

17. yy.'da dil genel olarak ağır ve ağdalıdır. Arapça ve Farsça'nın etkisi kendini hissettirir. Bu yüzyıla hakim olan Sebk-i Hindî akımından dolayı da söz kısa; fakat anlam açısından dolgundur. Şâir, tek bir sözcükle bir olaya, bir hikayeye telmihte bulunabilir.

'Aşkdur pençe-i Zeliḥādan
Çāk-i zeyl-i Yūsufi ammā ³

...

¹ Bkz. Metin K. XXIII,17,18,19 s.132

² Bkz. Metin T. II,7,8,9 s.161

³ Bkz. Metin K. IX,95 s.51

**Dil-i Mecnündaki o sūz u güdāz
Rūy-ı Leylîdeki o hūsn-i behā ¹**

Siyâhî Dede'nin dili, klasik Dîvân şiiri dilidir. Anlaşılması çok zor değildir. Okuyucu, beyitteki anlamı rahatlıkla anlayabilir.

**'Aşk kim eyledi dilüm şâfi
Âyîne gibi pâk-i pür- mücellâ ²**

Şâirin sade diline rağmen şiirlerinde birden fazla mana çıkarmak mümkündür. Bunun sebebi, Siyâhî Dede'nin tasavvuf anlayışını benimsemesi, bir Mevlevî olmasından kaynaklanır. Özellikle gazellerinde, fonda tasavvufun izlerini görmek mümkündür.

**Ben ol sebük-rū deşt-i fenāya hem-pāyam
Nişîn küh-ı kanā'at nedim-i 'anqāyam ³**

Bütün bunların dışında Siyâhî Dede'nin zaman zaman sade dilden uzaklaştığı, döneminde dahi fazla kullanılmayan sözcükleri seçtiğini görürüz.

**Rehzen-i nefis-i gaviden şekdedārum bā-figān
Dār-ı h'āhem pişegāhuında kıluḡ vāz'-ı cebin ⁴**

Dîvân'da çok sık olmasa da uzun terkiplere rastlanır.

**Bismi'llāhi'r-raḡmāni'r-raḡim
Sellem-i eflāk-ı kelām-ı ḡadim ⁵**

beyitinde "sellem-i eflāk-ı kelām-ı ḡadim";

¹ Bkz. Metin K. IX,100 s.51

² Bkz. Metin K. IX,130 s.54

³ Bkz. Metin G. LX,1 s.223

⁴ Bkz. Metin K. V,25 s.22

⁵ Bkz. Metin K. I,1 s.1

Sensün o maḥbûb-ı Hudâ-yı kerîm
Rehber-i dergâh-ı cenâb-ı Raḥîm ¹

beyitinde “Rehber-i dergâh-ı cenâb-ı Raḥîm”;

Be-ḥûñ-ı lâle-reng-i her şehîd-i mü'min-i mazlûm
Be-tîğ-i ḥûñ-feşân-ı gâziyân-ı merd-i merdâne ²

beyitinin iki dizesinde de;

Ey dil-i mürğ-i terennüm-sâz-ı gülzâr-ı sūḥan
Böyle eyyâm-ı şafâda bî-nevâ olmak neden ³

beyitinde “Ey dil-i mürğ-i terennüm-sâz-ı gülzâr-ı sūḥan” terkiplerini örnek verebiliriz.

Şâir, anlatıma renk ve canlılık katmak için, halkın konuştuğu dildeki deyimlerden de yararlanmıştı. Bu durum şâirin, şiir dilinin bir özelliğidir. Deyimlerden bazıları şunlardır.

Siyâhî derd-mendûñ ḥâlini görsen şeb-i gamda
Gözi ḥûnnâbesin bâde ciğer bendin kebâb eyler ⁴

beyitindeki “ciğeri kebab olmak”,

Ağzına almış cihân ḥalkı dem-â-dem söyleşür
Lezzet-ârâ bir müferriḥ mâcerâdur leblerüñ ⁵

beyitinde “ağzına almak”,

¹ Bkz. Metin K. II,21 s.9

² Bkz. Metin K. VI,70 s.32

³ Bkz. Metin K. XXII, 1 s.125

⁴ Bkz. Metin G. XXX,5 s.206

⁵ Bkz. Metin G. LIV,6 s.220

Vāv-ı cībā [gibi] büküldi belüm
Şubḥ-veş ağardı şaçum sākālum ¹

beyitinde “saçı sakalı ağarmak” ve “beli bükülmek”,

Ḥasretünden bir ramak kaldı ḥabībüm tende rūḥ
Şubḥa irmiş şem‘-veş peydā gehī pinhān olur ²

beyitinde “ramak kalmak”,

Fāl taşı gibi gözin açup ağzı şulanur
Ḥamyāze çeker şeyḥ-i vuḳūḳı ‘uryāne ³

beyitinde “gözünü fal taşı gibi açmak” ve “ağzı sulanmak” örnek verilebilir.

4.5. İmlâ Özellikleri

Türkçe kelimelerde kullanılan geniz ünsüzünü (ñ) karşılayan ses, ك harfiyle karşılanmıştır.

Dîvân’da karşılaştığımız önemli bir unsur, bazı kelimelerin vezin zarureti sebebiyle yazımındaki farklılıktır.

Ya‘nī ḥālā vālī-i Kıbrıs ola rüşen-zamīr
Ol vezīr-i lā-naẓīr ol şāḥib-i tuğ-ı ‘ilim ⁴

beyitindeki “ilim”

Nām-ı pākīdür Hüseyin ḥulḳ-ı kerīmidür ḥüsün
Şūret u sīretde ammā Ḥaydar-ı Ḥayber-figen ⁵

¹ Bkz. Metin K. II,25 s.10

² Bkz. Metin K. XXVII,52 s.153

³ Bkz. Metin K. XIX,34 s.114

⁴ Bkz. Metin K. XXI,21 s.121

⁵ Bkz. Metin K. XXII,19 s.127

beyitindeki “hüsün”

Yine erbāb-ı dil işkeste-gān-ı hātırın cebre
O devletlü sa‘adetlü şefiķ ü mihribān geldi ¹

beyitindeki “işkeste”

Āmed u vaķt-i hecriden bülbül-i şūrīdeler
Her seher şiven kırup gülşende ber-efgān olur ²

beyitindeki “hecr” kelimeleri bu duruma örnek gösterilebilir.

Şâir, bir de bazı kelimeleri Türkçeleştirerek yazmıştır. Bunlara örnek olarak;

Benüm ol pehlevān-ı kişver-i nazmuñ sileşşöri
Ki berķ-i tiğ-i güftārum kazā-yı āsumān geldi ³

beyitindeki “sileşşör”

Dinlese Hātem-i vaķt şimdi aña lāyıkdur
Yegāne merd-i seķā-perver-i kerem-fermān ⁴

beyitindeki “dinlese”

Cünbüş-i tıfl-ı çemen feryād-ı mürğ-i encümen
Gonçe-i hāndān-ı gülşen dehre şad sāmān virür ⁵

beyitindeki “gonçe” verilebilir.

¹ Bkz. Metin K. XXIV,11 s.137

² Bkz. Metin K. XXVII, 22 s.150

³ Bkz. Metin K. XXIV,32 s.139

⁴ Bkz. Metin K. XXV,18 s.141

⁵ Bkz. Metin K. XVIII,8 s.102

Diğer bir imla özelliği ise şâirin “ben” kişi zahirini “men” olarak yazmasıdır.

‘Ařđdur meydeki o germiyyet
Mendeki ol şadâ-yı cân-fezâ ¹

¹ Bkz. Metin K. IX, 99 s.51

5. SİYÂHÎ DEDE DÎVÂNÎ'NDA ADI GEÇEN ŞAHSİYETLER

5.1. Dinî Şahsiyetler

Allah

Siyâhî Dede Dîvân'ında sık sık Allah kavramına yer vermiştir. Allah'ı; Hak, İlâhî, Yezdân, Allah-ı Teâlâ, Celîl, Kirdgâr, Hak Teâlâ, Huda, Mevlâ, Rahman, Mecid, Râb, Bârî, Celâl, Hayy vb. ifadeleriyle de karşılamıştır.

Şâir, Dîvân'da Allah'ı kimi zaman yalvarmak,

Eyle İlâhî baña luṭfuñ ḳarîn
Sensün ol ḥallâḳ-ı saḥn-ı âferîn ¹

...

Eyle İlâhî bize luṭf u kerem
Tâ olalım şer'ine şâbit ḳadem ²

Kimi zaman olay ve durumları O'nun iradesine bırakmak,

Nefs ü hevâ vü hevesüñden gele
Eyliyerek cürmüñi Ḥaḳdan dile ³

Yapılan iyiliklerin karşılığının O'ndan geldiğini belirtmek,

Eger mesrûr iderseñ ben ğarîbi dîd-i meskenle
Saña bî-şek mükâfâtı bunuñ dîdâr-ı Mevlâdur ⁴

Kimi zaman da devlet adamları ve devrin önde gelen isimlerini övmek için ve onlara iyi dileklerde bulunmak için,

¹ Bkz. Metin K. IV,1 s.16

² Bkz. Metin K. II,18 s.9

³ Bkz. Metin K. I,66 s.7

⁴ Bkz. Metin K. XIV,36 a.79

Ol ŧehũn bahtın sa'id 'õmrin mezid ide Hũdã
Dutsun ŧãd eyleye dũŧmenlerũn zãr u nezãr ¹

...

Hãk Te'ãla ol vezir-i kãm-yãbuñ rũz u ŧeb
Devletin efzũn ide bĩ-Hãkũ-ı nũn ve'l-kalem ²

zikretmiŧtir.

ŧãir, Allah'ın sıfatlarını da kullanmıŧtır.

Lem Yezel

“Zeval bulmaz, zãil olmaz, bãki, kalıcı”³ “Zãti sıfatlarındandır. Allah'ın varlığının sonu olmamasıdır.”⁴

Hãmd aña kim o durur [hem] Lem-yezel
Kãdir ü hayy-ı ebed ü hem ezel ⁵

Bãri

“Allah'ın sıfatı olarak yaratan, õrneđi olmadan varlıkları icad eden demektir.”⁶

Revã gõrmedi ammã hãzret-i Bãri Te'ãla kim
'Afãrit-i zamãne el ŧuna mihr-i Sũleymãne ⁷

¹ Bkz. Metin K. XXVI,33 s.148

² Bkz. Metin K. XXI,59s.125

³ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca Tũrkçe Ansiklopedik Lugat**,Ank: Aydın Kitabevi, 18. baskı, 2001 s.547

⁴ Lũtfũ ŧentũrk, Seyfettin Yazıcı, **İslam İlmihali**, Ank: Diyanet İŧleri Baŧkanlıđı Yay.,14. baskı, 2008 s.30

⁵ Bkz. Metin K. I,20 s.3

⁶ Haz. Doç. Dr. Fikret Kahraman, Doç. Dr. İsmail Karagõz, Dr. İbrahim Paçacı, Dr. Mehmet Canbulat, Dr. Ahmet Geliŧgen, İbrahim Ural, **Dinĩ Kavramlar Sõzluđũ**, İst: Diyanet İŧleri Baŧkanlıđı Yayınları,2009 s. 139

⁷ Bkz. Metin T.I,21 s.159

Mecîd

“Allah’ın sıfatlarından biri olup, şan ve şeref sahibi, hayrı, ihsanı, keremi ve lütfu bol olan demektir.”¹

Haşlet-i pâkiñe mümkün mi ‘aded
Zātuñ olmuş mazhar-ı luṭf-ı Mecîd²

Celîl, Celâl, Zü’l-Celâl

Celal ve ululuk sahibi demektir.

Şāyeñi mihr ü mehe ḥil‘at geyürdi Zü’l-Celâl
Anuñ-çün böyle şādān-ı ser gezerler rüz u şeb³
...
Bā-ḥuşuş ol nesl-i pâke mazhar-ı nūr-ı Celâl
Dest-i luṭfindan kerāmetdür külāh-ı Mevlevî⁴

Hayy

“Yaşayan, diri, canlı, ölümsüz,ezeli ve ebedi olan.”⁵

‘Aşkdur ger Ḥayyı iden ma‘arūf
Müstecāb’üd-duā’-ı Ḥızr-āsā⁶

¹ Haz. Doç. Dr. Fikret Kahraman, Doç. Dr. İsmail Karagöz, Dr. İbrahim Paçacı, Dr. Mehmet Canbulat, Dr. Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural, **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, İst: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,2009 s.364

² Bkz. Metin T.V,14 s.168

³ Bkz. Metin K.VII,43 s.37

⁴ Bkz. Metin G. LXXXI,8 s.239

⁵ Haz. Doç. Dr. Fikret Kahraman, Doç. Dr. İsmail Karagöz, Dr. İbrahim Paçacı, Dr. Mehmet Canbulat, Dr. Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural, **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, İst: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,2009 s.140

⁶ Bkz. Metin K. IX,57 s.47

Hannân

“Çok acıyan, çok merhametli.”¹

Belâ be kâri-i âhû-yı devr-i üftâde pençe

Be-nâle zârî-i vâfir kıtâr sittün Ğannâne²

Rabbü'l-‘âlemîn

“Alemlerin Rabbi. Rabbü'l-‘âlemîn, alemlerin tek yaratıcısı, terbiye edip yetiştiricisi demektir. Allah’ın bu sıfatı yaratmadaki usulünün gerçek manada bir terbiye mahiyeti taşıdığını, tadrîcen geliştirip olgunlaştırarak mükemmeliğe kavuşturduğunu göstermektedir.”³

Sensün ol ğayrû'l-verâ sâlâr-ı ğayli enbiyâ

Murtazâ vü müctebâ mağbûb-ı Rabbü'l-‘âlemîn⁴

Zü'l-‘atâ

Baĝış, ihsan sahibi.

Didi Allâha ki ben itdüm ğatâ

Nefse[üne] zûlm eyledüm ey Zü'l-‘atâ⁵

Zü'l-hikem

Hikmetler sahibi.

Ğamd añâ kim o durur [hem] Zü'l-ĝikem

Ğıldı bu mevcûdı vücûd-ı ‘adem⁶

¹ Haz. Doç. Dr. Fikret Kahraman, Doç. Dr. İsmail Karagöz, Dr. İbrahim Paçacı, Dr. Mehmet Canbulat, Dr. Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural, **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, İst: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009 s.139

² Bkz. Metin K. VI,66 s.31

³ Mehmet Yılmaz, **Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözcükler**, İst: Enderun Kitabevi, 1992 s.136

⁴ Bkz. Metin K. V, s.19

⁵ Bkz. Metin K. I,53 s.6

⁶ Bkz. Metin K. I,23 s.3

Peygamberler

Muhammed

Hz. Muhammed Dîvân'da Ahmed-i Muhtar, Hayrû'i-verâ, Ahmed, Muhammed Mustafa, Habîb-i Kibriyâ, Resûl adlarıyla da anılır.

**Ahmed-i Muhtâr o Hayr'ül-verâ
Pâdişâh-ı kişver-i her dü-serâ ¹**

Dîvân'da Hz. Muhammed'in nurundan da bahsedilmiştir. Allah'ın önce Hz. Muhammed'in nurunu sonra diğer varlıkları bu nurdan yarattığına inanılır.

**Mihr ü meh bu 'âleme olsa ziyâ-güster n'ola
Şem'-i envâr-ı Muhammedden yaqarlar rûz u şeb ²**

Hz. Muhammed'in en bilinen mucizesi göğe yükselişidir. Hicret'ten bir buçuk yıl önce, Ka'be dolaylarında uyku ile uyanıklık arasındayken, Cebrâil onu Burak'a bindirip önce Mescid-i Aksa'ya oradan da göğe yükseltmiştir. Allah'la konuşma şerefine nâil olmuştur. O gece Cennet ve Cehennem de kendisine gösterilmiştir.

**Leyle'-i Mi'râce 'azm itdükde sultân Resûl
Gördü ki cümle 'acâyibden dahı budur biri ³**

Hz. Muhammed'in Dîvân'da işlenmiş diğer bir mucizesi de, müşrikleri İslamiyet'e çağırmak için Allah tarafından kendisine verilmiş, parmağıyla işaret ederek Ay'ı ikiye ayırma mucizesidir.

¹ Bkz. Metin K. II,7 s.8

² Bkz. Metin K. VII,36 s.33

³ Bkz. Metin K. VIII,16 s.40

Pür nigāh luṭfuña aldı faat hālüm benüm
Ey Şeh-i Őak'ül-amer ey dāver-i bālā terin ¹

Adem

İlk insan ve ilk peygamberdir. İnsanlığın babası anlamına gelen Ebü'l-beşer lakabıyla anılır.

Hāzret-i Ādem ki odur bü'l-beşer
Olmuş iken vāıf-ı her hayr u Şer ²

Hz. Adem, Havva ile birlikte tek bir yerde anılmaktadır.

Ziynet-efzā-yı aşr-ı imkānı
Şadr-ı fermā-yı Ādem ü Havā ³

Hızır

ArkadaŐı İlyas ile Karanlık lar ülkesinde ölümsüzlük suyunu aramasıyla bilinir. Ölümsüzlüğe kavuŐan Hızır ve İlyas'ın, Allah'ın emriyle Kıyamete kadar dünyada sıkıntıya dūŐenlerin imdadına koŐtuđuna inanılır.

Dîvân'da övülen kişiler, halklarını sıkıntılardan kurtardıklarından Hızır'a benzetilmişlerdir. Nitekim Kıbrıs mütesellimi Mustafa Ağa'yı,

Fezā-yı ğamda dil-teşne olan telh-kām-ı dil-süze
Sebū-yı āb-ı hayvān ile ol Hızır-ı zamān geldi ⁴

Baba Hasan Paşa'yı,

¹ Bkz. Metin K. V,51 s.24

² Bkz. Metin K. I,51 s.6

³ Bkz. Metin K. IX,10 s.43

⁴ Bkz. Metin K. XXIV,5 s.136

Ṭağıluṛ ğayıṛı ṭonanması Frengüñ bî-reyb
Ki anuñ rehberi İlyās u Hızırduṛ zîrā ¹

Öven bu beyitlerde, kişiler Hızır'a ve İlyas'a benzetilmişlerdir.

İbrahim, Halil

Halil, dost demektir. (Nisâ 4/125) ayetinde “Allah, İbrahim’i dost edinmiştir” denilmektedir.² Şâir, kalemini Hz İbrahim’in putları kırdığı baltasına benzeterek, o olaya telmihte bulunmuştur.

Deste çüb-ı teber-i hâzret-i İbrâhim-veş
Dir dil içre büt-i hâṭırândur ḳalemüm ³

Dîvân’da, Hz. İbrahim’in ateşe atılması, o esnada Allah’ın, ateşi bir gül bahçesine çevirmesi olayına da değinilmiştir.

‘Aşḳduṛ nârı eyleyen gülşen
Ol cenâb-ı Ḥalîle bî-pervâ ⁴

Hz. İbrahim’in İsmail’le Ka‘be’yi inşa etme olayı, şiirde İbrahim Pâşâ’yı överken kullanılmıştır.

Sen ol destür-ı ekrem sen ki nâmuñ oldu İbrâhim
Ki yapduñ Ka‘be-i ḳalb-i Müselmânı Ḥalîl-âsâ ⁵

Şâir, aşkın vasıflarını anlatırken, İbrahim’in İsmail’i kurban etmesi meselesine de yer vermiştir.

¹ Bkz. Metin T. III,16 s.163

² Dr. Zülfi Güler, **Dîvân Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, Elazığ: Özserhat Yayıncılık,2008 s.51

³ Bkz. Metin K. XI,56 s.65

⁴ Bkz. Metin K. IX,13 s.43

⁵ Bkz. Metin K. XII,11 s.67

‘Aşkdan eyledi çü İsmâil
Ser teslimini nihâd-ı kazâ ¹

Yakub

“İbrahim peygamberin torunu ve İshak peygamberin oğludur.”² Çoğunlukla Hz. Yusuf’la, onun hasretinden çektiği acı ve üzüntüyle birlikte anılır.

Be-eşk-i hûn-feşân-ı dîde-i Ya‘kûb-ı gam-dîde
Be-vâveylân-ı ihvânân-ı Yûsuf bâ-der ü Gâne ³

...

‘Aşkdur itdüren o Ya‘kûba
Firqat-i Yûsuf ile vâveylâ ⁴

Yusuf

Yakub peygamberin oğludur. Dîvân şiirinde kıssasıyla bilinir. Beyitlerde Züleyha (Zeliha) ile birlikte anılır. Züleyha’nın teklifini kabul etmemesi, ve yırtılan gömleği sıkça işlenmiştir.

Be-tâb-ı şem‘-i ruhsâr-ı münîr-i Yûsuf-ı ra‘nâ
Be-sûziş-kârî-i cân-ı Zelihâ hemçü pervâne ⁵

...

‘Aşkdur pençe-i Zelihâdan
Çâk-i zeyl-i Yûsufi ammâ ⁶

¹ Bkz. Metin K. IX,15 s.44

² İskender Pala, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, İst: L&M Yayınları, 10. baskı,2003 s.491

³ Bkz. Metin K. VI,60 s.31

⁴ Bkz. Metin K. IX,19 s.44

⁵ Bkz. Metin K. VI,61 s.31

⁶ Bkz. Metin K. IX,95 s.51

İsâ, Mesih, Mesiha

“İsâ'nın doğumu Kur'an'da geçmektedir. Meryem onu babasız dünyaya getirmiştir. Cebrâil, Meryem'in gömleğinin kolundan ruh üflemiş, O da İsâ'ya hamile kalmıştır.”¹

‘Aşkdur habîb-i Meryem-i pâke
Şekl-i rûh'ül-Çudüsde nakçe-nümâ ²

“İsâ, Cebrâil'in Meryem'e üflediği ruhtur. Bu nedenle neye dokunsa ona can verir, ölüleri diriltir.”³ Dîvân'da Hz. İsâ'nın bu mucizesine gönderme yapılmıştır.

Nefs-i pâki her dem 'İsâ-veş
Mürde-kân-ı zamâneye cândur ⁴

...

Be-efsün-ı dem-i cân başş-ı 'İsî-i hayât-efzâ
Be-şun'-ı mu'ciz-i hayret-fezâ cân-ı cehüdâne ⁵

Şâir, gazellerinde kendini İsâ'ya benzetmiştir.

Siyâhî gibi olunca gârik-i nür-ı siyâh
Fünûn-ı sihr-i beyânda dem-i Mesihâyam ⁶

Musa

Musa peygamber, kendisine peygamberlik verilmesiyle ve mucizeleriyle Dîvân'da yer almaktadır. Musa'nın kıssası Kur'an'da da geçmektedir. Musa, Tur Dağı'na çıkmış, burada Allah'ın nurunu görmüş ve onunla konuşmuştur.

¹ Dr. Zülfi Güler, **Dîvân Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**,Elazığ:2008 s. 160

² Bkz. Metin K. IX,29 s.45

³ İskender Pala, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, İst: L&M Yayınları, 10. baskı,2003 s. 248

⁴ Bkz. Metin K. XIII,19 s.72

⁵ Bkz. Metin K. VI,63 s.31

⁶ Bkz. Metin G. LX,7 s.224

Hem-vāre olup nūr-ı tecelliñ ile rakşān
Deşt-i dil-i ‘ārifdedür dü şadr Ẓūr ile Mūsā ¹

...

‘Aşkdur Ẓūrı eyleyen rakşān
‘Aql-i Mūsāyı vālih ü piçā ²

Hz. Musa’nın, Firavun’un sihirbazlarına karşı asasını yılanı çevirme mucizesi de Dîvân’da işlenmiştir.

Dest-i pākinde kilik-i Mūsā-veş
Geh ‘aşā gāhi mār u şu‘bāndur ³

Siyāhî Dede, kalemini Hz. Musa’nın kalemine benzetmiştir.

Kilik-i sihr-efserinimi el-ḥakḳ
Kıldı destümde çün ‘aşā-yı Mūsā ⁴

Hz. Musa’nın Dîvân’da yer alan diğer bir mucizesi de Yed-i Beyza (beyaz el) mucizesidir. “Musa peygamber bir mucize olarak elini koynuna sokup çıkarınca eli bembeyaz bir nur olurdu.”⁵

Be-dest Mūsā-i sille-nüvāz-i çeḥre-i Fir‘avn
Be-envār-ı Yed-i Beyzāyı dehşet-sāz-ı Hāmāne ⁶

Süleyman

“Beni İsrail peygamberlerindendir. Nübüvvetle saltanatı birleştirmiş bahtiyardır.”⁷ İsm-i Azam’ın yazılı olduğu yüzüğü ile bütün aleme, mahlukata ve rüzgarlara hükmedermiş.

¹ Bkz. Metin G. VI,3 s.191

² Bkz. Metin K. IX,23 s.44

³ Bkz. Metin K. XIII,22 s.72

⁴ Bkz. Metin K. IX, 149 s.56

⁵ İskender Pala, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, İst: L&M Yayınları, 10. baskı,2003 s.348

⁶ Bkz. Metin K. VI,62 s.31

⁷ Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatı’nda Mazmunlar ve İzahı**, Ank: Akçağ Yayınları, 4.baskı s. 410

‘Aşkdur eyleyen Süleymānı

İns ü cîn ü tuyūra hük-m-ārā ¹

...

Serîr-i salţanatdan āhîr ayırmadu mı bu çarĥ

Ta‘arüz eyleyüp diyü denî mühr-i Süleymāne ²

Şâir, Dîvân’da yer alan mühim kişileri överken, Süleyman peygamberin mucizelerinden ilham almıştır. Tahtını rüzgarların taşıması, bu sayede gideceği yere kısa sürede gitmesi Dîvân’da övgü amaçlı kullanılmıştır.

Süleymān-ı zamāndur kim yürür bād ile bî-pervā

Anuñ-çün cāy-ı evrenge o şāhuñ pehn-i deryādur ³

...

Süleymān ger hevā üzre serîre rākib oldıysa

Bunuñ mergūbı deryā üzre şimdi püşt-i ‘ankādur ⁴

Süleyman peygamber karıncalarla konuştuğu da meşhurdur. Şâir, övmek istediği kişiyi Süleyman peygambere, kendisini de karıncaya benzetir.

Sen Süleymān-ı zamān ben ise bir mūr-ı za‘îf

Mürum ammā fer-i vaşfuñ şevket-i sulţan virür ⁵

Nuh

Nut tufanıyla Divân’da yer alır. Bu olay, şâirin yaşadığı dönemde denizlerde başarılı olmuş ve ün salmış kişileri överken kullanılmıştır.

Demdür ey Nūĥ-ı zamān keştî-i ümmîd-i dile

Yeddüñ himmetüñi eylesen imdād-resān ⁶

¹ Bkz. Metin K. IX,25 s.44

² Bkz. Metin K. VI,21 s.27

³ Bkz. Metin K. XIV,6 s.76

⁴ Bkz. Metin K. XIV,7 s.77

⁵ Bkz. Metin K. XVIII,77 s.108

⁶ Bkz. Metin K. XVI,87 s.95

Yahya

Zekeriya peygamberin oğludur. Filistin hükümdarının, kardeşinin kızıyla evlenmek istemesine karşı çıktığı için boynu vurularak şehit edilmiştir.

Görinen ‘aşkıdan eyledi teslim
Tiğ-i hūñ-h̄āre h̄azret-i Yahyā¹

Zekeriya

İsrailoğullarının son peygamberlerindedir. Meryem’in dayısı, Yahya’nın babasıdır. Ölümü hakkında rivayetler vardır. Yahudilerin, Hz. İsa’nın babasız doğması üzerine Meryem’le ikisi hakkında çıkan dedikodudur. Diğeri ise oğlu Yahya’nın ölüm fermanı çıkınca, ona yardım etmesidir. Zekeriya, düşmanlarından kaçıp bir kavak ağacının içine gizlenmiş; ancak eteği dışarıda kalınca fark edilip ağaçla birlikte, testereyle kesilmiştir.

‘Aşkıdur vaz’ iden Zekeryānuñ
İre cān-hırāş farkına tā²

Hüseyin

Hz. Ali’nin oğlu ve peygamberimizin torunudur. “On iki imamın üçüncüsü olarak bilinir. Ehl-i beyt’in beşincisidir.”³ Kerbela’da susuz bırakılıp, vahşi bir şekilde öldürülmüştür.

‘Aşkıdur eyleyen Hüseyin-i şehī
‘İlm-i efrāz leşker-i şühedā⁴

...

¹ Bkz. Metin K. IX,28, 45

² Bkz. Metin K. IX,27 s.45

³ İskender Pala, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, İst: L&M Yayınları, 10. baskı,2003 , s.230

⁴ Bkz. Metin K. IX,45 s.46

‘Aşkdur mâtem-i Hüseyni iden
Sūziş-i dāğ-ı cān āl-‘abā ¹

Mehdi

Kıyamet alametlerinden biri olan Mehdi, yeryüzünü adaletle dolduracak ve bir süre saltanat sürecektir. Kur’an’da adı geçmez. Dîvân’da Sultan Süleyman, tahta çıkıp halkı için yaptıklarıyla Mehdi’ye benzetilmiştir.

Çıkup Mehdi-i devlet lâ-cerem ğār-ı hidāyetden
Kerāmetle ħurūc itdi beşāret ‘ālemiyāne ²

Dört Halife

Ebubekir

Dört halifenin ilkidir. Lakabı Sıddık’tır. Diğer bir adı Yâr-ı Gar’dır. Hicret esnasında peygamberimize mağarada arkadaşlık ettiği için bu adı almıştır. Şâir, Ebubekir’i övgü amaçlı kullanılmıştır.

Şadākatde kim oldur ħazret-i Şiddık ile hem-reh
‘Adāletde ‘Ömerdür şer‘i gūyā kılmada icrā ³

Ömer

Dört halifenin ikincisidir. Doğruluk ve adaletiyle tanınmıştır. Dîvân’da devlet büyüklerinin adaleti anlatılırken Hz. Ömer’le ilişkilendirilmiştir.

Nā’il-i ‘ilm ü hüner Āşaf-ı şānī gūyā
Mā’il-i ‘adl-i ‘Ömer şāhib-i kuṭb-ı devrān ⁴

¹ Bkz. Metin K. IX,47 s.46

² Bkz. Metin T. I,25 s.159

³ Bkz. Metin K. XV,11 s.82

⁴ Bkz. Metin T. II,7 s.161

Osman

“Üçüncü halifedir. Peygamberimizin iki kızı (Rukiyye ve Ümmü Gülsüm) ile evlendiği için “Zi’n-nureyn” unvanıyla anılır.”¹ Haya sahibidir. Övgü amaçlı kullanılmıştır.

Ḥayāda ḥazret-i ‘Oṣmān-ı Zi’n-nūreyn-i ṣānīdür
Şecā‘atde cenāb-ı Ḥaydar-ı Kerrār ile hem-pā ²

Ali

Dördüncü halifedir. Çeşitli lakapları vardır. Bunlardan bazıları Esedu’llah (Allah’ın aslanı), Haydar, Şîr-i Hudâ, Haydar-ı Kerrâr’dır. Kaynaklarda yiğit ve mert bir kişi olarak geçer. “Bedir, Uhud, Hendek gibi muharebeler yanında birçok gazvelere de katılmış ve Hayber’de destanlaşan bir sancaktarlık yapmıştır.”³ Bu özellikleri Dîvân’da övgü amaçlı yer almıştır.

Hüner-ber merd-figen şîr-i vegâ cū
Niheng-i pençe-zen bebr-i pîl-endâz ⁴
...
Şecā‘atde Nerîmān çenge gelse Rüstem-i ‘âlem
Vegâculukda gūyâ Ḥaydar-āsâ şîr-i ğarrādur ⁵

Diğer Dinî Şahsiyetler

Habil

Hız. Adem’in oğullarından biridir. Kıskançlık nedeniyle kardeşi Kabil tarafından öldürülmüştür. Dîvân’da tek yerde geçer.

¹ İskender Pala, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, İst: L&M Yayınları, 10. baskı,2003 , s.378

² Bkz. Metin K. XV,12 s.83

³ İskender Pala, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, İst: L&M Yayınları, 10. baskı,2003 ,s. 29

⁴ Bkz. Metin T. IV,6 s.164

⁵ Bkz. Metin K. XIV,2 s.76

Ḥamd u Ḥaḳḳa besmele k'ola delīl
Bī-şek ider anı ḳabūl ol Ḥabīl ¹

Ebū Cehl

“Kureyş kabilesinin reislerinden olup İslamiyet'in ve Hz. Muhammed'in en büyük düşmanıdır.”²

Ebū Leheb (Bü'l-Leheb)

“Hz. Muhammed'in amcası ve azılı düşmanlarından biri.”³

Sensün ol tāb-āver –tevn-i revān Bü Leheb
Süz fermā-yı ciğer-bend-i Ebū Cehl-i la'in ⁴

Şimr

“Kerbela hadisesinde Hz. Hüseyin'in başını kesen mel'ûn.”⁵

Be-āh-ı āteşin-i zāirān-ı meşhed-i sibteyn
Be-nefrin kerde kân-ı cân-ı şüm-ı Şimr-i nādāne ⁶

¹ Bkz. Metin K.I, 17 s.2

² Yard. Doç. Dr. Gencay Zavotçu, **Divân Edebiyatı Kişiler- Kişilikler Sözlüğü**, Ank: Akçağ Yayınları, 1. baskı, 2006 s.129

³ Zavotçu, a.g.e., s.131

⁴ Bkz. Metin K. V,15 s.21

⁵ Devellioğlu, a.g.e., s.999

⁶ Bkz. Metin K. VI,71 s.32

5.2. Hükümdar ve Devlet Adamları

Hükümdarlar

Sultan II. Süleyman

“Osmanlı sultanlarının yirmincisi, İslam halifelerinin seksen beşincisi.”¹
1687-1691 yılları arasında tahtta kalmıştır. Cülusuna bir tarih düşülmüştür.

Siyāhī hātif-i ğaybı duā' idüp didi tārīḥ
Mübārek ola evreng-i şafā Sulṭān Süleymāna ²

II. Ahmed Han

“Yirmi birinci Osmanlı sultanı, seksen altıncı İslam halifesi.”³ 1691- 1695 yılları arasında tahtta kalmıştır. Dîvân'da cülusuna düşülmüş bir tarih vardır.

Lafzen ü ma'nen aña didi Siyāhī tārīḥ
Düvel-ārā oldı bin yüz ikide Aḥmed Ḥān ⁴

Baykara

“Mirzâ Sultan Hüseyin Baykara. Timurleng sülalesinden Mirzâ Mansur'un oğludur. (H. 875)te Herat'da hükümdar olmuştur.”⁵

Ṭarz-ı ḥāşı ğıbtā-endāz-ı Revān-ı Bayḳarā
Dār-ı inşāfi taḥassür-āver-i Nüşinrevān ⁶

¹ Osmanlı Padişahları, c.2, İst: Türkiye Gazetesi Yayınları,2006 s. 407

² Bkz. Metin T. I,30 s.160

³ Osmanlı Padişahları, c.1, İst: Türkiye Gazetesi Yayınları,2006 s. 171

⁴ Bkz metin T. II,13 s.161

⁵ Ahmet Talat Onay, Eski Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar ve İzahı, Ank: Akçağ Yayınları, 4.baskı s. 117

⁶ Bkz. Metin K. XXIII,24 s.132

Vezirler

Hâmân

Musa peygamber zamanında yaşamış olan Firavun'un veziri olan kişi. Firavun'u Musa'ya karşı kıskırtmasıyla bilinir. Edebiyatta Musa, Firavun ve Hâmân birlikte anılır.

Be-dest Mūsā-i sille-nüvāz-i çeḥre-i Fir'avn
Be-envār-ı Yed-i Beyzāyı dehşet-sāz-ı Hāmāne¹

Âsâf

Süleyman peygamberin veziridir. Süleyman'ın en güvendiği kişiydi. İleri görüşlü oluşu ve adaletiyle, devlet adamları ve önemli kişileri överken ilham kaynağı olmuştur.

Âşaf-ı vakt-i şāhib-i tedbîr
Hāmi-i mülk-i Rüm u İrāndur²

Mustafa Paşa

II. Ahmed zamanında vezir olan iki adet Mustafa Paşa olmasına rağmen, Dîvân'da geçen Belgrad'ın fethi bilgisinden yola çıkarak, Dîvân'a konu olan vezirin, 1693 yılında vezir-i azamlık yapan Bozoklu Bıyıklı Mustafa Paşa olduğunu söyleyebiliriz. 12. Eylül. 1693'te Belgradı düşman kuşatmasından kurtarmıştır.

Ya'nî ol Muştafâ Paşa ki vezîr ibn-i vezîr
Şa'aḳâ melce'-i zālîm-keş-i bî-reyb u gümân³

¹ Bkz. Metin K. VI,62 s.31

² Bkz. Metin K. XIII,20 s.72

³ Bkz. Metin T. II,6 s.161

5.3. Şâirler ve Mucitler

Şâirler

Sâdî

İran Edebiyatı'nın ünlü şâiridir. Bostan adlı eseriyle bilinir. Siyâhî Dede, kalemini övmek için Sâdî'yi söz konusu etmiştir.

Anı tertîb ile Sa'dî-i zamândur kâlemüm
Vaşf-ı pākūñ ile her beyti kitâb-ı Bostân¹

Sahbân

Şiir ve fesahatla meşhurdur. Sevgilinin güzelliğini anlatan aşık, gönlünü Sahbân'a benzetmiştir. Divân'da tek yerde geçmektedir.

Bâkî

16. yy.'ın en büyük şâirlerindendir. Divân'da tek yerde geçer. Benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

Medh-i hüsnünde Siyâhî-veş edâlar itmede
Rûmda Bâkî 'Arabda şanki Şahbândur gönül²

Enverî

Fars Edebiyatı'nda kasîdeleriyle ün yapmıştır. "Enverî özellikle XVII. ve XVIII. yy. şâirleri tarafından anılan bir şâirdir."³

¹ Bkz. Metin K. XI,45 s.64

² Bkz. Metin G. LVI,5 s.222

³ Yard. Doç. Dr. Gencay Zavotçu, **Divân Edebiyatı Kişiler- Kişilikler Sözlüğü**, Ank: Akçağ Yayınları, 1. baskı,2006 s.137

Ola mefhūm-ı hüküm-āmiziniñ dil-bestesı
Şeyh-i ‘Atfār ü hakīm-i Ğaznevī vü Enverī ¹

Mucitler

Leclâc

“Satrancı icâd eden kişidir. Leclâc, gerçekte satrancı icâd etmemiştir. O, ustası Dahir b. Sısa’nın icâd ettiği bu oyunu İran’a getirip yaymıştır. Satranç, İran’da da geliştiği için mucidi Leclâc sanılır.”²

Mihr ü meh şanma bu Leclâc-ı felekle bahş idüp
İki şatranc-bâzdur lu‘bet kıllarlar rüz u şeb ³

5.4. Ressamlar ve Nakkaşlar

Bihzâd

“Büyük bir Türk minyatür ressamıdır.”⁴

Nakş-ı Erjeng ile Bihzâdı unuttursa nolâ
Şimdi taşvîr-i me‘ânide nişândur kalemüm ⁵

Mânî

“Meşhur Çinli bir nakkaş ve ressamın adıdır.”⁶ Maniheizm’in kurucusu olduğu rivayet edilir. “Nigaristan, Erteng veya Erjeng adlı resim mecmuası ile ünlüdür.”⁷ Sevgilinin güzelliği anlatılırken ele alınır.

¹ Bkz. Metin K. VIII,24 s.41

² İskender Pala, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, İst: L&M Yayınları, 10. baskı,2003,s. 298

³ Bkz. Metin K. VII,16 s.35

⁴ Pala, a.g.e., s.82

⁵ Bkz. Metin K. XI,47 s.65

⁶ Pala, a.g.e., s. 309

⁷ Pala, a.g.e., s.309

Miyânın kıl kalemle nakş iderken Mânî-i fikrüm
Şikest oldu elümde hâme-i taşvîr nigâhından ¹

5.5. Hekimler ve Filozoflar

Lokmân

“Kur’an-ı kerim’de Lokman suresinde ondan bahsedilir. Ona hikmet verildiği söylenir.”² Lokman hem hekim hem de filozof olarak karşımıza çıkar. Övgü amaçlı kullanılmıştır.

Bu ‘alî vaqt-i feylesof zamân
Hikmet-âmüz rûh-ı Loqmândur ³
...
Bu devr içinde hele var ise odur şimdi
Ma‘ârif ü hüner ü hikmet ile bir Loqmân ⁴
...
Ser-i bâlin-i mecrûhân-ı şemşîr-i gam-ı dehre
Şifâ-yı nûş-ı dâru ile Loqmân-ı cihân geldi ⁵

Câlinus

“Eski Greklerin en büyük hekimlerinden biri.”⁶ Asıl adı. Claidius Galenos’tur. Bergama’da doğmuştur. Tıp eğitiminin ardından, arenada yapılan gladyatör savaşlarını takip etmesi ve orada yaralananlara ilk müdahalede bulunması sayesinde tıp alanında bugün bile kabul gören bilimsel bulgulara imza atmıştır.

¹ Bkz. Metin G. XLV,4 s.227

² Dr. Zülfi Güler, **Dîvân Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, Elazığ:Özserhat Yayıncılık,2008 s. 155

³ Bkz. Metin K. XIII,18 s.72

⁴ Bkz. Metin K. XXV,23 s.141

⁵ Bkz. Metin K. XXIV,6 s.136

⁶ İskender Pala, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, İst: L&M Yayınları, 10. baskı,2003, s.92

**Ġalaṭ-endāz-ı rāy-ı Cālinūs
Kūnde-i fehmi Ebū ‘Alī Sīnā ¹**

Felātun, Eflātun

“Aristo’nun hocası olan meşhur Yunanlı filozof.”² “Edebiyatta akıl, hikmet ve isabetli görüş timsali olarak söz konusu edilir.”³

**Şāhib-i ‘aql u ferāset ra’y-ı Eflātūn-pesend
Āşaf-āsā hūşmend hem müsteşār-ı mu’temen ⁴
...
İlāc-ı derd-i ‘aşka dest-rest bulmaḵ ne mümkindür
Felātūñ daḡı bu tebdire bī-dermān gelüp gitdi ⁵**

İbn-i Sīnā, Ebū ‘Alī Sīnā

“Meşhur Türk tabib, filozof ve alimi olup şark edebiyatında ilim ve irfanın, hikmet ve felsefenin timsalidir.”⁶ Zamanın önemli kişileri övülürken İbn-i Sīnā’yla eş tutulur.

**Şehā sensün ol zaḡm-ı lā-‘ilāc-ı derdmendāne
Şifā bahşende-i ḡikmet-şinās-ı bū-‘Alī-Sīnā ⁷**

¹ Bkz. Metin K. IX,78 s.49

² Pala, a.g.e., s.145

³ Pala, a.g.e., s.145

⁴ Bkz. Metin K. XXII,20 s.127

⁵ Bkz. Metin G. LXXIX,3 s.237

⁶ Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatı’nda Mazmunlar ve İzahı**, Ank: Akçağ Yayınları, 4.baskı s.183

⁷ Bkz. Metin K. XII,12 s.67

5.6. Mutasavvıflar ve Din Büyükleri

Mansûr (Hallâc-ı Mansûr)

“Tasavvufun gelişmesine büyük katkılarda bulunan ünlü mutasavvıf.”¹ Fenafillah’a ulaşmış ve “ Ene’l-Hak” (Ben Hakkım) demiştir. Bu yüzden işkenceye maruz kalarak idam edilmiştir. Başı kesilmiş, cesedi yakılıp, külleri Dicle nehrine savrulmuştur. Onun Allah aşkı eserlere konu olmuştur.

‘Aşkdur eyleyen çü Mansûrı
Bî- mehâbâ En’el-Ĥaĥ gŷyâ ²
...
Bir dil ki fikret-resen-i zŷlfŷn eyleye
Mansûr gibi Dârâ ‘aşĥ ile gelŷr gider ³

Şeyh-i Attâr

Ferîdüddin Attâr. Babasının ölümünün ardından, onun aktariye dükkanını çalıştırdığı için bu adı almıştır. “Büyük tasavvufi ve edebi kişiliğiyle Ferîdüddin Attâr, gerek yaşadığı devirde gerek ölümünden sonra Fars ve Türk Edebiyatı’nda pek çok yazar ve şâir üzerinde etki yaptı. Eserleri ve eserlerine serpiştirdiği sŷfi menkıbe, kıssa ve hikayeleri, kendisinden etkilenen şâir ve yazarların eserlerine de esin kaynağı oldu.”⁴

Ola mefhŷm-ı ĥŷkŷm-âmizinŷn dil-bestesi
Şeyĥ-i ‘Attâr ŷ ĥakŷm-i Ġaznevŷ vŷ Enverŷ ⁵

¹ Yard. Doç. Dr. Gencay Zavotçu, **Divân Edebiyatı Kişiler- Kişilikler Sözlüğü**, Ank: Akçağ Yayınları, 1. baskı,2006 s.308

² Bkz. Metin K. IX,53 s.47

³ Bkz. Metin G. XXIV,2 s. 202

⁴ Yard. Doç. Dr. Gencay Zavotçu, **Divân Edebiyatı Kişiler- Kişilikler Sözlüğü**, Ank: Akçağ Yayınları, 1. baskı,2006 s.159

⁵ Bkz. Metin K. VIII,24 s.41

İbrahim İbn-i Edhem

“Tanınmış velîlerden ve büyük mutasavvıflardandır.”¹ Hükümdarlık yapmış; fakat sonra tacından ve tahtından vazgeçmiştir. İbrahim Edhem, dünyaya meyletmemenin simgesi olarak ele alınmıştır.

‘Aşkdur İbn-i Edhemün âhîr
Eyleyen tâc u tahtını efnâ ²

Bâyezid (Bestamî)

Mutasavvıf. Tasavvuf düşüncesine yönelmeden önce Hanefi fıkhı ile meşgul oldu. Ebû Ali el Sindî’den tevit ilmini öğrendi. Peygamberimizin Mirac’ı gibi bir Mirac iddiasında bulunduğu ileri sürülerek, bazı alimlerin düşmanlığını kazandı. Bistam’da inzivaya çekildi. Vefatından sonra mezarı üzerine bir kümbet yapıldı. Yazılı bir eser bırakmamış olan Bâyezid Bistamî’nin vecd halinde iken söylediği bazı sözleri çeşitli mecmualar vasıtası ile bugüne ulaşmıştır.³

Söyleden Bâyezîdi behiş urup

ليس في جيبته سوا المولى

4

Hanife

İsm-i Âzam Ebû Hanife. Hanife mezhebinin kurucusudur.

Şâfi

“Sünnet ehlinin sâlik buldukları dört mezhepten birinin imamı olan zat.”⁵

¹ Zavotçu, a.g.e., s.243

² Bkz. Metin K. IX,61 s.48

³ **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, c.1, İst: Dergah Yayınları, 1977

⁴ Bkz. Metin K. IX,50 s.47

⁵ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ank: Aydın Kitabevi, 18. baskı, 2001 s.974

Oldı mālikle hayli peyrev
Bu Hānife ile Şāfi'-i hem-pā¹

Bostān-ı Sānî (II. Bostan Çelebi)

“(öl. 1117-1705)Konya çelebilerinden Abdülhalim Çelebi'nin oğlu olarak 1055/1645 senesinde dünyaya gözlerini açmıştır. Babasından sonra çelebilik makamına geçmiştir. Teninin esmerliğinden dolayı “Kara Bostan Çelebi” diye anılmıştır.”²

“İki defa sürgüne gönderildiğini öğrendiğimiz Bostan Çelebi'nin maceralarla dolu hayatı, İstanbul'a davet edildiği bir sırada yolda giderken Akşehir'de hastalanmasıyla sona ermiştir.”³

Ya'nî ol hāzret-i Bostān Çelebi sānînün
Nağme-i vaşfi ile bülbül-i cāndur kalemüm⁴

5.7. Tarihi ve Efsanevi şahsiyetler

Keyhüsrev

“Şehnâme'de adı geçen Fars hükümdarlarından”⁵ tek başına uzun yıllar hükümdarlık yapmasıyla ve diğer ünlü hükümdarlarla anılmıştır.

Ḳanı Keyhüsrev ü Dārā ḳanı İskender-i dānā
Ki her biri şehinşāh olmuş idi müstaḳilāne⁶

¹ Bkz. Metin K. IX,72 s.49

² **Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevilik**, Konya: Karatay Belediyesi, Eylül,2002 s.281

³ **Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevilik**, Konya: Karatay Belediyesi, Eylül,2002 s.281

⁴ Bkz. Metin K. XI,29 s.63

⁵ Yard. Doç. Dr. Gencay Zavotçu, **Divân Edebiyatı Kişiler- Kişilikler Sözlüğü**, Ank: Akçağ Yayınları, 1. baskı,2006 s.284

⁶ Bkz. Metin K. VI,22 s.27

Dârâ

“Keyâniyan sülalesinin dokuzuncu ve son padişahı. Keyâniyan sülalesi bu hükümdarın ölmesiyle son bulmuştur.”¹ Yiğitlik ve görkem timsalidir.

Ne hâletdür eyâ şimdi ki irdi raḥne-i fetret
Esâs-ı devlet-i Dârâ gulâm-ı Âl-i ‘Oşmâne²

İskender

İki İskender vardır. Biri, Makedonya kralının M.Ö. 356 yılında doğan, akıllı, yiğit oğludur. Diğeri ise Yemen’de hüküm süren Arap hükümdarlarından birinin, Zülkareyn lakaplı, peygamber olduğu rivayet edilen oğludur.

Dîvân Edebiyatı’ndaki İskender, bu iki zatın birbirine karıştırılmasıyla ortaya çıkmıştır. Cihangirliği, Âb-ı hayat’ı araması, hocası Aristo tarafından icâd edilen aynası ve Ye’cüc’e set çekmesiyle meşhurdur ve Dîvân’da bu yönleriyle, benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

Gehi Ye’cüc-i efrencüñ yolında sedd-i İskender
Gehi kavm-i benî Aşfer rehinde seng-i ḥārâdur³
...
Geldi devründe yine taḥt-ı Süleymâna bedel
Cem-şiyem ḥayli ḥışım bir şeh-i İskender-i şân⁴

Nüşînrevân

“M.S. 531 ila 579 yılları arasında hükümdarlık yapan, İran’ın Sasani sülalesinden, adaletiyle ün salmış bir hükümdar.”⁵ Adaleti, insafi, hayırseverliği ve kudretiyle tanınmıştır. Dîvân’da benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

¹ Dursun Ali Tökel, **Dîvân Şiirinde Mitolojik Unsurlar**, Ank: Akçağ Yayınları,2000,s.150

² Bkz. Metin T. I,18 s.159

³ Bkz. Metin K. XIV,15 s.77

⁴ Bkz. Metin T. II,2 s.160

⁵ Dursun Ali Tökel, **Dîvân Şiirinde Mitolojik Unsurlar**, Ank: Akçağ Yayınları,2000,s.242

‘Adl ü inşâfını ta‘rîf ü beyân eyleyeli
Dâğ bir dâğ dil-i Nüşirevândur kalemüm ¹

Efrâsiyab

“Efsanevi Turan Hakanı.”² Kahramanlığı ve yiğitliğiyle benzetme unsurudur.

Esîrân-ı çeh-i Efrâsiyâbı ğamdan iţlâka
Tek u pû eyleyerek Rüstem-i Zâl-i zamân geldi ³

Firavun

Eski Mısır hükümdarlarına verilen bir unvandır. Firavunlar arasında en bilineni Hz. Musa zamanında yaşamış olandır. Tanrılık iddiasında bulunmuş, Allah’ın mucizelerini tanımamıştır. Kızıldeniz’de boğularak ölmüştür. Dîvân’da denizlerde nam salmış kişiler övülürken, bu olaya telmihte bulunulmuştur.

Ne keştî çeşm-i Fir‘avnîlere bir ejdehâdur kim
Hücüm itse mişâl-i çüb-ı mu‘ciz bahş-ı Mûsâdur ⁴

Nemrüd

Nemrüd, bütün Bâbil hükümdarlarına verilen genel bir unvandır. En bilineni Hz. İbrahim’le aynı döneme rastlayandır. Hz. İbrahim’i ateşe attırmasıyla tanınır. Bir sineğin beynini kemirmesi sonucu ölmüştür. Dîvân’da Hz İbrahim’le anılır.

Be-dest-i bet-şiken ya‘nî Hâlîl-i hâzret-i Raĥmân
Be-zaĥm-ı pîşe-i cân-düzî-i Nemrüd-ı bî-gâne ⁵

¹ Bkz. Metin K. XI,35 s.64

² Tökel, a.g.e., s.156

³ Bkz. Metin K. XXIV,7 s.136

⁴ Bkz. Metin K. XIV,12 s.77

⁵ Bkz. Metin K. VI,59 s.31

Cem, Cemşid

Piştâdiyan sülalesinin dördüncü padişahıdır. Yaptığı icatlarıyla meşhurdur. Şarabın mucidi olduğu rivâyet edilir. Dîvân'da bu özelliği ile ele alınmıştır.

Sākī bizi luţfuñdan bir cām ile yād itseñ

Ol cām-ı feraḥ birle rūḥ-ı Cemi şād itseñ ¹

...

Elüñden eyleme eksik çü lâle-i cām-ı Cemi

Budur çü dāğ-ı derdine bu dem devā-yı bahār ²

Efsaneye göre Cem, dünyayı dolaşırken Azerbeycan'ı görür ve çok beğenir. Gün doğarken, yüksek bir yere tacını kurdurur, tacını ve kaftanını giyip tahtına oturur. Güneşin doğuşuyla birlikte tacı, tahtı, kaftanı parlar. Halk o güne Nevrûz adını verir. Cem'e de Cemşid (ışık şahı) demişlerdir.

Ḳanı ol cām-ı Cemşid-i ferāḥ-baḥş u neşāt-efrüz

Ki gelse bezme şeyḥ ü şābı getürürdi elḥāne ³

Hûşenk

“Piştâdiyan sülalesinin ikinci hükümdarı.”⁴ Rivayete göre demiri keşfedip, çeşitli aletler yapmıştır. Kahramanlık sembolüdür. Kasîdelerde övülen kişiyle kıyaslanır.

Dilüñ yolını Hûşenk gibi güher-āb-ı gam almışken

Şikest-sāz-ı şufûf-ı Ehremen çün Ḳahramān [geldi] ⁵

¹ Bkz. Metin G. LIII,1 s.219

² Bkz. Metin K. XVII,9 s.97

³ Bkz. Metin K. VI,23 s.27

⁴ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar ve İzahı*, Ank: Akçağ Yayınları, 4.baskı s.64

⁵ Bkz. Metin K. XXIV,8 s.136

Zâl

Şehname’de geçen kahramanlardandır. Saçı bembeyaz olduğu için kendisine “Zâl-ı Zar” (sarışın ihtiyar) denmiştir. Babası onu dağlara terk etmiş. Zümrüdüanka onu alıp büyütmiştir.

Aldanup mekkâre-i Zâl-i zamānuñ mekrine
Şüret-i naqş-ı hayâl eyle baña açdı kemîn ¹

Rüstem, Tehmeten

“İran’ın milli kahramanı Zaloğlu Rüstem.”² Kahramanlık ve yenilmezlik sembolüdür. Övülen kişiler Rüstem’e benzetilmiştir. Lakabı Tehmeten’dir. İri vücutlu pehlivan demektir.

Heves-i ceng-i Rüstem-i ceng-cū
Râğib-ı efser-i külâh-ı kīsā ³
...
Didi geldi şâh-ı nev-rüz ile hem-dem olarak
Bir vezîr-i kâr-dân Rüstem nihâd-ı Tehmeten ⁴

Behmen

“İran mitolojisine göre İsfendiyar’ın oğlu olan Erdşir’in lakabıdır.”⁵

Sa’âdetle şafâ geldüñ eyâ destür-ı Aşaf-câ
Eyâ vüşk-efgen-i dârât-ı tavr ü Behmen ü Dārâ ⁶

¹ Bkz. Metin K. V,27 s.22

² Yard. Doç. Dr. Gencay Zavotçu, **Dîvân Edebiyatı Kişiler- Kişilikler Sözlüğü**, Ank: Akçağ Yayınları, 1. baskı,2006 s.417

³ Bkz. Metin K. IX,88 s.50

⁴ Bkz. Metin K. XXII,12 s.126

⁵ İskender Pala, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, İst: L&M Yayınları, 10. baskı,2003, s.73

⁶ Bkz. Metin K. XII,1 s.66

Bijen

Giv'in oğludur. Olağanüstü kahramanlardandır. Dîvân'da söz konusu edilen, Efrâsiyab'ın kızına âşık olması ve bu yüzden derin bir kuyuda yıllarca hapis hayatı yaşamasıdır.

O çeşm-i sāhîri gör kim dilümi Bijen-veş
Düşürdi bir çeh-i bî-âb eyledi kem-nām ¹

Nerimân

“Sam'ın babası, Zâl'in dedesidir. Yiğitliğiyle ünlüdür. Efsanevî bir kahraman olan Nerimân, şâirlere göre, övdükleri kişinin yanında bir hiç mesabesinde.”²

Şecâ'atde Nerimân çenge gelse Rüstem-i 'âlem
Vegâculukda güyâ Haydar-âsâ şîr-i ğarrâdur ³

Kahraman

“Kaynaklarda Pişdâdiyan sülalesinden Tahmurs'un oğlu olarak bilinen mitolojik bir şahsiyet. Kahraman için Tahmurs'un oğlu deniyorsa da Şehnâme'de böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır.”⁴ Kahramanlığı ve yiğitliği ile ele alınmıştır.

O şūhuñ keşt-gîr-i 'aşkı ile pençe tutmağda
Dilîr-i merd-i meydân bir dilâver Ğahramândur dil ⁵

¹ Bkz. Metin K. X,7 s.57

² Dursun Ali Tökel, **Dîvân Şiirinde Mitolojik Unsurlar**, Ank: Akçağ Yayınları,2000,s.241

³ Bkz. Metin K. XIV,2 s.76

⁴ Tökel, a.g.e., s.208

⁵ Bkz. Metin G. LVII,4 s.222

İsfendiyâr

“Keyâniyan sülalesinden Güştasb’ın oğludur. İranlıların efsanevî büyük kahramanlarından biridir.”¹ Rivâyete göre kendisine ne ok ne de kılıç işlermiş. Dîvân Edebiyatı’nda, övülen kişinin yanında kahramanlığı sönük kalır.

**Sen ol şâhib-kırân-ı âl-i ‘Osmân sen ki rezm içre
Gerek Rüstem gerek İsfendiyâr olmaz saña hem-pâ²**

Sührâb

Rüstem’in oğludur. Babasının Rüstem olduğunu öğrenince, onu bulup İran padişahı yapmak için yola çıkar. Babasıyla birbirlerini bilmeden savaşırlar. Rüstem, Sührâb’ı alteder. Ölmek üzere olan Sührâb’ın oğlu olduğunu son anda öğrenen Rüstem yıkılır. Eski edebiyatta kahramanlıkları ve hikayesiyle ele alınmıştır.

**Rüstem-âsâ bî-güneh gamzeñ ki ‘âşık keşdür
Ol sebebden kışşâ-ı Sührâbdur eglencemüz³**

Ehremen

“Eski Fars mecûsilerinin itikat ettikleri zulmet ve şer ilâhı olan şeytandır.”⁴ İstedîği kılığa girebilir. Rûhanîdir. Rivâyete göre Rüstem, yaban eşeği sûretine bürünmüş bir yaratık olan Ehremen’i yok etmek üzere görevlendirilmiştir.

**Dilüñ yolını Hüşenk gibi güher-âb-ı gam almışken
Şikest-sâz-ı şufûf-ı Ehremen çün Çahramân [geldi]⁵**

¹ Tökel, a.g.e., s.182

² Bkz. Metin K. XII,2 s.66

³ Bkz. Metin K. XXXIX,3 s.211

⁴ Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatı’nda Mazmunlar ve İzahı**, Ank: Akçağ Yayınları, 4.baskı s.184

⁵ Bkz. Metin K. XXIV,8 s.136

Hatem-i Tayy

“Cömertliği ve yiğitliği ile ün salmış, Arapların Tayy kabilesinden olan bir şahıs.”¹ “Çok zenginmiş. Kabilesinin reisi ve şâir olduğu hakkında rivâyetler vardır.”² “Daha sağlığında cömertliği darbimesel halini almıştı. Birinin cömertliği övülürken ‘ecved min Hatim’ (Hatim’den daha cömert) denilirdi.”³

Cüd u ihsânıyla Hâtemdür şecâ‘atde velî
Şânına dinse sezâdur Rüstem ü İsfendiyâr ⁴

Leylâ (Leylî), Mecnûn (Kays)

“Mecnûn’un kelime anlamı deli, çılgındır. Şark Edebiyatı’nda âşık timsalidir.”⁵ Mecnûn’un çöle düşmesi, çölde maddi aşktan sıyrılması, manevi aşka yönelmesi ele alınmıştır.

‘Aqlum nigâhuñ bendesî cānum lebūñ dil-teşnesî
Mecnūn dilūñ pîrāyesi zencîre-i kākül gibi ⁶

Çays gibi deşt-i fenāya düşüp
Hâyret ü gam bahrı serümden aşup ⁷

Leylâ Dîvân Edebiyatı’nda sevgiliyi temsil eder. Birbirlerine duydukları aşkla, başlarından geçen zorluklarla Dîvân’da işlenmiştir.

Niçe dem Çays-ı nālân pâ-bürehne bâdiye-peymâ
Şabâ saçmağda büy-ı zülf-i Leylâyı beyābâne ⁸

...

¹ Tökel, a.g.e., s.454

² Pala, a.g.e., s. 210

³ Tökel, a.g.e., s.455

⁴ Bkz. Metin K. XXVI,6 s.145

⁵ Onay, a.g.e., s.322

⁶ Bkz. Metin G. LXXXIV,5 s. 234

⁷ Bkz. Metin K. III,4 s.11

⁸ Bkz. Metin K. VI,9 s.25

**Dil-i Mecnündaki o sūz u güdāz
Rūy-ı Leylîdeki o hūsn-i behā ¹**

Ferhād

Şirin için dağları delmeyi göze alan sadık bir âşıktır. Hikayede, Şirin’e âşık olan rakibi Hüsrev’le olan mücadelesi de geçmektedir. Dîvân Edebiyatı’nda âşık sembolüdür, Mecnûn’la karşılaştırılır.

**Küh-ken olmaz leb-i Şîrîn için Ferhād-ı dil
Nūş ile pür itse ağzın ger bu şîrîn-kār-ı çarḡ ²**

Şîrîn

Uğrunda bütün zorluklara göğüs gerilen sevgili tipini temsil eder. “Şîrîn kelimesinin tatlılıkla ilgili anlamlarından faydalanılarak daha çok ‘dehan’ (ağız) kelimesiyle birlikte kullanımı hayli yaygındır.”³ Sevgili, şîrîn dehendir.

**İrişdi meft ü meccān vaşl-ı Şîrîn Hüsrev-i dehre
Hemān bî-hūd deldi ṭāğları Ferhād-ı dîvāne ⁴**

Hüsrev

“İran Sasani padişahı Nûşinrevân’ın torunu, Hüsrev ü Şîrîn mesnevîsinin erkek kahramanı. Hüsrev, İran efsanevî hükümdarlarından birisidir.”⁵ Şîrîn’e olan aşkı yüzünden tarihi kişiliğinden sıyrılıp, efsanevî bir kimliğe bürünmüştür. Şîrîn için yaptırdığı saray ve hazinelerle bilinir.

¹ Bkz. Metin K. IX,100 s.51

² Bkz. Metin G. XXI,2 s.200

³ İskender Pala, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, İst: L&M Yayınları, 10. baskı,2003 s.163

⁴ Bkz. Metin K. VI,10 s.25

⁵ Dursun Ali Tökel, **Dîvân Şiirinde Mitolojik Unsurlar**, Ank: Akçağ Yayınları,2000,s.176

Ḥüsrev egerçi kilik-i himmet-kîş
Nazm-ı medḥüñle gevher-efşândur ¹

Vâmık, Azrâ

Birbirlerini gerçekte görmeden âşık olan efsanevî kişilerdir. Bu ikilinin aşkı uğruna, birbirlerine kavuşmak için göze aldıkları mücadeleler Dîvân Edebiyatı'nda konu olmuştur.

'Aşkdur Vâmık ile 'Azranuñ
Sırrını 'âleme iden ifşâ ²

¹ Bkz. Metin K. XIII,48 s.75

² Bkz. Metin K. IX,102 s. 51

6. SİYÂHÎ DEDE DÎVÂN'INDA YER ALAN İSLÂMÎ KAYNAKLI SÖZLER

Bismillâhirrahmânirrahîm

“Allah’ın adıyla başlarım.”¹

Sadece Tövbe Sûresi besmeleyle başlamaz. Besmelede yüce yaratıcının üç ismi vardır. Allah, Rahmân ve Rahîm.² Dîvân, besmeleyle başlamaktadır.

Bismi’llâhi’r-rahmâni’r-rahîm
Sellem-i eflâk-ı kelâm-ı kadîm ³

Rahmete’l lil-‘alemîn

“Âlemlere rahmet olarak (gönderdik.) Hz. Muhammed’in bütün insanlara peygamber gönderildiğini bildirmektedir.”⁴

Yâ resûli seyyîd’el-kevneyn hatm’el-mürselîn
Ey şefî‘-el müznibîn ey Rahmete’l lil-‘alemîn ⁵

Eyn’el-mefar

Kaçacak yer neresi?

“(Kafir alay ederek durmadan) Kıyamet günü ne zaman, diye sorar. Ama göz kamaştığı, güneş ve ay bir araya toplandığı zaman! (Evet) o gün insan: Kaçacak yer neresi? der. Hayır sığınacak yer yok. O gün varıp durulacak yer ancak Rabb’inin huzurudur (ey insan) (Kıyâmet 75/6-12)”⁶

¹ İskender Pala, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, İst: L&M Yayınları, 10. baskı,2003 s.83

² Haz. Doç. Dr. Fikret Kahraman, Doç. Dr. İsmail Karagöz, Dr. İbrahim Paçacı, Dr. Mehmet Canbulat, Dr. Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural, **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, İst: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,2009 s.60

³ Bkz. Metin K. I,1 s.1

⁴ Mehmet Yılmaz, **Edebiyatımızda İslâmi Kaynaklı Sözler**, İst: Enderun Kitabevi,1992, s. 137

⁵ Bkz. Metin K. V,1 s.19

⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 46

Ol zamān kim diyeler eyn'el-mefar eyn'el-mefar
Mü'min ü mülhid muvāfiqla münāfiq-ḥāyırın¹

Hel min mezîd

Daha var mı?

Bu söz Kaf sûresinin 30. âyetinde şu şekilde geçmektedir: “O gün Cehenneme: ‘Doldun mu?’ diyeceğiz. O ‘Daha fazlası var mı?’ diyecek.”²

Ol zamān kim na‘ra-i *hel min mezîd*-i düzaḥî
Güş idüp cümle ḥalāyık ideler āh u enîn³

Bareka’llâh

“Allah mübarek etsin.(Gafir 40/64)”⁴

Bāreka’llâh ey gürüh-ı evliyānuñ serverî
Ey Cenāb-ı Mevlevî aḳṭāb-ı dehrüñ mihterî⁵

Küntü kenze

“Ben (gizli) bir hazinedim.”⁶

“Ben bilinmeyen bir hazine idim, bilinmeyi diledim, birtakım kimseleri yarattım, onlara kendimi bildirdim ve onlar da beni bildiler.”⁷ Hadis bilginleri, uydurma hadisler arasında gösterirler.

Küntü kenze rumûzını fehm it
Feyz-i icabet oldı ḥilḳat zâ⁸

¹ Bkz. Metin K. V, 33 s.22

² Celâl Yıldırım, **Kur’ân-ı Kerîm Meâl ve Tefsiri**, İst:Tercüman Tesisleri,1982 s. 520

³ Bkz. Metin K. V,32 s.22

⁴ Yılmaz, a.g.e., s.27

⁵ Bkz. Metin K. VIII,1 s.39

⁶ Yılmaz, a.g.e., s.98

⁷ Yılmaz, a.g.e., s.91

⁸ Bkz. Metin K. IX,2 s.42

Kenzi Lâ Yefnâ

“Kanaat tükenmez bir hazinedir.”¹

Olur çün hâk-i pây-i esb-i cüduñ çeşm-i nâçāra
Ziyā-yı nūr-ı devlet vā-nümā-yı *kenzi lâ yefnâ*²

Bi- hamdi’llâh

“Allah’a şükür olsun.”³

Bi-ḥamdi’llâh ki şimdi sāyesinde Kıbrısın kavmi
Emîn ü rāhat u hoşdur gerek a’lā gerek ednâ⁴

El-minnetu’llâh

“Allah’a minnet, minnet ancak Allah için”⁵ manasındadır.

Ey zāhid-i huşk rağmuña el-minnetu’llâh
Ruḥşat demi irdi hele cāme nigerāne⁶

Hasbeten-li’llâh

“Allah rızası için, Tanrı uğruna.”⁷

Nüş idüp didi Siyāhī aña tārīḥ-i laṭīf
Ḥasbeten-li’llâh için bu çeşmeden pāk ü ḥelāl⁸

¹ Yılmaz, a.g.e., s. 91

² Bkz. Metin K. XII,14 s.67

³ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ank: Aydın Kitabevi, 18. baskı, 2001 s.101

⁴ Bkz. Metin K. XV,29 s.84

⁵ Devellioğlu, a.g.e., s.216

⁶ Bkz. Metin K. XIX,8 s.111

⁷ Devellioğlu, a.g.e., s.334

⁸ Bkz. Metin T.XIII,6 s.181

Ma‘az’Allâh

“Allah’a sığınırım.”¹ Kur’an’da Hz. Yusuf kıssasında iki yerde geçer.

‘Aceb teşvîşe düşmüşdi cihānuñ cevr-i penâhı
Ma‘âz’Allâh ki ola naql-i devlet ‘ayş-ı bî-gâne²

İnşâ’Allâh

“Allah dilerse. Bu söz, Allah isterse, Allah nasip ettiyse, Allah’ın emri olursa, Allah izin verirse anlamlarına gelen, gelecekte söz edilirken çok kullanılan bir dua tabiridir.”³

Venedik kâfirünün hâli olur diger gün
İnşâ’Allâh-ı Te‘âlâ be-‘inâyât-ı Hudâ⁴

Âmîn

“Yüce Allah’ın kabul etmesini temenni amacıyla dua sonunda “kabul buyur” anlamında söylenen bir sözdür. Bu kelime Kur’an’da geçmemektedir.”⁵

Vaktidür kıl duâ‘ya ağâzı
Diye âmîn melek ger insândur⁶

Keyfe Yuhyil ‘Arza Ba‘de Mevtihâ

(Allah) yeri ölümünden sonra nasıl diriltiyor?

¹ Yılmaz, a.g.e., s.117

² Bkz. Metin T. I,22 s.159

³ Yılmaz, a.g.e., s.85

⁴ Bkz. Metin T. III,17 s.163

⁵ Haz. Doç. Dr. Fikret Kahraman, Doç. Dr. İsmail Karagöz, Dr. İbrahim Paçacı, Dr. Mehmet Canbulat, Dr. Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural, **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, İst: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,2009 s.23

⁶ Bkz. Metin K. XIII,59 s.76

“Allah’ın rahmetinin eserlerine bakın ki nasıl yeri ölümünden sonra diriltiyor? Şüphe yok ki, O, ölüleri de diriltecektir. O, her şeye kâdirdir.” (Rûm 30/50)¹

كيف يحيى الارض بد موتها مصداقنه

Bâgda her bir varak defter-i dîvân virür²

Leyse fî cübbete sivel Mevlâ , Leyse fî cübbeti (siva’llâh)

“(Sırtımdaki) cübbemin içinde (Allah’tan başka bir şey) yoktur.

Bu, büyük sûfilere (Cüneyd-i Bağdâdî) isnat edilen bir sözdür. Tasavvufta vahdet-i vücud (varlığın tek oluşu) görüşü ile ilgilidir.”³ Tasavvufi eserlerde geçen bir ifadedir. Kur’an’da ve hadislerde yer almaz

Söyleden Bâyezîdi behiş urup

ليس في جيبته سوا المولى⁴

Kabe Kavseyn

Kabe Kavseynî Ev Ednâ “ İki yay aralığı kadar, yahut daha az (kaldı)”⁵

“İsrâ ve Mi’râc olayında, yüce Tanrı’nın elçisi Hz. Muhammed’i kendisine iki yay aralığı kadar, hatta ondan daha fazla yaklaştırdığı açıklanmaktadır.”⁶

Gösterüp hep ‘acâyib-i çarhı

Ķābe Ķavseyn oldu rāh-nümā⁷

¹ Yılmaz, a.g.e., s. 92

² Bkz. Metin K. XVIII,3 s.102

³ Yılmaz, a.g.e., s.114

⁴ Bkz. Metin K. IX,50 s.47

⁵ Yılmaz, a.g.e., s.88

⁶ Yılmaz,a.g.e. s. 52

⁷ Bkz. Metin K. IX,34 s.45

Ale'l-arş İstivâ

“Emri, arş üzerine egemendir.

Ale'l-arşi'stivâ sözünde, yüce Allah'ın sınırsız hakimiyeti, bütün yaratıcıları emir ve idaresi altına aldığı, kainatın onun tarafından yönetildiği ifade edilir.”¹

Hüveydâ olalı **ḥaṭṭ** istivâ fark-ı külâhumda
'Ale'l-'arşi'stivâ sırrın bulalı **ḳalb-gâhumda** ²

İnnehû kâne li'l-ibâd ve kefâ

Muhakkak ki O kulları için yeterdir. İsrâ sûresi 96. ayetten iktibas yapılmıştır.

Didi nûş it ki Rabben'el-gâfûr
آنه كان للعباد كفى ³

Hasbili'llâh kefâ celle 'alâ ni'mel vekîl

Allah her şeye yeterdir, o ne güzel vekildir. Tevbe sûresi 129. ayetten iktibas yapılmıştır.

Virdi bir ḥayrû'l-ḥalef sermâye-i 'ömr-i 'azîz
حسبى الله كفا جلى نعم الوكيل ⁴

¹ Yılmaz, a.g.e., s. 16

² Bkz. Metin Müseddes, I,1 s. 185

³ Bkz. Metin K. IX, 119 s.53

⁴ Bkz. Metin T. XXI,2 s.185

7. SÎYÂHÎ DEDE DÎVÂNI'NDA YER ALAN DİNÎ KAVRAMLAR

7.1. İbâdetle ilgili Kavramlar

Kible

“Namazda yönelinilen Kâ‘be tarafı.”¹ Hicret’ten önce Kudüs’e yönelinirken, Hicret sonrası gelen âyetle Kâ‘be’ye yönelinmiştir.

Bedreka-i Kible-i her kâmilin
Meş‘ale-i minhac-ı erbâb-ı dîn²

Kâ‘be

“Mekke’de Harem-i Şerîf’in içinde bulunan kutsal bina.”³ Mekke civarındaki dağlardan toplanan taşlarla inşa edilmiştir. Dîvân’da kavuşma manasıyla ele alınmıştır.

Her ne deñlü süst ise râhuñda bu pây-ı ümîd
Ka‘be-i vaşluñ ricâsıyla yine püyân olur⁴

Kur‘ân

Dört büyük kitabın sonuncusu olan kitap, vahiy yoluyla ve Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed’e gönderilmiştir. Dîvân’da taklit edilemezliğiyle işlenmiştir.

Egerçi ben benüm kim na‘t-ı pākūñle olan gūyâ
Ne mümkündür ki taqlid eylemek mazmūn Kūr‘âne⁵

¹ İskender Pala, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, İst: L&M Yayınları, 10. baskı,2003 s.281

² Bkz. Metin K. I,10 s.2

³ Pala, a.g.e., s. 258

⁴ Bkz. Metin K. XXVII,64 s.154

⁵ Bkz. Metin K. VI,53 s.30

Tâ-Hâ

Kur'ân-ı Kerîm'in yirminci sûresidir. 135 ayettir. Adını başındaki Tâ Hâ harflerinden alır. Hz. Ömer'in Müslüman olmasına vesile olan sûredir.

'Aşkdur eyleyen çü keşşâfi
Kâşif-i sırr-ı süre-i Tâhâ ¹

Yâ-Sîn

Kur'ân-ı Kerîm'in otuz altıncı sûresidir. 83 âyettir. "Sûreye isim olarak verilen Yâsîn'in genellikle " Ey insan!" manasına geldiği kabul edilir. Bununla kastedilen Hz. Muhammed'dir. Mekke'de inen Yâsîn sûresi Kur'an'ın kalbi kabul edilmiş ve Müslümanlar arasında ayrı bir alaka kazanmıştır."²

Vaşf-ı pākünde senüñ Tâ-Hâ vü Yâ-Sîn var iken
Nice vaşf eyler seni nazm ile şi'r-i şâ'irîn ³

Duâ'

"Dua, Allah'a yalvarma, niyaz. Dua, bir şeyin olmasını veya olmamasını, Allah'ı medih ve senâ yollu; kulun âcizliğiniz ve ihtiyâcını ifade eden sözlerle istemektir. En iyi ibadet şeklidir."⁴

Söz tamâm oldı Siyâhî irdi hengâm-ı duâ'
Ba'd-ezîn her güft ü gû derd-i sır-ı yârân virür ⁵

¹ Bkz. Metin K. IX, 74 s.49

² Haz. Dr. Ali Özek başkanlığında Hayreddin Karaman, Ali Turgut, Mustafa Çağırıcı, Dr. İbrahim Kafi Dönmez, Sadreddin Gümüş, Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Açıklamalı Meâli, Medine-i Münevvere, Suudi Arabistan Krallığı, 1987 s. 311

³ Bkz. Metin K. V,58 s.25

⁴ Pala, a.g.e., s.134

⁵ Bkz. Metin K. XVIII,98 s.110

Hac

İslam dininin beş şartından biridir. “Müslümanların Zilhicce ayında Kâ’be’yi ve çevresindeki belli yerler usulüne göre ziyâret etmeleridir.”¹

**Qıldı tekmil-i ‘ubūdiyyet edā-yı Hac idüp
Sa’y ile irdi şafāya ehl-i taq̄vādur gelen²**

Günah

“Günah, Farsça bir kelime olup sözlükte ‘suç’ anlamına gelir. Dinî bir kavram olarak ilâhi emir ve yasaklara aykırı fiil ve davranış anlamında kullanılır.”³

**Yüzüm yire sürerek ‘afvumı ricā iderek
Günāhum ‘özrine geldüm eyā ra’uf-ı enām⁴**

Sevâb

“Allah tarafından mükafatlandırılan hareket.”⁵ Allah bu mükafatı ister bu dünyada, ister ahirette verir

**Mu‘ādil per-i peşe qadrî bir hayr u şevābum yok
Meger bu na‘t-ı küstāhānum ola bāri ihsāne⁶**

¹ Pala, a.g.e., s.191

² Bkz. Metin T. VII,11 s.173

³ Haz. Doç. Dr. Fikret Kahraman, Doç. Dr. İsmail Karagöz, Dr. İbrahim Paçacı, Dr. Mehmet Canbulat, Dr. Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural, **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, İst: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,2009 s.182

⁴ Bkz. Metin K. X,38 s.60

⁵ Pala, a.g.e., s.414

⁶ Bkz. Metin K. VI,52 s.30

Haram

“Şeraitçe yasak edilmiş şey.”¹ Dîvân’da ‘haram ayı’ tabiri de geçmektedir. Haram ayları Zi’l-Hicce, Zi’l-Ka’de, Muharrem ve Recep’tir. Bu aylarda savaşmak haram kabul edilmiştir.

**Ḥabbezâ memleket-i meymenet âşâr-ı kadem
K’olmuş ol âm-ı ḥarâm ḥazretine cāy u mekân ²**

7.2. Âhiretle İlgili Kavramlar

Âhiret

“Sözlükte ‘sonra olan ve son gün’ anlamına gelen âhiret kavramıyla hem bu dünyanın sonu, hem de ölümlle başlayan, dünya hayatından farklı ve ebedî olan hayat kastedilmektedir.”³

**Naḳd-i dünyâyı virüp aldı metâ‘-yı âḥiret
Eyledi kesb-i rızâyı ḥazret-i Rabb-i Celîl ⁴**

Rûz-ı Cezâ, Yevm-i Kıyâmet

“Kıyamet günü. Bütün insanların dirilerek mahşerde toplanacakları gün, dünyanın sonu, ölümden sonra hayat bulma.”⁵ O gün bütün insanlar hesaba çekilecek, amellerine göre ya Cennetle ödüllendirilecek ya da Cehennemle cezalandırılacaklardır.

**Sensün o miḥnet-zede kâne hemîn
Yevm-i Kıyâmetde şefî‘ ü mu‘în ⁶**

¹ Pala, a.g.e., s.204

² Bkz. Metin K. XVI,37 s.91

³ **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, s. 11

⁴ Bkz. Metin T. XVIII,2 s.183

⁵ Pala, a.g.e., s.287

⁶ Bkz. Metin K. II,22 s.9

...

Ya'nî bu na't-ı şerîfi kim kıla Rûz-ı cezâ
İtdü kim cürm u günâhuñ iktizâ senden emîn ¹

Bezm-i Elest

“Yüce Tanrı ruhlar alemi yaratır ve onlara: ‘ Elestü bî-rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) buyurur. Ruhlar bu soruya ‘ Kâlû Belâ’ (Evet Rabbimizsin) cevabını verirler.”² Bu olay A‘raf sûresi 172. ve 173. âyetlerde anlatılır. Şâir, meyhane köşesinde sarhoş olmasını, Bezm-i Elest’le ilişkilendirmiştir.

Neşe’-yi Bezm-i Elestdür kim Siyâhî rûz u şeb
Küşe-i meyhânedede mest ü harâb olmak baña³

Defter-i Âmâl

“Amel defteri. İnsanların dünyada kabul ettikleri inançlarla, yaptıkları işlerin kaydedildiği ve ahirette kendilerine takdim edileceği bildirilen deftere (veya kitaba) verilen addır.”⁴

Keff-i Mîzân

Mahşer günü herkesin amellerinin tartılacağı bir adalet ölçüsüdür. Enbîyâ sûresi 47. âyette bu ölçüden bahseder. Şâir de mahşer günü mîzân’da halinin ne olacağını düşünmektedir.

N’ola aḥvâlüm eyâ ol zamân bâzâr-ı ḥaşr içre
Ḳoyalar defter-i ‘amâl-i cürm-i keffe-i mîzâne⁵

¹ Bkz. Metin K.V,62 s.25

² Yılmaz, a.g.e., s. 28

³ Bkz. Metin G. II,5 s.189

⁴ **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, s.21

⁵ Bkz. Metin K. VI,51 s.30

Sûr

“Kıyamet günü İsrâfil’in üfleyeceği borudur. Kırmızı mercan renginde boynuz veya kovan şeklindedir. İçi boş olup, burası gelip gidecek olan insan ruhlarının beklediği yerdir.”¹ Sûr’a üç kere üflenecektir. İnsanlar sırasıyla ölecek, dirilecek ve mahşer yerinde toplanacaklardır.

Urmaga gūşuma irdi nüvid-i cānvāruñ
Şadā-yı Şūr gibi virdi mürde cismine cān ²

Sırat

“Yol demektir. Cehennem üzerinde bulunan bir yol veya köprüdür. Müminler Cennet’e bu yoldan geçerek ulaşacaktır.”³ “Kıldan ince, kılıçtan keskin bir köprü olduğuna inanılır. Sırat’ın bin yılı yokuş, bin yılı iniş, bin yılı düz bir yol olduğuna inanılır.”⁴

Zihî şāhib tedāküküm Şırātı itmege pervāz
Cenāḥeyn-i necāt ihḍārına çün eyleyüp ichād ⁵

Cennet, Firdevs

“Gölgelik bahçe anlamına gelip, ahirette müminlerin gidecekleri yerdir.”⁶ “Cennet’in sekiz kapısı vardır. ‘Cennet, Huld, Me’vâ, Nâim, Âliye, Firdevs, Dâru’s-selâm ve Hâyevan’ şeklinde sekiz adet Cennet sıralanmıştır. Firdevs, kırmızı altındandır.”⁷ Dîvân’da adı geçen mekanlar Cennet’le özdeşleştirilmiştir. Ayrıca sevgilinin mahallesi de Cennet’tir.

¹ Pala, a.g.e., s.422

² Bkz. Metin K. XXV,46 s.143

³ **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, s.518

⁴ Pala, a.g.e., s. 417

⁵ Bkz. Metin T. XVI,3 s.182

⁶ Pala, a.g.e., s.98

⁷ Pala, a.g.e., s.98

Olınca sāyesi çün sāye-bān cennet-i heštüm
Hemān dem düşdi t̄āb-ı nār-ı ḥasret heft-i nīrāne ¹
...
Şu içürmem cennet-i kūyumda ‘uşşāka dimiş
Ol şeker lebden bu düş-nām ise Kevşerden lezīz ²

I. Kevser

Cennet’te bulunan ırmağın adıdır. “Suyundan bir kere içen bir daha susamazmış. Kevser’i Cennet’te peygamberimize verilmiş özel bir havuz olarak tefsir edenler de vardır.”³ Sevgilinin dudağı Kevser’e benzetilir.

Şīr-i Ḥudā ḥazret-i Ḥaydar için
Nūr-ı Hüdā sākī-i Kevşer için ⁴

II. Nahl-ı Tübâ

“Sidre’de bulunan ve kökü yukarda dalları aşağıda olmak üzere bütün Cenneti gölgeleyen ilâhi bir ağaçtır. Her çiğnemesinde ve her yudumunda başka lezzetleri olan meyveleri vardır.”⁵

Nahl-ı Tübâ-yı ma‘ārif şemere hem-ser olan
Sidre-i bāğ-ı mu‘allā-yı cināndur kalemüm ⁶

III. Hûr

“Hûriler, Cennet kızları; âhû gözlüler, gözlerinin akı, karasından çok olanlar.”⁷ Cennette müminlere hizmet edecekleri Kur’ân’da geçmektedir.

¹ Bkz. Metin K. VI,34 s.28

² Bkz. Metin G. XXIII,4 s.202

³ Pala, a.g.e., s.280

⁴ Bkz. Metin K. II,39 s.11

⁵ Pala, a.g.e., s.472

⁶ Bkz. Metin K. XI,4 s.61

⁷ Yard. Doç. Dr. Gencay Zavotçu, **Dīvân Edebiyatı Kişiler- Kişilikler Sözlüğü**, Ank: Akçağ Yayınları, 1. baskı,2006 s.227

IV. Gilmân

“İslâmi anlamda, Cennet’te hizmet edeceğine inanılan gençlere verilen isimdir.”¹

**Cemâli pertevinden neş’e-yâb olmak için cennet
Çonuldu behçet-i hüsn-i melâhat hür u gilmâne²**

Selsebil

Tatlı ve hafif su, Cennet’te bir çeşmenin adı. Cennet’te, Cennetliklere verilecek mükafatlardan bir kısmının anlatıldığı âyetlerden birinden alınmadır. “ (Bu) orada bir çeşmedir ki adına selsebil denir.”³

**Teşne-leb ya’nî Siyâhî didi târihin anuñ
Selsebil-i cennete ‘alâ bedeldür bu sebîl⁴**

7.3. Melekler

Nurdan yaratılmış varlıklardır. Yeme-içme, uyuma gibi ihtiyaçları ve cinsiyetleri yoktur. Allah’ın emrindedirler ve sürekli onu zikrederler. Çeşitli görevlerde bulunan melekler vardır.

**‘Aşkdur ‘aql-ı cüzûya bî-reyb
Edeb-âmüz-ı melek ma’nâ⁵**

¹ Ahmet Atillâ Şentürk, **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, İst: YKY, 2. baskı,2004 s.315

² Bkz. Metin K. VI,33 s.28

³ Yılmaz, a.g.e., s. 141

⁴ Bkz. Metin T. XVIII,5 s.183

⁵ Bkz. Metin K. IX,93 s. 51

İsrâfil

Dört büyük melekten biridir. Kıyamet günü geldiğinde Sûr'u üflemekle görevlidir. Aşk şarabıyla mest olan şâir, İsrâfil gelip, Sûr'u üflese bile uyanamayacağını söyleyerek bu meleği işlemiştir.

**Şöyle mestüm ki mey-i 'aşk ile gelmez intibâh
Ger kılsa Şûr-ı İsrâfil gûşumda şadâ ¹**

Cibrîl, Cebrâ'il, Rûh'ül- Kudüs

Dört büyük melekten, peygamber ve meleklerle vahy getirmekle görevli olan melektir. Allah ile aracısız konuşur. Allah'a ilk secde eden melek olduğu söylenir. Meryem'in elbisesinin kolundan Hz. İsa'nın ruhunu üflediği için Rûh'ül-Kudüs adıyla da anılır.

**Didi Cibril yâ Resûlu'llâh budur emr-i Celîl
Her nebînüñ bir nazîri ola ümmetden biri ²
...
Ruğlarınuñ şem'ine olsaydı düş
Yağar idi bālini Cibrîl-i hûş ³**

Rıdvân

Cennet'in kapısında bekçilik yapan büyük meleğin adıdır. "Cennet'e giren müminleri selamlayarak karşılayacaktır. Rıdvân, Cennet'in kapısını ilk olarak Hz. Muhammed (a.s.)'e açacaktır."⁴ Çeşitli mukayeselerde ele alınmıştır.

¹ Bkz. Metin G. VIII,3 s.1.92

² Bkz. Metin K. VIII,19 s.41

³ Bkz. Metin K. III,14 s.12

⁴ **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, s.483

Eger Rıdvan-ı cennet görse idi andaki bezmi
Çeküp cennetden eylerdi anı dâ'im temâşâ-gâh ¹

Kirâmen Kâtibîn

“İnsanların işlediği amelleri yazan meleklerdir. İnsanın sağında ve solunda olmak üzere iki tane olup, o insandan ayrılmazlar. Sağdaki sevapları anında yazar. Soldaki, günahları belki tevbe eder diye geciktirerek yazar.”²

Ol zamân kim vaz' ola mizân-ı 'adl ü hayr u şer
Şâhidîn ü 'âdilîn ola Kirâmen Kâtibîn ³

7.4. Diğer Dinî Kavramlar

Leyle-i Mi'râc

Miraç gecesini. Hz. Muhammed'in Burak adlı manevi bir bineğe binip Allah'ın huzuruna çıktığı gece. Arada hiçbir engel olmadan Allah'ın kelamını işitmiştir. Kendisine Cennet ve Cehennem de bu gecede gösterilmiştir.

Leyle'-i Mi'râce 'azm itdükde sulţân Resûl
Gördü ki cümle 'acâyibden dahı budur biri ⁴

Refref

“İnce yumuşak kumaş, bir çeşit döşek. Peygamberimizin Mi'râc gecesinde Sidretü'l-Müntehâ'dan Kürsi'ye dek üzerinde oturup gittiği yeşil yaygının adı.”⁵

¹ Bkz. Metin T. XI,5 s.178

² Pala, a.g.e., s.198

³ Bkz. Metin K. V,34 s.22

⁴ Bkz. Metin K. VIII,16 s.40

⁵ Pala, a.g.e., s.388

Refref-āsā dem-ā-dem olmağda
Küy-1 yāre delil-i rāh-nümā ¹

Düldül

Peygamberimizin katırının adıdır. Kendine hediye edilen bu atı, o da Hz. Ali'ye hediye etmiştir. “Düldül uzun yaşamıştır. Düldül, kirpi demektir. Hızlı yürüyüşünden dolayı katıra bu ad verilmiştir.”²

‘Arşa-1 medhüñde seyr itmek dilerseñ cilvemi
Eyle ihsān-1 gamimüñden dili Düldül süvār ³

İblis

Şeytan. Önceden Hâris adlı bir melek olan şeytan, Adem'e secde etmediği için Allah tarafından lanetlenerek, Kıyamete kadar insanları günah işlemeye sevk etmekle cezalandırılmıştır.

Oldı çü İblis-i cidāle qarın
Ol cidāl oldı aña tavğ-1 la'in ⁴

Cin

Dumansız ateşten yaratılmış ruhanî varlıklardır. Gözle görülmezler. Onlar da Allah'a ibadet ederler. İnsan gibi iyisi kötüsü vardır. Amellerine göre Cennet ve Cehennem'e gideceklerdir. İnsan ve hayvan şekline girebilirler.

İns ü cin ü ger melek ü mār u mūr
Cümle ider pāyına 'arz-1 kuşūr ⁵

¹ Bkz. Metin K. IX,94 s.51

² Pala, a.g.e, s.136

³ Bkz. Metin K. XXVI,20 s.147

⁴ Bkz. Metin K. I,61 s.7

⁵ Bkz. Metin K. II,4 s.8

Lât ü Menât

İki büyük put. Hak din gelmezden önce, müşrik (Allah'a ortak koşan) Arapların Kâ'be'de bulundurdukları ve en çok saygı gösterdikleri iki büyük puta verilen adlar. "Gördünüz mü Lât u Uzza'yı? ve üçüncüleri (olan) öteki (put) Menât'ı? (siz bunların hiçbir gücünü, olağanüstü şeyleri gördünüz mü?)" (Necm, 53/19-20)¹

'İzzet-i ğarrā vü büt sū-i menāt

Lât ü Menāt oldu o dem cümle māt ²

Levh-i Mahfûz

"Korunmuş levha. Allah tarafından taktir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevi levha, ilâhi ilimdir."³

" Kaybolmayan korunmuş iyi muhafaza edilen bir levhadadır."⁴ (Burûc 85/22)

Levh-i mahfûz-ı şebt olan hükmi

Lâbud icrâ ider be-hükmi-i kazâ ⁵

Ahsen-i Takvîm

"Biz elbette insanı en güzel biçimde yarattık"⁶ (Tin95/4)

Çıldı bizi Ahsen-i Takvim ile

Nâmımızu aındı çü terkim ile ⁷

¹ Yılmaz, a.g.e., s.104

² Bkz. Metin K. II,15 s.9

³ Yılmaz, a.g.e. s.112

⁴ Abdullah Parlıyan, **Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meali**, Konya: Konya Kitapçılık, s.423

⁵ Bkz. Metin K. IX,8 s.42

⁶ Abdullah Parlıyan, **Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meali**, Konya: Konya Kitapçılık, s.429

⁷ Bkz. Metin K. II,49 s.16

Şeb-i Kadr

Kadir gecesi. “Şüphesiz biz o Kur’ân’ı Kadir gecesinde indirdik.”¹ (Kadr 91/1)

İrsün o şehün rif`at u qadri şeb-i Qadre
Dönsün günü günden güne ‘id-i Ramazâne²

¹ Parlıyan, a.g.e. s. 430

² Bkz. Metin K. XIX,56 s.115

8. SİYÂHÎ DEDE DÎVÂNÎ'NDA YER ALAN MEVLEVÎLİKLE İLGİLİ TERİMLER

Âsitân, Âstin

“Büyük dergâh. Bir dergâhta o yolu kuran, yahut öyle kabul edilen pîr yatıyorsa, yahut da yolda, yüceliği pîre yakın birinin türbesi varsa, o dergâha kapı eşiği anlamına gelen ve terim bakımından en büyük dergâh manasını ifade eden ‘âstan’ veya ‘âstane’ denir.”¹

Serv-i ser-efrâz-ı harîm-i nizâm
Âstin-i kâşâne-i bâğ-ı kelâm ²

Dergâh, Tekye-gâh

“Dergâh sözüyle ‘dayanak, dayanılan yer’ anlamına gelen ve halk dilinde tekke tarzında söylenen ‘tekye’ bütün sûfilerin toplandıkları, oturdukları, törenlerini icrâ ettikleri yer manasını ifade eder ve bu bakımdan âstan’a da, derece bakımından daha küçük yerlere de ‘dergâh’ ve ‘tekye’ adı verilir.”³

Ki vaşf idüp bu ‘abd-i küstâhuñı redd itme
O dergâh-ı kerîmünden k’odur cā ehl-i ħırmâne ⁴

Dervîş

“Yoksul anlamına gelen bu söz, tarikat müntesiplerine denir ve umumîdir.”⁵
Kerametleri vardır. Dünyaya meyl etmezler. Sırtlarında hırkaları vardır.

¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevî Adap ve Erkanı*, İst: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1963 s.13

² Bkz. Metin K. I,4 s.1

³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevî Adap ve Erkanı*, İst: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1963 s.13

⁴ Bkz. Metin K. VI, 55 s.30

⁵ Gölpınarlı, a.g.e., s.15

Yā zehr-i āb ile pür bir kâse-i mînâsıdur dehrüñ
İçirür bezmine lâbūd gelen dervîş ü şāhâne ¹

Köçek

“Nev-niyâza yani yola yeni girmiş cana ve bilhassa yeni semâ’ çıkararak gence ‘köçek’ ve ‘Mevlânâ köçeği’ denir. Ayrıca şeyh hizmetine tayin edilmiş matbah cânına, yahut dedeye de köçek denir.”²

Mevlevî-i pîr-i dehre āsumân olmuş külâh
İki köçekdür bu mihr ü meh dönerler rûz u şeb ³

Külâh

“[eskiden] giyilen, ucu sivri veya yüksek başlık, başa giyilen şey.”⁴ Gölpınarlı’nın “Mevlevî Adab ve Erkanı” adlı eserinde Mevlevî külâhı sikke olarak geçmektedir. “Sikke, tepesi, başa giyilen kısma nazaran pek az incelen ve boyu, bir karış, üç parmak boyunda olan, dövme keçeden yapılmış iç içe geçmiş, iki kat bir külâhtır. Rengi devetüyü rengindedir; koyu kahverengiye çalar. Daha açık renkte de olabilir.”⁵

Ya’nî ol Bostân Efendi hâzretinden bahş olan
Sâgar-ı nûr-ı şefâ’atdür külâh-ı Mevlevî ⁶

İstivâ

“Mevlevîlikte, kemal derecesine erişen manevî halifelîğe ulaşmış sayılır. Buna delil ve alamet olarak, sikkesinin üstüne, destârın içinden çıkan ve arkada, destârın içine sokulan, iki parmak enliliğinde siyah yahut yeşil yünden bir parça

¹ Bkz. Metin K. VI,26 s.28

² Gölpınarlı, a.g.e., s. 26

³ Bkz. Metin K. VII, 19 s.35

⁴ Devellioğlu, a.g.e., s. 533

⁵ Gölpınarlı, a.g.e. s. 41

⁶ Bkz. Metin G. LXXXI,9 s.239

çeker. İstivâ denilen bu şerit, önden, kaşların ortası hizasından arkaya doğru dümdüz çekilir.”¹

“Semâhâne’de, semâhâne kapısının tam karşısına serilmiş olan şeyh postunun ucundan semâhâne kapısının ortasına kadar çekilmiş mevâm bir hatta da ‘hatt-i İstivâ’ denir ve buraya hiç basılmaz. Bu hat, semâhâne’yi iki daireye ayırır.”²

**Hüveydâ olalı hatt istivâ fark-ı külâhumda
‘Ale’l-‘arşi’stivâ sırrın bulalı kalb-gâhumda**³

Küstâh

“Yola uygun olmayan bir harekette bulunmak, bir söz söylemek.”⁴ Küstahlık yapan Mevlevî’nin sikkesi alınır, paşmaklarının uçları dışarıya doğru çevrilip, seyahat verilir. Bir müddet dergâhtan uzaklaştırılır. Buna ser-pâ etmek denir.

**Kemâl-i luţfuña mağrûr olup çün bu dil-i küstâh
Yine bir tâze şî’r ile nevâ-senc oldı ol şeydâ**⁵

Hû çekmek

“Allah adı yerine kullanılan bir zamirdir.”⁶ “Dervişler zikir esnasında ‘hû, hû’ söylerler.”⁷ “Gül-bâng’den sonra da ‘hû’ çekilir. Gül-bâng ‘tertiplenmiş dualara denir.’”⁸

**Yâ şefâ‘atçü iki dervîşdür bu mihr ü meh
Bâb-ı luţfuñla gelüp hû hû çekerler rûz u şeb**⁹

¹ Gölpınarlı, a.g.e., s.23

² Gölpınarlı, a.g.e., s.24

³ Bkz. Metin Müseddes, 1 s.185

⁴ Gölpınarlı, a.g.e., s.27

⁵ Bkz. Metin K. XII,27 s.69

⁶ Pala, a.g.e., s. 222

⁷ Pala, a.g.e., s. 222

⁸ Gölpınarlı, a.g.e., s.19

⁹ Bkz. Metin K. VII,50 s.38

Semâ

“Musikîyye uyup sağdan sola, hırkalıysa, sağ eliyle hırkasının yakasını tutup göğsünü biraz açarak, sol eliyle, bel hizasında, hırkanın sağ yanını, açılmaması için tutarak; tennûreliyse kollarını açarak dönmek.”¹

Didi Siyâhî şevk ile bu mısra‘-ı târîh ola
Geldi semâ‘a emn ile şevk-i gürûh-ı Mevlevî ²

¹ Gölpınarlı, a.g.e., s.40

² Bkz. Metin T. XII,13 s.180

9. SİYÂHÎ DEDE DÎVÂNÎ'NDA YER ALAN GEMİCİLİK TERİMLERİ

Keştî

“Farçça gemi demektir.”¹ Keştî, Dîvân’da çoğunlukla ağızından ateş saçan bir ejdere benzetilmiştir.

Ĥidivā gerçi deryā ejdehāsıdur senüñ keştîñ
Benüm de zevrağ-ı tab‘um neheng-i baħr-ı ma‘nādur ²

Zevrâk

“Kayık, sandal”³ benzetmelerde kullanılmıştır.

Didi bu müjde ile hâtif-i gaybî târiħ
Zevrağ-ı Kıbrısa deryâ-yı ebed oldı limân ⁴

Kalyon

“Üst güvertesinden başka alt alta üç top güvertesi olan eski tip bir savaş gemisidir. İki sıra topu olanlara ise ‘kapak, karaka’ isimleri verilir.”⁵ “Vasati olarak kalyonun boyu otuz üç, otuz dört metre kadardı. Osmanlılar ilk defa ‘göge’ adıyla sultan II. Bayezid zamanında kalyon yapmışlarsa da bunu saff-ı harpte yani muharebe gemisi olarak kullanmamışlardır; bunun boyu takriben yirmi üç metre kadardı. Kanuni Sultan Süleyman zamanında, Venediklilerin ‘karaka’ denilen gemileri nev‘inden kalyon yaptırıldı, bin beş yüz ila iki bin tonlato hacminde olan bu kalyonun rüzgarsız havada yürümemesine mebnî kadırgaya ehemmiyet verildi, fakat on yedinci yüzyıl sonlarına doğru kalyon esas oldu.”⁶

¹ Onay, a.g.e., s. 289

² Bkz. Metin K. XIV,38 s.79

³ Devellioğlu, a.g.e., s.1183

⁴ Bkz. Metin K. XVI, 73 s.94

⁵ **Gemicilik Sözlüğü**, T.C. Gnkur. Bşk. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ank: DKYY 197-1, Dz. K.K. Basımevi

⁶ Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, c.3, böl.2, Ank: TTK Basımevi, 1982 s.321

Şad hezār āferīn ol merd-i kerem- pişeye kim
Kūh-veş bir niçe kalyon ile irişdi hemān ¹

Reis

“Yelken gemicileri arasında gemilerin birinci kaptanlarına denir. Buna (kocareis) diyenler de vardır. Pek eski devirlerde har gemileri kaptanlarına da (süvarilerine) reis denilirdi. Zaman geçtikçe reis yerine kaptan denmeye başlanmıştır.”²

Silistre

“Harp gemilerinde nöbetçi vardiyalar tarafından emir pasaparolarında (sözlü emirlerin iletilmesi için, gemi içinde kullanılan er)³ ve lumbarağzı (gemilere giriş ve çıkış mevki)⁴ nöbetçi serdümenleri tarafından sancak sahipleri ile gemi komutanlarını selamlamada kullanılan kemikten veya madenden yapılmış tiz ses çıkaran bir cins düdüktür.”⁵

Ola hem keştī re’īsinūñ elinde gāhī
Sipsi-i hāme-i pūr nāle silistre fiğān ⁶

Yelken

“Direklere, çubuklara veya bunlara bağlı serenlere, ıstralyalara (direk ve çubukları baş taraflarında tutan donanımlardır.)⁷ açılan ve satırlara çarpan rüzgar tesirile geminin seyrine vasıta olan bezlere denir.”⁸

¹ Bkz. Metin K. XVI, 57 s.93

² Dr. Deniz Binbaşı Lütfi Gürçay, **Gemici Dili**, İst: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 1962 s.330

³ **Gemicilik Sözlüğü**, s. 82

⁴ **Gemicilik Sözlüğü**, s.65

⁵ **Gemicilik Sözlüğü**, s.93

⁶ Bkz. Metin K. XVI,6 s.88

⁷ Gürçay, a.g.e., s.212

⁸ Gürçay, a.g.e., s.414

Bu da gāhī nesīm-i ‘aşq-ı dilberle açup yelken
Fezā-yı gülşen içre voltası bir hayli ra‘nādur ¹

Levend

“Eskiden Türk denizcilerine verilen isim.”²

Siyâ

“Filikalarda kürekleri aksine işletmeye yani baştan kıça doğru hareket ettirmeye denir.”³

Forsa

“Eskiden savaş gemilerinde, bir ayaklarından güverteye bağlı olarak kürek çektirilen savaş esirlerine denirdi.”⁴

Eyle mazmün-ı levendât ile alesta ki tâ
Siyâ-esfûryâ da forsâ-yı nazm virmeye yan ⁵

Lenger

“Gemi demiri.”⁶

Salpa

“Vira demir esnasında demir memesinin deniz ile temasını kestiği an. Salpa ile beraber baş gönderdeki demir sancağı arya edilir. Gemi, demirli gemi durumundan, yüzer gemi durumuna geçmiştir.”⁷

¹ Bkz. Metin K. XIV, 43 s.80

² **Gemicilik Sözlüğü**, s.64

³ **Gemicilik Sözlüğü**, s.94

⁴ **Gemicilik Sözlüğü**, s.33

⁵ Bkz. Metin K. XVI,7 s.88

⁶ Dr. Mehmet Kanar, **Büyük Farsça- Türkçe Sözlük**, İst: Birim Yayıncılık, 1993 s.542

⁷ **Gemicilik Sözlüğü**, s.90

Lenger-i himmetüñi şalpā idüp eyle ħurūc
Aṭalar arasını gāhī şikār ile ṭolan ¹

Fora

“Bir yere bağlanmış ya da kasası geçirilmiş halatın bağının çözülmesi veya kasasının çıkarılması.”²

Ne Mora belki fora eyler idi görse eger
Ṭaşına baş egerek efserini Efrecān ³

Dümen

“Deniz araçlarının rotalarını değiştirmek için teknelerin kış taraflarında bulunan dikey satırlardır.”⁴

Seren

“Direkler üzerinde yelken açmak ve işaret kaldırmak üzere yatay olarak bağlanmış gönderlere denir.”⁵

Dem-be-dem bād-ı fitenle ḳaraya urmaḳda
Ne dümen ḳaldı aña ne seren vü ne obān ⁶

Kanca

Palangaların makara sapanları üzerinde ve daha birçok yerlerde görülen bir tarafı halka şeklinde diğer tarafı kıvrık ve sivri kısa çengellerdir.⁷

Ḥālet-i ġarḳda iken ḳanca atup ḳurtardı
Az ḳalmış idi fevtde ol ḳalkı yeksān ⁸

¹ Bkz. Metin K. XVI, 10 s.88

² Gemicilik Sözlüğü, s.32

³ Bkz. Metin K. XVI,17 s.89

⁴ Gemicilik Sözlüğü, s.26

⁵ Gemicilik Sözlüğü, s.92

⁶ Bkz. Metin K. XVI,54 s.92

⁷ Gemicilik Sözlüğü, s.53

⁸ Bkz. Metin K. XVI,58 s.93

Pupa

“Bir geminin veya deniz aracının kık kısmı.”¹

Olmadı rāh-ı vişāle gidicek bir eyyām
Ki ol keştî-i dîl pupa hevā ile revān ²

Korsan

“1. Deniz haydudu, denizlerde hayducluk idüp ticâret-i sefâinete musallat olan müsellah gemici. 2. Harb zamanında düşman gemilerini çapul itmege devlet-i muhâsıma tarafından me’zun olmak üzere çıkarılan gemi.³ Kara ve Akdenizlerde dolaşan korsan gemileri yakaladıkları gemideki tayfa ve halkı esir ederler, bunları ya satarlar, yahut gemilerde kürek çekmek işinde kullanırlardı.”⁴

Çanı ol zulm ile korsânlık için deryâda
Rûz u şeb kûşe-be-kûşe tolanın çalyonuñ ⁵

Salta (et-)

“Gergin bir vaziyette bulunan halatı biraz koyverip kaçırmak manasında kullanılır. Bu kaçırmaya salta vermek de denir.”⁶

Senüñ keştîñ eger şalta çadinā ile āl itse
Anuñ hem-pāsı nesr-i tã’ir olursa da pes-pādur ⁷

Volta

“Verilmiş olan bir halatın gemide kalan kısmını babaya sarmak.”⁸

¹ **Gemicilik Sözlüğü**, s.85

² Bkz. Metin K. XVI,86 s.95

³ Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, İst: Kapı Yayınları, 1.baskı,2004 s.1090

⁴ Onay, a.g.e., s. 299

⁵ Bkz. Metin K. XVI,62 s.93

⁶ **Gemicilik Sözlüğü**, s.90

⁷ Bkz. Metin K. XIV,42 s. 80

⁸ **Gemicilik Sözlüğü**, s.110

Seni şayd itmege volta çalarken zevrağ-ı fikrüm
Aña girdāb-ı ğam bād-ı mevāfiğ heb müsāvādur ¹

Girdāb

“Bir su üstü gemisi veya bir denizaltı gemisinin çark yapması üzerine, uzun müddet devam eden bir dümen suyu karışıklığıdır.”²

Var kıyās it ki bu girdāba düşen keştüñ
Nice oldur hāl-i perişānı ki yok aña āmān ³

Balyimez

“Ağaçtan yapılmış eski harp gemilerinin top ambarlarına yerleştirilen büyük çaptaki toplar.”⁴

Senüñ keştĩndeki ol balyimez toplar dem urduğca
Felekler ra‘dĩ gibi çün güdāz-ı cān-ı a‘dādur ⁵

Alesta

“Uyarma amacıyla kullanılan bir tabidir. Yapılacak veya yaptırılacak bir işin hazırlığı için verilen kumandadır.”⁶

Göñül deryā-yı ‘aşkuñ içre bir keştĩ-i zībādur
Metā‘-ı vaşluñ istifine alesta müheyyādur ⁷

¹ Bkz. Metin K. XIV,51 s.81

² **Deniz Harp Terimleri Sözlüğü**, DKT-3 Harp Akademileri Komutanlığı Deniz Harp Akademisi Yayınlarından, İst:Harp Akademisi Basımevi,1972 s.47

³ Bkz. Metin K. XVI,51 s.92

⁴ **Gemicilik Sözlüğü**, s.9

⁵ Bkz. Metin K. XIV,46 s.80

⁶ **Gemicilik Sözlüğü**, s.3

⁷ Bkz. Metin K. XIV,50 s.80

Funda (et-)

“Demirlemek, demirlemek için demirin denize bırakılması.”¹

**Tā düşe iskele-i maqşadına fülk-i emel
Fora tente iderek funda demür ide hemān ²**

Tente

“Güneş ve yağmurdan muhafaza için kapı ve pencere önünde, kayıkda vapur güvertesinde veya bahçe vesâirede açılan sâyebân ki yelken bezinden veya kanaviçeden olur.”³

Lete

“Paçavra, çaput, eski bez parçası, kapı kanadı.”⁴

**Dereğ-i şi‘rūñ ol hem aña bir tente-lete
Çalemūñ gāhi seren oğı ola gāhi ūyān ⁵**

İspârçene

“Halatların aşınmamaları için üzerlerine sarılan ince ip.”⁶

**Rişte-i nazmuñ ola aña kavî ispârçene
Kilk-i senginūñ ola lenger-i deryā peymān ⁷**

¹ **Gemicilik Sözlüğü**, s.33

² Bkz. Metin K. XVI,88 s.96

³ Ş. Sami, a.g.e., s.443

⁴ Gürçay, a.g.e., s. 536

⁵ Bkz. Metin K. XVI,3 s.88

⁶ **Gemicilik Sözlüğü**, s.48

⁷ Bkz. Metin K. XVI,4 s.88

Mellâh

“Denzici, gemici, tayfa.”¹

Muḥâlif rūzigāra ursa gitdi keştî-i ṭab‘um
Avanta itmede mellâh-ı fikrüm gerçi ustadır ²

Çatma

“İki veya daha fazla deniz aracının birbirleri ile çarpışması.”³

Reh-i vaşluñda şimdi ele merkile ile gider gönlüm
Kurur diba idüp iḳdāmı cāna saña çatmadur ⁴

Kapudân

“Gemi re’isi, süvarisi. Gemi kapudanı.”⁵

Ḳapūdān-ı dilüñ aḳdarmasıdur anı ṭut ma‘zūr
Der-i devlet medār-i şîr-i baħra bir hedâyādur ⁶

Tonanma

Savaş gemilerinden oluşan deniz kuvvetine verilen ad.

Aṭalar zümresini Baħr-ı Sefide ḳılmıṣ
Bir ṭonanma-yı hümāyün gibi hem-vāra ‘ıyān ⁷

¹ Dr. Mehmet Kanar, **Büyük Farsça- Türkçe Sözlük**, İst: Birim Yayıncılık, 1993 s.613

² Bkz. Metin K. XIV,56 s.81

³ DrI. Dz. Kd. Alb. Turgay Aytaç, **Denizci Dili**, Ank:Sahil Güvenlik Komutanlığı Kültür Yayınları,2005 s.20

⁴ Bkz. Metin K. XIV,54 s. 81

⁵ Ş. Sami, a.g.e., s.1054

⁶ Bkz. Metin K. XIV,40 s. 80

⁷ Bkz. Metin K. XVI,13 s.89

Sandal

“Kısa boylu ve genişçe kayık, filika.”¹

Bu keştî-i me‘ânî şalpa lenger itse medhûnde
Aña şandal bu şi‘r-i nâdire-senc-i muşaffâdur ²

Atlas

“Harita mecmuası, bütün küre-i ‘arzın haritalarını sırasıyla câmi‘-i kitap veya ‘alem-i nebâtât ve hayvanât ve hendese gibi bir fennin eşkal-i mecmuası.”³

Eyle ol keştîye atlaş-ı sühandan yelken
Kilk-i mevzûnuñ aña üstün-i bālâ gerdân ⁴

İzbandud

Yabancı korsanlara verilen ad.⁵

Kimisi havf ile izbāndud olup itdi firār
Sāhil-i Qāfa degin bulmadı bir cāy-ı amān ⁶

Sugurya

“Hazır manasındadır.”⁷

¹ Ş. Sami, a.g.e., s. 833

² Bkz. Metin K. XIV,49 s.80

³ Ş. Sami, a.g.e., s.26

⁴ Bkz. Metin K. XVI,2 s.88

⁵ http://www.barbaros.biz/Turk_Korsan_Gemilerinin_Akdeniz_ve_Atlantikteki_Faaliyetleri.htm

⁶ Bkz. Metin K. XVI,63 s. 93

⁷ Tuncay Tuncer, **16. yy. Şiirinde Gemicilik Tabirleri**, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Ens. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),2009, Danışman: Ahmet Atilla Şentürk, s.104

Cümle alāt-ı mühimmātını süğurya kılp
Ālā vālā ile buldır aña evvel mīzān¹

Manika (manka)

“ Forsaların, kürek esirlerinin oturağı demek olur.”²

Hevā-yı ‘anber-i zülfünle pupa menzil alurken
Havātır-ı dāyileri cümle manikā ‘alā manikādur³

¹ Bkz. Metin K. XVI,9 s.88

² Tuncay Tuncer, a.g.t., s.88

³ Bkz. Metin K. XIV,52 s.80

10. SİYÂHÎ DEDE DÎVÂNÎ'NDA YER ALAN YER ADLARI

10.1. Ülke ve Şehir Adları

'Irak

“Bağdad ve Basra cihetlerinün ismidir. Ba‘de İran’un bütün garb-ı şimâli kısmına ya‘ni cibâl-i hittasına da bu nam ta‘mim olduğundan, asıl ‘Irak’a ‘Irak-ı ‘Arabî ve buna ‘Irak-ı ‘Acemî namı virilmiştir.”¹ Ferahlık veren gül bahçeleriyle ele alınmıştır.

Hem leţâfetde ‘aceb âb u hevâsı olmuş
Ferah-efzâ-yı gülistân-ı ‘Irâk u ĩrân ²

Īrân

“Asya’nun büyük bir yeri ki ahalisi lisân-ı Fârisî ile mütekellimdir. Elyevm, Fâris, Horasan, Kirman, Azerbeycan ve sâ’ir memâlikden mürekkebdür. Lisân-ı ‘Avâm’da ‘Acemistan denir. Īrân-ı zemîn dahı dirler.”³

İñende pençesin kahr ile burdı ‘âkıbet bu çarh
Tegallüb eylemişken zür ile ĩrân u Tūrâna ⁴

Tūrân

“Eski İranlılar tarafından Türk diyarına verilen ad.”⁵

Çanı ol Rüstem-ı ma‘reke cüyâ-yı şîr-efgen
Ki rahş-ı edniyâ temşîdi her biri ĩrân u Turâna ⁶

¹ Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, İst: Kapı Yayınları, 1.baskı,2004 s.931

² Bkz. Metin K. XVI,33 s.90

³ Ş. Sami, a.g.e., s.238

⁴ Bkz. Metin K. VI,19 s.27

⁵ Devellioğlu, a.g.e., s.1113

⁶ Bkz. Metin T. I,14 s.158

Rûm

“Anadolu. Eski mülki teşkilata göre Sivas vilayeti ve Araplar zamanında ale’l-umum Anadolu yarımadası.”¹

Āşaf-ı vaqt-i şāhib-i tedbîr
Hāmi-i mülk-i Rûm u Īrāndur ²

Hind

“Hindistan. Asya kıtasının cenûba doğru mümtedd üç büyük şibh cezirenün ortada bulunan en büyüğünü teşkil eden vâsi‘ bir memleketdir.”³ Anber kelimesiyle kullanılması, bu maddenin Hint denizlerinde yaşayan bir balıktan elde edilmesiyle ilişkilendirilmiştir. Ve beyaz olan Rûm ülkesinin insanlarıyla, siyah tenli olan Hintliler şiirlerde tezat oluşturur.

Bu ki hep ‘anber-i ma‘nā-yı leţāfetle ٲolu
Hindden Rūma gelür h̄āce filāndur ٲalemüm ⁴

Çin

“Çin ülkesi. Çin, Türkistan’da bir şehrin adıdır ki çini kaseleri ordan gelir. Güzelleri gayet çok ve cümlesi ak yüzlü, kara gözlü, kara kaşlı olurlar.”⁵

Bezm-gāh-ı ‘ayşınıñ dil-bestesi fağfūr-ı Çin
Cūy-bār-ı cūdinüñ cān teşnesi bir kām-yān ⁶

¹ Onay, a.g.e., s.382

² Bkz. Metin K. XIII,20 s.72

³ Şemseddin Sami, **Kāmûs-ı Türki**, İst: Kapı Yayınları, 1.baskı,2004 s.1512

⁴ Bkz. Metin K. XI,13 s.62

⁵ Onay, a.g.e., s.155

⁶ Bkz. Metin K. XXII,23 s.132

Mısır

Mısır ülkesi. Dîvân'da Mısır'a hayat veren Nil nehri, Ken'an ili ve Yusuf hikayesiyle ilişkilendirilecek şekilde kullanılmıştır.

Küşāde ola anuñ gönçe-i ümmîd-i dili
'Azîz-i Mıŝr ola mĀnend-i Yūsuf-ı Ken'an¹

Şâm

“Suriye'deki Şam şehri İslamlarca Mekke, Medine ve Kudüs'ten sonra muhterem beldelerdir.”² Cennet'in bu şehrin altında veya üstünde olduğuna inanılır.

Haŝŝ-ı ruĥ ile muşavver olalı ĥāne-i dil
Ne deyr-i pür şanem oldı ne bellü mescid-i Şām³

Huten, (Hoten)

“Çin idaresindeki Türkistan'da kırk bin nüfuslu eski bir şehrin adıdır ki güzel ipekliler dokunur, misk âhûları çok bulunurmuş.”⁴

Her ne ma'den kim ola dünyāda bunda bulunur
Bā-ĥuşuş elmās ile gūyā ki Hinddür ya Ĥuten⁵

Gelibolu

“Gelibolu sancağı Edirne vilâyetini terkîb-i cenûbisi olup Gelibolu şibh ceziresiyle buna karîb kara parçasından ibaretdir.”⁶ Şâirin Gelibolu'da, hayatının bir döneminde bulunmuş olması sebebiyle de beyitlerde yer almaktadır.

¹ Bkz. Metin K. XXV,60 s.145

² Onay, a.g.e., s.414

³ Bkz. Metin K. X,14 s.58

⁴ Onay, a.g.e., s.81

⁵ Bkz. Metin K. XXII,39 s.129

⁶ Şemseddin Sami, **Kâmusu'l-A'lâm**, c.5,Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s. 3879

Ḥudāvendā Gelībolı çü zātuñla şeref buldı
Ḳudümüñle ferahlandı gerek a‘lī gerek ednā ¹

Venedik

“Hittası İtalyanun müntehâ-yı şimâl-i şarkiyyesinde ve Adriyatik denizinün şimâl-i kurbî sahilinde büyük bir hitta olup, garben Lombardiye, cenûben Milanze hittalarıyla, cenûb-ı şarki tarafından Adriyatik deniziyle, şarken Avusturya, şimâlen ve şimâl-i garbi tarafında dahı Avusturya’nun Karnivela, Karintiya ve Tirol hittalarıyla mahduddur.”²

Venedik kâfirünüñ hâli olur diger gün
İnşâ’Allâh-ı Te‘âlâ be-‘inâyât-ı Ḥudâ ³

Beligrad

Belgrad. “Arnavutlukta Yanya vilayetine tâbi‘ sancak merkezi olan Berat şehrine Sırpıların hükümeti zamanında verilen isim olup, bazı tevârih-i ‘Osmaniyye’de dahı bu isimle zikredilir.”⁴ II. Ahmed zamanında kuşatılmasıyla Dîvân’da yer alır.

Ne vezîr ol kim odur Rüstemi şimdi dehrüñ
Eyledi fetḥ Beligradı o şîr-i ğarrân ⁵

Lefkoşe

“Kıbrıs ceziyesinün vasatlarında ve Mesarya Ovası’nun ortasında olarak Pedyas çayı üzerinde cezire-yi mezkurenün merkezi bir kasaba olup sülüsâni Müsellem ve bir sülüsü Rûm olmak üzre 11550 ahalisi, Venediklilerden kalma

¹ Bkz. Metin K. XII,15 s.68

² Şemseddin Sami, **Kâmusu’l-A’lâm**, c.6,Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s.4694

³ Bkz. Metin T. III,17 s.163

⁴ Şemseddin Sami, **Kâmusu’l-A’lâm**, c.2,Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s.1347

⁵ Bkz. Metin T. II,5 s.160

istihkâmâtı kilisâdan mübeddel (Ayasofya) ismiyle bir câmi-i şerîfi ve çarşısı vardır. Vaktiyle büyücek bir şehir olup, şimdi harâb gibidir. Yazın havası pek ağırdır.”¹

Yine şahn-ı felekde ya'nî kim Lefkoşe şehrinde
İdüp bir kaşr-ı hoş peydâ ki namı oldu 'işret-gâh ²

Kerbelâ

“Irak'ta bulunan bir bölge. Bağdad'ın 100 km. güneybatısına düşer.”³ Hz. Hüseyin'in şehit edildiği yer olarak beyitte geçmektedir.

Be-süz-ı teşne-i cân hazret-i şehzâde-i 'âlem
Be-şabr-ı rezm-i deşt-i Kerbelâ bebr ü pelengâne ⁴

Ken'an

“Yakup peygamberin memleketi. Bugün Filistin'de Sayda, Sur dolayları ile Suriye'nin bir bölümünü içine alır.”⁵ Dîvân'da Yusuf kıssasıyla birlikte geçer.

Küşâde ola anuñ gönçe-i ümmîd-i dili
'Azîz-i Mısr ola mânend-i Yûsuf-ı Ken'an ⁶

Bağdad

“Bağdad sancağı. Bağdad vilâyetinin merkez-i livâsı olup, şarken, şimâl ve garb-ı şimâli cihetinden hudûd-ı vilâyetle, garb-ı cenûbi cihetinden Kerbelâ sancağıyla, cenûben dahı Hillah sancağıyla ve Basra vilâyetiyle mahdûd ve muhatdır.”⁷

¹ Şemseddin Sami, **Kâmusu'l-A'lâm**, c.5, Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s. 3995

² Bkz. Metin T. VI,3 s.178

³ Pala, a.g.e., s.279

⁴ Bkz. Metin K. VI,69 s.31

⁵ Pala, a.g.e., s.278

⁶ Bkz. Metin K. XXV,60s. 145

⁷ Şemseddin Sami, **Kâmusu'l-A'lâm**, c.2, Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s.1327

Olduğın-çün nağl-ı ĥurmāya ser-efrāz ile sīn
Eyledi teŝbiye bī-şek ŝađn-ı Bađdāda gōren ¹

Yemen

“Ceziretü’l-‘Arabun cenūb-ı garbī kısmından ‘ibāret büyük bir vilāyet olup, cenūben ‘Aden körfeziyle ve garben Bahr-ı Ahmer’le muhat olduđu halde, dāhilen Dehna çölüne dek mümtedd olur.”²

Keff-i der-pāŝıña reşk eyler senüñ ebr-i semā
Ceyb-i iŝānuñda nābūd oldı hep kān-ı Yemen ³

Yesrib, Bahta

“Medine-i Münevvere’nin eski adıdır.”⁴

Nūr-ı pāy-ı ŝeydā-yı zemīn ü zamān
Feyz-bađŝā-yı Yesrib ü Bađtā ⁵

Seb‘a

“Hicaz ile Yemen arasında kalan bir bölgenin eski adıdır.”⁶ Bağının, bahçesinin, ırmağının güzelliğiyle meŝhurmuŝ.

Bāđ u bostānı ĥoderān eđālim-i Sebā
Nehr-i cārīsi olur ğıbta-ı Ceyĥūn-ı cihān ⁷

¹ Bkz. Metin K. XXII,40 s.129

² Şemseddin Sami, **Kāmusu’l-A’lām**, c.6,Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s.4807

³ Bkz. Metin K. XXII,33 s.128

⁴ Pala, a.g.e., s.495

⁵ Bkz. Metin K. IX,32 s.45

⁶ Pala, a.g.e., s.397

⁷ Bkz. Metin K. XVI,31 s.90

Hicaz

“Arap yarımadasında Mekke ile Medine’nin bulunduğu bölge.”¹ Bir makam adı da olan Hicaz tevriyeli olarak kullanılmıştır.

İsfahan

“İsfahan şehri. Safevilerin başkenti olan İsfahan, bugün İran sınırları içinde kalır.”² Makam adı olan İsfahan’la tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Gülşen-i nazma nevâ-yı kavî-i ‘uşşâk ile kıl
Şevkden nâlân ola mürğ-i Hicâz u İsfahân ³

Haleb

“Suriye kıtasının kısm-ı şimâliyyesinde hem-nâmı olan vilâyetin merkezi bir şehir olup, memâlik-i Osmaniyye’nin ikinci derecede büyük şehirlerinden madûddur.”⁴

Ne hevâ kim neş’esi feyz-i ferah-bağş-ı Haleb
Âb-ı şafâsı dahı eltaf Fırât u Dicle den ⁵

Selânik

“Selânik vilayeti. Devlet-i Osmaniyye’nin Rum ilindeki vilâyetinden büyük ve mühim bir vilâyet olup, şarken Edirne vilâyetiyle, şimâlen şark-ı Rumili ve Bulgaristanla ve Kosova vilâyetiyle, garben ve garb-ı cenûbî cihetinden Manastır vilâyetiyle, cenûben dahı Atalar deniziyle muhat ve mahdûddur.”⁶

¹ Pala, a.g.e., s.218

² Pala, a.g.e., s. 235

³ Bkz. Metin K. XXIII,9 s.131

⁴ Ş. Sâmi, **Kâmusu’l-A’lâm**, c.3,Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s.1971

⁵ Bkz. Metin K. XXII,38 s.129

⁶ Ş. Sâmi, **Kâmusu’l-A’lâm**, c.4,Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s.2592

Ya'nî kim virseñ kılıc ammâ Selânîk işidür
Tutalum öyle imiş deste başına söz mi var ¹

Dimyât

“Mısr-ı esfelde bir şehirdir.”²

Ben ol kebüter-i peygân-resân-ı Dimyâtum
Ki şaldı saña beni ol kerîm-i ‘alışân ³

Aden

“Yemen sahil-i cenûbiyyesinde ve bahr-ı Umman’un Aden körfezinde olarak Bâbü'l-Mündeb’ün takrîben yüz yetmiş kilometre şarkında ticaretgâh bir şehir ve iskeledir.”⁴

Virse bu mevcinüñ âvâzesi baħr-ı ‘Adene
Şadef azğındaki lülüyı iderdi efşân ⁵

Gane

Arabistan’da bulunan, topraklarından altın madeni çıkarılan bir bölge.

Be-eşk-i ħün-feşân-ı dîde-i Ya‘kûb-ı ğam-dîde
Be-vâveylân-ı ihvânân-ı Yūsuf bā-der ü Ğāne ⁶

¹ Bkz. Metin K. XXVI,26 s.147

² Şemseddin Sami, **Kâmusu'l-A'lâm**, c.3,Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s.2162

³ Bkz. Metin K. XXV,16 s.141

⁴ Şemseddin Sami, **Kâmusu'l-A'lâm**, c.4,Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s. 3133

⁵ Bkz. Metin K. XVI,50 s.92

⁶ Bkz. Metin K. VI,60 s.31

10.2. Adalar

Kıbrıs

“Bahr-ı Sefid’in en büyük atalarından olup, Bahr-ı mezkûrun muntehâ-yı şarkında ve Anadolu ile Şam sahili karşısında vâki‘ olduğu halde Anadolu’ya mülhak ‘add olunur. Sahil-i şimâlisi Anadolu’nun İçel sahilinden 75 ve en şarkî noktası Şam sahilinden 93 kilometrelik mesafede vâki‘dir.”¹

Hayatının büyük bölümü Kıbrıs’ta geçen şâir, burada yaşayan, nam yapmış devlet adamlarını överken Kıbrıs’ı sıkça zikretmiştir.

Ḥabbezâ Kıbrıs aşası oldu mânend-i behişt
Hâk-i pâ-y-i meymenet bahş ile günden güne şen ²
...
Ki ya’nî maskat-ı re’süm olan Kıbrıs ceziresi
Dem-â-dem zîr-i sāyuñda mişâl-i bâğ-ı ra’nâdur ³

Sakız

“Atalar denizindeki cezâir-i Osmaniiyenün en büyüklerinden olup, Anadolu sahil-i garbiyyesinden Çeşme ve Kara Burunun karşısında olarak 38° 10’ ile 38° 37’ ‘arz-ı şimâli arasında ve 23° 43’ tûl-ı şarkide vâki‘dir.”⁴

Nice mümkün Şakızuñ mişlini taşvîr itmek
Ki odur reşk-i nigâr-ḥâne-i naqş-ı cinân ⁵

¹ Şemseddin Sami, **Kâmusu’l-A’lâm**, c.5, Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s.3594

² Bkz. Metin K. XXII, 26 s.128

³ Bkz. Metin K. XIV, 34 s.79

⁴ Şemseddin Sami, **Kâmusu’l-A’lâm**, c.4, Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s.2485

⁵ Bkz. Metin K. XVI, 15 s.89

Rodos

“Rodos sancağı. Cezâir-i Bahr-ı Sefid vilâyetinün merkez sancağı olup hem-nâmı olan cezire ile İstanköy, Sömbeki, Kerpe, Kaşot, Herkit, İlyaki, İncirli atalarıyla Anadolu’nun uzun bir burunundan ‘ibaret Meis kazasından mürekkebdır.”¹

**Olmuş ol zümreye Rodos Ataşısı ser-efrâz
Ki bahâr irse leţâfetde olur bâğ-ı cinân ²**

Mora

Ege Denizi’nde yer alan adalardandır.

**Ne Mora belki fora eyler idi görse eger
Taşına baş egerek efserini Efrencân ³**

10.3. Nehir ve Denizler

Şâtt

“Büyük nehir, özel isim olarak Bağdad civarında birleşen Dicle ve Fırat nehirlerine verilen Şattü’-l ‘Arab tamlamasında kullanılır.”⁴

**Nîl ü Şâtt u Fırâtı ser-gerdân
Dögünüp taşlar ile bî-pervâ ⁵**

Nîl

“Afrika kıtasının dört büyük ırmağından biri olup, Afrika’nın değil belki bütün küre-i ‘arzun, Missisipi mâ-Misuri’den sonra, en uzun nehri ise de kesret-i

¹ Şemseddin Sami, **Kâmusu’l-A’lâm**, c.3, Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s.2274

² Bkz. Metin K. XVI,14 s.89

³ Bkz. Metin K. XVI,17 s.89

⁴ Pala, a.g.e., s.434

⁵ Bkz. Metin K. IX,92 s.51

miyâhce Afrika'nun diğer üç ırmağından ya'ni Nicer(Nijer), Kongo ve Zambezi'den geridir.”¹ Dîvân'da yer alan hayratlar Nil'le kıyaslanmıştır.

Ḥabbezā taḥsin ol merd-i şehī kim gūyiyā
Himmet ile sevḳ-i Mıṣr içre aḳıtdı āb-ı Nīl ²

Fırat

“Asya'nın en büyük enhârından olup kıta-ı mezkûredeki memâlik-i Osmaniyye'nin en büyük ırmağıdır. Erzurum vilâyetinde nebe'ân iden iki nehrin ictimâ'ından müteşekkil olup, bunların biri ve en büyüğü Murad çayı ve diğeri Karasu'dur.”³

Dicle

Dicle Irmağı. Beyitlerde kıyaslama yaparken kullanılmıştır.

Ne hevā kim neş'esi feyż-i ferah-baḥş-ı Ḥaleb
Āb-ı şafāsı dahı elṭaf Fırāt u Dicleden ⁴

Ceyhun

“Amuderya, Ceyhun. Sovyet Ortaasya'sında 2540 km. uzunluğunda bir ırmak. Pamir dağları'ndan çıkıp Aral gölü'ne dökülür.”⁵

Bāğ u bostānı ḥoderān eḳālīm-i Sebā
Nehr-i cārīsi olur ğıbtā-ı Ceyḥūn-ı cihān ⁶

¹ Şemseddin Sami, **Kâmusu'l-A'lâm**, c.6, Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s.4640

² Bkz. Metin T. XVIII,4 s.183

³ Şemseddin Sami, **Kâmusu'l-A'lâm**, c.5, Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s.3351

⁴ Bkz. Metin K. XXII,38 s.129

⁵ Pala, a.g.e., s.101

⁶ Bkz. Metin K. XVI,31 s.90

Deryâ-yı Sefid, Bahr-ı Sefid

Akdeniz. “Gerek Rûm ve gerek Avrupa lisânlarında ‘karalar arası’ manasını ifade eden isimlerle müsemmâ olup, ‘Araplar dahı ekseriya (Bahrü’l- R (bahrü’l- Rûm) veya (Bahrü’l- Şam) dirlerse de, ma’nâ-yı mezkûrle (Bahr-ı mütevessit) dahı dirlir. Bu vâsi‘ denzi küre-i ‘arzun üç kıtası arasında vâki‘ olup, şimâlen Avrupa, cenûben Afrika ve şarken Asya kıtasıyla mahdûddur.”¹

Mâ-ħaşal Bahr-ı Sefid içre bu Kıbrıs atasın
Yâd ide ni‘met u emtâ ile her pîr ü civân ²

Bahr-ı Siyâh

“Karadeniz.Avrupa’nın müntehâ-yı şark-ı cenûbiyyesiyle Asya’nun garb-ı şimâliyyesi arasında dahili bir deniz olup İstanbul Boğazıyla, Marmara Denizi ve Kala-i Sultaniye boğazı tarîkiyle Akdenizle, ihtilât ider.”³

O şehûñ feyz ide Bahr-ı Siyâhuñ yüzün aķ
Ĥûn-ı düşmenden ola Bahr-ı Sefidüñ dili ķân ⁴

10.4. Dağlar ve Diğer Yer Adları

Tûr

“Sina çölünde bir dağın özel adı olup Tûr-ı Sinâ veya Tûr Dağı olarak bilinir.”⁵ Hz. Musa’nın Allah ile konuştuğu dağ olmasıyla Dîvân’da geçmektedir.

‘Aşķdur Tûrı eyleyen reķşân
‘Aķl-i Mûsâyı vâlih ü piķâ ⁶

¹ Şemseddin Sami, **Kâmusu’l-A’lâm**, c.1,Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s.209

² Bkz. Metin K. XVI, 43 s.91

³ Şemseddin Sami, **Kâmusu’l-A’lâm**, c.5,Ank: Kaşgar Neşriyat, tıpkıbasım, 1996 s.3629

⁴ Bkz. Metin K. XVI,91 s.96

⁵ Pala, a.g.e., s. 474

⁶ Bkz. Metin K. IX,23 s.44

Kûh-ı Kaf

Kaf Dağı. “Dünyanın etrafını çevrelediğine ve aşılmasının imkansızlığına inanılan dağlar zinciri.”¹

Nice şâhib-kırân ey merd-i meydân darb u harbünden
Degül perr-i meges ger Kûh-ı Kâf olursa da a’dâ²

Düşmanın çokluğuyla Kaf Dağı’nın büyüklüğü arasında ilişki kurulmuştur.

Ne hümâ belki odur ‘ança-yı kâf-ı ma‘delet
Mâlik-i erķâb-ı ümmet hâlik-i ehl-i şemen³

Kaf Dağı’nda yaşadığına inanılan Hüma ve Anka Kuşları aynı beyitte ele alınmıştır.

İrem

“Şam veya Yemen’de eski Âd kavminin kralı Şeddâd tarafından cennete benzetilerek yapılan bir bahçenin adı.”⁴

Ĥamdi’llâh kim hele şimdi bu Kıbrıs ‘aatası
Âb-ı luţfuñla tarâvet buldı mânend-i İrem⁵

Ümit Burnu

“Afrika’nın müntehâ-yı cenûbında hem-nâmı olan hitta-i vâsi’nün merkezi olan bir şehir olup, geniş bir koyun cenûbî sahilinde ve hem-nâmı olan burunun kırk kilometre şimâlinde olarak 34° ‘arz-ı cenûbî ile 12° 3’ tûl-ı şarkîde vâkidür.”

¹ Pala, a.g.e., s.261

² Bkz. Metin K. XII,3 s.66

³ Bkz. Metin K. XXII,24 s.127

⁴ Pala, a.g.e., s.247

⁵ Bkz. Metin K. XXI,39 s.123

Bā-ḥuṣūṣ ol kaṭre kim üftāde bir ḥuṣḡ-ı elem
Ne Ümit Burunı ne [de] ḡudret-i pāy-ı dīvān¹

11. DÎVÂNDA GEÇEN ÇİÇEK İSİMLERİ

Lâle

“Lâle, eski şiirimizde bugün gelincik dediğimiz yabani çiçeğin adıdır.”²Dîvân’da da lâle sözcüğü birçok yerde geçmiştir. Lâle, gerçek anlamından çok benzetme olarak kullanılır. Dîvân’da gerçek anlamıyla da kullanılmıştır.

Bir cezîredür bu kim āb u hevāsı ḡoṣ-ḡüvār
Kūh u ṣaḡrāsı ser-ā-pā lâle vü sünbül seman³

Dîvân şiirinde genel olarak şekli nedeniyle kadehe benzetilir. Bu eserde de lâle sözcüğü kaside ve gazellerde şekli bakımından kadehe benzetilmiş olarak karşımıza çıkar.

Elüñden eyleme eksik çü lâle-i cām-ı Cemi
Budur çü dāḡ-ı derdine bu dem devā-yı bahār⁴

Lâle, bazı beyitlerde elinde kadeh tutan bir kişiye benzetilmiştir.

Ser-be-ser ṣaḡn-ı çemenzāri gezüp seyr eyledüm
Lâle-veṣ destinde bir sāḡar tatar rindāne yok⁵

“Lâlenin ortasındaki kara tohumları kanlı gönül ve yanık baḡır olarak nitelenir.”⁶ “Lâlenin ortasındaki siyahlık, sevgilinin yanaklarına özenme ve onu

¹ Bkz. Metin K. XXIII,38 s.133

² Ahmet Atillâ Şentürk, **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, YKY ,2. Baskı, İst: Haziran 2004 s. 88

³ Bkz. Metin K.XXII,37 s 129

⁴ Bkz. Metin K.XVII,9 s. 97

⁵ Bkz. Metin G.LI,3 s. 218

⁶ Yard. Doç. Dr. Gencay Zavotçu, **Dîvân Edebiyatı Kişiler- Kişilikler Sözlüğü**, Ank: Akçaḡ Yayınları, 1. baskı,2006 s.292

kıskanma dolayısıyla bağrında meydana gelmiş bir yara, dağlama olur. Ciğeri kan olmak, bağrı yanmak, pürhûn olmak vs. bu nedenle kullanılır.”¹ Dîvân’da da bu duruma benzer kullanımlar mevcuttur.

Gül gibi bezm-i vişâl-i yâr ile hândân iken
Lâle-veş bağrın anuñ pür dâğ-ı hasret itmeye²
...
Kimisi ‘aşk ile çâk itmiş girîbân-ı dilin
Lâle-veş kılmış derûn-ı sînesin pür dâğ-ı ğam³

Gül

Gül, Dîvân Edebiyatı’nda adı en çok kullanılan çiçeklerdendir. Genel olarak sevgiliyle özdeşleştirilir. “Adı ve kokusuyla Hz. Muhammed’i çağrıştırır. Gerek koku, gerekse renk bakımından çok güzel olan gül, daima tazedir. Bu yönüyle bağın, çemenin ve baharın vazgeçilmez bir öğesidir.”⁴

Gül anda gülşen anda bülbülân-ı dem-keşân anda
Keder yok anda bir cânda hıfâdan hıfz ide Allâh⁵

Gül denilince hemen hatra gelen diğer bir unsur da bülbüldür. İkisinin hikayesi Dîvân Edebiyatı’nda birçok kez işlenmiştir. Siyâhî Dede de bu iki önemli unsura kaside ve gazellerinde yer vermiştir. “Gül, bülbülün sevgilisidir.”⁶ Bülbül güle aşkıtır. Bu yüzden sürekli ağlayıp inler. İşte bu ilişki gazellerde göze çarpar.

Takşîm olıcağ Rûz-ı Ezel kısmet-i eşyâ
Nâziş güle feryâd u figân bülbüle düşdi⁷
...

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, İst: L&M Yayınları, 10. baskı,2003 s.296

² Bkz. Metin G.LXX,4 s. 230

³ Bkz. Metin K.XXI,10 s.120

⁴ Pala,a.g.e., s.182

⁵ Bkz. Metin T.XI,6 s.178

⁶ Pala, a.g.e., s.182

⁷ Bkz. Metin G.LXXIII,3 s.233

**‘Aceb nālišler itdi bülbül-i şeydā güle ammā
Taraḥum kıldı bir kerre te’şir itmedi zārı ¹**

Kasidelerde ise bu ilişki biraz farklılaştırılmıştır. Vezir Hüseyin Paşa methedilirken gül, rahatta olanlara; bülbül ise sıkıntı çeken insanlara benzetilmiştir.

**Kiminüñ baḥtı sa‘ādetle küşāde gül gibi
Kimi bülbül gibi āh u nāleden efsürde dem ²**

Beyitlerde gül çeşitlerine de rastlamak mümkündür.

**Açıldı bāğ-ı na‘tuñ bābı çün vech-i şenā-ḥāna
Çözüldi ‘uḳde-i dil midḥatüñle çün gül-i ra‘nā ³**

(Gül-i ra‘nā: Güzel gül, dışı sarı, içi kırmızı renkte olan bir çeşit gül)⁴

**Ki erbāb-ı mekārum yüz çevirmez ‘arz-ı ḥācetden
Nitekim ğam yimez feryād-i bülbülden gül-i ḥamrā ⁵**

(Gül-i ḥamrā : Kırmızı gül)

Gül, renk olarak şaraba benzetilmiştir.

**Mey gül-reng-i şafā-baḥş ile gösterdi yine
Rezm-i āyın-i Cemi ḥalkā-i rindāne ḳadeḥ ⁶**

Gül, baharın habercisidir. Gül açılınca bahar gelmiş demektir. Akabinde meclisler kurulur, içkiler içilir ve eğlenilir. O yüzden bahar, gül, bezm kelimeleri aynı beyit içinde sıkça kullanılır.

¹ Bkz. Metin G.LXXVI,2 s.235

² Bkz. Metin K.XXI,9 s.120

³ Bkz. Metin K.XV,40 s.85

⁴ Devellioğlu, a.g.e., s.297

⁵ Bkz. Metin K.XV,58 s.87

⁶ Bkz. Metin G.XX,4 s.200

Açıldı gönçe-i maşşüdü irişdi büy-ı ferah
Çekildi bezm-i güle cā-be-cā sebū-yı ferah ¹

Gonca (Gonçe)

Açılmamış çiçek anlamına gelen gonca, çoğunlukla gülün açılmamış hali olarak kullanılır. Dîvân şiirinde gonca; sevgilinin ağzı yerine kullanılır ve açılmamışlık özelliğiyle kendini gösterir.² Bu durum gazelerde karşımıza çıkmaktadır.

Bir gönçe-femi sevmişem ammā haberüm yok
Āzāde gezerken ³

...

Senüñ ey gönçe-fem cism-i terüñde hūy-ı gül-būyuñ
Ne gülden jāleye beñzer ne dilde gevher-i cāna ⁴

Gonca, gül ile bülbül hikayesinde gül yerine de kullanılır. Dîvân'da da bu şekilde kullanımlar görülmektedir.

Gönçenüñ şīvesini fehm idemez her hūsn-i has u hār
Öyle idrāk-i kavī bülbül-i şeydāda olur ⁵

...

Siyāhī-veş ‘aceb şeydāluğ itdüñ rāh-ı ‘aşk içre
Vişāl-i gönçeye irdükçe artdı ezān ey bülbül ⁶

Goncenin şekli itibariyle kapalı oluşu da beyitlerde kendini gösterir.

¹ Bkz. Metin G. XIX,1 s.199

² Pala, a.g.e., s.179

³ Bkz. Metin Müstezād,3 s.232

⁴ Bkz. Metin G.LXIX,6 s.230

⁵ Bkz. Metin G.XXXII,4 s.207

⁶ Bkz. Metin G.LIX,5 s.223

O ŧehũn gonçe-i maŧŧũd-1 dili ola kũŧãd
Nitekim hãme-i kudretle revãdur qalemũm ¹

Ergũvan

“ Kırmızı renkte bir çiçek. Rengi dolayısıyla ŧarap ve dudak ile birlikte anılır.”² “Eski tıbbaya gũre tabiati soğuk ve kuru olduğundan ŧerbeti sarhoŧu ayıltırmıŧ, mahmurluğu giderirmiŧ; ŧarabı ferahlık verirmiŧ.”³ Dıvãn’da da rengi sebebiyle ŧarapla, kadehle anılmıŧtır.

Her kaçan olsa ruhuñ hem-reng-i cãm-1 ergũvãn
Hoķka-1 la’linũñ eyler gonçe-i handãne vuzu’ ⁴

...

Lã-veŧ cãm-1 meyi aldı ele bãy u gedã
Gũl gibi geldi açıldı ergũvãn nũŧãn-1 ‘id ⁵

Yasemen

“Zeytingiller ailesinden beyaz, kırmızı ve sarı renkli, çiçekleri gũzel kokulu bir ağaçcık.”⁶ Dıvãn’da baharın geliŧiyle birlikte açmaya baŧladıėından bahsedilir.

Tã ki devr ile gele nev-rũz her sãl ‘ãleme
Tãze cãn bula cemenzãr iãre serv ü yãsemen ⁷

Karanfil

“Karŧılıklı ensiz, sivri yapraklı, dũėũm dũėũm ince saplı, taç yaprakları beyaz, pembe ve kırmızı renklerde, taç kısmı bir çanak meydana getiren dũrt ũrtũ

¹ Bkz. Metin K.XI,63 s.66

² Pala, a.g.e., s.150

³ Onay, a.g.e., s.194

⁴ Bkz. Metin G.XLVII,2 s.216

⁵ Bkz. Metin K.XX,3 s.116

⁶ Zavotçu, a.g.e., s.558

⁷ Bkz. Metin K. XXII,51 s.130

yaprağı ile sarılı, kokulu ve çeşitli renklerde bir süs çiçeği.”¹ Dîvân’da tek bir yerde geçmiştir.

Anda olduysa kıaranfûl al niķāb ile ‘aruş
Bunda her şāh bulutı kuvvet-ı bāhān virür ²

Benefşe

“Menekşe. Dîvân şiirinde kokusu, rengi, boynunun eğriliği ve şekil yapısıyla anılmıştır. Baharın ve çemenin en belirgin unsurlarından biridir.”³

Bahār irdi yine lāle alup destine peymāne
Benefşe tācını bezm içre keç kıldı emirāne ⁴
...
Benefşe gibi burup boynuñı melûl olma
ķabā-yı zerķe uyup eyleme riyā-yı bahār ⁵

Sünbül

“Zambakgillerden, soğanla üretilen, 15-20 cm. yükseklikte, çiçekleri kuvvetli kokulu ve türlü renkleri olan, uzun ömürlü bir süs bitkisi.”⁶

Bir ceziredür bu kim āb u hevāsı hoş-güvār
Kūh u şahrāsı ser-ā-pā lāle vü sünbül semen ⁷

“Sünbül ile gül, hemen çok zaman birlikte bulunur. Bunun nedeni sünbül saçların, gül yanaklar üzerine dökülmesidir.”⁸

¹ Zavotçu, a.g.e., s. 272

² Bkz. Metin K. XVIII,21 S. 103

³ Pala, a.g.e., s.317

⁴ Bkz. Metin G. LXIX,1 s.229

⁵ Bkz. Metin K. XVII,10 s.97

⁶ Zavotçu, a.g.e., s.488

⁷ Bkz. Metin K. XXII,37 s. 129

⁸ Pala, a.g.e., s.428

Cānā ser-i zülfündeki bu sünbüle maḥşūş
Reng-i ruḥuñ benzinüñ ancak güle maḥşūş ¹

Dîvân'da sünbülün kokusu nedeniyle saçla olan ilişkisi göze çarpar.

Büy-ı 'ibret-feşān-ı kākülden
Sünbülü hoş meşām-ı gāliye sâ ²

Zanbak

“Zambakgillerden, 90-100 cm uzunluğunda, güzel ve iri çiçekli, muhtelif renklerde ve seksen kadar çeşidi bulunan, uzun ömürlü bir süs bitkisi.”³

Anda zanbak eylese pīrāye-baḥş her meşām
Bunda her ayvā-yı mişkīn nāfe-i ihvān virür ⁴

Kaynaklarda haberci olarak rastladığımız zanbak, Dîvân'da bu görevinden farklı bir şekilde kullanılmıştır.

Gelür o şeh diyü bāğa 'araḫ-feşān olarak
Elinde gönçe-i zanbak tutar kedū-yı feraḫ ⁵

Zakkum

Hakkında ayrıntılı bir bilgiye ulaşamadığımız bu bitki ile ilgili Ferit Devellioğlu'nda “Cehennemde yetişen bir ağaç, cehennemlikler yemeği” tanımı geçmektedir. (s. 1166) Zakkum, Dîvân'da tek bir beyitte bulunmaktadır.

¹ Bkz. Metin G. XLII,1 s.213

² Bkz. Metin K. IX,109 s.52

³ Zavotçu, a.g.e., s. 581

⁴ Bkz. Metin K. XVIII,16 s. 103

⁵ Bkz. Metin G. XIX, 4 s. 199

Nihāl-i devletinüñ bārı meyve-i zaqqūm
Zülāl-i ‘izzetinüñ neş’esi semūm-ı revān ¹

Reyhan

“Fesleğen. Dîvân şiiirinde kokusu ve şekli itibarıyla ele alınır.”² Dîvân’da farklı şekillerde iki yerde geçmektedir.

Bezm-i gülistāne semen-ber sākī-i sîmin beden
Lālā-yı tıfl her çemen reyḥān ile sünbül gibi ³

...

İdince bir yire terkīb-i me‘ānīyi lafzın
Şān oldu cām ile hem-reng o dem mey-i reyḥān ⁴

Sûsen

“Süsengillerden, yaprakları kılıç biçiminde, çiçekleri iri ve mor renkli, güzel görünümlü ve kokulu, çok yıllık bir süs bitkisi.”⁵ Dîvân’da geçen beyitte de şekline gönderme yapılmıştır.

Zamān-ı ma‘deletinde kim oldu rencîş-i ḥār
Meger zebān-ı sūsenden ola ezā-yı bahār ⁶

¹ Bkz. Metin G. LXVII,2 s.228

² Pala, a.g.e., s. 385

³ Bkz. Metin G. LXXIV,4 s.234

⁴ Bkz. Metin K. XXV,10 s.140

⁵ Zavotçu ,a.g.e., s. 472

⁶ Bkz. Metin K. XVII,31 s.99

12. DİVÂN'DA GEÇEN AĞAÇ İSİMLERİ

Serv

Selvi. “Dîvân şiirinde adından en çok söz edilen ağaç selvidir.”¹ Serv, şeklinden dolayı boyla, özellikle sevgilinin boyuyla özdeşleştirilir. Ama şâir, kasidelerinde övdüğü nesne veya kişileri de serve benzetmiştir.

Cüy-1 gülzâr-1 belâgatda nümâ-ver-i şafâ
Güyyâ serv-i sehî naḥl-1 çemândur kalemüm ²
...
Naḥl- 1 ḥurmâ ile güyyâ ki zemîn-i Bağdâd
Serv-i ra'nâ ile bir ṭurfe sarây-1 Ḥākân ³

Serv kelimesi tek başına kullanımı dışında ‘serv-i sehî tamlaması olarak da karşımıza çıkmaktadır. Serv-i sehî, doğru büyümüş iki daldan ibâret selvi. (güzellerin boyu buna benzetilir.)⁴ anlamına gelir.

Seḥer ‘azîmet-i gülzâr idüp o serv-i sehî
Ṭolandı ṭarf-1 çemenzârı hemçü cüy-1 ferah ⁵

“Selvi, su kenarında yetişen bir ağaçtır ve bu yüzden beyitlerde ırmak, akarsu, çemen gibi unsurlarla kullanılır. Selvinin dibine etek veya ayak tabir olunur. Böylece sevgilinin eteği veya ayağı anlatılmış olur. Onun eteğini ırmaklar öper, ayağına çınar yaprakları yapışır.”⁶

O servüñ pâyına rummâl için seylâbe-i eşke
Dü çeşm-i kaṭre-rîzüm ḥayli köhne nâ-verânlardur ⁷

¹ Pala, a.g.e., s.414

² Bkz. Metin K. XI,5 s.61

³ Bkz. Metin K. XVI,34 s.91

⁴ Devellioğlu, a.g.e.,s. 944

⁵ Bkz. Metin G. XIX,3 s.199

⁶ Pala, a.g.e., s.414

⁷ Bkz. Metin G. XXXVI,4 s. 209

Çınâr

“Çınarın yapraklarını el şeklinde olduğu için şairlerimiz ellere benzetmişlerdir.”¹ Eserde iki yerde geçen çınar, elleri yani yapraklarıyla kullanılmıştır.

Niteki devr ile her sâl iriše şâh-1 rebi‘

Çınâr açup elini eyleye duâ‘-y1 bahâr ²

...

Anda bâde el açup deryüze itmekde çınâr

Ṭotalum kim naḥl-1 bādām sîm-i pür dāmân virür ³

Serv-i sanavber

Çam fıstığı ağacı. Sevgilinin boyunu ifade etmek için kullanılmıştır.

Şaḥn-1 gülşende gelür ‘uşşâka ey naḥl-1 revân

Cilve-sâz-1 kâmetüñ serv-i şanavberden lezîz⁴

Şimşâd

Şimşir ağacı.Dîvân’da boyuyla ele alınmıştır.

Anda gerçi nâz ile refâr-1 kadd-i dilberi

Her çemenzâr-1 şafâda kadd-i şimşâdân virür⁵

¹ Onay ,a.g.e., s. 149

² Bkz. Metin K. XVII, 58 s.101

³ Bkz. Metin K. XVIII,28 s.104

⁴ Bkz. Metin G. XXIII,3 s.201

⁵ Bkz. Metin K. XVIII, 30 s. 104

Nahl-ı hurmâ

Hurma ağacı. Edebiyatımızda boyu ile ele alınır.

Naḥl- ı ḥurmâ ile gŷyâ ki zemîn-i Bağdâd
Serv-i ra'nâ ile bir ṭurfe sarây-ı Ḥākân¹

Nahl-ı bâdâm

Badem ağacı.

Anda bâde el açup deryûze itmekde çınâr
Ṭotalum kim naḥl-ı bâdâm sîm-i pŷr dâmân virŷr²

¹ Bkz. Metin K. XVI,34 s.91

² Bkz. Metin K. XVIII,28 s. 104

13. DÎVÂN'DA GEÇEN İÇECEK ADLARI

Şerbet

“Hayırlı bir iş için yapılan toplantıda müzakere tatlılıkla sona erince oradakilere birer şerbet ikram olunmak adettir.”¹ bilgisinden yola çıkarak şerbetin sonu güzel biten toplantılarda içilen şekerli, tatlı bir içecek olduğunu anlıyoruz. Dîvân'da da gam yarasına ilaç olan nükteli söze;

Ġamzeden irdükde dile zaĥm-ı ğam

Şerbet-i mazmūnum ola aña em²

Sevgilinin, rengi ve tadıyla şerbeti andıran dudağına;

Şerbet-i la‘1-i lebūn lezzetde çün āb-ı zülāl

Ķāmetūñ āşüfte-sāz-ı serv-i bāĝ-ı dil-güşā³

benzetilmiştir.

Āb-ı hayat(Āb-ı hayvan)

“Kaynağı, karanlıklar demek olan zulmât, zulûmât, zulmet denilen ve menbaı meçhul diyarda bulunan sudur ki içen ölmez, dünya durdukça yaşarmış.”⁴ Bu suyu İlyas ve Hızır'ın bulduğu, İskender'e haber vermek için suyun yanından ayrıldıktan sonra, geri döndüklerinde suyu bulamadıkları; bu yüzden İskender'in ölümlü olarak kaldığı rivayetler arasındadır. Dîvân Edebiyatı'nda sıkça kullanıldığı gibi bu eserde de farklı şekillerde geçmektedir. Kasidelerde övgü amaçlı;

¹ Onay, a.g.e., s.424

² Bkz. Metin K. IV,28 s.19

³ Bkz. Metin G. V,4 s.191

⁴ Onay, a.g.e., s.55

**Kelimāt-ı Siyāhī medhūnde
Zulemāt içre āb-ı hayvāndur ¹**

bir çeşmeye düşülen tarihte, akan suya benzetme yapılarak;

**Ḥudā eksiklüğün göstermesün aşhāb-ı hayrātuñ
Ḥuşuşā teşneler için akıda āb-ı hayvāmı ²**

kullanılmıştır.

“Şiirlerde ince ve saf söz olarak kullanıldığı sevgilinin dudağında da âb-ı hayat özelliği vardır.”³

**Zulmet içre eyledi nā-būd ‘aceb sihr eyledi
Āb-ı hayvān leb-i cān başş-ı dildārāne ḥaṭṭ ⁴**

Dîvân’da, sevgilinin başlı başına âb-ı hayatla özdeşleştirildiği bir beyit de vardır.

**Ḥ`āhiş-i āb-ı vişāl ile Sikender-veş gönül
Bir qurı sevdādur itmiş āb-ı hayvāna ṭama⁵**

Āb(su)

“Su, Dîvân Edebiyatı’nda çeşitli anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Onda her şeyden bir hayat vericilik özelliği vardır.”⁶ Gazellerde sevgiliyle özdeşleştirilmiştir. Âşık sevgiliden su diler.

¹ Bkz. Metin K. VIII,47 s.75

² Bkz. Metin T. XX,1 s.184

³ Pala, a.g.e., s.13

⁴ Bkz. Metin G. XLV,2 s.215

⁵ Bkz. Metin G.XLVIII,3 s.217

⁶ Pala, a.g.e., s.11

Dirîğ itme eyâ Hızr-ı zamân bu haste-i dilden
Bir içim şu diler ol çeşme-i âb-ı zülâlünden¹

...

Şu içürmem cennet-i küyumda ‘uşşâka dimiş
Ol şeker lebden bu düş-nâm ise Kevşerden lezîz²

Mey (şarab, bâde)

Daha çok üzüm suyundan yapılan, sarhoşluk veren bir içecektir. Dîvân Edebiyatı’nda adı en çok geçen içecek çeşididir. Âşıklar ve şâirler için aşk derdini kovmada şarap tek çaredir.

Sâkî mey vir içelüm tâ def’ ola dilden elem
Tâ-be-key beyhüde her dem bûd ü nâ-bûdı taleb³

Âşık, sevgiliyi düşünüp hayal ederken de tek yoldaşı şaraptır.

Her ne dem gülzâr-ı hüsniñ seyrine ‘azm itse dil
Şîşe-i hûn-bâş-ı çeşmümde şarâb eksik degül⁴

...

Yâd-ı rüyuñla gice mehtâbdur eglencemüz
Şevk-i la‘lünle şarâb-ı nâbdur eglencemüz⁵

Mey, renginin sebebiyle de birçok benzetmede yararlanılan bir unsur olmuştur. Âşığın akıttığı gözyaşı, renginden dolayı bâdeye benzetilmiştir.

Siyâhî derd-mendüñ hâlini görsen şeb-i gamda
Gözi hûnnâbesin bâde ciger bendin kebâb eyler⁶

¹ Bkz. Metin G. LXIII,4 s.226

² Bkz. Metin G. XXIII,4 s.202

³ Bkz. Metin G. XII,4 s.195

⁴ Bkz. Metin G. LVIII,2 s.222

⁵ Bkz. Metin G. XXXIX,1 s. 211

⁶ Bkz. Metin G. XXX, 5 s.206

Kahve

Ahmet Talat ONAY kahveyle ilgili olarak Yemen'den geldiği, dimağı dinlendirdiği, afyon ile zehirlenmeye mâni olduğu, helal veya haram olduğu konusunda tartışmalar yaşandığı bilgilerini verir. Dîvân'da da dost meclislerinde içilen bir içecek olduğu anlaşılmaktadır.

**Bir melek ھاşlet mürüvvet pişedür kim ol kerim
Meclis-i aħbāb kendi ھاhve ھاor fincān virür ¹**

'Araκ

“Rakı denilen içkidir. İmbikten çekilirken ter damlaları gibi düştüğü için bu isim verilmiştir ki aslında 'arakıdır; muahhar devirlerin icâdındandır.”²

**Sākī bu 'araκıñ mezesin Būselik eyle
Şehnāzi getir meclis-i 'uşşāka şahāne³**

Zemzem

“Mekke'de bulunan bir kuyu ve bu kuyudan çıkan suya verilen ad.”⁴ Bu su Müslümanlarca kutsal sayılmaktadır. Gelibolu'da bir çeşmeye düşülen tarihte, çeşmeden akan su şâir tarafından Zemzem'e benzetilmiştir.

**Ĥabbezā her ھاatre ābı neşve-i 'ab-1 ھاayāt
Nūş-1 cāndur Zemzem-āsā ھاoş-güvār-1 bī-melāl⁵**

¹ Bkz. Metin K. XVIII,58 s.107

² Onay, a.g.e., s. 91

³ Bkz. Metin K. XIX,45 s. 115

⁴ Pala, a.g.e., s.503

⁵ Bkz. Metin T. XIII,5 s.180

Âb-1 vişne

Vişne suyu, vişne şerbeti. “Keyf ehli kimselerin gül,nâne rakısı çektikleri vişne,portakal, erik vesair meyve likörleri bastırdıkları gibi altı asır evvel de unnâb şarabı kurdukları anlaşılıyor.”¹ Dîvân’da da bu bilgileri doğrulayan;

Anda ger jāle çemenzāre taravet baḥş ise
Bunda çün hoş āb-1 vişne neşye’-yi insān virür ²

¹ Onay, a.g.e., s.418

² Bkz. Metin K. XVIII, 14 s.103

14. DÎVÂN'DA GEÇEN YİYECEK ADLARI

Helvâ

“Unlu, yağlı, şekerli maddelerle yapılan bir tatlı.”¹ Helvanın yumuşak bir tatlı olması, ona değişik bir anlam yüklenmesine neden olmuştur. Nitekim Abdülkadir Pâşâ övülürken, düşmanın onun gözündeki niteliğinin anlatıldığı beyitte bu benzetmeye başvurulmuştur.

O server çünküm ol ejder ile kaşd-ı meşâff itse
Anuñ çeşminde düşmen küh-ı âhen olsa helvâdur ²

Şeker (şeker)

Şeker, yiyeceklerle birlikte kullanıldığı gibi, benzetmelerle de göze çarpar. Şâir, yiyeceklerin tadından bahsederken ve sözlerin güzelliğini vurgularken şekerden yararlanmıştır.

Bunda ammâ şekkerin düvlekle kâvun-ı leziz
Katre-i âb-ı zülâl-i çeşme-i hayvân virür ³

...

Şekkerin elfâz ile 'idüni tebrîk eyledüm
Tâ ki kand-ı na'tuñı nüş ide her şıbyân-ı 'id ⁴

Nân

Ekmek demektir. Dîvân'da tek bir yerde geçer.

¹ Devellioğlu, a.g.e., s.354

² Bkz. Metin K. XIV,16 s.77

³ Bkz. Metin K. XVIII,25 s.104

⁴ Bkz. Metin K. XX,28 s.118

Meh degildir görinen çarh üzre mánend-i hilâl
Zühre tennür-ı felek içre bişürdi nân ‘îd¹

Bu beyitte bahsedilen nân, Ramazan’ın geldiğini haber veren hilâl yerine kullanılmıştır.

Kebâb

“1.Doğrudan doğruya ateşte veya kab içerisinde pişirilen et. 2. Ateşte alazlanarak veya kavrulularak pişirilen her türlü nesne.”² “Bir yiyecek çeşidi olan kebâb, Dîvân Edebiyatı’nda âşığın ciğerini simgeler. Şâirlerimiz içlerinde yanan aşk ateşiyle ciğerlerinin veyahut bütün vücutlarının kebâb olduğunu tahayyül etmişlerdir.”³

Nevk-i müjenûñ şerâr-efgen olalıdan bağruma
Sûziş-i tennür-i sinemde kebâb eksik degül⁴

...

Firîb-i gânze-i dilberle dil hârâb oldı
Teğafül-i nighinden ciger kebâb oldı⁵

Büryân

“Bir çeşit tandır kebabı.”⁶ Bir çeşit kebab oluşundan yola çıkarak yine, duyulan bir acı sonrası şâirin içinin (ciğerinin, kalbinin) yanması ya da acıması olarak düşünülebilir.

Bu ne âteşdür ki kemter zerresinden mihr ü mäh
Tâbe-i eflâkde mähî gibi biryân olur⁷

¹ Bkz. Metin K. XX,9 s.116

² Devellioğlu, a.g.e., s.500

³ Onay, a.g.e., s.285

⁴ Bkz. Metin G. LVIII,3 s. 223

⁵ Bkz. Metin G. LXXXV,1 s. 235

⁶ Onay, a.g.e., s.285

⁷ Bkz. Metin K. XXVII,2 s.148

Füfül

Karabiber. Eskiden öksürük ve göğüs hastalıkları için şifa veren bir madde kabul edilmiş olmakla birlikte, Dîvân Edebiyatı'nda sevgiliye uyarlanmıştır. "Edebiyat'ta füfül sevgilinin 'ben'i yerine kullanılır."¹

Seyr it o hâl-i ruhları şahrâ-yı Çîn tâcirleri
Hinden gelür hep buñları pür dâne-yi füfül gibi²

Gülâç

"Nişastadan yapılan ince yufka, güllaç."³ Dîvân'da güllaçın tatlı oluşuyla, sevgilinin dudakları arasında lezzet bakımından ilişki kurulmuştur.

Şekker-i şîrîn-leb-i dilberle eyle iktifâ
Saña lâzım mı Siyâhî kıanda Mısrîden gülâç⁴

Nukl

"Meze, çerez."⁵ Rakının etkisini azalttığına inanılan, bu yüzden içki meclislerinin vazgeçilmezi olan nukl, Dîvân'da sünnet düğünlerinde kurulan sofralarda da geçmektedir.

Döşedi Kehkeşân sımâ-ı nuqlî
Şalâ-yı hân ile ra'd-âver âvâz⁶

¹ Pala, a.g.e., s.169

² Bkz. Metin G. LXXIV,6 s. 234

³ Devellioğlu, a.g.e., s.296

⁴ Bkz. Metin G. XVIII,5 s.199

⁵ Devellioğlu, a.g.e., s. 844

⁶ Bkz. Metin T. IV,23 s.166

15.DÎVÂN'DA GEÇEN MEYVE ADLARI

Kirâs

Kiraz. Yaz mevsimi geldiğinde bağdaki kiraz ağaçlarının meyve vermesi anlatılmıştır.

Anda ger ezhâr iderse nuḳre-i sîmin nişâr
Bunda her şâh kirâsı pençe-i mercân virür¹

Şeftalü

Şeftali.

Anda sünbülle virürse bûy-ı kâkül den eşer
Bunda şeftâlü mezâk-ı büse-i gerdân virür²

Ayvâ

Ayva verdiği hoş kokuyla Dîvân'da geçmektedir.

Anda zanbaḳ eylese pîrâye-baḥş her meşâm
Bunda her ayvâ-yı mişkîn nâfe-i ihvân virür³

Amrüd, Elma

Armut ve elma buldukları bağa renk vermeleriyle geçmektedir.

Anda zîn her çemen-i sîm ile zerrîñ ise ger
Bunda her amrüd u elmâ bâğa şad elvân virür⁴

¹ Bkz. Metin K. XVIII, 13 s.103

² Bkz. Metin K. XVIII, 15 s.103

³ Bkz. Metin K. XVIII, 16 s.103

⁴ Bkz. Metin K. XVIII, 17 s.103

Unnâb

“Hünnap. Unnâb bir çeşit kırmızı, güzel kokulu bir dağ yemişidir.”¹ “Ceviz gibi meyvesi vardır. Dîvân şiirinde mezelik yiyecekler arasında anılır.”²

Anda her berk-i semen bûy-ı ruḥ-ı cānān ise

Bunda ‘unnâb-ı şafâ fevḳ-i leb-i cānān virür³

Nârenc

“1. Turunc 2. Portakal”⁴ “Dîvân şiirinde renk, lezzet, şekil veya koku yönünden söz konusu edilir.”⁵

Anda ‘anber bûy ise ‘ıṭr-ı meşām-ı her çemen

Bunda bezm-i bâğa nârenc micmer-i gerdān virür⁶

Karpûz

Şekerli bir meyve olan karpuz, aşağıda verilen beyitte geçmektedir.

Bunda ammâ kûşe-i bostāne olsañ mihmān

Kāse-i karpûz ile ḥullāb-ı ḳand rizān virür⁷

Kavun

Bir yaz meyvesi olan kavun lezzetiyle Dîvân’da geçmektedir. Zehrini alacağı düşüncesiyle genellikle rakının yanında yenmiştir.

¹ Onay, a.g.e., s.418

² Pala, a.g.e., s.229

³ Bkz. Metin K. XVIII, 19 s.103

⁴ Devellioğlu, a.g.e., s.806

⁵ Pala, a.g.e., s.474

⁶ Bkz. Metin K. XVIII, 20 s.103

⁷ Bkz. Metin K. XVIII, 23 s.103

Bunda ammā Şekkerin dvlekle kvun-ı leziz
Kare-i b-ı zll-i eŐme-i hayvn virr¹

Bdm, ceviz

Dvn'da kuruyemiŐ olarak ceviz ve badem yer alır.

Bunda amm cevz  bdma uzatsan destni
Cmeden birden olup vaşlın hemn 'uryn'²

Bunun dışında bademin meze olarak kullanıldığı, bu mezenin çeşitli meyve ve kuruyemiŐlerle karıŐtırılarak hazırlandığı Ahmet Talat ONAY'da 'mezeler' maddesinde geçmektedir. (s.326)

Zerdli, kaysı

Zerdli ve kaysı tatlarının gzel oluşuyla ele alınmıştır. Yine kaysının mezelerde kullanıldığı bilinmektedir.

Bunda zerdli v kaysı ski-i cennet gibi
Her biri zerrin kdehle Kevşer-i RıŐvn virr³

Hurm

Dini hikayelere de konu olan hurma, burada gerçek anlamıyla karşımıza çıkmaktadır.

Bunda amm lezzet-i la'li [gibi] bi-irtiyb
Bulmak ister[se] eger hrm-yı naħlistn virr⁴

¹ Bkz. Metin K. XVIII, 25 s.104

² Bkz. Metin K. XVIII, 35 s.105

³ Bkz. Metin K. XVIII, 29 s.104

⁴ Bkz. Metin K. XVIII, 31 s.104

Harrûb

Keçiboynuzu.

Bunda h arr ub-1 lezziz-i m aye-i ka tr-1 neb at
Nev-‘ar ş r y-1 b ga na ş-1 ebruv n virür ¹

T n

 ncir. Rakının tahrip gücünü azalttığına inanılarak meze yapımında kullanılır.
Lezzetiyle beyitte yer alır.

Nice t n ol lezzet- r -y1 Őim tına  taba 
Her gelen mihm n-1  ar a rezl-i bi-p y n virür ²

Zeyt n

Zeytin. Eskiden zeytinin yağı ile kandil yakıldığı bilinmektedir.

Y  ne zeyt ndur o t b-1 n r-1 mıŐb h-1 ezel
Őub a dek her Şeb  er ğ-1 Ka‘be-i t b n virür ³

¹ Bkz. Metin K. XVIII, 33 s.104

² Bkz. Metin K. XVIII, 37 s.105

³ Bkz. Metin K. XVIII, 38 s.105

16.DÎVÂN'DA GEÇEN MÜZİK ALETLERİ

Ney (nây)

“Üzerinde delikleri ve alt tarafında bir dili bulunan, kamıştan yapılmış üflemeli bir çalgı.”¹ Neyin yanık, acıklı bir sesi vardır. Bu ses sevdiğinden ayrı kalmak ve âşıklıktan kaynaklanmaktadır.

Neyin acıklı ses çıkarması için içi boşaltılıp, kızgın demirle üzerine delikler açılır. Şâir, Allah’a yalvarırken bu olayı hatırlatıyor.

Nây gibi eyle derûnumı pāk
Sîne-i bî-kinimi ‘aşkuñla çāk²

Şâir, kaleminin yazı yazarken çıkardığı sesle ney arasında bağlantı kurmuştur.

Nây-veş nâle-i dil-süz ile meclisde gehî
Âh idüp aglar idi hayli zamândur kalemüm³

Ney Mevlevîlikte de kullanılan bir müzik aletidir. İlâhi aşkı anlattığına inanılır.

Neyler terennüm eyledi esrâr-ı ‘aşkı söyledi
Sihr-i beyâna başladı çün bülbülân-ı ma‘nevî⁴

Çeng

“Kanuna benzer, dik tutularak çalınır bir çeşit saz.”⁵

Nâleden tıfl-ı dilüñ kâddin gümân itdükçe sen
Bezm-i firqatde çeng ü rebâb eksik degül¹

¹ Zavotçu, a.g.e., s. 381

² Bkz. Metin K. IV,2 s.16

³ Bkz. Metin K. XI,15 s.62

⁴ Bkz. Metin T. XII,4 s.179

⁵ Devellioğlu, a.g.e., s.155

Rebâb

“Gövdesi hindistancevizi kabuğundan yapılmış bir çeşit kemençe.”²
Meclislerin vazgeçilmez müzik aletlerindendir.

Sâkî icrâ ile luğf it bezm-i âyîn-i Cemi
Başlasun neyler figâna nâleye çeng ü rebâb³

Def

Tef. “Zilli veya pullu bir çenbere gerilmiş, daire biçimindeki deri.”⁴

Besdür bu kadar ğayrı maķâmâtı uzatma
Gitme def-i şanbür-ı hevâ ile yabâne⁵

Tanbur

“Tambur, Türk Halk müziğinde kullanılan cura, bulgari, çöğür, bağlama gibi mızrapla çalınan telli çalgılara verilen genel bir ad.”⁶

Def ü şanbürdaki nağmeler
Şavl-i muşribdeki o şurfe-edâ⁷

Sâz

Müzik aletlerinin geneline verilen addır. Beyitte de örnek verildiği gibi Zühre'nin elinde tuttuğu çeng, genel adıyla ifade edilmiştir.

¹ Bkz. Metin G. LVIII,4 s.223

² Devellioğlu, a.g.e., s.880

³ Bkz. Metin G. XI,3 s.194

⁴ Pala, a.g.e., s.119

⁵ Bkz. Metin K. XIX,48 s.115

⁶ Devellioğlu, a.g.e., s.1030

⁷ Bkz. Metin K. IX,111 s. 52

Feleklerde melekler cūşa geldi
Alınca Zühre şevk ile ele sâz ¹

Kudüm

“Halkın çifte nârâ dedikleri birbirine bağılı yere konması için keçeden, kilimden yuvarlak altlığı olan, dibe doğru daralan madeni iki tastır ki üstüne deri gerilmiştir. Ucu yuvarlak ince sopalarla bu aletin önüne diz çöküp, yahut bağdaş kurup oturan, bu deriye vurarak usûl tutar.”² Vurmalı bir çalgı olan kudüm, Mevlevîlikte de kullanılan bir müzik aletidir.

Şeref-yâb oldu teşrîf-i kudümüñden dil-i miskîn
Süleymân gibi rağbet eyledüñ çün bezm-i hürâne ³

¹ Bkz. Metin T. IV,21 s.166

² Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlevî Adap ve Erkânı**, İst: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1963 s. 26

³ Bkz. Metin T. VI,15 s.171

17. DÎVÂN'DA GEÇEN MAKAMLAR

Bûselik

“Türk müziğinin iki numaralı basit makamı ve Garb müziğindeki “mineur”un (minör) mukabili.”¹

Sâķī bu ‘araķuñ mezesin Bûselik eyle
Şehnâzi getir meclis-i ‘uşşâķa şahâne²

Rast

“Türk müziğinin en eski makamlarındandır. Dört numaralı basit bir makam olan rast, rast beşlisi ile rast dörtlüsünden müteşekkildir.”³En çok kullanılan makamlar arasındadır.

Mey ola gülşen ola sâķī-i sîmin ten ola
Ey Siyâhî Râst de mi gelmez mi insâna tîma⁴

‘Uşşâķ

“Türk musîkisinde bir makamın adıdır. Beş numaralı bu basit makam, çok tabii bir diziye sahiptir. Eski makamlarımızdan olup 917 örneği bulunmaktadır. Şâirler, kelimenin her iki anlamıyla oyunlar yaparlar.”⁵

Dil bir idelüm zümre-i ‘Uşşâķ ile şimdi
Rast-rû olalum semt-i Hicâza ‘urbâne⁶

¹ Devellioğlu, a.g.e., s.868

² Bkz. Metin K. XIX,45 s.115

³ Devellioğlu, a.g.e., s.877

⁴ Bkz. Metin G. XLVIII,5 s.217

⁵ Pala, a.g.e., s.478

⁶ Bkz. Metin K. XIX,44 s.115

Nevâ

“Türk musîkisinde bir makam adı olup ‘uşşâk ile rast karışımıdır. Çok çeşitleri ortaya konulmuştur.”¹

**Bâzâr-ı Muhayyerde Nevâ hîre sır oldı
Büzürg ile küçük idicek anda terâne²**

Hüseynî

“Türk müziğinin altı numaralı basit makamıdır, en eski makamlardandır.”³

**Vardukça sözüñ çıkdı Hüseyñiye Siyâhî
Câiz ki kesel ‘ârız ola müstemi‘âne⁴**

Muhayyer

“Türk müziğinin en eski ve en çok kullanılan makamlarındandır. Altı numaralı basit makam olan Hüseynî’nin inici şekline verilen bir addır. Basit bir makamdır.”⁵

Ferâh-nâk

“Türk müziğinin mürekkep makamlarındandır.”⁶

**Gezdi elden ele gül gibi Ferâh-nâk olarak
Hoş şafâ virdi yine meclis-i rindâne kadeh⁷**

¹ Pala, a.g.e., s.370

² Bkz. Metin K. XIX,46 s.115

³ Devellioğlu, a.g.e., s.392

⁴ Bkz. Metin K. XIX,47 s.115

⁵ Devellioğlu, a.g.e., s.671

⁶ Devellioğlu, a.g.e., s.258

⁷ Bkz. Metin G. XX,2 s.200

Şehnâz

“Bir makam adı olup Türk musîkisinde çok kullanılmıştır. Hicazkârın daha yumuşak ve nazlısıdır.”¹

Rast gū ol bezm-i Şehnāze Muḥayyerden geçüp
Tā karar ide Hüseynide büzürg ü küçikān ²

¹ Pala, a.g.e., s.438

² Bkz. Metin K. XXIII,10 s.131

18. DÎVÂN'DA YER ALAN KOKULAR

'Anber

“Anber, daha çok Hint Okyanusu'nda bulunan ada balığının midyesinden çıkarttığı hoş kokulu siyah bir madde olup zamanla sığ sahillere vurarak toplanır.”¹ Anber, Dîvân Edebiyatı'nda çoğunlukla kokusu ve rengiyle ele alınır. Sevgilinin saçıyla ilişkilendirilir. Bunun yanı sıra sabah rüzgarının anber kokusunu taşıdığı söz konusu edilir.

Ol âyet seyr-i bâğ itmez mi 'âlem-nev-bahâr olmuş

Şabâ 'anber-feşân olmuş çemenler sebzezâr olmuş²

...

Ṭurre-i kākül-i 'anber-şikenüñ hoş bûyın

'İtr-ı efzâ-yı çemen sünbül-i bûyâ ne bilür³

'Itr

“Sardunyahillerden, yaprakları tırtıklı ve güzel kokulu bir nebat.”⁴

Hoşâ demi ki irişdi feraḥ fezâ-yı bahâr

Meşâm-ı cāmı pür itdi 'ıtr-feşâ-yı bahâr⁵

'Ud

Öd ağacı. Ateşle yakıldığında güzel koku veren çubuk şeklindedir. Toplantılarda ve tekkelerde yakılırmış. Dîvân şiirinde kokusuyla ele alınır.

¹ Şentürk, a.g.e., s.58

² Bkz. Metin G. XLI,1 s.212

³ Bkz. Metin G. XXXV,3 s.209

⁴ Devellioğlu, a.g.e., s.399

⁵ Bkz. Metin K. XVII,1 s.96

‘Aşkdur itdüren çü ‘Attaruñ
Tabla-ı müşk u ‘udını yağmā¹

Müşg (misk, nâfe)

“Misk, Hıta (Doğu Türkistan) ülkesinde yaşayan bir çeşit ceylanın (yaban keçisi) göbeğindeki urdur. Buna nâfe de denir.”² Bu ur hayvanı rahatsız ettiğinde, kayalara sürtünerek bu uru düşürürmüş. Misk, kokusuyla Dîvân Edebiyatı’nda ele alınır. Sevgilinin saçını misk kokar.

Çıldı āvāre dili kākül-i müşk-bū giderek
Çin şahrāsına şaldı anı ol bū giderek³

¹ Bkz. Metin K. IX,59 s.48

² Pala, a.g.e., s.337

³ Bkz. Metin G. LV,1 s.220

19.DÎVÂN'DA YER ALAN MESLEKLER

Ġavvâs

“Dalgıç, inci ve sünger bulmak veya denize düşen bir şeyi çıkarmak veyahut rıhtım gibi deniz altında yapılan inşaatın temellerini düzenlemek üzere suya dalan, denizin dibine inen kimse.”¹

Yâ iki ġavvâşdur bu mihr ü meh hem müşterek
Baħr-ı çarħ içre dürr ü mercân ararlar rûz u şeb²

Tâcir

Ticaretle uğraşan kişi. Benzetmelerde kullanılmıştır.

İki tâcirdür bu bâzâr-ı felekde mihr ü meh
Gü be gü devrân idüp gevher şatarlar rûz u şeb³

Cânbâz

“Canbaz, canıyla oynayan, canını tehlikeye atan.”⁴ Ustalık gerektiren hareketler yapmalarıyla ele alınmıştır.

İki cânbâz-ı felekdür çarħda bu mihr ü meh
Kehkeşân olmuş resen idüp çıkarlar rûz u şeb⁵

¹ Devellioğlu, a.g.e., s.280

² Bkz. Metin K. VII,14 s.35

³ Bkz. Metin K. VII,15 s.35

⁴ Pala, a.g.e., s.94

⁵ Bkz. Metin K. VII,21 s.35

Mühendis

“Hendese (geometri) bilen, mühendis.”¹

Tamāmında gelüp diqqatle erbāb-ı mühendisler
O aşr-ı nādire-bünyānı seyr itdükde ser-tā-pā ²

Mütesellim

“Kaymakam.”³

Ne ‘aceb vaqt-i mübārek idi kim irdi Urum
Mütesellimlige bir merdüm-i ‘ayn-i insān ⁴

Bāg-bān

“Bağcı, bağ ve bahçenin bakım işleriyle uğraşan, bağı ve bahçeyi koruyup gözetleyen görevli.”⁵

Veli felāhūn-ı amla bu bāg-bān-ı felek
omaz ki ide çemen-i nazma cilve-hāy-ı bahār ⁶

Nakkāş

“Resim yapan kişi, yağıboya ile duvar süsleyen ressam, minyatürist.”⁷
Ayrıca nakkāş kelimesi Allah’ın sıfatı yerine kullanılır. “Nakkāş-ı Ezel ve Nakkāş-ı Sun‘ gibi tamlamalar ile bu anlam kastedilir.”⁸

¹ Devellioğlu, a.g.e., s.714

² Bkz. Metin K. XV,47 s.86

³ Devellioğlu, a.g.e., s.782

⁴ Bkz. Metin K. XVI,74 s.94

⁵ Zavotçu, a.g.e., s.49

⁶ Bkz. Metin K. XVII, 44 s.100

⁷ Pala, a.g.e., s.361

⁸ Pala, a.g.e., s.361

Şun' naqqāş-ı ezel Zāl-ı cihān-ı köhneye
Virdügi her naqş-ı zībā gayret-i hūrān virür ¹

Kassâb

Kasap. Dîvân'da Cedî ve Hamel burçlarından yola çıkarak gökyüzü bir kasaba benzetilmiştir.

Şöhret-i nazmum temâşasında qaşşâb-ı felek
Her ser-i rāhında bir Cedî ü Hamel qurbân virür ²

Kâtib

“Yazan, yazıcı, kâtip.”³ Kâtiplik o dönemlerde itibâr gören bir meslekti.

Sensün ol tuğrâ-keş-i yarlıg-ı ahkâm-ı kazâ
Kâtib-i dîvân-ı mâ-kân ü yekün bî-keyf kim⁴

Mutrib, Nevâ-sâz

“Şevk veren, şenlendiren ve usûle göre okuyan hânende demekse de, şâirlerimiz çalgı çalan yerinde kullanmışlardır.”⁵

Rakşa gele mutrib-i çarh-ı berîn
Cümle melekler diyeler âferîn⁶

Kıssa-perdâz

“Kıssa, hikaye düzen kimse, masalcı.”⁷

¹ Bkz. Metin K. XVIII,4 s.102

² Bkz. Metin K. XVIII,79 s.109

³ Pala, a.g.e., s.274

⁴ Bkz. Metin K. XXI,4 s.120

⁵ Onay, a.g.e., s.338

⁶ Bkz. Metin K. IV,25 s.18

⁷ Devellioğlu, a.g.e., s.517

ıŒŒa-perdâz olsa dil-i efsâne-i hecrûnle ger
'Âleme tekrâr-ı Mecnûn silsile-cûnbân olur ¹

MeŒŒâtâ

“Gelini sÛsleyen, gelin tuvaleti, kadın tuvaleti yapan kadın.”²

SensÛn ol meŒŒâta pîrâ-yı cebîn-i kÛn-fekân
Zîver-i ser levha-i tÛmâr-ı mevcÛd u 'adem³

Feylesof

Felsefeyle uęraŒan âlim kiŒi. Kasîdelerde, sÛz konusu kiŒiyi òvmek için kullanılmıŒtır.

Ol vezîr-i kâm-rân Œâhib-kırân 'OŒmâniyân
Feylesof-ı kâr-dân âŒaf nihâd-ı bÛ'l-ĥikem⁴

SilehŒÛr

“Silahlı adam, silah eri, savaŒçı.”⁵

BenÛm ol pehlevân-ı kiŒver-i nazmuñ silehŒÛri
Ki ber-i tiğ-i gÛftârum azâ-yı âsumân geldi ⁶

Fâris

SÛvâri.

¹ Bkz. Metin K. XXVII,77 s.155

² Devellioğlu, a.g.e., s.632

³ Bkz. Metin K. XXI,2 s.120

⁴ Bkz. Metin K. XXI,23 s.122

⁵ Devellioğlu, a.g.e., s.953

⁶ Bkz. Metin K. XXIV,32 s.139

Ya iki fâris durur ta‘lîm için bu mihr ü meh
Küre-i raḡş-ı felek üzre binerler rûz u şeb¹

Sâkî

Dîvân Edebiyatı’nda meclislerde ve toplantılarda içki sunmakla görevli kişidir. Bazen mutriblik görevini de üstlenir.

Sâkî bizi luṭfuñdan bir cām ile yād itseñ
Ol cām-ı feraḡ birle rûḡ-ı Cemi şād itseñ²

Saka

Su taşıyan kişiye verilen ad.

Kedūsı ola anuñ şîşe-i sipihr-i nehem
Pür ide sāḡar-ı çarḡı şuna saḡā-yı bahār³

Vâli

“Bir vilayeti idare eden en büyük memur.”⁴

Sa‘âdet başıñuza ey cezîre ḡavmi ba‘de-l-yevm
Ki ḡılmıṡ Ḥaḡ size bir böyle ‘âdil vâli-i i‘ṡā⁵

Vezîr

“Vâlilik, vekillik gibi yüksek rütbelerde bulunan ‘pâşâ’ unvanını taşıyan kimse.”⁶

¹ Bkz. Metin K. VII,11 s.34

² Bkz. Metin G. LIII,1 s.219

³ Bkz. Metin K. XVII,14 s.97

⁴ Devellioğlu, a.g.e., s. 1136

⁵ Bkz. Metin K. XV,31 s.84

⁶ Devellioğlu, a.g.e, s.1150

Ol vezîr-i kām-rân şāhib-ķırān ‘Oşmāniyān
Feylesof-ı kār-dān āşaf nihād-ı bü’l-ħikem ¹

20. DÎVÂN’DA YER ALAN KİŞİLİKLER

Abdâl

“Dünya ile ilişkilerini kesmiş, Allah’a yönelmiş olan kişiler. Bunlar az konuşan, az yiyen ve az uyuyan, halktan ayrı ve gezgin olarak yaşayan, düşkünlere yardım eden, yağmur duası ederek yağmur yağdırabilen, ülkeyi felaketlerden koruyan, İslam ordularına yardım eden kişi olarak bilinir.”²

Mihr ü meh yā iki abdāl-ı Ĥudā bî- pā vü ser
Şark u ġarba itmede seyr ü seferler rüz u şeb ³

Bây-Gedâ

Bây; zengin, asil, soylu kişi demektir. Gedâ ise bunun zıddıdır. Kul, köle anlamına gelir. Dîvân Edebiyatı’nda bu iki zıtlık beraber kullanılır. Sevgili ve âşığı temsil etmesinin yanı sıra gerçek anlamıyla da karşımıza çıkmaktadır.

‘Aşkdur hâşılı olan her dem
Telsiye bahş-ı cān bāy u gedâ ⁴

Pîr- Civân(Bernâ)

Pîr, ihtiyar demektir. Civân ve bernâ ise genç anlamına gelir. Beyitlerde ihtiyar-geç zıtlığı karşımıza çıkmaktadır.

¹ Bkz. Metin K. XXI,23 s.127

² Pala,a.g.e., s. 12

³ Bkz. Metin K. VII,20 s.35

⁴ Bkz. Metin K. IX,89 s.50

Kemāl-i merḥametle vālid-i müşfik gibi her dem
Nevāziş kılmada birdür yanında pîr ile bernā ¹

...

Mā ḥaşal fetḥ olalı vaḥme-i endişe baña
Cümle sermāyede pîr ü civāndur kalemüm ²

Peygamber

“Haber getiren, alemlerin yaratıcısı yüce Allah’tan kullarına haber getiren.
Tanrı kelâmını kullarına bildire (tebliğ eden), aracı,elçi, resûl.”³

Demdür ey kilik-i hüner-ver sen daḥı çün mihr ü meh
N’at-ı peygāamberle işār it güherler rüz u şeb ⁴

Nebî, enbiyâ

“Haberci, peygamber. Müstakil şeriat sahibi olmayıp başka bir peygamberin
şeriatıyla amel eden peygamberdir.”⁵ Enbiyâ, nebî sözcüğünün çoğuludur.

Ḥayret-alüde nigāh idüp ta’accüb eyledi
Didi Cibrile nedür bu ey nebîler rehberî ⁶

Evliyâ

“Ermişler, erenler, keramet sahibi kişiler. Evliyâ kelimesi çoğul olduğu halde
tekil anlamına da kullanılır.”⁷ Sürekli ibâdetle uğraşan bu kişilere gelecekte haber
verme gibi kerâmetler verilmiştir.

¹ Bkz. Metin K. XV,26 s.84

² Bkz. Metin K. XI,60 s.66

³ Zavotçu, a.g.e., s.400

⁴ Bkz. Metin K. VII,27 s.36

⁵ Pala, a.g.e., s.367

⁶ Bkz. Metin K. VIII,18 s.40

⁷ Pala, a.g.e., s.153

Server-i sālār-ı heme enbiyā
Mehter-i ser-dār kamu evliyā ¹

Pehlevân

“Güreşçi, pehlivan. Osmanlılarda savaşlarda daha heybetli ve düşmanın yüreğine korku salan bir görüntü vermek yahut pehlivanların rahatça güreşebilmeleri için biraz da eski bir Türk geleneğine uyularak, kafanın tepesinde bir tutam saç olabildiğince uzatılır ve başın diğer kısımları ustura ile kazıtılırdı.”² Yiğit, gözü pek hali ve korkmadan savaşan, güreşen özelliği ile ele alınmıştır.

Sensün ol merd-i dilîr-i pehlevân-ı rāh-ı dîn
Sâlik-i rāh-ı hidâyet-peyrev-i peygamberi ³

Pâdişâh

Bir ülkeyi yöneten hükümdar. Padişahın en önemli özelliği adaletli olmasıdır. Dîvân Edebiyatı’nda gazellerde padişah, sevgili yerine kullanılır. Sevgili, gönül tahtına oturmuş bir padişah olarak ifade edilir.

Siyâhî bendeñi a‘dâ sûruyla redd-i bâb itme
Ayırma pâdişâhum luţf idüp ھاşr-ı vişalünden ⁴

Hâkân

“Tarihi Türk hükümdarlarına verilen ad.”⁵

Bu ercümend-i şehânî bu bezm-i Hâkânî
Bu ıtmıtırâk-ı keyânî bu ‘ayş-nümâ-yı bahâr ⁶

¹ Bkz. Metin K. II,12 s.8

² Şentürk, a.g.e., s.119

³ Bkz. Metin K. VIII,4 s.39

⁴ Bkz. Metin G. LXIII,5 s. 226

⁵ Pala, a.g.e., s.195

⁶ Bkz. Metin K. XVII,19 s.98

Fağfûr

“Fağfur, eski Çin hükümdarlarının unvânıdır.”¹

Var bezm-i şafâsına o Fağfûr-ı zamānuñ
Gelmez elemüñ nāmı o meclisde lisāna ²

¹ Onay, a.g.e., s.205

² Bkz. Metin K. XIX,16 s.112

21. DÎVÂN'DA YER ALAN HAYVAN ADLARI

Peşe

Sivirsinek. Küçük oluşuyla ele alınmıştır.

Peşe olur pençezen-i pîl-mest
Perr-i meges şeh per-i 'anķā-şikest ¹

Meges

Sinek. Düşmanı küçümsemek amacıyla kullanılmıştır.

Nice şāhib-ķırān ey merd-i meydān ķarb u ķarbūnden
Degül perr-i meges ger kūh-ı ķāf olursa da a'dā ²

Pîl

Fil. Satrançta bu isimle anılan taş da pîl olarak geçmektedir. Fil, heybetli görüntüsüyle benzetmelerde ele alınmıştır.

Kūh-ı ķāf olsa eger 'asker-i maźmūn-ı nizām
Anı bir demde yaķar pîl-i demāndur ķalemüm ³

Mâr

Yılan. Kasîdelerde övülen kişinin gücünü anlatırken kullanılmıştır. Genellikle mûr sözcüğüyle tezat yapılır.

¹ Bkz. Metin K. I,33 s.4

² Bkz. Metin K. XII,3 s.66

³ Bkz. Metin K. XI,52 s.65

Zir-i pāy-ı ‘azîmetinde anuñ
Mür ile mâr u pîl yeksândur ¹

Mûr

Karınca. Mâr ile birlikte kullanılır. Dîvân’da övülmek istenen kişinin büyüklüğü karşısında yer alırken, düşmanı küçümsemek için de kullanılır.

Nice ‘anqâdur ol bir keştî-i ejder-şifatdur kim
Neheng olursa da düşmen aña bir mür-ı ednâdur ²

Mürg

Kuş. Dîvân şiirinde gerek ötüşü, gerek uçuşu, gerekse renkleri bakımından birçok kuş geçmektedir.

Her ne zamân kim irişe nev-bahâr
Nağmeye âğâz ide mürg-ı hezâr ³

Bunun dışında mürg, benzetmelerde sıklıkla kullanılmıştır. “Âşıkın gözü, bakışı, gönlü ve canı birer kuş olur.”⁴

Temâşâ eyler iken hâl ü haţ-ı kâkül-i yârı
Düşürdüm dâm-ı ‘aşka nâ-gehân mürg-i dil-figârı ⁵

Bülbül, Andelib, Hezâr

Bülbül, Dîvân Edebiyatı’nda önemli bir yere sahiptir. Güle duyduğu aşkla ünlüdür. “Andelib Arapçası, hezâr Farsçasıdır. Bülbül, seher vaktinde gülü karşısına

¹ Bkz. Metin K. XIII,27 s.73

² Bkz. Metin K.XIV,8 s.77

³ Bkz. Metin K. IV,31 s.19

⁴ Pala, a.g.e., s.355

⁵ Bkz. Metin G. LXXVI,1 s.235

olarak öter.”¹ “Gül için birçok sıkıntıya katlanır. Sevgiliye ulaşmak için bütün bu sıkıntılarla savaşmak zorunda kalışı onu çok üzer ve yıpratır, gece gündüz ağlayıp inlemesine neden olur.”² Bu haliyle Dîvân Edebiyatı’nda bülbül âşık, gül ise sevgiliye karşılık olarak kullanılır.

‘Andelîbâ her seher bu nâle mu‘tâduñ mıdur

Yohsa gülşende güli teşhîre evrâduñ mıdur ³

...

Bülbül-i kudsi gibi gülzâr-ı hüsnünde gönül

Eylesün âgâze-i nâz u niyâz-ı hoş nevâ ⁴

...

Aşkdur bülbüli iden nâlân

Tûfi-i hoş zebâni pür güyâ ⁵

Ankâ, Sîmurg

“Dört kanatlı, başı insan başı, kanatlarında bütün renklerden tüyler bulunan efsânevî bir kuş olan ‘Ankâ’ rivayetlere göre büyük hayvanları dahı kapacak kadar büyük bir kuşmuş. Yeryüzünde insanlara ve hayvanlara çok zarar verince peygamberlerden birinin duası ile yeryüzünden uzaklaştırılarak Kaf Dağı’nın ardına sürülmüş, orada kemikle yaşamaya devam etmekte imiş.”⁶

Süleymân ger hevâ üzre serîre rākib oldıysa

Bunuñ mergübı deryâ üzre şimdi püşt-i ‘anqâdur ⁷

Ankâ kuşunun kemiğe kanaat etmesinden yola çıkarak, âşık da kanaatçi oluşuyla gazellerde yer alır.

¹ Pala, a.g.e., s.87

² Zavotçu, a.g.e., s.77

³ Bkz. Metin G. XXIX,1 s.205

⁴ Bkz. Metin G. I,3 s.188

⁵ Bkz. Metin K. IX,106 s.52

⁶ Şentürk ,a.g.e., s.253

⁷ Bkz. Metin K. XIV,7 s.77

Ben ol sebük-rü deşt-i fenāya hem-pāyam
Nişin küh-ı kanā‘at nedim-i ‘anķāyam ¹

Hümâ

Devlet kuşu, talih kuşu. “Cennet kuşu, Kaf Dağı’nda, Okyanus adalarında veya Çin’de yaşadığına inanılan efsânevî bir kuş.”² Dîvân’da talih ve baht açıklığı yönüyle ele alınmıştır.

Sensün ol evc-i hümâ-yı āsmân-ı fażl kim
Nice mümkün vaşf ide şānuñ sūhan-gūyân-ı ‘id ³

Sevgili Hümâ kuşuna benzetilmiştir. Eğer sevgili âşığa ilgi gösterirse, âşık talihli olmuş olur.

Degül ruhsâr-ı yâr üzre o halka halka kāküller
Hümâ-yı evc-i hüsne kûşe kûşe âşiyānlardur ⁴

Hüdhüd

“İbibik ve çavuş kuşu da denilen kuştur.”⁵ Hz. Süleyman’ın hizmetinde bulunmuştur. Uzak mesafelerdeki su kaynaklarını görme yeteneğine sahiptir.

Nice nāme tāk-dār-ı hüdhüd-i mu‘ciz-beyān
Nokta gelse zīb başş-ı tūṭi-i gūyān olur ⁶

¹ Bkz. Metin G. LX,1 s.223

² Pala, a.g.e., s.228

³ Bkz. Metin K. XX,25 s.118

⁴ Bkz. Metin G. XXXVI,3 s.209

⁵ Onay, a.g.e., s.251

⁶ Bkz. Metin K. XXVII,67 s.154

Tûtî

Papağan, dudu kuşu. Ayna yardımıyla konuşurulmuş. Şeker ile beslendiği için şiirlerde tatlı dilli olarak geçer. Şâir, kendini bir tûtîye benzettiği gibi;

Nuḫka gelüp tûtî-i gūyā gibi
Nāle idem bûlbûl-i şeydā gibi ¹

Âşık da sevgilinin tatlı dudaklarına tutulmuş bir tûtî olarak Dîvân'da geçmektedir.

Lezzet-i ḫand-i lebûñ vaşfinda bu tûtî-i dil
Ḳıldığı ḫavl-i mükerrer ola hep şîrîn edā ²

Tâvus

Zarif, narin, parlak tüylü, uzun telekli çok güzel bir kuştur. Ayakları ve sesi çirkin olduğundan dertli bir kuşmuş.

Ravza-yı cennet mişālünde senûñ bu mihr ü meh
İki tâvus-ı ziyā pür cilve-gerler rûz u şeb ³

Fahte

“Üveyik kuşu, yabani güvercindir ki endâmı güzel, sesi hoş olduğu için şâirlere sermâye olmuştur.”⁴

Fâhte kūy-ı yârî bir şems ile
Serzede gū be gū hevā vü nevā ⁵

¹ Bkz. Metin K. IV,5 s.16

² Bkz. Metin G. I,4 s.188

³ Bkz. Metin K. VII,45 s.37

⁴ Onay, a.g.e., s.206

⁵ Bkz. Metin K. IX,117 s. 53

Kebüter, Gögercin

Güvercin. Kebüter Farsçasıdır.“Rivâyete nazaran Ka’be’ye güvercin konmadığı gibi, uçarken de Ka’be üstüne gelince derhal yönünü değiştirerek sağ ve sola uçarlarmış.”¹ Benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

İki zerrîn pür kebüteredür felekde mihr ü meh
Âşiyân bilmez nedür âvâre serler rüz u şeb ²

Kumru

Hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Güvercine göre daha küçük ve zarif, kuyruğu ise daha sivridir.

Kebk

Keklik. “Sesinin ve gövdesinin güzelliği ile söz konusu edilir.”³

Aşkdur kumruyu iden velk-puş
Kebk-i şîrîn-i harâmi la‘lîn-pâ ⁴

Şâh-bâz, Balaban, Bâz

Doğan, şahin. Yırtıcı bir kuştur avlanır. Kasîdelerde övülen kişi şahbaza benzetilir.

Sensün ol şâhbâz-ı evc-i âsumân-ı râz-ı ‘aşk
Eyledün pervâzede serkeşte nesr-i tâiri ⁵

¹ Onay, a.g.e., s. 267

² Bkz. Metin K. VII,2 s.33

³ Pala, a.g.e., s.276

⁴ Bkz. Metin K. IX,116 s. 53

⁵ Bkz. Metin K. VIII,11 s.40

Lakâlâk

Leylek. Hakkında fazla bilgi yoktur. Kanatları güçlüdür. Sürüler halinde uçarlar.

**Ḥased-evrend-i sebükbâre kim kesel balabân
Ne kayd-ı bār-ı laḳalaḳ ne fikr-i nāfer-i cām¹**

Kaz

“Evcilleştirilen ilk kuşlardandır. Bacakları nispeten kısa, ön parmakları perdelidir. Boyunları oldukça uzundur. Enli kaz gagaları vardır. Hepsisi sık tüylüdür.”² Adı tek bir yerde geçmektedir.

**Bunuñ ammā maḳba‘-ı cūdı dem-ā-dem rüz u şeb
Ḳāz u tāvuḳ u gügercin segān u kebkān virür³**

Pervâne

“Gece kelebeği de denilen kanatlı küçük böcek ki, kendini yakıncaya kadar şem‘ ile uğraşır durur.”⁴ Dîvân’da peygamber ve övülen diğer kişiler muma, etrafındakiler can vermeye hazır pervânelere benzetilmişlerdir.

**Sensün ol şem‘-i şebistān-ı ḥaḳīḳat kim müdām
Devr ider eṫrāfuñı pervâne-veş heft encümīn⁵
...
Firüzān olsa şem‘-i ruḳlaruñ ey şāhid-i ra‘nā
Niçe pervāneler cānlar atarlar aña bī-pervā⁶**

¹ Bkz. Metin K. X,30 s.59

² Oliver L. Austin, Jr. , **Bateş Hayvanlar Ansiklopedisi**, Kuşlar, İst: Kırıl Matbaası,1979 s.62

³ Bkz. Metin K. XVIII,53 s.106

⁴ Onay, a.g.e., s.366

⁵ Bkz. Metin K. V,11 s.20

⁶ Bkz. Metin K. XII,28 s.69

“Pervâne, tek bir ışık etrafında döner ve kendini yakıp yok eder.”¹ Dîvân Edebiyatı’nda pervâne âşığı temsil eder. Sevgili ise mumdur. Âşık, sevgili uğrunda can verecek kadar sadık biridir.

Bir ‘aceb pervâne-yem ki yanmada ‘aşk oduna
Âteş efrüz-ı semendür hem-‘inân olmaz baña ²

Ahû

“Geyik, ceylan veya karaca denilen vahşi hayvandır.”³

O şâhbâz-ı bülehd perdâze yeksândur şikârında
Gerekse mâhî-i deryâ gerek âhû-yı şahrâdur ⁴

Peleng

“Panter.”⁵ Dîvân’da övgüsü yapılan kişiler saldırganlığı, güçlü oluşu yönüyle yönüyle pelenge benzetilmiştir.

Peleng-i bîşe-i şavlet neheng-i baħr-ı pür himmet
Yegâne şâhib-i şevket-i rezm çü merd-i heycâdur ⁶

Bebr

“Daha çok Hindistan’da yaşayan ve kaplana benzeyen kedi yapılı, gayet büyük, üstü yol yol tüylü bir hayvan. Saldırdığı zaman tüyleri öyle bir kabarırmış ki gören ürkermiş.”⁷ Kasîdelerde övülen kişiler, düşman üzerinde böyle ürkütücü bir etki bırakmasıyla yer alır.

¹ Pala, a.g.e., s.383

² Bkz. Metin G. III,4 s.189

³ Onay, a.g.e., s.79

⁴ Bkz. Metin K. XIV,12 s.77

⁵ Devellioğlu, a.g.e., s. 856

⁶ Bkz. Metin K. XIV,3 s.76

⁷ Pala, a.g.e., s.71

Merđ-i meydān-ı Őecā‘āt Ħaydar-ı Ħayber-figen
Bebr-i heycā-yı celādet melce-i Ħayl-i ũmem ¹

Neheng

Timsah. Övgü amaçlı kullanılmıştır.

Neheng-i baĦr-ı Şevket nere-Şir-i bıŐe-i Şavlet
Vezir-i vaĦt-i Cem ĦaŐmet-i ‘ālem-rān zafer peymā ²

Ejder, Ejderha, Ejdeha

“Büyük yılan.”³ “Acemler kanatlı, dört ayaklı ve yedi başlı bir mahluk olduğunu tahayyül ederler.”⁴ Bir yılan yüz yıl yaŐarsa ejderha olurmuş. AĞzından ateş saĦmasıyla bilinir. Dıvān’da dıŐmana benzetilmiştir.

DüŐmenüm ejderhā iken Şimdi
Őa‘fdan tār-ı müy-ı mūrāndur ⁵

Őāir kaleminin ucundan yola Ħıkarak, kalemini iki başlı bir ejdere benzetmiştir.

Ben ol ŐāĦib-ķırān-ı ‘arşa-ı nazmum ki destümde
Olur Ħün kılĦ-i sertizüm iki bāŐlu bir ejderhā ⁶

Dıvān Edebiyatı’nda ejderha, sevgilinin saĦlarına karşılık olarak kullanılır. “SaĦ, uĦlarının bolluğu ile bin başlı ejderhaya benzer.”⁷

¹ Bkz. Metin K. XXI,25 s. 122

² Bkz. Metin K. XII,5 s.67

³ Pala, a.g.e., s.146

⁴ Onay, a.g.e., s. 185

⁵ Bkz. Metin K. XIII,57 s.76

⁶ Bkz. Metin K. XII,36 s.70

⁷ Pala, a.g.e., s.146

Ey Siyāhî şanma ruhsār üzre kāküldür o mü
Halka halka rāh-ı gülşende bir ejderhā yatur ¹

Şîr

Aslan. Erkek aslan, kükreyen aslan gibi tamlamalarla, kasîdelerde övgü amaçlı kullanılmıştır.

O durur şimdi ser-efrāz-ı neheng-i deryā
Bîr fil-efgen cengāver şîr-i garrān ²

Seg

Köpek. Sahibinin kapısının eşiğinden ayrılmaması, sadıklığı yönüyle ele alınmıştır.

Bir ‘ināyetle nazār eyle bu kemter bendene
Dergehünde seglerinüñ ola bāri hemseri ³

Semek, Mâhî

Balık. Suda ve denizde bulunmasıyla geçmektedir.

Demidür ey Siyāhî el açup hayır duā‘ eyle
Ki deryāda semek gökde melek âmîn-i gūyādur ⁴

Ganem

Koyun.

Ol vilāyet kavmine müjde hezār emn ü emān
Kim olur bāz ile kebk gurğ ile hem-h̄‘āb-ı ganem ⁵

¹ Bkz. Metin G. XXXIII,5 s. 208

² Bkz. Metin K. XVI,60 s. 93

³ Bkz. Metin K. VIII,30 s.42

⁴ Bkz. Metin K. XIV,58 s.81

⁵ Bkz. Metin K. XXI,38 s.123

Cerâd

Çekirge. Dîvân'da tarlalara musallat olması dolayısıyla felaket getirmesiyle ele alınmıştır.

**Kâh teslî-i cerâd ile gehi қаһı u ğalâ
Kâh та‘ün-ı belâ ile gehi derd ü saқim ¹**

Esb-i tâzî

“Arap atı.”²

**Āsumân bir esb-i tâzîdür süvâr-ı таb‘uma
Mîhr ü meh fitrâküme iki şikâr-ı kem-behâ ³**

Semender

Ahmet Talat ONAY'da (s.399) su kertenkelesi olarak geçen bu hayvan, vücudundaki su keseleri sayesinde, ateş üzerinde su fişkırtarak yanmadan yürürmüş.

İskender Pala'da ise ateşte yanmayan efsânevî bir hayvan olarak yer alır. “Başka bir rivâyete göre semender yalnızca ateşte yaşar ve ateşten çıkınca ölürmüş.”⁴ Beyitte de aşk ateşiyle yanan kişi semendere benzetilmiştir.

**Dem-be-dem âteş-i ‘aşk ile semender mânend
Yanmada buldı ‘aceb neşv ü nemâ pervâne ⁵**

¹ Bkz. Metin K. XXI,41 s.123

² Devellioğlu, a.g.e., s. 1043

³ Bkz. Metin G. IX,3 s.93

⁴ Pala, a.g.e., s.412

⁵ Bkz. Metin G. LXXII,5 s.231

Dîv

Dev. “İri yarı, korkunç, kuvvetli ve bazan insanı andıran biçimlerde düşünülür.”¹ Rivâyete göre siyah ve beyaz olmak üzere iki çeşittirler. Dîvân’da iri yarı ve kuvvetli oluşuyla kullanılmıştır.

Đarbet-i kahrına tākāt mi kıılır
Ceyş-i fitne olsa ger dîv ü sefid²

Huffâş

Yarasa. Gece kuşu. Gözleri küçüktür ve gece görür.

Đutdı āfākı muhaşşıl āfitāb-ı şöhreti
Đayra çeşm olsa n’ola reşk ile huffāşān [‘id]³

¹ Pala, a.g.e., s.128

² Bkz. Metin T. V,10 s.168

³ Bkz. Metin K. XX,21 s.117

22.DÎVÂN'DA YER ALAN DEĞERLİ MADENLER

Güher, Gevher

Değerli taş, cevher, mücevher. “Dîvân Edebiyatı’nda cevher ve mücevher olarak en çok kullanılan taşlar akik, la‘l, yakut, inci, zümrüt vs. meşhur taşlardır.”¹ Kıymetli oluşuyla ve gözyaşına benzemesi yönüyle ele alınmıştır.

Şormaduñ ey şeh nedür bu reh-güzāruñda senüñ
Çeşm-i ‘āşıkdan dökilen bunca gevherden [ğarez] ²
...
Ben ol şā‘ir-i sihr-āferin kim gevher-i nazmum
Olur ziynet-fezā-yı tāvķ-ı cān-ı şāhid-i ma‘nā ³

Sadef

“Sedef. İnci kabuğu, inciyi yapan hayvan.”⁴ Nisan ayında su yüzüne veya sahile çıkıp yağın yağmur damlalarından bir tanesini yutmasıyla inci oluşmuş. Eğer hayvanın ağzına bir damla giderse, inci de büyük olurmuş. Birden çok damla düşerse, inci de birden fazla olacağı için kıymeti azalır.

Cüş idüp şimdengirü ‘aşķ ile deryālar gibi
Tā şadef-veş dilden işār ola dürr-i bī-behā ⁵
...
Ne tārīķ ile olursa hele ol iki deri
Şadef-i hāne-i gerdekde nihān eylediler ⁶

¹ Pala, a.g.e., s.100

² Bkz. Metin G. XLIII,4 s. 214

³ Bkz. Metin K. XII,35 s. 69

⁴ Pala, a.g.e., s.398

⁵ Bkz. Metin G. I,2 s.188

⁶ Bkz. Metin T. IX,20 s. 177

Dür, lûlû

İnci. Sadeğin içinde oluşur. Makbul olanı tek bir sadeftte tek bir inci olmasıdır. Şâir, incinin parlaklığını ve değerli oluşunu, önemli kişileri ve şiirini överken kullanmıştır.

Zerre-i hâk-i der-i şevketinüñ vaşfinda
Lûlû-yı nazm ile pür künc-i revândur kıalemüm ¹

Bu Siyâhî ‘abdinüñ haddi degüldür gerçi kim
Baır-ı evsâf-ı ‘amiķüñden ola dürr-i şemîn ²

Mercân

“Denizden çıkarılan setleşmiş bir deniz bitkisi olan ‘mercan’ın kırmızı, pembe ve beyaz renkleri bulunmakla beraber asıl makbul olanı ve edebiyatta şiirlere konu olan cinsi koyu kırmızı renklisidir.”³

Her ne dem kim şevķ-i la‘lûñden gözüm giryân olur
Baır-ı dilde kıatresi geh dürr gehî mercân olur ⁴

Rengi sebebiyle benzetme unsuru olarak kullanılmıştır

Anda ger ezhâr iderse nuķre-i sîmin nişâr
Bunda her şâh kirâsı pençe-i mercân virür ⁵

Elmâs

“Aslı maden kömürü olan, çok kıymetli bir cevherdir.”⁶

¹ Bkz. Metin K. XI,23 s.62

² Bkz. Metin K. V,57 s.24

³ Şentürk, a.g.e., s. 511

⁴ Bkz. Metin K. XXVII,87 s.156

⁵ Bkz. Metin K. XVIII,13 s.103

⁶ Pala, a.g.e., s. 147

Her ne ma‘den kim ola dünyāda bunda bulunur
Bā-ḥuşuş elmās ile gūyā ki Hinddür ya Ḥuten ¹

Firūze

“Nişabur’da çıkarılan açık mavi renkli bir mücevher.”²

Yā yeşil firūzedden her biri bir ḥūs u nebīl
Kim ḥayāt-ı ābıyla her dem sinesi cūşān [virür] ³

Yâkut

“Kıymetli taşlardandır. Kırmızı, sarı ve gök olur. Ateşe mütehammildir.
(dayanıklı) Bütün taşlardan ağırdır. Erimez.”⁴

Kimisi yâkut-ı ‘aḥmerdür kimi la‘l-i müzāb
Farḡ olunmaz böyle bir müşkül-nümādur leblerüñ ⁵

La‘l

“Kırmızı ve değerli bir süs taşı. Yakuta benzermiş.”⁶ Kaynaklarda bir rivâyete göre, aslında beyaz olduğu, ciğer kanına batırılıp, güneşte bekletildiği ve kırmızı renk aldığı yazar. Dîvân Edebiyatı’nda en çok rengiyle kullanılmıştır. Sevgilinin dudağı ve şarabın rengi bu taşın rengiyle ilişkilendirilmiştir.

Leblerüñ ‘aksi la‘l-i gevherde
Cism-i nāmiyede seyr iden cāndur ⁷

¹ Bkz. Metin K. XXII,39 s.129

² Pala, a.g.e., s.168

³ Bkz. Metin K. XVIII,48 s. 106

⁴ Onay, a.g.e., s. 458

⁵ Bkz. Metin G. LIV,5 s. 220

⁶ Pala a.g.e. s.294

⁷ Bkz. Metin K. XIII,46 s.75

Zer

Altın. Rengi ve değerli oluşuyla Dîvân'da yer alır.

Gird-gân-1 encüme bu mihr ü meh leyl ü nehâr
Bâm-1 eflâkden zer ü gevher şaçarlar rûz u şeb ¹

Sîm

Gümüş. Dîvân şiirinde daha çok rengi ile ele alınır. Ay, hilal ve ay ışıklarıyla ilişkilendirilir.

İki sâķîdür bu bezm-i 'âleme mihr ile meh
Biri sîm birisi zer sâģar şunarlar rûz u şeb ²

¹ Bkz. Metin K. VII,9 s.34

² Bkz. Metin K. VII,22 s.35

23. DÎVÂN'DA GEÇEN EŞYA ADLARI

23.1. Savaş Aletleri:

Hançer

“Ucu sivri ve eğri, iki yanı keskin bıçak, hançer.”¹ Savaş aleti olmasının yanı sıra Dîvân Edebiyatı'nda genellikle sevgilinin bakışını ve kaş, gamze gibi özelliklerini anlatmada kullanılır.

Ey nigāh-ı gamze kaşduñ nidügin bilsem baña
Mest oldıkça bakarsun böyle hançerden yaña²

Nâvek, Tîr, Ok

“Bir savaş aleti olan ok, Dîvân Edebiyatı'nda sevgiliye ait bir güzellik unsurudur. Sevgilinin aşkı, boyu, kirpiği, gamzesi ve gözü ok özelliği gösterirler.”³ Âşığın gönlüne saplanıp orada kalan ok, yaralayıcı, acı verici yönüyle ele alınmıştır.

Tîr-i müjenden ireli sîneme rañne-i elem
Anı gören fark idemez sîne mi 'uryân mıdur⁴

Kemân

“Keman, yay, kavs. Bir savaş aleti olmak yanında en çok kullanımını sevgilinin kaşı için yapılan benzetmelerde bulmuştur.”⁵

¹ Pala, a.g.e., s. 202

² Bkz. Metin G. IV,1 s.190

³ Pala, a.g.e., s. 377

⁴ Bkz. Metin G. XXXI,2 s.206

⁵ Pala, a.g.e., s.278

Naşş-ı cemâlinde ki ol ebr-vân
Nâvek-i müjgânına olmuş kemân ¹

Gürz

“[eskiden] silah olarak kullanılan uzun saplı, büyük demir topuz.”²

Yâ iki şâhib-ķırândur mihr ü meh encüm-ħaşem
Birbirine gürz ile ħançer çekerler rüz u şeb ³

Gülle

Top mermisi.

Duramaz cümle-i zür-âverime cünd-i ħayâl
Şemşîr-i gülle-şiken gürz-i girândur kalemüm ⁴

Top

Barut ve gülle ile doldurulup atılan silah.

Senüñ keştîñdeki ol balyimez toplar dem urduķca
Felekler ra‘dî gibi çün güdâz-ı cân-ı a‘dâdur ⁵

Şemşîr, Tîr, Kılıç

Bir savaş aletidir. Övgü amaçlı kullanılır.

Sezâ mıdur o şemşîr-i hidâyet bî-ğilâf olmak
Yâ ol dürr-i girânmaye mezâbil içre nâ-peydâ ⁶

¹ Bkz. Metin K. III,16 s.13

² Devellioğlu ,a.g.e., s.300

³ Bkz. Metin K. VII,6 s.34

⁴ Bkz. Metin K. XI,51 s.65

⁵ Bkz. Metin K. XIV,46 s.80

⁶ Bkz. Metin K. XII,20 s.68

Kılıç, sevgiliyle de ilişkilendirilir. Sevgilinin bakışı, gülüşü, kirpiği keskinliği yani etkisi bakımından kılıca benzer.

Şabr iderdüm tîğ-i ħûn-pāş-i nigāh-ı ğamzeye
Lîk şaff-ı nāvek-endāz-ı siyehden dād dād ¹

Tîşe

Balta.

Tîşe-i bîĥ-i şecer-i müşrikîn
Ĥancer-i gerden-fiken-i ehl-i kîn ²

23.2. Mutfak Aletleri:

Câm, Kadeh, Pirâye, Kâse

Şarap kadehi. Şekli ve rengi sebebiyle Dîvân Edebiyatı'nda sıklıkla kullanılmıştır. Bazen güle, bazen de sevgilinin dudağına benzetilmiştir.

Zâhirüñ ta'nından ey dil olmasın āzurde cān
Ġonçe-i pîrâye baĥş-ı gülşen olmaz ĥârsuz ³

Âşığın gözü, sevgili yüzünden yaş dökmekten kızarmıştır. Bu haliyle şarap dolu bir kadehe benzer.

Buldı giderek zûlmet-i ğam içre Siyâhî
Bir çeşme-i şādî ki felek kâsesi güyâ ⁴

¹ Bkz. Metin G. XXII,2 s.201

² Bkz. Metin K.I,7 s.1

³ Bkz. Metin G. XXXVIII,2 s.211

⁴ Bkz. Metin G. VI,5 s.191

Sürâhi, Kedû, Şîşe

“Su şişesi, vazo şeklinde içki kabı. Dîvân şiirinde içki konulan kaplar arasında anılır.”¹

Ṭotalum gülşen-i ‘âlem mey-i maḥbûb ile ṭolmuş
Şürâhî cām-ı sākî bezme gelmiş muṭrib elḥâne²

...

Gelür o şeh diyü bâğa ‘araḫ-feşân olarak
Elinde gonçe-i zanbaḫ ṭutar kedû-yı ferah³

Fincân

Kahve içilen küçük kulplu kap. Dîvân’da gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

Nice fincân gūyiyâ bir cām-ı Cemdür kim anı
Germ olup bezm-i şafâda Ḥüsrev-i devrân virür⁴

Tennûr

Fırın, tandır.

Meh degildür görinen çarḫ üzre mânend-i hilâl
Zühre tennûr-ı felek içre bişürdi nân ‘îd⁵

¹ Pala, a.g.e., s.429

² Bkz. Metin K. VI,5 s.26

³ Bkz. Metin G. XIX,4 s.199

⁴ Bkz. Metin K. XVIII,59 s.107

⁵ Bkz. Metin K. XX,9 s.116

23.3. Diğer Eşyalar

Kalem, Kilk

“Eskiden kalem olarak kamış divitler kullanılırdı. Bu kalemler boğumlu olup içleri eğridir.”¹ Şâir, övdüğü kişinin vasıflarını anlatırken kaleminin yetersiz kalışından dem vurur.

Nice şanem ol şeh-i hüsn-i bedî‘
Vaşf idemez nakşını kilk-i serî‘²

Bunun yanı sıra, eskiden ressamın ve tezhip sanatçılarının kullandığı kıl kalem de Dîvân’da geçmektedir.

Miyânın kıl kalemle nakş iderken Mânî-i fikrüm
Şikest oldı elümde hâme-i taşvîr nigâhından³

Defter

Yazı yazmak amacıyla bir araya getirilmiş beyaz yapraklar. Benzetme amacıyla kullanılmıştır.

‘Aşk çün eyledi beni me’ mür
Defter-i ‘aşkı itmege ifşâ⁴

Âyine, Mir’at

Ayna. Bir süs eşyasıdır ve güzeller tarafından rağbet görür. Aynanın lekesiz olanı makbuldür.

¹ Pala, a.g.e., s.266

² Bkz. Metin. K. III,11 s.12

³ Bkz. Metin G. LXV,4 s.227

⁴ Bkz. Metin K. IX,148 s.56

Raħm eyler idi hāl-i Siyāhīye o demde
Āyīneye bir kerre nażar itse o meh-rū ¹

Micmer

Buhurdan. “Müzelerde türlü örnekleri bulunan micmerler, üstteki menteşeli kapak kısmı buhurun çıkabilmesi için süslemeli biçimde kesilmiş ve alttaki parçasına da kor halinde ateş yerleştirilen, metal gövdeli çoğu dairevî şekilli aletlerdir.”² Micmerlerde, yandığında güzel kokular veren öd ağacı, anber gibi kokular yerleştirilirdi.

Micmer-i kervān-veş mihr ile mehdür sāk-i ‘arş
‘Anber-i na‘tumla hoş yanup düterler rüz u şeb ³

Gül-âbdan

Gül suyu koymak için kullanılan kap.

Olsa ol bezmün gül-âbdanı fem-i gönçe-sezā
‘Anber-efşānı çü sünbül kākül-i hūbān-ı ‘id ⁴

Dâmen, Dâmân

Etek. Dîvân’da eteğinden ayrılmamak, eteğini yırtmak anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır.

Hemân tut dâmenin ayrılma tā şahn-ı cinân içre
Şarîr-i bāb-ı cennetle semā‘ it Mevlevîyâne ⁵

¹ Bkz. Metin G. LXVIII,5 s.229

² Şentürk, a.g.e., s.58

³ Bkz. Metin K. VII,55 s.38

⁴ Bkz. Metin K. XX,19 s.117

⁵ Bkz. Metin K. VI,88 s.33

...

Fırkat-i faşl-ı bahāriden olınca nağme-sāz
Ġonçeler şad çāk-i dāmān eyleyüp ‘üryān olur ¹

Hil‘at

“Kaftan. Padişah veya vezir tarafından beğenilen veya yeni bir görev verilen kimseye giydirilen süslü elbise.”²

Saňa hil‘at geyürdi ser-ferāzum diyü medħ itdi
Ĥasūduñ cānını yaqdı ġamından kıaddi dü-tādur ³

Libās

“Esvap”⁴

Kabā

Önü açık kaftana verilen ad.

Libās-ı sebz ile seyr eyle çık çemenzārı
Mişāl-i serv-i sehīdür bir it kabā-yı bahār ⁵

Bürkâ, Nikâb

“Kadınların örtündükleri peçe, tül, yaşmak, yüzörtüsü.”⁶

Açıldı bürka‘ ġonçe görindi çehre-i ġül
Ĥicāb u şermi götürdi ‘aceb hevā-yı bahār ⁷

¹ Bkz. Metin K. XXVII,23 s.150

² Pala, a.g.e., s.220

³ Bkz. Metin K. XIV,27 s.78

⁴ Devellioġlu, a.g.e., s.551

⁵ Bkz. Metin K. XVII,54 s.101

⁶ Devellioġlu, a.g.e., s. 118

⁷ Bkz. Metin K. XVII,6 s.96

Seccâde

Namaz kılmak için kullanılan kilim.

Tekye-gâh-ı pîr-i dehre âsumân seccâdedür
Mîhr ü meh iki çerâğıdur yanarlar rûz u şeb ¹

Tesbîh

“Namazın sonunda tesbih okunurken sayının şaşmaması için elde çekilen alete denir. Bu tesbih 99 veya 33 tanecikten oluşur.”²

Ķavmini kıldı ‘aceb ħükm-i ħikem-sâzı ile
Tâliħi şâlih-i rindânını tesbîħ-i keşân ³

Miftâh

Anahtar.

‘Aşħdur miftah-ı günüz-ı ħafâ
Maħzen-i sırr-ı ħâlik’ül-eşyâ ⁴

Sımât

Sofra. Yemek yenilen yer.

Döşedi Kehkeşân sımât-ı nuħlî
Şalâ-yı ħ’ân ile ra‘d-âver âvâz ⁵

¹ Bkz. Metin K. VII,18 s.35

² Pala, a.g.e., s. 464

³ Bkz. Metin K. XVI,78 s.94

⁴ Bkz. Metin K. IX,1 s.42

⁵ Bkz. Metin T. IV,23 s.166

Şem‘

Mum. Eskiden sürekli kullanılan bir aydınlanma aracı idi. Pervâne böceklerinin mum ışığına çarparak öldükleri bilinir.

Bir ‘aceb devre irişdük kim döner peymâne yoğ
Bezm-i ‘işretde yanar bir şem‘ yoğ pervâne yođ¹

¹ Bkz. Metin G. LI,1 s.218

24.DİVÂN'DA YER ALAN TOPLULUKLAR

24.1. Kavimler, Milletler, Sülaleler

Efrenc, Efreng, Freng, Fireng

“Avrupalı, Efrenc. Dîvân şiirinde adı geçen milletlerdendir. Özellikleri güzelleri, putları, kâfirleri vs. yanında Müslüman olmayan ülke sıfatıyla da fethedilecek yerler olarak ele alınır.”¹ Dîvân'da da düşman donanmaları kastedilmiştir.

Düşeli berk-i tîgüñ âteş-i cân-ı Firengâne
Bütün deryâ yüzi hâşâ ki düşmenden mu‘arrâdur ²
...
Nice dem tîg-i hūñ-efşân ile hūnnâbe-i seyli
Revân itmişler idi ser-be-ser dest-i Frengâne ³

Türkân

Türkler. Türk kelimesi Dîvân Edebiyatı'nda ‘güzel’ sözcüğünü karşılmasının yanında cesurluk, kavgacılık, kan dökücülük gibi özellikler de barındırır.

Olsa lâyıķ sürfe-i cūdında rūh-ı Hâtemân
Hemçü Türkân-ı felek yağma-gerân-ı hūñ-ı ‘id⁴

Acem

İranlı.

¹ Pala, a.g.e., s. 168

² Bkz. Metin K. XIV,27 s.78

³ Bkz. Metin T. I,17 s.159

⁴ Bkz. Metin K. XX,16 s.117

Bir vezîr-i rezm-ârâsuñ ki tûrmazcengüñe
Ger gürûh-ı kavm-i Efrenc ola ger cünd-i ‘Acem’¹

Hindî, Hindû

Hintli. “Dîvân şiirinde sevgilinin beni ve saçları çok zaman bir Hindû’ya benzetilir. Bunun nedeni siyah renkli oluşlarıdır.”²

Merdüm-i dîde gibi hâl-i ruḥ-ı müşkini
Rûm iklimine göz dikmiş o Hindû giderek³

Kıbrıslı

Kıbrıs’ta yaşayan. Kıbrıs’ın yerlileri.

Ḥamdi’llâh şehâ sâye-i luṭfuñda senüñ
Buldı Kıbrıslı selâmet yaḳasına imkân⁴

Gaznevî

“Afganistan’ın Gazne şehrinden olan [kimse]”⁵

Ola mefhûm-ı hüküm-âmîzinüñ dil-bestesi
Şeyḥ-i ‘Aṭṭâr ü ḥakîm-i Ğaznevî vü Enverî⁶

Âl-i ‘Osman

Osmanlı ailesi, Osmanlı sülalesi. Kasîdelerde geçmektedir.

¹ Bkz. Metin K. XXI,32 s.122

² Pala, a.g.e., s.221

³ Bkz. Metin G. LV,4 s.221

⁴ Bkz. Metin K. XVI,72 s.94

⁵ Devellioğlu, a.g.e., s. 284

⁶ Bkz. Metin K. VIII,24 s.41

Hâşılı ol yegâne-i devrân
Nâzım-ı mülk-i âl-i ‘Oşmândur¹

Beni Asfer

Arapların, renkleri soluk, saçları beyaz olduğu için Frenklere ve Hristiyanlara verdikleri addır.

Şanāşan kim Benî Aşfer hürücından ‘alâmetdür
Ki düşdi lerze heft endām-ı revân-ı dilirâne²

Bermekyân

“Emevi Devleti’nin yıkılışı ve Abbasi Devleti’nin kurulmasında etkili olup Harunurreşid’in zamanına kadar sırası ile vezirlik etmiş bir ailedir.”³

Hürşid-i şehâsı felek-i rif’ati tutdı
Rağbet komadı kevkebe-i Bermekiyâna⁴

Pişdâdiyan

İran’da saltanat sürmüş bir sülaledir.

Ser-efrâz itmege Pişdâdiyân-ı tâc-ı rif’atle
Ne tîğ urmuşdı Rüstem nâm için dünyâya merdâne⁵

Ye’cûc

“Me’cûc ile birlikte Nuh peygamberin oğlu olan Yâfes zürriyetinden iki kabilenin adıdır.”⁶ Kıyamete doğru buldukları yerden çıkıp, fesada sebep

¹ Bkz. Metin K. XIII,31 s.73

² Bkz. Metin T. I,12 S.158

³ Zavotçu, a.g.e., s.65

⁴ Bkz. Metin K. XIX,18 s.112

⁵ Bkz. Metin K. VI,18 s.27

⁶ Pala, a.g.e., s.493

olacakları söylenir. Dîvân'da İskender'in onları engellemek için çektiği setle birlikte anılır

Gehi Ye'cüc-i efrencün yolında sedd-i İskender
Gehi kavm-i benî Aşfer rehinde seng-i hārādūr ¹

24.2. Dinî Topluluklar

Müslümân, Müselmân

“İslâm dininde bulunan her ferde Müslüman derler. Şiirde Müselmân şeklini de alır.”²

O çeşm-i mesti biñ kân eylese her bir nigâhında
Terahhum eylemezken gamzesi kâfir Müselmâne ³

Dîvân Edebiyatı'nda sevgili, güzelliği ve güzellik unsurlarıyla Müslümanı mahveden bir özellik taşır.

Kerem kııl rüy-ı dil gösterme kâfir zülfüne cânâ
Eger bâşdan çıkar çok Müslümânı [hem] harâb eyler ⁴

İsevî

“Hz. İsa'ya mensup, yani Hristiyan demektir.”⁵

Çalmadı bir dilde elem belki bütün dünyâda gam
Güyâ irişdi lâ-cerem enfâs-ı rûh-ı 'İsevî ⁶

¹ Bkz. Metin K. XIV,15 s.77

² Onay, a.g.e., s.341

³ Bkz. Metin K. VI,12 s.26

⁴ Bkz. Metin G. XXX,4 s.206

⁵ Onay a.g.e. s.259

⁶ Bkz. Metin T. XII,12 s.180

25.DİVÂN'DA YER ALAN KOZMİK UNSURLAR

Kamer, Meh

Ay. “Güneş sisteminin gezegenlerinden biri ve Dünya’nın uydusu.”¹ “Hilal ve dolunay halleri vardır. Parlaklığı ve şekliyle sevgiliye benzetilir. Eski gökbilim inancına göre birinci felekte bulunan kamer(ay), gezegenlerin en genci (bin yıllık) olup, içinde bulunulan zamanda onun devri yaşanmaktadır.”²

O mäh-ı bedr sipîhr-i hidâyetüñ nâgeh
Kemâl-i feyzine mazhar o seng-i hârâyam ³

‘Utarid

“Merkür. Feleğin katibi sayılır. İkinci felekte yer edinmiştir. Güzel söz ve yazı sanatkarlığının sembolüdür.”⁴

Levhâ-i çarha ‘Uṭârid şerḥ-i hicrânı eger
Başlasa taḥrîre kilki derd ile giryân olur ⁵

Zühre

“Nâhid. Çobanyıldızı, Kervânkıran, Venüs adlarıyla da bilinen yıldız.”⁶ “Üçüncü felekte bulunur. Eskilerin inanışına göre gökyüzündeki gezegenlerden Zühre (=Venüs) musîki ve işretin sembolü ve etkileyicisidir.”⁷ Elinde müzik aleti tutan bir kız olarak resmedilir.

¹ Zavotçu a.g.e. s.270

² Zavotçu a.g.e. s. 270

³ Bkz. Metin G. LX, 10 s.224

⁴ Pala a.g.e. s.479

⁵ Bkz. Metin K. XXVII,13 s.149

⁶ Zavotçu a.g.e. s. 586

⁷ Ahmet Atilla Şentürk a.g.e. s.57

Bāreka'llāh nice sūr ola kim bezminde
Zühreyi çengi ile nağme-zenān eylediler ¹

...

Feleklerde melekler cūşa geldi
Alınca Zühre şevk ile ele sāz ²

Hurşîd, Mihr

Güneş. “Eski astronomiye göre Güneş, Dünya'nın etrafında döner ve dördüncü kat gökte yer edinmiştir.”³ Genellikle parlaklığı ve ısıyla şiirlerde yer almıştır.

Ġarez ol nūr-ı maḥzuñ şem'ine cem' olmadur yoḡsa
Ne rağbet vār idi çarḡ üzre Ĥürşid-i dıraḡşāne ⁴

...

Reşḡa-i nāçizinüñ bir kaḡresi deryā-yı heft
Gevher-i bā-tābınüñ her zerresi Mihr-i semā ⁵

Mirrîh

Merih. Bazı kaynaklarda Mars olarak da karşımıza çıkar. “Beşinci felekte bulunur. Feleğin başkomutanı mesabesinde. Elinde bir kılıç veya hançer ile tasvir edilir.”⁶

Saḡvet-i ceys-i firākı görse Mirrîḡ-i felek
Tiğ-i destinden düşüp işkeste-i dendān olur ⁷

¹ Bkz. Metin T. IX,1 s.175

² Bkz. Metin T. IV,21 s.166

³ Pala a.g.e. s.187

⁴ Bkz. Metin K. VI,31 s.28

⁵ Bkz. Metin G. VII,2 s.192

⁶ Pala a.g.e. s.336

⁷ Bkz. Metin K. XXVII,14 s.149

Müşterî, Bercîs

“Sâkıt, Erendiz, Hürmüz, Jüpiter, Mars.”¹ “Altıncı felekte bulunur. Feleğin kadısı ve hâtibi olarak bilinir.”² Kasîdelerde kişiler övülürken kullanılmıştır.

Müşterî germiyyet-i bâzâr-ı hecri görse ger
Kılduğı bey‘ ü şirâ hep mâ’ye-i hırmân olur³
...
Sine-i Bercîse nâ-kân irdi tiz aķarak
Kehkeşân şanmañ anı ol şerhe-i hüsran olur⁴

Keyvân

“Sekendiz, Keyvân, Satürn gezegeni.”⁵ “Yedinci kat gökte oturur, oradan âleme nezâret edermiş.”⁶ Konumu yönüyle Dîvân’da yer alır.

Serverâ ser-ferâz-ı Cem câhâ
Āsitānuñ melâz-ı Keyvândur⁷

Kehkeşân

Samanyolu. Gök cisimlerindedir. Parlaklığı, çokluğu ve şekli şiirlere konu olmuştur.

Ruħuñ tâbına Hürşid-i felek âyinedân geldi
Kemer-bend-i miyānuñ Kehkeşân-ı aşumân geldi⁸

¹ Zavotçu a.g.e s.360

² Pala a.g.e. s.357

³ Bkz. Metin K. XXVII,10 s.149

⁴ Bkz. Metin K. XXVII,12 s.149

⁵ Zavotçu a.g.e. s.586

⁶ Onay a.g.e. s.471

⁷ Bkz. Metin K. XIII,37 s.74

⁸ Bkz. Metin K.XXIV,21 s.138

Süreyyâ

“Ülker ve Pervin diye de bilinen Kuzey yarım kürede bir yıldız kümesi. Gerdanlığa benzetilmesinden dolayı ‘ıkd-ı Süreyyâ şeklinde de kullanılır. Toplam yedi yıldızdan müteşekkildir.”¹

**Didiler nazm-ı Siyâhîyi gören ehl-i sühan
Böyle tâbende güher ‘ıkd-ı Şüreyyâda olur**²

¹ Pala a.g.e. s.429

² Bkz. Metin G. XXXII,5 s.207

26.DİVÂN'DA YER ALAN DOĞA İLE İLGİLİ UNSURLAR

26.1. Hava Olayları:

Nesîm

Hafif esen rüzgar. “Bu rüzgar tozu toprağa katmaz, fırtınalar koparmaz ve bu yüzden şâirlerin hakkında ‘düşe kalka gider, yerlerde sürünür’ şeklinde yorumlar geliştirdikleri cins rüzgarlardandır.”¹ Dîvân’da devlet adamlarının hüküm sürdükleri dönemleri överken kullanılmıştır.

Demidür gülşen-i nazm[un] dem-sâz [ki] ola mürğ-i dil
Nesîm-i ‘işret esdi vaqt-i devr-i gülsitân geldi ²

Rûzgâr, Rûzigâr

Yel, rüzgar. Rüzgar, şiirlerde ulak, postacı özelliği taşır.

Tek u püyında rûzgâr anuñ
Ġubâr-alüde mest ü hayrândur³

Semûm

“Sam yeli, sıcak rüzgar.”⁴

Nihâl-i devletinüñ bārı meyve-i zaqqûm
Zülâl-i ‘izzetinüñ neş’esi semûm-ı revân⁵

¹ Şentürk , a.g.e., s. 378

² Bkz. Metin K. XXIV,2 s.136

³ Bkz. Metin K. XIII,30 s.73

⁴ Devellioğlu, a.g.e., s.936

⁵ Bkz. Metin G. LXVII,2 s.228

Sarsar

Şiddetli rüzgar, fırtına.

Eserse şarşar-ı kahrı fezâ-yı fitneye ger
İrer o dem çemene şemme-i fenâ-yı bahâr ¹

Tufân

“Hz. Nuh zamanında yoldan çıkmışları tedfîbetmek için Allah tarafından hem gökten yağdırılan, hem de yerden kaynarak bütün dünyayı kaplayan su.”² Dîvân’da övgü amaçlı yer alır.

Olup bārîde bārân-ı belâ ebr-i muşîbetden
İrişdi âb-ı tūfân-ı kazâ bām-ı cihân-bāna ³

Bulut, Ebr, Sehâb

“Dîvân şiiirinde bulut, sevgilinin ve övülen kişinin cömertliği, lutfu, şefkati ve kahrını gösterir.”⁴

Hazân-ı bād-ı gamda bâğ-ı dil pejmürde olmuşken
Şehâb-ı luţf-ı bārından fiyüz-ı şād-mân geldi⁵

Jâle, Şebnem

Kırağı, çiğ. Dîvân’da sevgiliyle birlikte ve şekli inciye benzetilerek bir süs unsuru olarak yer almaktadır.

¹ Bkz. Metin K. XVII,36 s.99

² Devellioğlu a.g.e. s.1111

³ Bkz. Metin T. 1,7 s.158

⁴ Pala, a.g.e., s.140

⁵ Bkz. Metin XXIV,3 s.136

Senüñ ey gönçe-fem cism-i terüñde hüy-ı gül-büyüñ
Ne gülde jāleye beñzer ne dilde gevher-i cāna ¹

...

Cüş idüp cūlar revān olmuş sirişk-i dīde-veş
Şahn-ı bāğı jāle pür zīn eylemiş dürdāneden ²

Tolu

Havanın soğumasıyla oluşan iri ve yuvarlak buz toplarının yeryüzüne düştüğü bir yağış biçimidir.

Harāb oldu o bezm-i ğıbta-sāz-ı meclis-i fağfür
Toluya uğramış keşt-zāra döndi ol şarabhāne³

Bārān

Yağmur. “Bir bereket ve canlılık sembolüdür. Özellikle medhiyelerde övgüsü yapılan kişinin bağış ve cömertliği ile yağmur arasında da ilişki kurulur.”⁴

Bir mertebe kim fi'l-meşel ihsānu anuñ kim
Bārān gibi güyā şu virür āb-ı revāna⁵

Dīvān'da Nisan yağmuru da geçmektedir. Bu ayda yağan yağmurlar meşhurdur. Doğaya verdiği bolluk ve bereketin yanında, incinin oluşumu da bu aya rastlar.

Sehāvetde olur şermendesı bārān-ı nīsānī
Kef-i der-pāş-ı cūdı ğıbta-sāz-ı kān ile deryā ⁶

¹ Bkz. Metin G. LXIX,6 s.230

² Bkz. Metin K. XXII,9 s.126

³ Bkz. Metin T. I,5 s. 158

⁴ Pala, a.g.e., s.490

⁵ Bkz. Metin K. XIX,21 s.113

⁶ Bkz. Metin K. XV,16 s.83

26.2. Mevsimler

Bahâr, Nev-bahâr

Dîvân Edebiyatı'nda en çok kullanılan mevsimdir. Doğanın canlandığı, insanların eğlenceler düzenlediği, kuşların öttüğü, ırmakların coştuğu bir yaza hazırlık dönemidir. Bu yüzden kıymetinin bilinmesi gerekir. İnsan ömründe de gençliği temsil eder.

Her ne zamân kim irişe nev-bahâr

Nağmeye âğâz ide mürğ-ı hezâr ¹

...

Gel zühür it ey nesîm-i peyk-i sultân-ı bahâr

Müjde kı1 devr-i meyi tâ def' ola âlâm-ı gam ²

Nevrüz

“Yeni gün. Gece ve gündüzün eşitlendiği bugün, genellikle baharın başlangıcı olarak kabul edilir.”³ Baharın gelişini haber veren bu günde insanlar eğlenceler düzenler.

Çudüm-i mevsim-i nevrüz ile çemen pür cüş

Benefşe fikr-i ħarâb ile ser-be-ceyb edeb ⁴

Ürd-i behişt

Nisan ayı.cennet gibi, Cennete benzer. “Nisan ayında tabiat yeniden canlanıp güzelleştiği için bu aya ‘ürd-i behişt’ denir.”⁵

¹ Bkz. Metin K. IV,31 s.19

² Bkz. Metin G. LXI,2 s.225

³ Zavotçu, a.g.e., s.378

⁴ Bkz. Metin G. XIV,2 s.196

⁵ Pala, a.g.e., s.480

Ꞑudüm-ı mevsim-i ürd-i behişt gibi vişälüñden
Açıldı gönçe-i ser-beste-i dil h̄ande cān geldi¹

Tâbistan, Yaz

Yaz mevsimi. Tıpkı bahar ayı gibi insanların eğlendiği, meyvelerin olgunlaştığı, havaların ısındığı bir dönemdir.

Ꞑoyalum şimdengirü yâz u bahāruñ vaşfinı
Gerçi kim anlar cihān bezmüne müşkīn h̄ān [virür]²

Hazân

Güz, sonbahar. “Doğa canlılığını yitirir. Baharda dolup taşan içki meclislerinin dağılmaya başladığı dönemdir Doğada görülen değişikliklere paralel olarak, sonbahar insan ömrünün sonunu, ihtiyarlığı temsil eder. Ancak bu mevsimde yine de bir bolluk (meyveler ve ekinlerin toplanması) söz konusudur.”³

Veżān oldı çü bād-ı fitne engiz-i cihān āşüb
H̄azān irişdi güyā berk-i tınāz-ı gülistāna⁴
...
İrişdi h̄att-ı h̄azānı burıldı revnağ-ı gül
Açılmadan gül-i maqşad bu mürğ-i zāre dahı⁵

Kış

Divân'da tek bir yerde geçer. Hayvanların ve doğanın kış uykusuna yatığı hareketsiz bir mevsimdir.

¹ Bkz. Metin K. XXIV,23 s.138

² Bkz. Metin K. XVIII,50 s.106

³ Pala, a.g.e., s.211

⁴ Bkz. Metin T. I,2 s.157

⁵ Bkz. Metin G. LXXVII,3 s.236

İremez midḥatüñ gāyetine
Eger taqrîr ide nice kış u yaz¹

27. DİVÂN'DA GEÇEN BURÇ İSİMLERİ

Cedî

Oğlak burcu. Cedy olarak da kaynaklarda geçmektedir. Onuncu burçtur. Felek kasaba, oğlak da kurbana benzetilmiştir.

Şöhret-i nazmum temâşasında kaşşâb-ı felek
Her ser-i rāhında bir Cedî ü Ḥamel ḳurbān virür²

Hâmel

“Koç burcu. İlk burç olan Hâmel burcu, Mart ayına rastlar.”³ “Semânın kuzey yarımküresinde Sevr burcu ile Süreyyâ manzumesinin yakınlarında bulunan bir burç ki Güneş, buraya Mart’ın dokuzunda dahil olur.”⁴

Nâr-ı ḥasretle dutuşdı ḥabek-i nâhid felek
Tîg-i firḳatle Ḥamel her lahẓada ḳurbān olur⁵

Cevzâ

“İkizler burcu, semânın kuzey yarı küresinde görünen iki parlak yıldızlı bir burç olup Güneş, Mayıs ayında bu burca girer.”⁶

¹ Bkz. Metin T. IV,26 s.166

² Bkz. Metin K. XVIII,79 s.109

³ Pala, a.g.e., s.86

⁴ Devellioğlu, a.g.e., s.321

⁵ Bkz. Metin K. XXVII,6 s. 149

⁶ Devellioğlu, a.g.e., s.138

Akreb

Akreb burcu. “Semânın kuzey yarımküresinde görülebilen büyük bir burç.”¹

Oldı şemşir-i firâk ile ser-i Cevzâ dünüm

Niş-i hicrân ile ‘Akrab dem-be-dem pîçân olur²

¹ Devellioğlu, a.g.e., s.24

² Bkz. Metin K. XXVII,15 s.149

28.DİVÂN'DA YER ALAN AĞIRLIK VE PARA BİRİMLERİ

Dirhem

“1. Eski okkanın dört yüzde biri. 2. gümüş para”¹

Dinâr

“Çeyrek altın değerindeki para. Eskiden kullanılan altın liralara dinâr derlerdi.”²

Ĥāşılı medĥ ü ŗenāñ ile dilüm gūyādur
Ĝarāzum dirhem ü dinār degildür ammā³

Miskâl

“Yirmi dört kıratlık bir ağırlık ölçüsü.”⁴

Beyt-i mişķāl ile dem-sāz olarak bülbüller
Nev-‘arūs-ı çemeni cilve künān eylediler⁵

¹ Devellioğlu, a.g.e., s.188

² Pala, a.g.e., s.127

³ Bkz. Metin T. III,21 s.163

⁴ Devellioğlu, a.g.e., s.653

⁵ Bkz. Metin T. IX,7 s.175

29. DÎVÂNDÂ YER ALAN EĞLENCE UNSURLARI

Bezm

“İçkili eğlenceli meclis, toplantı, dernek.”¹ İlbaharın gelişiyle insanlar, eğlenmek, gezmek için kırlara giderler. İçki meclisleri kurarlar. Bezmde herkes bir daire oluşturacak şekilde oturur. Sâkî ortada dönerek elindeki kadehi herkese sunar. Tütsü, mum buhurdan bezmin vazgeçilmez unsurlarıdır. Bezm kelimesine gazellerde sıklıkla rastlamak mümkündür.

Sâkî icrâ ile luğf it bezm-i âyîn-i Cemi
Başlasun neyler fiğâna nâleye çeng ü rebâb ²
...
Sâkîyâ bezme getir câm-ı şafâyı demidür
Tutalum elde ‘aşâ-veş yine pîrâne kadeh ³

Sûr-ı Hitân

Sünnet düğünü. Bu günde, erkeklige ilk adımını atarken, aynı zamanda dini yükümlülüğünü de yerine getirmiş çocuk için birçok eğlence hazırlanır. Şerbetler dağıtılır. Yarışmalar düzenlenir. Havai fişekler atılır. Dîvân’da devrin önde gelen kişilerin çocuklarının, sünnet düğünlerine düşülmüş tarihler vardır.

Yine bir sūr-ı hitân için bugün
Bir nevâ-yı dil-güşâ kılsañ n’ola ⁴
...
Şanmañuz sūr-ı hitândandur anuñ şādiliği
Sünnet-i ecdādımı icrâya geldi şevk ile ⁵

¹ Pala, a.g.e., s.81

² Bkz. Metin G. XI,3 s.194

³ Bkz. Metin G. XX,3 s.200

⁴ Bkz. Metin T. X,2 s.177

⁵ Bkz. Metin T. VIII,5 s.174

‘İd, ‘İd-i Ramazan

Bayram, Ramazan Bayramı. Bayram, ayın gökte hilal olarak görünmesiyle başlar. Herkesin mutlu ve huzurlu olduğu buluşma günleridir. Temiz kıyafetler giyilir. Kùskünler barışır.

Şad hamd idelüm şevk ile hallâk-ı cihâne

İr gördi bizi çün yine ‘id-i Ramazâne ¹

...

Lâ-veş cām-ı meyi aldı ele bāy u gedā

Gül gibi geldi açıldı erguvān nūşān-ı ‘id ²

¹ Bkz. Metin K. XIX,1 s.111

² Bkz. Metin K. XX,3 s.116

30. DİVÂN'DA YER ALAN ESER ADLARI

Mesnevî-i Ma'nevî

“Ma'nevi, Hazret-i Mevlânâ'nın mesnevîlerine naziredir. Şeyh İbrahim Gülşenî'nin eseridir. Kırk bin beyti hâvîdir.”¹

**Nâm-ı pâki Meşnevî-i Ma'nevî ola anuñ
Kilk-i kudret ola ol nazm-ı sininüñ sāferi²**

Bostân

“Şirâz'lı Şeyh Sâdî'nin (ö. 1292) küçük hikayelerinden oluşan ahlakî didaktik mesnevîsi.”³ Bostân'da siyasi ve askeri, toplumsal ve kişisel ahlak, aşk, terbiye, hayat kuralları, dünya-insan ilişkisi, Tanrı-insan ilişkisi gibi önemli konular yer alır.⁴ Kitabın minyatürlerini ise Bihzâd yapmıştır.

**Vaşf-ı pākūñ ile her beyti kitāb-ı Bostān
Anı tertīb ile Sa'dī-i zamāndur kâlemüm⁵**

Baharistân

“Abdurrahman Câmî(1414-1492)nin şiir ve düzyazı karışık olarak kaleme aldığı , küçük hikaye ve latifelerden oluşan mistik içerikli Farsça eseri.”⁶ Sâdî'nin Gülistan adlı eseri örnek alınarak hazırlanmış; fakat tam olarak taklidi veya naziresi değildir.

**Bir varak hıfz itmeden dañi Bahāristāndan
Gülsitān olmuş ser-ā-pā bülbül-i nālāna keşf⁷**

¹ Onay, a.g.e., s.298

² Bkz. Metin K. VIII,23 s.41

³ Pala, a.g.e., s.83

⁴ Pala, a.g.e., s.84

⁵ Bkz. Metin K. XI,45 s.63

⁶ Pala, a.g.e., s.65

⁷ Bkz. Metin G. L,3 s.218

31. DÎVÂN'DA YER ALAN YAPI UNSURLARI

Câmî

Bir ibadet mekanı olan cami, Dîvân'da geçek anlamıyla kullanılmıştır. Feyz Pâşâ tarafından yaptırılan bu camiye, şâir tarih düşmüştür.

Ƙal'a-1 Lefkoşede vâkı' olan
Ol mübârek câmi'-i cāy-1 sa'id¹

Kasr

Köşk, saray anlamına gelen kasr, Lefkoşe Mevlevîhânesi'ni niteler. Şâir, gül bahçesi içinde yer alan bu binayı İrem'le mukayese etmiştir.

Ne Ƙaşr ol tāk-1 mînā-yı İremden dāhi ra'nâdur
Ki gülşen gâhî her dem gıbta-sâdur bâğ-1 'adnâna²

Döneminde ün yapmış isimlerin yaptırdığı binalar da 'kasr' a benzetilmiştir.

Yine şahn-1 felekde ya'nî kim Lefkoşe şhrinde
İdüp bir Ƙaşr-1 hoş peydâ ki namı oldu 'işret-gâh³

Çeşme, Sebîl

"Musluklu su haznesi."⁴ Dîvân'da çeşmeler tatlı su dağıtan sâkiye, Nil nehrine vs. benzetilmiştir. Yapılan çeşmelerden akan su ise Zemzem suyu gibidir.

Nüş idüp didi Siyâhî aña târîh-i laîf
Hasbeten-li'llâh için bu çeşmeden pāk ü helâl⁵

¹ Bkz. Metin T. V,19 s.169

² Bkz. Metin T. VI,10 s.171

³ Bkz. Metin T. XI,3 s.178

⁴ Devellioğlu, a.g.e., s.157

⁵ Bkz. Metin T. XIII,6 s.181

...

Şādımān itdi hūsn ile Hüseynün rūhını
Bir sebīl ihdāş idüp li'llāh ol merd-i aşīl¹

Hân

Ali Pâşâ'nın Lefkoşe'de hayır için yaptırdığı hana şâir tarih düşmüştür.

Yapup Lefkoşede hayrât için bir cāmi' u bir hân
Kabül ide anı Mevlâ be-Haqqı seyyid'ül-isbād²

Köprü

Vezir Hüseyin Pâşâ tarafından yaptırılmış olan köprüdür. Şâir, yaptırdığı bu köprüyle şehrin kötü yüzünü değiştirdiğini söyler.

Yeñiden bir 'acâyib köpri ihdāş itdi kim el-haqq
Halāş itdi o çirkāb-ı mihendēn halkı bī-pervā³

Limân

Gemilerin barındığı, yük alıp boşalttığı yer. Dîvân'da Kıbrıs'a yapılan bir limana tarih düşülmüştür.

Didi bu müjde ile hâtif-i gaybî târih
Zevrağ-ı Kıbrısa deryā-yı ebed oldı limān⁴

¹ Bkz. Metin T. XVIII,3 s.183

² Bkz. Metin T. XVI,4 s.182

³ Bkz. Metin T. XVII,5 s.183

⁴ Bkz. Metin K. XVI,73 s.94

32. NÜSHA TAVSÎFİ

بسم الله الرحمن الرحيم
سلم افلاک کلا مقديم

beyitiyle başlayan Dîvân, Süleymaniye Kütüphanesi'nde 2892 mikrofilm numarasında kayıtlı olup Türkçedir. Tâlik hatla yazılmış, 72 varak ve muhtelif satırlıdır. Yazmanın başında çeşitli mühürler vardır. Yazmanın nüshası Medine'de bulunan Arif Hikmet Kütüphanesi'nde 811 / 150 numarada kayıtlıdır. Ancak kayıt bilgilerine ulaşılamamıştır. Dîvân,

يعنى اول بوستان افندى حضر تندن بخش اولان

ساغر نور شفاعتد ركلاه مولوى

beyitiyle sona ermektedir.

9. METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YOL

Dîvân metninin hazırlanmasında, tespit edebildiğimiz tek nüsha olan Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki mikrofilm esas alınmıştır. Bu sebeple dipnotlarda nüshayı ifade eden bir kısaltma işareti kullanmadık.

Yazmanın varak numaralarını sayfa kenarlarında verdik. Dipnot olarak göstermedik.

Dîvân'daki nazım şekillerinin sıralaması düzgün olduğu için müdahale etmedik. Yazmada vezin ve anlam gereği metin tamiri gerektiren kısımları, transkripsiyonlu metinde köşeli parantezle düzelterek aktardık. Ve dipnotlarda gösterdik.

Metnin inceleme kısmını devir- şahsiyet- eser bağlamında ele aldık. Metinde sıkça geçen ayet, terim gibi kelimeleri inceledik.

Çalışmamızın inceleme kısmındaki Türkçe kelimelerin imlâsında İmlâ Kılavuzu'ndan yararlandık. Metni hazırlarken de Arapça ve Farsça sözcüklerin imlâsında, Prof. Dr. İsmail ÜNVER'in bu konuda hazırlamış olduğu makalesini¹ esas aldık.

¹ İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” **Türkoloji Dergisi**, c.XI, S.I, 1993, S.51-89

10. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	a, ā	ص	ş
ا	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
ح	ç	ق	q
خ	ḫ	ك	k, g, (ñ)
د	ḏ	گ	ḡ
ذ	z, <u>d</u>	ن	n
ر	r	م	m
ز	z	ن	n
ژ	j	و	v, u, ū, ü, o, ö
س	s	ه	h, a, e
ش	ş	لا	la, lā
		ی	y, ı, i, ī
		ی	ı

11. TRANSKRİPSİYONLU METİN

DĪVĀN-I SĪYĀHĪ DEDE

DĪVĀN-I SĪYĀHĪ DEDE RAḤMETULLĀHĪ ‘ALEYH DER VAŞF-I BESMELE PÜR ḤAVĀŞŞ

I

1B

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Bismi’ llāhi’ r-raḥmāni’ r-raḥīm
Süllem-i eflāk-ı kelām-ı ḳadīm
2. Keştī-i deryā-yı nizām-ı ezel
Ḳatre-i cūy-ı gülüvv yem-i ecel
3. Lüle-i yenbu‘-ı zülāl-i ḥikem
Çeşme-i envār-ı füyüz-ı ḳadem
4. Serv-i ser-efrāz-ı ḥarīm-i nizām
Āstin-i kāşāne-i bāğ-ı kelām
5. Tāc-ı ser şāhid-i ma‘nā-yı naẓm
Şemse-i ser sübḥa-i dür hāy naẓım
6. Rāyet-i firūz-ı cüyüş-ı kelīm
Nīze-i şaf-şiken-i dīv-i recīm
7. Tīşe-i bīḥ-i şecer-i müşrikīn
Ḥancer-i gerden-fiken-i ehl-i kīn
8. Tīğ-i zafer-āver dīn-i düvel
Ma‘reke-arā-yı cidāl-i milel

9. Gürz-i kavî kelle-i düşmen-şiken
Tîr-i kazâ dîde-i ehl-i şemen
10. Bedreka-i Kıble-i her kâmilîn
Meş'ale-i minhac-ı erbâb-ı dîn
11. Miskale-i jeng-i küdürât-ı dil
Vâsıta-ı cezb-i füyûzât-ı dil
12. Mavşala-i vuşlat-ı her vâşılîn
Perde-keşânîde-i rûy-ı yakîn
13. Besmeledür miftah-ı kufıl-ı hikem
Fâtiḥ-i ebvâb-ı kuşûr-ı İrem
14. Besmeledür maṭla'-ı envâr-ı Ḥaḳ
Besmeledür maşdar-ı esrâr-ı Ḥaḳ
15. Besmeledür maṭlab-ı a'lâ-yı dîn
Besmeledür maḳşad-ı aḳşâ-yı dîn
16. Besmeledür hâdî-i güm geşte râh
Besmeledür ḥamd-ı Ḥaḳḳa şâh-râh
17. Ḥamd u Ḥaḳḳa besmele k'ola delîl
Bî-şek ider anı kabûl ol Ḥabîl
18. Sen daḥı ey ḥâme-i siḥr-âferîn
Besmeleyi ḥamdüñe eyle qarîn
19. Ḥamd añâ kim o durur bî-şebîh
عصمنا | المقال | السفیه

2A

20. Һамд ања kim o durur Lem-yezeli
Қадір ü һайы-1 ebed ü hem ezel
21. Һамд ања kim o durur ibtidā
Аһир одур kim ања жоқ intihā
22. Һамд ања kim o durur cümle vār
Arada жоқ ғайрыя hiç i'tibār
23. Һамд ања kim o durur zü'l-һикem
Қıldы bu mevcүдү vücүд-1 'adem
24. Setr-i vücүд eyledi mevcүд ile
Kendü bilür kendüyü kendü ile
25. Kimse anuñ ғavrine bulmaz vuşul
Ger melek ü ins ü cinn ger rusul
26. 'Arz u semāvāt ü һalā vü melā
Her ne ki vār cümlesi şun'-1 Һudā
27. Cümlesinüñ rāzına vāqıfdur ol
Her birinüñ һāline 'ārifdür ol
28. Kimdür anuñ һükmine çün āverī
Baş çeküp olmaya fermān beri
29. Қудreti isterse zeri һāk ider
İster ise һāki zer-i pāk ider
30. Қаatre-i 'ummān-1 kef efşān ider
Zerre-yi һurşid-i dıraһşān ider

31. Eylese fermān eger ol pādīşeh
Gevher olur seng-i ğalīz-i siyeh
32. Mūr-ı za‘ifi diler ise eger
Ola Süleymān gibi bā kerr ü fer
33. Peşşe olur pençe-zen-i pīl-i mest
Perr-i meges şehper-i ‘Anķā-şikest
34. Hīkmet eyler ķaķre-i māh-ı mehīn
Çün şadef-i māvhdā ola rehīn
35. Perveriş-i fażl ile bī-irtiyāb
Lūlū-i ğüyā olur ol ķaķre āb
36. Ba‘d-ezīn ol aḥsen-i taķvīm ile
Cilve ķılup ravza-ı dehr-i gile
37. Kesb-i kemāl eyleye ol pūr-hüner
Çarḥ-ı felek pāyına yüzler sürer
38. Bu feleğüñ gerçi ki şekli ‘azīm
Oldı velī ḥādīm-i ķalb-i selīm
39. Nüh feleği ķıldı ķazāya siper
Eyledi ser-geşte vü āvāre ser
40. Kim ki gele cevfine feryād ider
Cümlesi hep bu felege dād ider
41. Sīne-i çarḥa irişen tūr-i āh
Eyledi ğırbāl gibi rāh rāh

2B

42. Sūziş-i dāğ –1 dil-i her derd-mend
Yağdı nücūmātı mişāl-i sipend
43. Cām-1 felek hūn-1 ciğerle müdām
Şişe-i faşşāda döner şubḥ u şām
44. Giryesi ḥalkuñ feleği inledür
Ebri ḥurūşa getürüp aḡladur
45. Ey dil-i şūrīde-i bī-rāy-1 hūş
Tā nice bir dād-1 felekden ḥamūş
46. Şanma ‘inānı felegüñ restedür
Rište-i ḳudretde sırrı bestedür
47. Emrine rām olduḡınadur gedā
Kim felegüñ ḳāmeti oldı dü tā
48. Ḳo feleği ḥālūñe eyle nazār
Kimdür iden böyle seni ḥıyre-ser
49. Nefse uyup dām-1 belā içresen
Ya‘nī ser-ā-pā-yı ḥaḫā içresen
50. Āh ider iseñ yine nefsüñden it
Dād ider iseñ yine kendüñden it
51. Ḥazret-i Ādem ki odur bü’l-beşer
Olmuş iken vāḳıf-1 her ḥayr u şer
52. Nefse uyup cenneti terk eyledi
Geldi zemīne niçe yıl aḡladı

53. Didi Allāha ki ben itdüm ھاٲā
Nefse zūlm eyledüm ey zū'l-'aٲā
54. Kendümi gendümde günāh eyledüm
Dāne-i gendüm kadar āh eyledüm
55. Dāne-i gendüm için ol ٲama' ھا̄m
Dāme düşürdi beni her şubḥ u şām
56. Dergehüñe yüz süre geldüm şehā
Ḳoma beni tā ki olam bī-nevā
57. 'Afvuña deryūze ide gelmişem
Kendü kendümile oda şalmışam
58. Kendüme gendüm ile kıldum sitem
Gendüm ile kendüme virdüm elem
59. Didi aña qādir ü dānā ḥakīm
İrdi senüñ cürmüñe luٲf-ı 'azīm
60. Ḳikmetüme çünkü 'ilel kılmaduñ
Añun için cürme gird olmaduñ
61. Oldı çü İblīs-i cidāle qarīn
Ol cidāl oldı aña ٲavḳ-ı la'īn
62. Ey dil-i pür-dāğ-ı elem sende hem
Nefsüñi adam gibi kılmütthem
63. Kendüñi bil 'acz ile taḳşir ile
Āteşe ur añı kim aḳluñ bile

3A

64. Ma‘rifet-i ‘aqluña kılma gurūr
Kendüni gör hıyre-ser deyr-i kuşūr

65. Giryeyi kıl kendüñe pîşe müdām
Sür yüzini hāk-i niyāza tamām

66. Nefs ü hevā vü hevesünden gele
Eyliyerek cürmüñi Hāğdan dile

67. Ola [ki]¹ ‘afv eyleye ol pādişāh
Olmaya cismüñ gibi cānuñ siyāh

II

NA‘T-I ŞAFĀ YA‘NĪ HAYRÜ‘L-VERĀ

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Dem dürür ey kıl-k-i sühan-āferīn
Şıdğ ile kıl sūz u güdāzı qarīn

2. Eyle şefi‘-i ümeme ‘arz-ı hāl
Kim o durur dāver-i yevm‘üs-su‘āl

3. Ol durur üftādelere dest-gīr
Yāver-i her ‘āciz-i rüz-ı nefīr

4. İns ü cinn ü ger melek ü mār u mūr
Cümle ider pāyına ‘arz-ı kuşūr

5. Melce’dür me’vā-yı ‘uşāt-ı ümem
Müşfik-i merhem-i nüh dāğ-ı elem

3B

6. Ya‘nī kim ol bā‘iş-i icād-ı halk
Pāyına rü-māl ider nüh tabağ

¹ Vezin gereği eklendi.

7. Aḥmed-i Muhtar o Ḥayr'ül-verā
Pādişāh-ı kişver-i her dü-serā
8. Emrine rām oldı kamu baḥr u ber
Ḳıldı ser-engüşt ile şakḳ-ı kamer
9. Hem bu cihān oldı anuñ 'aşḳına
Girdi felek rakşa anuñ şevḳine
10. Baḥr-ı celālinde felek bir ḥabāb
Pertev-i envārı meh ü afitāb
11. Fātiḥa-i Muşḥaf-ı kevn ü mekān
Ḥātım-e-i nüşḥa-ı devr ü zamān
12. Server-i sālār-ı heme enbiyā
Mih-ter-i ser-dār kamu evliyā
13. Cümle tufeylidür anuñ ins ü cān
Sākin-i eflāk ü ḥarīm-i cinān
14. 'Ālem-i icāda başınca ḳadem
Buldı o dem günbed-i kisrā hedem
15. 'İzzet-i garrā vü büt sū-i menāt
Lāt ü Menāt oldı o dem cümle māt
16. Heft kütüb-ḥānei kıldı hebâ
Tîşe-i Ḳur'ân ile ol pür-vefâ
17. Ḳıldı cihān ḥalkını şer'i 'aceb
Küdek-i mektep gibi ehl-i edeb

18. Eyle İlāhī bize luṭf u kerem
Tā olalım şer‘ine şābit-ḳadem
19. Kim ḳıla biz bendesine himmeti
Rūz-ı cezāda diye vā ümmeti
20. Ey sebep-i ḥilḳat-i her dü-cihān
Bā‘iṣ-i icād-ı zemīn ü zemān
21. Sensün o maḥbūb-ı Ḥudā-yı Kerīm
Reh-ber-i der-gāh-ı cenāb-ı Raḥīm
22. Sensün o miḥnet-zede gāne hemīn
Yevm-i Ḳıyāmetde şefī‘ ü mu‘īn
23. Luṭfuñı ḳılsa n’ola ‘ālem recā
Ey güher-i tāc-ı ser-i enbiyā
24. Ḥāk-i rehūñ sürme-i çeşm-i felek
Seng-i derūñ zīver-i tāc-ı melek
25. Rād-ı ḥabībā büküldi belüm
Şubḥ-veş ağardı şāçum saḳalum
26. Nāle gibi nāleden oldum za‘īf
Bār-ı nedem cismümi ḳıldı naḥīf
27. Düşdüm ayaḳdan ḳadüm oldı dü-tā
Şubḥ u mesā yine fi‘ālüm ḥaṭā
28. Ḳorḳum o nā-geh ire baña ecel
Tā bükülü olmuş iken derd-i ḥal

4A

29. Dāmenimi kıldı mülevveş hevā
Nice varam pāyına rūz-ı cezā
30. Ey şeh-i ekrem kerem eyle meded
Kim keremüñ haddine yoğdur ‘aded
31. ‘Āciz ü vā-māndeem ey kehf-i cān
Senden olur baña olursa amān
32. Eyle meded ‘āciz ü miskīnūñe
Bī-kes ü derd-mende-yi ğam-gīnūñe
33. Eyledi çün Hāzret-i Rabbü’l-ümem
Zātuñı bu ‘āleme mağz-ı kerem
34. Kesmezem ümmīdümi ölsem de ger
Merkez-i dāire-i cürme mağar
35. Eylemezsen sūziş-i bāl-i recā
Şu‘le-i cürmümle tola ger hevā
36. Serverā Bū Bekr-i Şiddikīn için
Ġār-ı vefā içre refikūñ için
37. Ol ‘Ömer-i mağrem-i rāzuñ için
Muğtesib-i ‘adl-nüvāzuñ için
38. Şāhib-i nūreyn olan ‘Oşmān için
Ya‘nī kim ol Cāmi‘-i Kūr’ān için
39. Şīr-i Hūdā hāzret-i Hāydar için
Nūr-ı Hūdā sākī-i Kevşer için

40. Eyle Siyāhī kuluña bir naz̄er
Çekmeye tā her dü-serāda keder

III

BĀ'İŞ-İ NAZ̄M-I SEBEB-İ GÜFT Ü GÜ *fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

4B

1. H̄ayli zamāndur ki gezüp serserī
Seyr idüp [hem]¹cānib-i baħr u beri
2. Gāh hevāyıla hevādār olup
Gāh nevāyıla nümādār olup
3. Sūziş-i 'aşk ile gehi yanarağ
Lāle gibi sīneme dāğ urarağ
4. Qays gibi deşt-i fenāya düşüp
H̄ayret ü ğam baħrı serümden aşup
5. Göñlümi āvāre kı lup dem-be-dem
Bülbül-i şūrīde gibi pür nağam
6. Tūḫī-i gūyā gibi gah sū-be-sū
Bāğ-ı belāgatde olup nağme-gū
7. Ğonçe gibi gāh olup beste-fem
Serzeniş-i h̄ār ile çekdüm elem
8. Gāh ser-i kūy-ı H̄abīb-i dile
Na'ra'-ı āh ile virüp zelzele

¹ Vezin gereği eklenmiştir.

9. Tān gibi gāh sebū-keş olup
Cām-ı Cem-i ‘aşk ile ser-hoş olup
10. Gāh düşüp bir şanemüñ derdine
Ya‘nī devā ola dilüñ derdine
11. Nice şanem ol şeh-i hüsn-i bedī‘
Vaşf idemez naqşını kilik-i serī‘
12. Şems ü kamer rüyına eyler sipend
Hāl-i rûhunda olur aḥker sipend
13. Behcet-i rüyını eger hūr-ı ‘ayn
Görse idi dir idi şad āferīn
14. Ruḥlarınıñ şem‘ine olsaydı duş
Yaḳar idi bālını Cibrīl-i hūş
15. Cephesi āyīne-i hūr-ı cihān
Görinür ol āyīnede rüy-ı ān
16. Naqş-ı cemālinde ki ol ebruvān
Nāvek-i müjgānına olmuş kemān
17. Kılmış ‘aceb ğamze-i efsūngeri
Nergis-i şehläyı nazardan beri
18. Āb-ı zülāl oldu lebi teşnesi
Müşk-şiken kākülinüñ riştesi
19. Zülfine dest ursa kaçan şāneler
Muḫtarib olur dil-i dīvāneler

20. Çāh-ı zenaḥdānına ol dil-pezīr
Şad-ı dil-i āzādeyi kılmış esīr
21. Kılca kalur cān der-āgūşına
Tā alıcağ bilini āgūşına
22. Kāmet-i dil-cūsına serv-i sehī
Olamadı gūşış ile mūntehī
23. Hāşılı ol dilber-i nāzūk-tenūñ
Ya‘nī kim ol gülbin-i ğonçe-femūñ
24. Oldı gönül bülbül-i āvāresi
‘Āşık-ı üftāde-i bī-çāresi
25. Ol şanemūñ zülfinūñ endişesi
Tūl u dırāz oldı dilūñ pīşesi
26. Düşdi yine ‘aşğ ile ğavğaya dil
Uydı ‘aceb fikret-i sevdāya dil
27. Şemi‘-i ḥayāline dil-i pür-heves
Yanmada pervāne gibi her nefes
28. Cūra‘-i keyfiyyet-i cām-ı vişāl
Eyledi şeydā dili şūrīde-ḥāl
29. Ey dil-i āvāre-i pür cüst ü cū
Tā niçe bir sū-be-sū bu güft ü gū
30. Gülşen-i ‘ālemde açılsa kaçan
Bir gül-i nevreste-i ğonçe-dehen

31. Ol gül için bülbül-i âşüfte-sâ
Serzeniş-i hâra virirsün rızâ
32. Āh itdügimden gönül oldum ‘aceb
Siğre-keş-i nefis ü hevâ rûz u şeb
33. Saña uyup kârımı kıldum hebâ
‘Ömr-i ‘azîz oldu hevâ vü nevâ
34. Geçdi hevâ ile bu evkât-i ‘ömr
Oldı telef hayf ki müzcât-ı ‘ömr
35. Gel gönül inşâf ile fikr idelüm
Tâ niçe bir nefse uyup gidelüm
36. Virdigimiz naqd-i hayātuñ bugün
Yarın olur sūd u ziyānı nümün
37. Nüşumuz āhîr olısar niş-i ğam
Nâle-i çeng ola nefir-i nedem
38. Hımm-ı mey-i bezm-i şafâ pek-be-yek
Mâtem-i mehcürı olur bî-direng
39. Vuşlat-ı dilberdeki zevk ü tarab
Bir gün olur dest-i firâk ile serb
40. Cümlesi hep h̄âb-ı hayâlât olur
Hâsret ü hayf aña mükâfât olur
41. İmdi dilâ pendümi güş eyle gel
İrmeden evvel dağı dest-i ecel

5B

42. Rāh-ı hevā vü hevesi kıoyalum
Āb-ı enābütle eli yuyalum
43. Fıkr idelüm āḫır-ı keyfiyyeti
K'irişür āḫır bu demün firḫati
44. Bir gün olur kāse-ı cisme irer
Seng-ı felāḫün-ı fenādan eşer
45. Günbed-ı çarḫa irişüp zelzele
Ḳopa cihānuñ başına velvele
46. İrişicek cām-ı sipihre şikest
Olur o demde heme hüşyār mest
47. Şāh u gedā hem-ser ü yeksān olur
Cümle ferāmüşı devrān olur
48. Ketm-ı 'ademden bizi ol müste'ān
Şāḫn-ı vücūda getürüp virdi şān
49. Ḳıldı bizi Aḫsen-ı Taḫvim ile
Nāmımızı añdı çü terkim ile
50. Biz de gönül eyleyelüm sa'y u ceḫd
Tā kim bu nām ile olavuz ebed
51. Biz daḫı bu cām-ı ecel nüşını
Nüş idüben görmeyiser zışını
52. Mücib-ı gufrān olacaḫ bir 'amel
Zerrece yok bizde dilā ol maḫal

53. Raḥmetüñe kaldı Hudā yā ümīd
Tā kim ola baḥt-ı siyāhum sefid

IV

‘ARZ-I MÜNACĀT BEḤACET-REVĀ

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Eyle İlähî baña luḥfuñ qarīn
Sensün ol ḥallāḳ-ı saḥn-ı āferīn
2. Nāy gibi eyle derūnumı pāk
Sīne-i bī-kīnimi ‘aşḳuñla çāk
3. Āyine-i ḳalbūmi ḳıl mūncelī
Anda ola rūy-ı me‘ānī-celī
4. Eyle dilüm menba‘-ı āb-ı ḥikem
Zāhir ola sebz-i me‘ānī o dem
5. Nuḫḳa gelüp tūḫī-i gūyā gibi
Nāle idem bülbül-i şeydā gibi
6. Sıḥr-i beyān ola sözüüm ser-be-ser
Nuḫḳ-ı Mesihā gibi bā-kerr ü ferr
7. Sırr-ı maḳālātı‘ayān eyledüm
Dilde olan rāzı beyān eyledüm
8. Ṭab‘-ı hüner-pişeme vir iḳtidār
Eşheb-i endişeye idüp süvār
9. Salṭanāt-ı nuḫḳā beni ḳıl hümām
Rām ola ḥükmüme sipāh-ı kelām

6A

10. Kişver- i nazma ‘alem-efrāz olam
Ma‘reke-ārā-yı sūhan-sāz olam
11. Ola dilüm maḥzen-i sırr-ı niyāz
Sine-i bī-kīnem ola genc-i rāz
12. Şive-i güftārum ola pür-şevāb
Sözlerümüñ nüktesi faşl’ül-ḥiṭāb
13. Tā kim ola bir eşerüm mu‘teber
Andan ire cānuma gehī ḥaber
14. Bir eşerüm yoḡ daḥı añlamaḡa
Kim sebeb ola gehī yād olmaḡa
15. Ya‘nī kim bir ‘aşḡ-ı şūrīde ḥāl
Āteş-i ‘aşḡdan ola söz ide ḥāl
16. Bār-ı ḡam ile ola ḡaddi çü ḥam
Sīnesi pür dāḡ ola dü çeşmi nem
17. Cām-ı vişāl ile gehī pür ṭareb
Söz-i firāḡ ile gehī teşne leb
18. Kāfir-i zülfinüñ olup bendesi
Bende vü dil-ḥaste vü efgendesı
19. Cismini pür sūz ide leyl ü nehār
Ṭāb-ı ruḡı şem‘ine pervāne-vār
20. Derd ile olduḡda derūmı saḡīm
Nazmum ola aña enīs ü nedīm

6B

21. Eyleye şāyed beni raḥmetle yād
Rūḥ-ı ḥazīnüm ola ol demde şād
22. İmdi İlāhī bu benüm nazmumı
Ya'nī bu tertīb ile dīvānumı
23. Ehl-i dil 'uşşāka kılup āşinā
Rağbet ide tābuña şāh u gedā
24. Dinleyicek zenzeme-i şi'rümi
'Aşk ile bu nāle-i şeb-gīrümü
25. Rağsa gele muṭrib-i çarḥ-ı berīn
Cümle melekler diyeler āferīn
26. Muṭrib-i endişemi her bī-nevā
Güş idicek ola elümden cüdā
27. 'Āşık-ı üftādelere bī- gümān
Cām-ı kelāmumdan ide nūş-ı cān
28. Ğamzeden irdükde dile zaḥm-ı ğam
Şerbet-i maẓmūnum ola aña em
29. 'Aşk ile ğam-ḥāre olan mübtelā
Var idi nazmumda bula ḥoş devā
30. Dā'im ola gevher-i nazmum nişār
Bezm-geh-i 'āşıkā leyl ü nehār
31. Her ne zamān kim irişe nev-bahār
Nağmeye āğāz ide mürğ-ı hezār

32. Bezm-i çemen mecma‘-ı yārān ola
Sagār-ı Cem hem leb-i hūbān ola
33. Naẓmum ola meclise fetḥ-i kelām
Tā ki beni yād ide her ḥāş u ām
34. Rūḥuma raḥmet ide bernā vü pīr
Şād ola ol demde Siyāhī faķīr

V

DER NA‘AT-I ḤAZRET-İ ḤABİB-İ EKREM ŞALLALLĀHÜ ‘ALEYHİ VE
SELLEM

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Yā resūli seyyīd’el-kevneyn ḥatm’el-mürselīn
Ey şefi‘-el müznibīn ey Raḥmete’l lil-‘alemīn
2. Sensün ol ḥayrū’l-verā sālār-ı ḥayli enbiyā
Murtaẓā vü müctebā maḥbūb-ı Rabbū’l-‘ālemīn
3. Sensün ol nūr-ı Ḥudā şems-i Ḥudā ‘ayn-ı ziyā
Muḳtedā-yı evliyā sırr-ı ḳulūb’ül-‘ārifīn
4. Sensün ol şāh-ı livā’ül- ḥamd rūz-ı rüsteḥīz
Mü’min-i cāy-ı girīz ü melce’-i ḥışn-ı ḥaşīn
5. Sensün ol nūr-ı ḳadem kim oldı senden müstetīr
Āfitāb u māh-tāb u encüm-i çarḥ-ı berīñ
6. Sensün ol feyz-nümā baḥş-ı vücūd-ı kāināt
Kim senüñ ‘aşḳuñda var oldı bu eflāk ü zemīn

7A

- 7.Sensün ol ülfetde mā-beyn her zıdd-ı kavî¹
İttiḥād-ı āb u ateş ittifaḳ-ı bār u ẓīn
- 8.Sensün ol ser-levḫa-i dibāce-i kevn ü mekân
Rište-i şîrāze-i eczâ-ı peydâ vü kemîn
9. Sensün ol mir'ât-ı zât-ı pāke esmâ vü şifât
Cism-i pāküñdür senüñ miskât-ı envār-ı yaḳīn
10. Sensün ol şāh-ı hidāyet kim tufeylüñdür senüñ
Cümle ervāḫ u melāyik ins ü cîn ü ḫūr-ı ‘ayn
11. Sensün ol şem‘-i şebistân-ı ḫaḳīḳat kim müdām
Devr ider eṭrāfuñı pervāne-veş heft encümîn
12. Sensün ol ser-sebze geşt-zār-ı ‘ulüm-ı ğayb-ı ğayb
Ḫüşe-çîn-i ḫırmen-ı faẓluñ durur hep kümmelîn
- 13.Sensün ol mürġ-i ezel ḳudsî maḳāl belî bedel
Naṭıḳ-ı vaḫî ecel ḫayret-efzâ-yı sâmi‘in
14. Sensün ol dāġ-ı ta‘ab-sâz-ı dil ü cân-ı ḫired
Āteş-endâz-ı derûn-ı sîne-i erbâb-ı kîn
15. Sensün ol tâb-âver –tevn-i revân Bū Leheb
Sûz fermâ-yı ciġer-bend-i Ebū Cehl-i la‘în
16. Sensün ol kim ‘arşa cevlan itdügünde bî-ta‘ab
Süllem heft pāye oldı pāyine çarḫ-ı heft-mîn
17. Sensün ol kim ‘arşa teşrifüñle oldı âşikâr
Remzü’r Raḫmân ‘ale’l-‘arş istivâ sırrı o ḫīn

¹ Bu mısradaki vezin aksaması vardır. Müdahale edilmedi.

18. Sensün ol kim sâyeti kıldı girü ‘arşa Hudâ
Ümmetüñ tâ olalar rûz-ı cezâda sâye-şin
19. Sensün ol kân-ı kerem müşfiķ-terin her ümem
Kâşif-i ğamim-ı ğam ü endüh-ı cân-ı mü’minin
20. Sensün ol hâtır-nüvâz-ı mücrimîn şermende-rü
‘Āciz-i kıdd-i dü-tü kim küşte-râh-ı räs-tin
21. Sensün ol kim nâm-ı pākündür Muħammed Muştafa
Yerde vü gökde veli ‘arş üzre Aħmed-i hemin
22. Seyyidâ püş ü penâhâ dest-ġirâ mesnedâ
Ey melâz u melce’-i sırr-ı evvelin ü âħirin
23. Kıl ‘inâyet ben ħakir-i ‘aciz ü miskinüñe
Bende vü efgende vü dil-ħasteñe ey şâh-ı din
24. Ben ki bir ‘âşî keşirü’l-cürm-i bî-kes bendeyem
Hep hevâ-yı nefse maşrûf oldı ‘ömr-i nâzenin
25. Rehzen-i nefsi ğaviden şekvedârum bâ-fiġân
Dâd-ı ħâhem pişegâhuñda kıilup vaz’-ı cebin
26. Eyledüm ğafletle evķât-ı ğarizüm hep telef
Olmadı bî-dâr ‘aceb bu dide-i cerb-i terin
27. Aldanup mekkâre-i zâl-i zamânuñ mekrine
Şüret-i naķş-ı ħayâl ile baña açdı kemîn
28. Dest-i şabrumdan ‘inân-ı iħtiyâr oldı rehâ
Tevsen-i nefsi ise ğâyet serkeş ü şedd ü ħaşin

7B

29. Kıldı sergeşte beni deşt-i haţālarda tamām
Ne yüzüm var ne yüzüm şuyı ne yüzle varayın
30. Ol zamān kim cem‘ ola zīr-livā-yı hāmd iken¹
Her şeh ü mīr ü gedā her kih-terīn ü mih-terīn
31. Ol zamān kim diyeler yā-Rabbenā ve enfūsenā
Her nebī kām-rān ü her velī kām-bīn
32. Ol zamān kim na‘ra-i *hel min mezīd*-i dūzaḡī
Gūş idüp cümle ḡalāyık ideler āh u enīn
33. Ol zamān kim diyeler eyn‘el-mefar eyn‘el-mefar
Mü‘min ü mülḡid muvāfıkla münāfık-ḡayırīn
34. Ol zamān kim vaż‘ ola mīzān-ı ‘adl ü ḡayr u şer
Şāhidīn ü ‘ādilīn ola Kirāmen Kātibīn
35. Ol zamān kim ḡadr ile nār-ı caḡīm üzre Şıraḡ
Kıldan ince tīḡden keskin dārāz u hem metīn
36. Ol zamān kim şavn ile yarlıḡ ‘amāl ‘ibād
Kimisi ehl-i şimāl ola ehl-i yemīn
37. Ger baña irmezse feyz-i luḡf u iḡsānuñ senüñ
Nice olur ḡālüm benüm ol gün eyā ḡayrū‘l-mu‘īn
38. Sañadur ol dem ümīdüm baña luḡf it el-meded
El-meded ey şefḡat-efzā-yı ‘aşāt-ı ḡā‘ibīn
39. El-meded ey ‘özü ḡāh-i ümmet-i bed kerde-kān
El-meded ey ḡoş penāh-ı dāver-ı ḡudret rehīn

¹ Metinde كىء olarak verilmiştir.

8A

40. El-meded ey cābir eşkeste hāl-i haste dil
El-meded ey nāşır-ı dāmānde-kān-ı ‘acizīn
41. El-meded ey pür-kerem ey dāfi‘-i himm-i ümem
El-meded ey muhterem ey şādık’ül-va‘d’ül-emīn
42. El-meded ey şehsuvār-ı ‘arşa-ı ‘ilm-i ledün
El-meded ey kām-kār-ı mehbeṭ-i rūḥ’ül-emīn
43. El-meded ey maẓhar-ı envār-ı esrār-ı ezel
El-meded ey mu‘zir¹-ı aşār-ı zıkr ü zākīrīn
44. El-meded ey kıla‘-i ser kıulle-i ‘aql-i ḥakīm
El-meded kıāmī‘-i bīḥ-i dıraḥt-ı müşrikīn
45. El-meded ey tekye-gāh ü mesned-i her mest-mend
El-meded ey dest-gāh-ı bī-kes ü zillet kıarīn
46. El-meded ey vākıf-ı esrār-ı cümle kā’ināt
El-meded ey ‘ārif-i eṭvār-ı bālā-vepesīn
47. El-meded ey maḥrem-i ḥalvet-serā-yı Kird-kār
El-meded ey hem-dem-i kıuddüsiyān-ı şadr-nişīn
48. El-meded ey dest-gīr-i ‘āciz ü üftādegān
El-meded ey müjde pīrā-yı dil-i müstağfirīn
49. El-meded ey maḥz-ı raḥmet-‘ayn refik ü ‘ātifet
El-meded ey nūr-ı emn-işār-ı cān-ı ḥā’ifīn

¹ Metinde معذر olarak verilmiştir

50. El-meded ey çāre-sāz-ı bī-kes ü dermāndegān
El-meded ey dil-penāh-ı müsahḥad¹
51. Pür nigāh luṭfuña ḳaldı faḳat ḥālüm benüm
Ey şeh-i şaḳḳ'ül-ḳamer ey dāver-i bālā terīn
52. Ḳaldı girdāb-ı hevā içre bu keştī-i āmīd
Raḥm idüp Ḥıẓr-ı 'ināyātün ola aña mu'īn
53. Zaḥm-ı ḥ'ār-i pençe-i nefis-i peleng derrendeem
Merhem-i dārū-yı luṭfuñdan beni ḳıl behre-bīn
54. Bir tehī dest müflisem müzcāt-ı sermāyem günāh
Merḥamet ḳıl ḥālüme ey şāfi'-i müsteşfi'īn
55. Ḥāşılı dergāh-ı faẓluñdan ümīdüm kesmezem
Ey ğıyās'ül- müstağışīn ey mucīb'ül- sā'ilīn
56. Ne eksilür mihr-i şefā'at-i gösterüñden olsa ger
Bir avuç ḥāk-i siyāhī zerre miḳdār-ı ḳarīn
57. Bu Siyāhī 'abdinün ḥaddi degüldür gerçi kim
Baḥr-ı evsāf-ı 'amiḳüñden ola dürr-i şemīn
58. Vaşf-ı pāküñde senün Ṭā-Hā vü Yā-sīn var iken
Nice vaşf eyler seni nazm ile şi'r-i şā'irīn
59. Şānuñı nūn u ḳalem titredürken dem-be-dem
Ne disün vaşf-ı cemīlünñden bu kilik-i ğubarīn
60. Ağlamaḳdan ḳara şular indi çeşm-i ḥāmeve
İñlemekden sīnesi çāk oldı mānendinīn

¹Metinde مسهند olarak yazılmıştır. Beytin bu mısrası eksiktir.

61. Hāk-pāy-ı luṭfuña tā ḥālūmi ‘arz itmege
Eyledi taḥrīr biñ şerm ile giryān u ḥunīn
62. Ya‘nī bu na‘t-ı şerīfi kim kıla Rūz-ı cezā
İtdü kim cürm u günāhuñ iḳtizā senden emīn
63. Besdür ey kilik-i siyeh gel ba‘d-ezīn sür ḥāke rü
Vaḳtidür eyle niyāz ile duā‘-yı dil ḥazīn
64. Tā ki bu ḥurşid ü meh devr ide nūr-ı Aḥmedi
Pür ziyā ide cihānı şu‘le-i şer‘-i mübīn
65. Tā ki devrān ide bu dülāb-ı şun‘-ı Kird-gār
Rubā‘ ide çarḥ-ı nizāmı rişte-i cell’ül-metīn
66. Ol her dem rūḥ-ı pākine şalavat ile selām
Hem revān-ı āl-i eşḥāb-ı kirāma üm-mübīn

VI

DER NA‘T-I ḤABĪB-İ EKREM ŞALLALLĀHÜ TEA‘LĀ ‘ALEYHİ VE SELLEM

mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün

1. Gel ey kilik-i süḥander vaḳtidür ‘azm eyle meydāna
Şikeste beste ṭab‘um peyrev ola saña pīrāne
2. Nevālar eyle ṭūṭi gibi elḥān eyle bülbül-veş
Ḥikāyāt-ı dil-i şeydāmı naḳd it bezm-i yārāne
3. Nice bir dest-i ḥayret künde-sāz-ı rīş-i fikretdür
Şıḡışmaz naḳş-ı mi’rāt-ı zamān āḡuş-ı seyrāne
4. Şaḳın aldanma reng-i büy-ı dehre ḥ‘āb-ı ḡafletde
Ki bī-dār olıcaḳ ḥirmānı degmez zevḳ-i yegāne

5. Tatalum gülşen-i ‘âlem mey-i maḥbûb ile talmış
Şürâhî-i cām-ı sâķî bezme gelmiş muṭrib elḥâne
6. Bu ‘işret ‘ayn-ı miḥnet vuşlaṭuñ ḥod âḥiri firķat
Nice meftûn olur zevķ-i dü rûza ‘aķl-ı ferzâne
7. Bu dehrüñ ‘âdetidür ġâfil olma nûşı eyler
Kime luṭf eyler ise eyler ammâ ķaşd-ı rindâne
8. ‘Acebdür ġonçe hem âġüş [kim]¹ ḥâr ile bî-minnet
Hezâr ḥaste dil olmaķda ġünden ġüne bî-ġâne
9. Niçe dem Ķays-ı nālân pâ-bürehne bâdiye-peymâ
Şabâ şaçmaķda büy-ı zülf-i Leylâyı beyâbâne
10. İrişdi meft ü meccân vaşl-ı Şirîn Ḥüsrev-i dehre
Hemân bi-hüd deldi taġları Ferḥâd-ı dîvâne
11. O ḥâl-i dil-firîb ü dâm-ı zülf-i dilberi seyr it
Hezâr âşüfte diller şayd iderken bî- mehâbâne
12. O çeşm-i mesti biñ ķan eylese her bir niġâhında
Teraḥḥum eylemezken ġamzesi kâfir müselmâne
13. Sevâd-ı ḥaṭṭ ile şimdi dönüp bir köhne evrâķa
Ruḥ-ı zîbâ-yı dilber nâz iderken vird-i ḥandâne
14. O serv-i ser-keşâñum nâz ile bâġ-ı melâḥatde
Ķiyâmetler ķopardı ser-feşân olsa ḥirâmâne

9A

¹ Vezin gereġi eklendi.

15. Esüp bād-ı fenā-pā-der-fenāda hāke pest olmuş
Yaturlar bī-haber mārān u mūrān ile yan yana
16. O gevher kim nümāyiş bahş-ı tāk-ı hüsrevanāndur
Gele bir dem ki menzil-gāhı ola künc-i virāne
17. Zamān ola ki eşk-i dīde-i hūñ-ı ciğerinden
Bu dehrūñ şeyrefānı baqmaya lūlū-yı mercāne
18. Ser-efrāz itmege Pişdādiyān-ı tāk-ı rif'atle
Ne tiğ urmuşdı Rüstem nām içün dünyāya merdāne
19. İñende pençesin qahr ile burdı 'āqıbet bu çarh
Teğallüb eylemişken zūr ile ĩrān u Tūrāna
20. Şağın mağrūr olup ey h̃oce māl u mülke aldanma
İrişdürse de ger tāk-ı murāduñ tāk-ı keyvāne
21. Serīr-i salţanatdan āhīr ayırmadu mı bu çarh
Ta'arüz eyleyüp diyü denī mühr-i Süleymāne
22. Qanı Keyhüsrev ü Dārā qanı İskender-i dānā
Ki her biri şehinşāh olmuş idi müstaķilāne
23. Qanı ol cām-ı Cemşid-i ferāh-bahş u neşāt-efrüz
Ki gelse bezme şeyh ü şābı getürürdi elhāne
24. İrişdi 'āqıbet seng-i felāhūn-ı qāzānāke
Şikest oldu şürāhi cāmı ğarq oldu kızıl qāna
25. Felek şanma görinen ham-be ham rāh-ı ecel
Yedi bāşlu bir ejderdür ki zaħm urmaqda her cāna

9B

26. Yā zehr-i āb ile pür bir kâse-i mînâsıdur dehrüñ
İçirür bezmine lâbūd gelen dervîş ü şāhāne
27. Dilā ger cāy-ı mü'min ister iseñ bu serencāma
Resül-ı kâ'inātuñ nāt-ı pākin eyle ırz cāne
28. Ḥabīb-i Kibriyā ya'ni Muḥammed Muştafā ol kim
Zuhūr için mezāhir zāhir oldı geldi i'yāne
29. Odur çün mahzar-ı levlāk-i nūr-ı aşl-ı mevcūdāt
Cümle bahşende mir'āt-ı şāf-ı veche-i imkāne
30. 'Ademden cümle şahrā-yı vücūda gelmeden eşyā
Ol eşyānuñ da bā'ış olası terkīb-i insāne
31. Ğarez ol nūr-ı maḥzuñ şem'ine cem' olmadur yoḥsa
Ne rağbet vār idi çarḥ üzre Ḥürşid-i dirahşāne
32. O şāh-ı dü cihānuñ rütbesin bilmek için güyā
Virildi böyle rif'at mihr ü māha çarḥ-ı gerdāne
33. Cemāli pertevinden neş'e-yāb olmağ için cennet
Konıldı behçet-i ḥüsn-i melāḥat ḥür u ğilmāne
34. Olınca sāyesi çün sāye-bān cennet-i heştüm
Hemān dem düşdi ṭāb-ı nār-ı ḥasret heft-i nīrāne
35. Yine ol nārı itfā idilir der ümmeti anuñ
Güzzer itdüklerinde semt-i 'adnāne ḥırāmāne
36. Şerāre pāş olup ḥiddetle çünkim āteş düzah
Dem-i *hel min mezīd* efsānesiyle gelse efgāne

37. Döner oldum görünce ol resül-1 nür-1 Yezdānı
Ziyā-yı mihr ile nābūd olan şem'-i şebistāne
38. O sulţān-1 'azīm āşānı gör kim maḥz-1 luţfından
'Aşāt-1 mü'minini sevķi dā'im 'avf-1 ğufrāne
39. Ne deñlü 'āşī vü mücrim olursa ümmeti yine
Nigāh-1 şefkatinden eylemez maḥrūm u bī-gāne
40. Kerem-kārā şefiā' dil penāhā menba'-1 luţfā
Eyā şefkaterin-i raḥmet-i maḥz 'ālemiyāne
41. Sen ol sulţān-1 'ālī menzilet sen kim rikābünde
Kaẓā peyk ü kader fermān-berüñdür müstemendāne
42. Sen ol vālā himem sen ki ol Cibril ğāşiyedāruñ
Nedemki raḥş-1 'azmüñ kaşd ide 'arş üzre cevlāne
43. Sen ol rūḥ-1 muşavver sen kim oldı zāt-1 pür nūruñ
Münir-i merdüm-i çeşm-i cihān biñ-i cihān yāne
44. Sen ol zāt-1 kerem-serrā 'azīm-i maḥz-1 'ālemsin
Ki dergāh-1 kerimüñ bergüşā her 'abd ü sulţāne
45. Sen ol kān-1 mürüvvet sen ki bezm'ül-niķātuñda
Berāber şunilur cām-1 kerem zühād u rindāne
46. Saña maḥşüşdur ancak bu ḥaşlet dü cihān içre
Em olmak ḥaste cāna merhem olmak dil-i şikestāne
47. Yegāne şehr-i yār abā ki iḥsān eyle ol demde
Ki şermende gelem dīvān-1 ḥaşra nā ümmidāne

48. Benüm ol rû-siyâh-ı şer-nisâr-ı nâ-pesendkâne
Ki oldum ser-fenâda ğaflet ile çarh-ı hüsranê
50. Benüm ol ‘âşî vü küstâh pür taşşîr ü bî-mâye
Hedâyâm al giri yüz qaralığıdur ‘abidâne
51. N’ola aḥvâlüm eyâ ol zamân bâzâr-ı ḥaşr içre
Ḳoyalar defter-i ‘amâl-i cürm-i keffe-i mîzâne
52. Mu‘âdil per-i peşe ḳadrî bir ḥayr u şevâbum yok
Meger bu na‘t-ı küstâḥânüm ola bâri iḥsâne
53. Egerçi ben benüm kim na‘t-ı pâküñle olan gûyâ
Ne mümkündür ki taḳlîd eylemek maẓmûn Ḳur’âne
54. Ki vaşf itdi Ḥudâ Ḳur’ân ile ḥalk-ı ‘azîmünden
Ne cây-ı keft ü gû şimdengirü ṭab‘-ı süḥandâne
55. Ki vaşf idüp bu ‘abd-i küstâḥuñı redd itme
O dergâh-ı kerîmünden k’odur câ ehl-i ḥîrmâne
56. Be-feyz-i fâ’îz’ül-envâr-ı ṭâḳ-ı ḳubbe-i mînâ
Be-emr-i nâfîz’ül-eşyâ vü çâr erkân-ı ekvâne
57. Be-nür-ı cilve-sâz-ı levḥe-i pîşânî-i Âdem
Be-‘ilm-i Âdem-i ḥayret-fezâ-yı kerr ü bî-bâne
58. Be-levḥa kâri-i Nûḥ-ı necî-i Âdem-i şânî
Be-seylâb-ı dü çeşm-i mevce-sâz-ı baḥr-ı ṭûfâna
59. Be-dest-i bet-şiken ya’nî Ḥâlîl-i ḥazret-i Raḥmân
Be-zaḥm-ı pîşe-i cân-dûzî-i Nemrûd-ı bî-gâne

60. Be-eşk-i h n-feŐ n-1 d de-i Ya'k b-1  am-d de
Be-v veyl n-1 i v n n-1 Y suf b -der   G ne
61. Be-t b-1 Şem'-i ruŐs r-1 m n r-i Y suf-1 ra'n 
Be-s ziŐ-k r -i c n-1 ZeliŐ  hem u perv ne
62. Be-dest M s -i sille-n v z-i  eŐre-i Fir'avn
Be-env r-1 Yed-i Beyz y  deŐset-s z-1 H m ne
63. Be-efs n-1 dem-i c n başŞ-1 ' s -i  ay t-efz 
Be-Şun'-1 mu'ciz-i  ayret-fez  c n-1 ceh d ne
64. Be-eng Őt-i  ader  add ne irdi b m-1 efl ke
 ki ŐaŐŐ itdi m huŐ s nesin gösterdi devr ne
65. Be-ser-eng Őt-i  b efŐ n-1 ravz' l-'aŐaŐ-1 giry n
Be- add   p ke c ŐiŐ başŞ-1  b-1   h-1 virane
66. Bel  be k ri-i  h -y  devr-i  ft de pen e
Be-n le z r -i v fir  at r sitt n  ann ne
67. Be-her emr-i 'acib 'Ő-Ő n-1 acz  rende-i h Ő 
Ki virdi k fire  m n   iŐ n ehl-i 'irf ne
68. Be-  h-1   r-1 y r-1 mesned  r -y  Şadr-1  sl m 
Eb  Bekr   ' mer 'OŐm n    aydar k m-k r ne
69. Be-s z-1 teşne-i c n  azret-i Őehz de-i ' lem
Be-Şabr-1 rezm-i deşt-i Kerbel  bebr   peleng ne
70. Be-  n-1 l le-reng-i her Őeh d-i m 'min-i mazl m
Be-tiŐ-1 h n-feŐ n-1   ziy n-1 merd-i merd ne

71. Be-āh-1 āteşin-i zāirān-1 meşhed-i sibteyn
Be-nefrin kerde kân-1 cân-1 şüm-1 Şimr-i nādāne
72. Be-bî-arāmî-i serkeşte-kâr-1 çarh-1 ser-gerdān
Be-şabr-1 pür-sükün-1 hāk-i arām-gîr-i h̄ârāne
73. Be-hāk-i āb u bād u āteş-i zıdd āferînişi
Be-ülfet vāde-i şun‘-1 meyān-1 tab‘-1 bî-gāne
74. Be-vaqt-i nev-bahār-1 revnağ-ārā-yı gülistānî
Be-aşār-1 hazān-1 lerze-bağş-1 berk-i bî-dāne
75. Be-ḥüsn-i dil-firîb-i gonçe-i gülzār-1 rûh efzā
Be-āh-1 nāle-kār-1 bî-nevā-yı mürğ-i divāne
76. Be-ḥam-1 ḥalka-1 zencîr-i zülf-i ḥüb-gerdāngîr
Be-ḥāl ü ḥaṭṭ-1 ruḥsār u nigāh-i çeşm-i mestāne
77. Be-süz-1 ‘aşık u dil-ḥaste-i āh-1 seḥergāhî
Be-tāb u ṭāḳāt-1 nār-1 firāk-1 vaşl-1 cānāne
78. Be-zühd-i zāhidān-1 beste pāy-1 rişte-i peymān
Be-‘aşk-1 ‘aşık-1 sūziş-fezā-yı cān-1 peymāne
79. Be-keff-i zer-nişār-1 hemçü ebr u baḥr-1 dür-efşān
Be-faḳr-1 ḥāne berdüşān-1 miskîn-gîr ü yarāne
80. Meded kıl dest-gîr ol bu Siyāhî-i siyāhkāre
K’ümîd-i ‘afv ile geldi ḳapuña şerm-sārāne
81. Odur pür cürm-i küstāh u müşevveş ‘ahd-i tövbe-işken¹
Ki ḳalmış deşt-i ḥayretde uyup gül-i beyābāne

¹ Vezin aksaması vardır. Anlam gereği müdahale edilmedi.

82. O ‘abd-i ābīkūñ dest beste pā-işkeste dil-ḥāste
Şikeste beste şāhā işte geldi dār’ül-imāne
83. Nazār kıl ḥāline luṭf eyle ey şāh-ı kerem-fermā
O bī-kes derd-mend der-yūzeyeye geldi faḫīrāne
84. Ümīdi bu ki luṭfuñdan ol ‘abd-i rū-siyāhıyla
Diyesen kim gel ey küstāḥ-ı bī-āgāḥ-ı dīvāne
85. Yūri bağışladum cürmini Mevlānā-yı Rūmīye
Ki nār-ı ‘aşḫına sūzān idük mānend-i pervāne
86. O Mevlānā ki nūr-ı çeşm-i cān-ı yār-ı gārumdur
Ĝarīḫ-i lūcce-i ‘aşḫ-ı Ḥudādur ol nihengāne
87. Bugün oldur cemī’-i ehl-i faḫr-ı ḥāne berdūşe
Emīr-i kafilē-sālār-ı pīş aheng-i merdāne
88. Hemān tut dāmenin ayrılma tā şaḫn-ı cinān içre
Şarīr-i bāb-ı cennetle semā’ it Mevlevīyāne

11A

VII

DER NA‘T-I SEBEB-İ EKREM ŞALLALLĀHÜ TEA‘LĀ ‘ALEYHİ VE SELLEM

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Mihr ü meh kim gülşen-i çarḫa giderler rüz u şeb
İki dilberdür berāber seyr iderler rüz u şeb
2. İki zerrīn pür kebüterdür felekde mihr ü meh
Āşiyān bilmez nedür āvāre serler rüz u şeb
3. Yā iki ‘anḫā mişāli bāl açup bu mihr ü meh
Kūh-ı ḫaf-ı çarḫ-ı gerdūni gezer[ler]¹ rüz u şeb

¹ Metinde كزر olarak gösterilmiştir.

4. İki Hüsrevdür bu iqlīm-i felekde mihr ü meh
Cünd-i necmi der-pey itmişler eserler rüz u şeb
5. Yā bu heft iqlīm-i çarḥa şāh u vezir [mihr ü meh]
Encüm-i ispāh-ı dehre hüküm verürler¹ rüz u şeb
6. Yā iki şāhib-ķırāndur mihr ü meh encüm-ḥaşem
Birbirine gürz ile ḥançer çekerler rüz u şeb
7. Yā iki dāver durur mihr ü meh yek-dil olup
Burc-ı eflākden birin lābūd başarılar rüz u şeb
8. Mihr ü meh yā Rüstem-i dehrün iki ‘ayāridur
Pişe-zār-ı çarḥda şayda yelerler rüz u şeb
9. Gird-gān-ı encüme bu mihr ü meh leyl ü nehār
Bām-ı eflākden zer ü gevher şaçarlar rüz u şeb
10. Şanma encümdür görinen çarḥda bu mihr ü meh
Şayd için dāim gelüp dāne dökerler rüz u şeb
11. Ya iki fāris durur ta‘līm için bu mihr ü meh
Küre-i raḥş-ı felek üzre binerler rüz u şeb
12. Mihr ü meh şanma burūc-ı āsumānı gözleyüp
Ḳala‘-vārān-ı semā meş‘al yaḳarlar rüz u şeb
13. Çarḥ bir deryādur encüm telāṭum mihr ü meh
İki zerrin mähilerdür ğavṭa-ḥūrlar rüz u şeb
14. Yā iki ğavvāşdur bu mihr ü meh hem müşterek
Baḥr-ı çarḥ içre dürr ü mercān ararlar rüz u şeb

¹ Metinde ورلر olarak gösterilmiştir.

15. İki təcirdür bu bāzār-ı felekde mihr ü meh
Gü be gü devrān idüp gevher şatarlar rüz u şeb
16. Mihr ü meh şanma bu Leclāc-ı felekke baḥş¹ idüp
İki şatranc-bāzdur lu‘bet kıllarlar rüz u şeb
17. Āsumān-ber taḥta-i rummāldur iki nücüm
Ḳur‘alardur mihr ü meh ḥāric düşerler rüz u şeb
18. Tekye-gāh-ı pīr-i dehre āsumān seccādedür
Mihr ü meh iki çerāğıdur yanarlar rüz u şeb
19. Mevlevī-i pīr-i dehre āsumān olmuş külāh
İki köçekdür bu mihr ü meh dönerler rüz u şeb
20. Mihr ü meh yā iki abdāl-ı Ḥudā bī- pā vü ser
Şark u ğarba itmede seyr ü seferler rüz u şeb
21. İki cānbāz-ı felekdür çarḥda bu mihr ü meh
Kehkeşān olmuş resen idüp çıkarlar rüz u şeb
22. İki sākīdür bu bezm-i ‘āleme mihr ile meh
Biri sīm birisi zer sāğar şunarlar rüz u şeb
23. Baḥr-ı ḥaḍrā-yı felekde iki keştī mihr ü meh
Şarşar-ı āh-ı derūnumla giderler rüz u şeb
24. İki āhūdur çerā-gāh-ı felekde mihr ü meh
Ejder-i çarḥ-ı sitemgerden kaçarlar rüz u şeb

¹ Metinde بحت şeklinde yazılmıştır. Anlam gereği ‘baḥş’okunmuştur.

25. Yā iki veldī durur bu çağ-ı çarhuñ mihr ü meh
Āb-ı ‘ömr-i ‘ālemi çeküp dögerler rüz u şeb
26. Bī-vefāsun ‘ālemüñ mihr ile mehden añladum
Kim gehī ħandān gehī pür ğam dönerler rüz u şeb
27. Demdür ey kilik-i hüner-ver sen dağı çün mihr ü meh
N‘at-ı peygāamberle işār it güherler rüz u şeb
28. Şöyle kim güş eyledükte na‘t-ı pāküñ mihr ü meh
Vālih ü ħayrān ola ol pür-hünerler rüz u şeb
29. Aħmed-i Muħtār kim bu ħāke başmışdur ħadem
Ol sebebden mihr ü meh yüzler sürerler rüz u şeb
30. Ravzasından müstenir olmağ için bu mihr ü meh
Āsumānlardan zemīn üzre inerler rüz u şeb
31. Mekteb-i na‘tında güyā mihr ü meh iki debir
Süre-i Yā-Sin ile Ṭā-Hā yazarlar rüz u şeb
32. Mihr ü meh şanman felek üzre iki pervānedür
Şem‘-i ruḫsār-ı Ĥabīb ile yanarlar rüz u şeb
33. Mihr ü meh bu ‘āleme olsa ziyā-güster n’ola
Şem‘-i envār-ı Muħammedden yaqarlar rüz u şeb
34. Yā Resūlullāh iki kemter ğarībüñdür çü men
Mihr ü meh en‘ām u iḫsānuñ umarlar rüz u şeb
35. Mihr ü meh iki hümā-yı lā-mekāndur kim ‘aceb
Evc’ül-elṭāfuñda bir mesken ararlar rüz u şeb

36. Mihr ile meh dā'imā bu çarħa itmekde şu'ūd
Pāye-gāh-ı hāşmetüñ görmek dilerler rüz u şeb
37. Mihr ü meh çün gördiler h'ān-ı şefā'at-güsteri
Kāse-leysüñ olmağa şad cān atarlar rüz u şeb
38. Bār-gāh-ı rıfkuñ eṭrāfunı geşt eyleyüp
Mihr ile meh vaşluña fırsat ararlar rüz u şeb
39. Mihr ile meh kimsenüñ bezminden itmezken hicāb
Bezm-i hāş'ül- hāşuña lertzān girerler rüz u şeb
40. Barmağuña mihr lertzān ü mehi şakķ eyledüñ
Daħı ol darbı semāyiler anārlar rüz u şeb
41. Mihr ü mehden cisminüñ 'aksi nümāyān olmadı
Buña hāyrāndur meleklerle beşerler rüz u şeb
42. Mihr ü meh bi'l-cümle meşnu'āt-ı sāyeñdür senüñ
Bu 'acebdür sāyeler sāyeñ ararlar rüz u şeb
43. Şāyeñi mihr ü mehe hil'at geyürdi Z'ül-Celāl
Anuñ-çün böyle şādān-ı ser gezerler rüz u şeb
44. İki enşarı yaluñdur mihr ü meh rüz u vegā
Tiğ ü esirle gelüp meydān açarlar rüz u şeb
45. Ravza-yı cennet mişālünde senüñ bu mihr ü meh
İki ṭāvus-ı ziyā pür cilve-gerler rüz u şeb
46. Yā iki kandildür bu mihr ü meh ravzuñda kim
Nürdan zencir ile 'arşdan inerler rüz u şeb

47. Yā iki ḥādīm durur bu mihr ü meh kim dā'imā
Yüzler ile ravzuña cārüb-gerler rüz u şeb
48. Mihr ile meh zāir-i ravzuñ olan 'āşıklarūñ
Pālarına ḥil'at-ı zer-beft düşerler rüz u şeb
49. Mihr ü meh ümmīd ü luṭfuñla şehā dergāhuña
İki bī-kesdür gelüp gerden burarlar rüz u şeb
50. Yā şefā'atçü iki dervīşdür bu mihr ü meh
Bāb-ı luṭfuñla gelüp hū hū çekerler rüz u şeb
51. Nūr-ı medḥūñ ideli ḳalb-i Siyāhīden ṭulū'
Tābiş-i mihr ü meh irdi zaferler rüz u şeb
52. Mihr ü meh gibi senūñ na'tuñla bu mir'āt-ı dil
Şöyle şāf oldı nedür bilmez kederler rüz u şeb
53. Şarşar-ı medḥūñle baḥr-ı dil urup cūş u ḥurūş
Mihr ü meh anda ḥabāb-asā dönerler rüz u şeb
54. Midḥat-i şem'-i reḥūñde mihr ü meh pervāne-vār
Āteş-i sūz-ı derūnumla yanarlar rüz u şeb
55. Micmer-i kervān-veş mihr ile mehdür sāk-i 'arş
'Anber-i na'tumla ḥoş yanup düterler rüz u şeb
56. Gevher-i nazmum görüp bāzār-ı medḥūñde senūñ
Müşterīdür mihr ü meh gelüp girerler rüz u şeb
57. Yā Resūlu'llāh bisāṭ-ı nūr-ı na'tuñ cān u dil
Mihr ü meh-āsā felek üzre döşerler rüz u şeb

12B

58. Besdür ey küstâh kim haddün degül medh-i Resül
Mihir ü meh hüsniinden anuñ şerm iderler rüz u şeb

59. Vahtidür başla niyâz ile yüzün hâke sürüp
Mihir ü meh gibi yüzünden dök güherler rüz u şeb

60. Mihir ü meh-âsâ münevver şad şalavat şad selâm
Rüh-1 pâkine ola çün mâ-ğazarlar rüz u şeb

61. Kâ'im olsun şer'-i pâki kim dem-â-dem mihr ü meh
Âsumân-vâr 'arza tâ pertev şalarlar rüz u şeb

VIII

DER NA'T-I HAZRET-İ MEVLÂNÂ KUDDUSİ SIRR'ÜL- 'AZİZ

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1. Bäreka'llâh ey gürüh-1 evliyânun serveri
Ey Cenâb-1 Mevlevi açtâb-1 dehrün mihteri
2. Ey kerâmet burcunuñ mihr-i ziyâ bahşendesi
Vey sipihri-1 ma'nevînüñ mâh-1 bedri-1 enveri
3. Ey yegâne şehsüvâr-1 ârşa-1 meydân-1 'aşk
Vey hemîşe hem-dem ü hem-râz-1 bezm-i Haydarî
4. Sensün ol merd-i dilîr-i pehlevân-1 râh-1 dîn
Sâlik-i râh-1 hidâyet-peyrev-i peygamberî
5. Sensün ol kutb-1 yegâne menba'-1 baħr-1 reşâd
Kim zülâl-i feyz ile dil-teşnedür ins ü perî
6. Sensün ol merd-i haqîkat kim felek sâbâş ider
Bezm-i vahdetde kaçan olsañ me'ânî perveri
7. Sensün ol hikmet-şinâs-1 'âlem-i 'ilm-i ledün
Nüş-1 dârü-yı maqâliñe Felâṭun müşteri

8. Sensün ol şāh-ı velāyet kim Hūdā-yı Lem Yezel
 ıldı dergāhunda efgende hezār İskenderī
9. Sensün ol şır ü peleng-i bīşistān-ı elest
 Kim zebūn olmuş ser-i pençeñde nefsūñ ejderī
10. Sensün ol māhī-i baħr-ı ‘aşķ kim bir ğavta ki
 Görse olurdı neheng-i arķ ol dem serserī
11. Sensün ol şāhbāz-ı evc-i āsumān-ı rāz-ı ‘aşķ
 Eyledūñ pervāzede serkeşte nesr-i tairī
12. Sensün ol sulţān-ı zī-şān-ı cihān-ı ma‘rifet
 umturāķ-ı şevketūñ tavşif ü ihşadan biri
13. Bir velisün ki kerāmātūñle tutduñ ‘ālemi
 Cümle evtār-ı cihān oldı tufeylūñ yekserī
14. Tā ezeldendür senūñ uţbiyyet ü ğavşıyyetūñ
 Daķı ıfl iken kerāmātūñ görüñdi ekşerī
15. Şāma teşrifūñde ğod penc sāle mağdūm iken
 Rütbene ıldı şehādet gör ki şeyķ-i ekberī
16. Leyle’-i Mi‘rāce ‘azm itdükde sulţān resūl
 Gördü ki cümle ‘acāyibden daķı budur biri
17. Zīr-i ‘arşu’llāhda gördi ü timşālūñ senūñ
 Nūra ğarķ olmuş semā‘ eyler bā-merd-āverī
18. Ğayret-alūde niğāh idüp ta‘accüb eyledi
 Didi Cibriale nedür bu ey nebīler rehberī

19. Didi Cibril yā Resūlu'llāh budur emr-i Celīl
Her nebīnūñ bir nazīri ola ümmetden biri
20. Bunı daħı ümmetüñden ħazret-i Rabbü'l-'ibād
Eyledi saña nazara rüz-ı ħıķatden beri
21. Rıķletüñden Őoñra irŐād-ı ümem içün gele
Nesl-i Őıddıķ-ı Ebū Bekr ola bu dīnūñ eri
22. Nāsı irŐād içün ilhām eyleye aña Ĥudā
Bir kitāb-ı müsteķābī kim ola lafzı deri
23. Nām-ı pāki MeŐnevī-i Ma'nevī ola anuñ
Kilk-i ķudret ola ol nazm-ı sinīnūñ sāferī
24. Ola mefhūm-ı ħüküm-āmīzinūñ dil-bestesi
Őeyķ-i 'Attār ü ħakīm-i Ġaznevī vü Enverī
25. ĤāŐılı yoķdur kemālāt u ger kerīmātına ħadd
Añı inkār eyleyen oldu cihānuñ bed-terī
26. Maşdar-ı sırr-ı Ĥudādur menŐe'-i 'irfān-ı rāz
Meclis ü vaĥdet-serānuñ aña açıldı deri
27. MürŐid-i 'ālī nijādā dest-gīrā mesnedā
Ey behīn-i evliyā ey sırr-ı 'aŐķuñ mazĥarı
28. Sañadur ancaķ ümīdüm rüz –ı vahŐetde benüm
Ķoma tā kim olmaya her dü-serānuñ ebterī
29. Ķuĥl-ı irŐād u ziyā pāküñle ķıl çeşm-i münīr
Gird ü ħāŐā ki hevānuñ olmayam mükedderī

30. Bir ‘ināyetle nazār eyle bu kemter bendene
Dergehünde seglerinüñ ola bārı hemserī
31. Şadme-i nefis ü hevānuñ hayf kim pā-māliyem
Kaldum ayağda eger kılmazsa luţfuñ māverī
32. Ey kerem-kānı mürüvvet ma‘deni baħr-ı seħā
Āsitīn-i ‘afvuñ it cürm ü kuşūrum sāterī
33. İrmesün ser-pençe-i derende-gān eyle meded
Şol zamān kim mürğ-i cān pervāze-bāz ide perī
34. Besdür ey kilik-i Siyāhī böyle küstāhāne vaz‘
İrdi hengām-ı duā‘ ħāke niyāza ko seri
35. Tā ki bu mihr ile meh kuţb-ı felekde devr idüp
Seb‘a-i seyyāre şaħn-ı çarħuñ ola seyyārı
36. Evliyānūñ himmeti ‘ālemden eksük olmasun
İdeler nūr-ı fiyūzāt ile pür baħr u beri

IX

DER BEYĀN-I ŞIFAT-I ‘AŞK

fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

1. ‘Aşkdur miftaħ-ı günüz-ı ħafā
Maħzen-i sırr-ı ħālik’ül-eşyā
2. *Küntü kenze* rumüzını fehm it
Feyz-i icabet oldı ħilkat zā
3. ‘Aşkdur mevce-sāz-ı baħr-ı ‘adem
Sāhil-i efgende-i neheng-i melā

14A

4. Devr iden gūyiyā o baħr üzre
Nüh kıbāb-ı felek ħabāb-āsā
5. ‘Aşkdur nāmiyyede her būd
Cünbüş-i çarħ-ı cūşış-i deryā
6. İ‘tidāl-i meyān her ‘anāşır
Ülfet-i āb u nār u ħāk¹ ü hevā
7. ‘Aşkdur ħāmei iden taħrık
Emr-i taqđır itmege imzā
8. Levħ-i maħfūz²-ı şebt olan ħükmi
Lābud icrā ider be-ħükmi-i każā
9. ‘Aşkdur bā‘iş-i zuhūr-ı ‘adem
Cilve-gāh-ı vücūda rāh-nümā
10. Ziyet-efzā-yı kaşır-ı imkānı
Şadr-ı fermā-yı Ādem ü Havā
11. ‘Aşkdur nevh-e-sāz-ı nevh-i necī
Āh-ı āteş-feşān-ı ‘arş-ı peymā
12. Giry-e-fermā-yı çeşm-i tūfān-bār
Ġarqa-sāz-ı me‘ānīd ü sufhā
13. ‘Aşkdur nārı eyleyen gülşen
Ol cenāb-ı Ĥalīle bī-pervā
14. Kūrī-i raġm cān-ı Nemrūdī
Bülbülān iden taķassüm-i pīrā¹

¹ Metinde خباک olarak verilmiştir.

² Metinde لوح olarak verilmiştir.

15. ‘Aşqdan eyledi çü İsmâil
Ser teslimini nihâd-ı kâzâ
16. Oldıgı-çün şabûr-ı tîğ-i kader
Oldı kebş-i behişt aña fedâ
17. ‘Aşkdur Yunusı iden bî-şek
Ğavta-ğ̃âr-ı bihâr-ı pür-zulemâ
18. Bañın-ı hür içre çille-i merdân
Çekdüren ol ‘azîze şubh u mesâ
19. ‘Aşkdur itdüren o Ya‘kûba
Firkat-i Yûsuf ile vâveylâ
20. Yûsufi çehde gâhî maḥbusda
Bend-i zencîr ile iden pîçâ
21. ‘Aşkdur şâbîre viren dâ’im
Zaḥm-ı kirmâne tâb-ı bî-hemtâ
22. İtmedi bir vücûd içün her-giz
Âh u feryâd ile fiğân aşlâ
23. ‘Aşkdur Tûrı eyleyen rekşân
‘Aql-i Mûsâyı vâlih ü pîçâ
24. Yed-i Beyzâda çüb-ı nâçize
Gösteren yedi başlu ejderhâ

¹ Vezin aksaması var.

25. ‘Aşkdur eyleyen Süleymānı
İns ü cîn ü tuyūra hük-m-ārā
26. Hātem-i hükmine miyān-beste
Bād-ı şarşar gerek nesīm-i şabā
27. ‘Aşkdur refi‘ iden Zekeryānuñ
İre cān-ıırāş farkına tā
28. Görinen ‘aşkdan eyledi teslīm
Tiğ-i hūñ-h̄āre hazret-i Yaḥyā
29. ‘Aşkdur ḥabīb-i Meryem-i pāke
Şekl-i rūḥ’ül-Ḳudūsde naḳḥe-nümā
30. Dem-i mu‘ciz-beyān-ı ‘İsādan
Eyleyen cism-i mürdeyi ihyā
31. ‘Aşkdur Aḥmedi iden sā’ir
Menzilinden meh-i münir-āsā
32. Nūr-ı pāy-ı şeydā-yı zemīn ü zamān
Feyz-baḥşā-yı Yesrib ü Baḥḥā
33. ‘Aşkdur bir gice o māhı iden
Ṭaraf’ül-‘ayn içinde ‘arş-ı hümā
34. Gösterüp hep ‘acāyib-i çarḥı
Ḳābe Ḳavseyn oldı rāh-nümā
35. ‘Aşkdur eyleyen Ebū Bekri
Yādiğār-ı Şiddīk ehl-i vefā

36. Hāk-i pāy-ı Ceybu'llāhda
Bez¹ iden cān u başı bī-pervā
37. 'Aşkdur ğayret-i 'Ömerden iden
Āteş-i efrūhte-dili a'dā
38. Dem-be-dem hañçer-i ħamiyyet ile
Sīne-i düşmene şikāf-ı peydā
39. 'Aşkdur eyleyen çü 'Oşmānuñ
Rāh-ı dīnde vücūdını efnā
40. Kaṭre-i ħūn-la'l-i renginüñ
Şaḥn-ı muşḥafda lāle-i ḥamrā
41. 'Aşkdur eyleyen 'Aliyi o dem
Bāb-ı Ḥayber-figende şīr-i veġā
42. Şaf-şiken pehlevān-ı merd-efgen
Esedu'llāhu ma'reke-ārā
43. 'Aşkdur gösteren dil-i ħūsne
Cām-ı pūr-niş-i ḥaşmı nūş-ı şafā
44. Gevher-i şeb-çerāġ-ı salṭanatı
Dīze-i seng-i şaḥradan ednā
45. 'Aşkdur eyleyen Ḥüseyn-i şehī
'İlm-i efrāz leşker-i şühedā
46. Hāk ü ħūñ içre cismini ğaltān
Sūziş-i efgende-i dil zehrā

15A

¹ Metinde بدل olarak verilmiştir.

47. ‘Aşkdur mâtem-i Hüseyini iden
Sūziş-i dāğ-ı cān āl-‘abā
48. Ğafil-endāz-ı ‘ālem-i melekūt
Velvele-sāz-ı nūn kıbāb-ı semā
49. ‘Aşkdur maḥrem-i mecālis-i üns
Sākī-i cān-ı evliyā-yı Hudā
50. Söyleden Bāyezīdi behiş urup
ليس في جيبه سوا المولى
51. ‘Aşkdur eyleyen cünīdi hemān
Cünd-bān-ı velāyet pişvā
52. Ma‘reke cūy-ı rehzen-i gulān
Rehber-i kār-bān-ı rāh-ı Hudā
53. ‘Aşkdur eyleyen çü Manşūrı
Bī- mehābā En’el-Ḥaḫ gūyā
54. Bāl ü per rīz-rāh-ı şer‘-i nebī
Lāne-pervāz-ı şāh-vār-ı reşā
55. ‘Aşq çün beşer-i ḥāfi-i dā’im
Eylemişdü hemīn bürehne dü pā
56. Olduğı şehr içinde anıñ-çün
Yoğıdı bir nev‘-i neces aşlā
57. ‘Aşkdur ger Ḥayyı iden ma‘arūf
Müstecāb’ūd-duā’-yı Hızr-āsā

58. Belig-i nāmede ol hüdhüd-i dīn
Gūyiyā bir kebüter ma‘nā
59. ‘Aşkdur itdüren çü ‘Attāruñ
Tabla-ı müşk u ‘udını yağmā
60. Serv-i sāmān u kār u bangāhın
Kılduran tār-ı mār bād-ı hevā
61. ‘Aşkdur İbn-i Edhemüñ āhır
Eyleyen tāc u tahtını efnā
62. Terk idüp hāñ u mān-ı salṭanatı
Oldı çul pūş pāre-düz-ı ‘abā
63. ‘Aşq itdi cenāb-ı Mevlevīyi
Ġavṭa-h̄ār-ı ġarīķ-i baḥr-ı fenā
64. Mest-i bī-hūşı sāġar-ı vaḥdet
Çarḥa gir mişāl-i çarḥ-ı dü-tā
65. ‘Aşq itdi o māh-ı tabānı
Sāk-ı ‘arş-ı ‘alāda cilve-nümā
66. Nūr-ı şems-i hidāyetde peyrev
Hem-dem ü hem-revān hem-pūyā
67. ‘Aşq itdi zebān-ı der-pāşın
Tūṭi-i ḳuds-i nāṭıķa-pīrā
68. Nāzım-ı meşnevī-i pūr ma‘ni
Mahbiṭ-i vāridāt-ı feyż-i Ḥudā

15B

69. ‘Aşq itdi o kûtb u virānı
 Ḳadvet’ül-evliyā-yı bî-hemtā
70. Zümre-i ehl-i fakra pest ü penāh
 Ḳuddusu’llāhu sırra’ül-‘alā
71. ‘Aşqdur eyleyen ammā māfī
 Şahn-ı gülzār-ı şer‘e nağme-serā
72. Oldı mālikle hayli peyrev
 Bu Ḥanīfe ile Şāfi‘-i hem-pā
73. ‘Aşqdur her müfessīrini iden
 Rāyet-efrāz-ı kişver-i ma‘nā
74. Fātiḥān- künūn-ı nazm-ı kerīm
 Vāqıfān-rumūz-ı kavlı-i Ḥudā
75. ‘Aşqdur eyleyen çü keşşāfi
 Kāşif-i sırr-ı sūre-i Ṭā-Hā
76. Ḥāl-i müşkülde kâdı-ı Mūsā-veş
 Yed-i Beyzāda kilki oldı ‘aşā
77. ‘Aşqdur cünd-i ‘aqlı gâretker
 Ḥayret-efzā-yı fikret-i hikemā
78. Ğalaṭ-endāz-ı rāy-ı Cālinūs
 Künde-i fehm-i Ebū ‘Alī Sīnā
79. ‘Aşqdur eyleyen Felāṭunı
 Künc-i ḥalvetde fāriğ-i dünyā

80. Eyleyüp ser-be-ceyb rāz-ı hükm
Āhır-endiş-i menzil-i ‘uqbā
81. ‘Aşkdur āşafı iden taḥkik
‘İlm-i ḥikmetde kāmil ü evtā
82. Ṭurfet’ül-‘ayn içinde bī-zaḥmet
‘Arş-ı Belkısı itdüren peydā
83. ‘Aşkdur eyleyen ŝahāmı hemīn
Tek u pūy-ı hevā ile set-pā
84. Ādemi ‘Āda itdüren pür vāḥit
Kisreye ṭāk-ı kaşr-ı kūh-ı Sīmā
85. ‘Aşk itdi Sikenderi nice dem
Zulmet-ı ğamda rüz u ŝeb pūyā
86. Hūn-ı dil nūŝi-i fasrda dimāĝ
Kaṭre-i āb-ı zinde ki cūyā
87. ‘Aŝk itdi Efrāsiyābı cūd
Raḥne-vārī-i meleküt Dārā
88. Heves-i ceng-i Rüstem-i ceng-cū
Rāĝīb-ı efser-i külāh-ı kīsā
89. ‘Aşkdur ḥāşılı olan her dem
Telsiye baḥş-ı cān bāy u gedā
90. Kimi medhūş-ı cān-ı taḥkiki
Kimi mest-i mecāz-ı pür ğavĝā

16A

91. ‘Aşqdur çarhı eyleyen devvār
‘Arzı hāmūş bā-edeb ber-cā
92. Nīl ü Şāttı u Fırātı ser-gerdān
Dögünüp taşlar ile bī-pervā
93. ‘Aşqdur ‘aql-ı cüzūya bī-reyb
Edeb-āmūz-ı melek ma‘nā
94. Refref-āsā dem-ā-dem olmağda
Küy-ı yāre delīl-i rāh-nümā
95. ‘Aşqdur pençe-i Zeliḥādan
Çāk-i zeyl-i Yūsufi ammā
96. ‘İşmet-i pākine şehādet için
Ağzın açdı o dāmenüñ güyā
97. ‘Aşqdur zülf-i dil-rubāyı iden
Dillerüñ gerdene bend-i belā
98. Dār-ı miḥnet-fezā-yı pür eleme
Cism-i menşüre mesken ü me’vā
99. ‘Aşqdur meydeki o germiyyet
Mendeki ol şadā-yı cān-fezā
100. Dil-i Mecnündaki o sūz u güdāz
Rüy-ı Leylīdeki o ḥüsn-i behā
101. ‘Aşqdur şem‘e eyleyen sūzān
Cism-i pervāneleri bī-pervā

102. ‘Aşkdur Vâmîk ile ‘Azranuñ
Sırrını ‘āleme iden ifşā
103. Hüsrev ü Şîrînüñ fesānesini
Eyleyüp dāsîtān-ı bezm-ārā
104. ‘Aşkdur ‘aşık-ı şikeste dil
Dem-i vuşlatda şad niyāz fermā
105. Yine efsün-ı nāz ile ammā
Çeşm-i dilberden iden istiğnā
106. ‘Aşkdur bülbüli iden nālān
Tūfî-i hoş zebānı pür güyā
107. Turfe-i keyfiyyet’ül-Haydar
Fehm iden ‘ārifāne bu ma’nā
108. ‘Aşkdur revnağ-ı cemāl-i bahār
Ziynet-efzā-yı gönçe-i hamrā
109. Būy-ı ‘ibret-feşān-ı kākülden
Sünbüli hoş meşām-ı ğāliye-sā
110. ‘Aşkdur ‘ayş u nūşa rağbetde
Revnağ-ārā-yı sâğar-ı mînā
111. Def ü tanbürdaki nağmeler
Kavl-i muṭribdeki o turfe-edā
112. ‘Aşkdur bülbülün lisānından
Eyleyen gülşen içre şît u şadā

113. Āh idüp nāle ile şām u seher
Koparan encümünde vāveylā
114. ‘Aşkdur eyleyen bu tīmārı
Hüzn ile ser-be-ceyb-i fikret-sā
115. Ṭab‘-ı cūd-ı kanā‘at-endīşi
Kūşe-gİR-i harābe-i bī-cā
116. ‘Aşkdur kumruyu iden velk-püş
Kebk-i şirīn-i harāmi la‘līn-pā
117. Fāhte-i kūy-ı yārı pür şems ile
Ser-zede gū be gū hevā vü nevā
118. ‘Aşq bir şeb-i nebī kı lup bī-dār
Şundı destine bir kadeh şahbā
119. Didi nüş it ki Rabben’el-gāfūr
آنه كان للعباد كفى
120. ‘Aşkuñ oldum düşüp ayāğına
Didüm el emr-i āmir kim şāhā
121. Leb urup nüş idüp belā-yı cūra‘
Cüşiş itdi dilde bir deryā
122. ‘Aşq kim baħr-ı dilden eyledi cüş
Oldı çeşmümde kaṭreler peydā
123. Nice kaṭre ki her birisi anuñ
Heft deryāya menba‘ u mecrā

17A

124. ‘Aşq h d bir ‘acibe dery dur
K ze-i ‘aql u fikre n -kunc 
125. Bir mu‘amm  ki fetihine m ni‘
‘Ayn-ı vahdetde keşret-i esm 
126. ‘Aşq itdi beni yine  hir
Kays-ı z r ile hem-reh hem-p 
127. K şe-i çeşm-i mest-i dilberden
Eyledi rahmet-i şabruñı yağm 
128. ‘Aşq kim kıldı s nemi b -reng
Virdi mir’ t-ı tab‘uma t b u cil 
129. T t -i dil olup maķ le-tır z
Gülşen-i vahdet içre t rfe-i nev 
130. ‘Aşq kim eyledi dilüm ş fi
 yine gibi p k-i p r- m cell 
131. Görinür Şimdi Ő hn-ı s nemde
Cilve-i naķş-ı Ő ret-i ma‘n 
132. ‘Aşq  n eyledi dil-i z rı
Kays-veş deşt-i ğamda p -der-c 
133. R z u Şeb z r   v lih   hayr n
Der-be-der serseri v  b -ser   p 
134. ‘Aşq g hi idüp dilüm g y 
Bülbül-i nağm-senc-i n le-fez 

135. Kāh ‘unf u āşaf ‘ulüvv-i cenāb
Lāne-i pervāz-ı ķāf-ı istiġnā
136. ‘Aşķ itdi beni bi-ķamdi’ llāh
Kemterin gedā-yı Mevlānā
137. Kār-ı fermā-yı taķt u baķt oldum
Mālik-i genc ü künc-i istiġnā
138. ‘Aşķ itdi dil-i fersūde demi
Mażhar-ı feyz-i pāk-i Mevlānā
139. Feyz-i cān baķşı ķıldı ben ķākī
Bir ķara ķāş iken dürr-i yektā
140. ‘Aşķ itdi beni naġam-ı perdāz
Gülsitān-ı niżām-ı Mevlānā
141. Tūṫi-i nazm-ı meşnevi-ķ’ānum
‘Andelib-i riyāz-ı pür ma’nā
142. ‘Aşķ itdi beni ķü mestāne
Sāġar-āşām-ı bezm-i Mevlānā
143. Mey-i şahbā-yı vaķdet itdi beni
‘Arbede-sāz-ı keşret-i eşyā
144. ‘Aşķ itdi beni rikābında
Ġāşiye-dār-ı ‘abd-i Mevlānā
145. ‘İlm-efrāz-ı deşt-i tecrīdüm
Pādişāh-ı memālik-i istiġnā

17B

146. ‘Aşq itdi beni şinākārī
Baħr-ı ħabb u velā-yı Mevlānā
147. Ğavṭa ħ̣ār-ı biḫār-ı maḫv oldum
Ser-ber-āverde-i kenār-ı fenā
148. ‘Aşq çün eyledi beni me’ mūr
Defter-i ‘aşkı itmege ifşā
149. Kilk-i siħr-efserīnimi el-ħaḫḫ
Ḳıldı destümde çün ‘aşā-yı Mūsā
150. ‘Aşq itdi dilümi bülbül-veş
Kilk-i şirīn-zebān ile gūyā
151. Çemen-sitān-ı gülşen-i rāza
Ṭūṭī-i nükte-dān-ı şeker-ḫā
152. ‘Aşqdur eyleyen beni gūyā
Gülşen-i rāza ‘andelib-āsā
153. Yoḫsa ḳādir mi olur buña bir kes
‘Aşq ṭāsını çeker de ḫattā
154. ‘Aşq itdi beni çü kātib-i ser
Defter-i rāza rāḳım-ı tuğrā
155. Baña bu mevhe-i İlāhīdür
Belki ‘ayn-ı sa‘ādet-i ‘uzmā
156. ‘Aşq-ı emr ile eyledüm taḫrīk
Kilk-i siħr-efserīnimi ammā

157. Eyledi cān ile ‘Aṭṭār u çarḥ
Cünbüş-i ḥāmeme pesend ü şenā
158. Vaḳtidür ey Siyāhī şimdi tamām
Var dergāh-ı Ḥaḳḳdan eyle ricā
159. Tā ola ‘aşḳ ile dilüñ ma‘mūr
Be-dem-i pāk ü ‘aşḳ-ı Mevlānā

18A

X

DER-BEYĀN-I ḤASB-I ḤĀL

mefā‘ilün / fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

1. Dirīḡ ki şöhret-i ‘aşḳ eyledi beni kem-nām
Hevā-yı zülf ile oldum ġarīḳ-i baḥr-ı zalām
2. Dirīḡ ki ġamze-i‘ālem-firībe meftūnum
Ne bellü mest-i ḥarābum ne hüşyār-ı tamām
3. Rumūz-ı ‘aşḳı idelden o ġamzeler izḥār
Ne dilde zühd-i riyā var ne elde cām müdām
4. Füsün-ı ġamzesi bir şive eyledi ser-puş
Ne bellü müjde-i vuşlat ne ḳahr ile düşnām
5. O ġamze kim ide gāhī nigāh-ı çeşm-alūd
İrer şikeste dilüñ zaḥmına zehirlü siḥām
6. Nigāh-ı luṭfına bir kerre maḫhar olsa gönül
Zekāt-ı ḥüsne şayar tā olnca yevm-i ḳıyām
7. O çeşm-i sāḫiri gör kim dilümi Bījen-veş
Düşürdi bir çeh-i bī-āb eyledi kem-nām

8. Esîr-i sâhir-i zülfüm kı1 ile bağlanmış
Ne bend-i sağt ola bu yoğ mecâlüm almağa kâm
9. Şikeste dilleri âzürde kı1 diyü her dem
Nesîm-i fitne gelüp zülfine kı1ur ibrâm
10. Benüm o mazhar-ı haşmet nigâh-ı dilber kim
Ne ‘ağl u fikr ile yârum ne vâle vü ser-sâm
11. Bir özge hâle koydı beni me‘âcin-i ‘aşđ
Ne hâlet-i yağazam bellü ne mağal-i benâm
12. Ne ‘aşık-ı dil-zârum ne farîğ u âzâd
Ne şâd u vuşlat-ı yârum ne hecr ile nâ-kâm
13. Ne mest-i bâde-i nâzum ne mübtelâ-yı niyâz
Ne sîr-âb-ı murâdum ne teşne-i telğ-kâm
14. Hađđ-ı ruğ ile muşavver olalı hâne-i dil
Ne deyr-i pür şanem oldu ne bellü mescid-i şâm
15. Ğamüm-ı fikret-i hecr ü ümmîd-i vaşl iledür
Dilümde nâle-i şeb-gîr elümde bâde-i câm
16. ‘Aceb ki bilmedüm eyâ bu bađt-ı bâz-gūnum
Ne gūne-i kevkeb-i mazhar ne burcı kıldı mađâm
17. Ğarîb-i şâlî‘ ile turfe ağterüm vardur
Ne sa‘d-ı tâma mağârin ne ğod nuğûset-i tâm
18. Felek beni ne murâd üzre şâd ider ne ğurîn
Ne virdi kâse-i ye’si ne şundı câm-ı merâm

18B

19. Benüm o gevher-i nā-yāb ki zīr-i kānda alup
Ne seng-pāre-i hīum ne zīb-i tāc-ı kirām
20. Zülāl-i kām-ı müyesser degül dile her kez
Eger olursa da Hızr-ı zamān ile hem-kām
21. Mezak-ı yād-ı leb ile olur bu tene-i dil
Ne delü la‘l müzāb ise o delü hukī-i kām
22. ‘Aceb ne vaı olur ol azāl-ı maudum
Kemend-i cehd ile ılma müyesser olmadı rām
23. Meger ol ādir-i fermān revā-yı cümle-verā
Ki feyz-i luf ile la‘l olur vücūd-ı ruām
24. Dilerse zerre-i nāizi mihr-i enver ider
Dilerse atreyi ‘ummān ider be-udret-i nām
25. Muaal aa durur bu beyān-ı ‘acz u uur
Bu āh u nāle vü feryād u zār-ı bī-ārām
26. aın aın ki dime evke-i felekdür bu
Nice ikāyet olur bu hikāyet-i ālām
27. Semend-i ab‘-ı felek peyrevüm idüp cevlan
Fezā-yı an-ı sūan ire ıldı özge hırām
28. Bu i‘rüm alayamaz ‘āı olmayan kimse
Olur mı ābil-i emm-i būy-ı müki ehl-i zekām
29. o a‘nı ‘āıa zāhid ki ibn-i vatüm ben
Ne fikr-i māzī vü müstabel vü ne ub u ne ām

30. Hased-evrend-i sebükbâre kim kesel balabân
Ne kayd-ı bār-ı laķalaķ ne fikr-i nāfer-i cām
31. Göñül nedür bu fiġānuñ şikāyetüñ kimden
Harāba virdi cihānı bu āh-ı āteş-fām
32. Boyandı düde-i āh ile ten Siyāhī-veş
Ne çün sefid-i rüzum ne hod siyāhī-i şām
33. Hudā-yı dest-gīr-i ādemīdür eyle meded
Ne ihtiyāc ki hālüm idem saña a‘lām
34. Pür oldı başuma zenbūr-ı derd ü miḥnet ü ġam
Döküñdi şabr-ı dilüm ķāmetüm büküldi çü lām
35. Beni bu sāḫire-i ezmine esīr itdi
Düşürdi çāpük-i mürġ-i dilüm duzāġa tamām
36. İlāhī senden olur bu ki ger olursa meded
Deger ne tā-be-ķiyāmet ķalur ayaķda bu dem
37. Kerem-penāh sensün heme mu‘īn ü zāḫīr
Çü baḫr-ı luṭfuña ġarķ oldı hep ḫavāş u ‘avām
38. Yüzüm yire sürerek ‘afvunı ricā iderek
Günāhum ‘özrine geldüm eyā ra’uf-ı enām
39. Ümīdi kesmezem aşlā İlāhī luṭfuñdan
Netīce eylemişem bāb-ı ‘afvda ‘atf-ı licām

19A

XI

DER MEDH-İ HAZRET-İ BOSTÂN ÇELEBİ İBN-İ MEVLÂNÂ

fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün

1. Tûfî-i mu‘cize-güyân-ı zamândur kalemüm
Ya‘nî kim nâtıka pîrâ-yı zebândur kalemüm
2. Mehbiû ü menzil-i ilhâm-ı ezel olsa n’ola
Kâşif-i sırr-ı rumûz-ı dil ü cândur kalemüm
3. Defter-i micmel-i esrâr-ı dil-i pür râzı
Başlasa şerhe eger sihr-i beyândur kalemüm
4. Nağl-ı Tûbâ-yı ma‘ârif şemere hem-ser olan
Sidre-i bâğ-ı mu‘allâ-yı cinândur kalemüm
5. Cüy-ı gülzâr-ı belâgatda nümâ-ver-i şafâ
Güyyâ serv-i sehî nağl-ı çemândur kalemüm
6. Gülbün-i gülşen-i endîşe-i secîde-i hayâl
Âstin-i tāk nigâr-hâne-yi andur kalemüm
7. Çemen-i nazm-ı şafâ-perver olan feyz-i dile
Lüle-i çeşme-i ma‘nâ-yı cihândur kalemüm
8. Nev-‘arûş-ı sühanı kılsa n’ola nağş-ı nigâr
Revnağ-ı mâşıta-i rüy-ı tebbândur kalemüm¹
9. Ebr-i nîsân gibi gülzâr-ı nizâm içre müdâm
Şebnem-i nem yerine lûlû-feşândur kalemüm

¹ Vezin aksaması vardır.

19B

10. Feyz-i endişem ile ma'den-i tab'da olan
Gevher-i nâıķkamı sũfte-kũnãndur ķalemũm
11. Dem-be-dem kebk-i me'ãnĩmi Őikãr eylemede
Dest-i endişeme bir tĩr-i gũmãndur ķalemũm
12. Olmaz hem-rev aña eşheb-i endişe-i dil
Çarĥdan õgdil alur berk-i ķehãndur ķalemũm
13. Bu ki hep 'anber-i ma'nã-yı leķãfetle tolu
Hindden Rũma gelũr ĥãce filãndur ķalemũm
14. Yãĥũdãhũ-yı ĥũsũndũr ki ĥĩrãm itdũķķe
MeŐk-i iŐãr-ı meŐãmet revãndur ķalemũm
15. Nãy-veş nãle-i dil-sũz ile meclisde gehĩ
ãĥ idũp aglar idi ĥayli zamãndur ķalemũm
16. Şimdi bir Őãh-ı velãyet nesebũñ bezminde
'AŐķ-ı monlã ile bir meŐnevĩ-ĥãndur ķalemũm
17. Bezm-i irŐãdına pã-kũb olarak Őãm u Őeĥer
Vecd ile raķŐa gider Mevlevĩyãndur ķalemũm
18. O Şeh-i 'ãlem-i ma'nã-yı hidãyet baĥŐũñ
Midĥat u vaşfı ile sũde dehãndur ķalemũm
19. Nice Şeh ol Şeh-i evreng-i hidãyet-fermã
Añı vaşf itmede hem kũŐte-miyãndur ķalemũm
20. Gerķi kim ķılmada ĥãl ũ ĥaķ-ı yãrı taŐvĩr
ĥayret-efzã-yı 'uķũl-ı Çiniyãndur ķalemũm

21. Lîk ol şâh-ı felek mertebenüñ evşâfuñ
Tek ü pû kılmada bî-tâb u tûvândur alemüm
22. Böyle dâmânde iken pertev-i feyz ile yine
Gevher-i ma‘niye bir kân-ı nihândur alemüm
23. Zerre-i hak-i der-i şevketinüñ vaşfinda
Lûlû-yı nazm ile pür künc-i revândur alemüm
24. Āsitân-ı keremi vaşfına âğâz ideli
Tak-ı keyvân ile hem-pâ vü ‘inândur alemüm
25. Meyl-veş vaşfı ile dîde-i çara her dem
Hak-i pây-i keremin sırma-keşândur alemüm
26. Dem-be-dem ol şeh-i vâlâ-nesebüñ medi ile
Sâkinân-ı felege ğıbte-resândur alemüm
27. Nice vâlâ-neseb ol şâh-ı velâyetde
Zîr-i zıllında anuñ emn ü emândür alemüm
28. Kim odur hayr-ı halef-i hazret-i Mevlânâya
Feyz-i cân başı ile âb-ı revândur alemüm
29. Ya‘nî ol hazret-i Bostân Çelebi şâninüñ
Nağme-i vaşfı ile bûlbûl-i cândur alemüm
30. Nice Bostândur o kim gülşen-i medinde anuñ
Bûy-ı evşâfı ile ğonçe çerândur alemüm
31. Hamdi’llâh o Bostân-ı şemîm-i cânuñ
Çemen-i midatine cûy-ı revândur alemüm

32. Yā o güلزār-ı hidāyet-şiyemüñ vaşfinda
‘Ayn-i ‘irfān ile bir şāz-ı revāndur alemüm
33. Nice mümkin o şem-i ‘ālī-nijādı ta‘rīf
Gerçi kim perhiz ü nükte vü revāndur alemüm
34. O şehün ħaşmetinün vaşfına meşgöl olalı
Reşk-i fermūde-i İskenderiyāndur alemüm
35. ‘Adl ü inşāfını ta‘rīf ü beyān eyleyeli
Dāğ bir dāğ dil-i Nüşirevāndur alemüm
36. Cūd-ı elāf-ı kerem-kārını ıldıda şümār
Ġıba-fermā-yı dil-i ber-kemiyyāndur alemüm
37. Serverā dād-kārā melce‘-i ‘ālī nesebā
Ey mu‘īn-i fuarā nice zamāndur alemüm
38. Dildeki rāzımı dergāh-ı felek fersā ki
‘Arz-ı ħāl itmek için peyk ü revāndur alemüm
39. Künc-i ğamda dil-i mehcūrum ile leyl ü nehār
Sūziş-i firat ile ğamze vü kāndur alemüm
40. Şimdi yüz yirde yüzün pāyuña fersūde baup
Der-i dergāhuña der-yūze girāndur alemüm
41. Tā ki bu ħāste dilün derdine bir çāre diyü
Ĥālūmi ‘arz eyle ekşūde dehāndur alemüm
42. Ola kim lufuñ ile mazhar-ı iħsānuñ olam
Tābuñ ħasret ile girye-i künāndur alemüm

43. Ya'nî bir feyz-i hidâyet-eşer ümîdi ile
Bu kaçîde n'ola tâze-zebândur kalemüm
44. Ne kaçîde bu şafâ âyînesidür güyâ
Anda aşârı ile günden 'ayândur kalemüm
45. Vaşf-ı pākūñ ile her beyti kitâb-ı Bostân
Anı tertîb ile Sa'dî-i zamândur kalemüm
46. Tûtî-i kudsiyye ta'lim-i tekellüm eyler
Ser-be-ser tâ-be-kâdem cümle lisândur kalemüm
47. Nakş-ı Erjeng ile Bihzâdı unuttursa n'ola
Şimdi taşvîr-i me'ânide nişândur kalemüm
48. Şâh-ı iklîm-i sühân şimdi benüm şab'umda
Genc-i ma'nâya kilîd-i dü zebândur kalemüm
49. Kışver-i nazmumı dendân-ı gâlağdan hıfza
Rüstem-i merd-i neberd-cüy-ı civândur kalemüm
50. Şâh-ı meydân-ı belâgatde mübâriz-cüyâ
Nebze berdüş-ı hüner-pîşe yalândur kalemüm
51. Duramaz cümle-i zür-âverime cünd-i hayâl
Şemşîr-i gülle-şiken gürz-i girândur kalemüm
52. Kûh-ı kâf olsa eger 'asker-i mazmûn-ı nizâm
Anı bir demde yaçar pîl-i demândur kalemüm
53. Leşker-i nazma zafer bulmağa minnet ne baña
Eldeki tîr ü teber gâhî sinândur kalemüm

20B

54. Būşīdür bu fer u sūz ğarīb'ül-ef'āl
Gerçi bir çüb has-ı hāli-i miyāndur qalemüm
55. Līk izhār-ı hüner eylemege geldükde
Ejder-i Mūsā-i şehhāre rummāndur qalemüm
56. Deste çüb-ı teber-i hāzret-i İbrāhim-veş
Dir dil içre büt-i hātırāndur qalemüm
57. Kāh şevküm ile deryā gibi pür-cüş u hürd-veş
Kāh eşküm gibi hūñ-ābe çigāndur qalemüm
58. Nāle-i çeng gibi bezm-i ğam-ı şādīde
Hem-dem ü hem-nefes-i yaḥşı yamāndur qalemüm
59. Gevher-ı nazmumı bezl itmede mānend-i şehāb
Şanma endīşe-ger-i sūd u ziyāndur qalemüm
60. Mā haşal fetḥ olalı vaḥme-i endīşe baña
Cümle sermāyede pīr ü civāndur qalemüm
61. Lāfi қо irdi duā' vaḳti Siyāhī demidür
Saña emīn ile çün yāri resāndur qalemüm
62. Tā ki Bostān-ı belāgatda mişāl-i bülbül
Nāle-i sūz ile pür āh u fiġāndur qalemüm
63. O şehūñ ğonçe-i maḳşūd-ı dili ola ğüşād
Nitekim hāme-i ḳudretle revāndur qalemüm

XII

DER MEDH-İ İBRĀHİM ŞĀH PAŞA

mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün

1. Sa'ādetle şafā geldüñ eyā destür-ı āşaf-cā
Eyā vüşk-efgen-i dārāt-ı tavr ü Behmen ü Dārā
2. Sen ol şāhib-ķırān-ı āl-i 'Oşmān sen ki rezm içre
Gerek Rüstem gerek İsfendiyār olmaz saña hem-pā
3. Nice şāhib-ķırān ey merd-i meydān đarb u ħarbünden
Degül perr-i meges ger kūh-ı ķāf olursa da a'dā
4. Yegāne 'arşa-ı rezm içre gūyā Ħaydar-ı vaķtsün
Bozar şemşir-i ķahruñ pür olursa 'askerī heycā
5. Neheng-i baħr-ı şevket nere-şir-i bīşe-i şavlet
Vezir-i vaķt-i Cem-ħaşmet 'ālem-rān-ı zafer-peymā
6. Meh-i çarħ-ı 'adālet mihr-i burc-ı fırsat u nuşret
Dilir-i şāhib-i ķudret-penāh-ı devlet-i dünyā
7. Hümā-yı evc-i rif'at āfitāb-ı maṭla'-ı 'izzet
Nihāl-i ravza-i behcet dūr-i kem-yābe-i yektā
8. Kerem-kārā ħidivā āsitān-ı ma'delet baħşuñ
Revādur ger ola Nüşinrevānuñ rūħına me'vā
9. Revān-ı āşaf-ı ra'y-ı bülendüñ ħayret-efzādur
Ħayāl-i fikr-i tedbiründen ħāyır ħ'āce-i dānā
10. Fenā-yı bār-gāh-ı devletüñ keşť ü güzār eyler
Şol 'anķālar ki olmuş lāne-sāz-ı kūh-ı istiğnā

21A

11. Sen ol destūr-ı ekremsin ki nāmuñ oldu İbrāhim
Ki yapduñ Ka‘be-i alb-i müselmānı alil-āsā
12. Őehā sensün ol zam-ı lā-‘ilāc-ı derd-mendāne
Őifā başende-i ikmet-inās-ı bū-‘Alī-Sinā
13. ‘Aā-yı fermā-yı nuk-ı pākūñ oldu ün ‘īsā¹
İder efserde cān u mürde-i am dilleri ihyā
14. Olur ün āk-ı pāy-ı esb-ı cūduñ eşm-i nā-āra
iyā-yı nūr-ı devlet vā-nümā-yı *kenzi lā yefnā*
15. udāvendā Gelibolı ü zātuñla şeref buldı
udūmūñle feralandı gerek a‘lī gerek ednā
16. O şevk ile seni bir ayra şevk itmek iün āmem
Bu şeb tā şuba dek āk-ı niyāze yüz sürüp tenhā
17. Sirişk-i dīdesinden vaşf-ı pākūñ eyleyüp tarīr
Der-i devlet medāra ‘arz-ı ālin eyledi inhā
18. Ki bu şehir ire āsūde olan merd-i udādan kim
Aāzāde Efendi şeyh-i kāmil vāşıl-ı Mevlā
19. Kerāmet lüccesinūñ āşināsı māhī-i ikmet
Mekāşif zümresinūñ mutedāsı merdūm-i dānā
20. Sezā mıdur o şemşir-i hidāyet bī-ılāf olmak
Yā ol dürr-i girān-māye mezābil ire nā-peydā
21. Ser-efrāzā tavau‘ olınan oldur ki lufuñdan
O cāy-ı urremi ednā-himemle eylesen ihyā

¹ Bu mısradā vezin aksaması vardır.

22. O zāt-ı pāki zīr-i saḳfa alsañ berk ü bār andan
Rehā-yı dāmen itse ḫār u ḫasdan ol gül-i ra'nā
23. Ümīdüm ol ki bu minnetle ṭāḳ-ı devlet-i taḫtuñ
Feleklerden daḫı 'alā ol melce' vü me'vā
24. Şi'āruñ 'izzet ü devlet-dişārüñ rif'at ü şevket
Ḥişālüñ aḫsen-i ḫaşlet kemālüñ ekmel ü a'lā
24. Zāhīrüñ nuşret ü fırşat naşīrüñ miknet u ḳudret
Müşīrüñ himmet-i nehmet mu'inüñ Ḥızr ile İlyā
25. Celīsüñ 'adn-i Rabbānī enīsüñ luṭf-ı Sübhānī
Nedīmüñ rüḫ-ı rüḫānī delilüñ 'urret'ül-vuşḳa
26. Dil-i 'ālem-nüvāzında mürüvvet-kānı serversin
Ki baḫr-ı cūd ile müstefrik oldı ser-be-ser dünyā
27. Kemāl-i luṭfuña maḡrūr olup çün bu dil-i küstāḫ
Yine bir tāze şi'r ile nevā-senc oldı ol şeydā
28. Firūzān olsa şem'-i ruḫlaruñ ey şāhid-i ra'nā
Niçe pervāneler cānlar atarlar aña bī-pervā
29. Fūrüg-ı ḫüsn ile ey mihr-i enver tutduñ afāḳı
N'ola encüm gibi maḫv olsa cism-i 'āşīḳ-ı bī-cā
30. Ḥırāmān olsañ ey serv-i sehī gülşen güzār olsañ
Dil-i 'uşşāḳ aḳarlar ayaḡ ile şu gibi cānā

31. Mezaķ-ı la‘l-i nābuñ Őevķi ile Şöyle mestüm kim
Nihān olmaz görmeden cām-ı mey bir dem ĥabāb-āsā¹
32. Meger kim ĥāk-rahūñ dīdesine tūtiyā kılmıŐ
Anuñ-çün böyle bī-dār oldu dā‘im nergis-i Őehlā
33. Baña ger sākī-i luĥfuñ Őunarsa cām-ı ümmīdüm
Olam ol Őevķ ile gülzār-ı medĥūñde nevā peydā
34. Ki bülbül gūŐ idüp Őerm eyleye laĥn-ı Őafāsından
FerāmuŐ eyleye güĥtārını her tūĥī-i gūyā
35. Ben ol Őā‘ir-i siĥr-āferīn kim gevher-i nazmum²
Olur ziynet-fezā-yı tāvķ-ı cān-ı Őāhid-i ma‘nā
36. Ben ol Őāĥib-kırān-ı ‘arşa-ı nazmum ki destümde
Olur çün kil-k-i sertizüm iki bāŐlu bir ejderhā
37. Benüm ol Őīr-i merd-i bīŐe-i nazm-ı belāĥat kim
Ĝidā-yı Őab‘-ı pāküm kebk-i mazmūñ āhū-yı ma‘nā
38. Ben ol Őayyād-ı deŐt-i ma‘niyem kim her Őebān-rūzı
Őikār-ı bāz-ı fikrüm yā hümādur yā dil-i ‘anķā
39. Benüm ol müstefeyz-i nefĥa-i feyyāz-ı muĥlaķ kim
ŐiriŐt-i Őıynet-ı Şab‘umda ķonmuŐ Şi‘r ile inŐā
40. Nesīm-i Őā‘iriyyet çün zerāt olduķça tab‘umdan
Olur ebķār-ı ma‘nā ĥonçe-i ĥamrā gibi ra‘nā
41. Eger taşdı‘e bā‘iş olmasaydı nazm-ı dil-süzüm
İderdi bu cihānı medĥūñ ile velvele-ārā

22A

¹ Bu mısradā vezin aksamaktadır.

² Bu mısradā vezin aksamaktadır.

42. Yeter kılduñ Siyāhī lāfi ŧi‘r ü ŧā‘iriyyetden
Duā‘ hengāmı irdi kıl hūlūŧ-ı bālūñi ihdā
43. Ola tā zūlmet-i ŧeb mihr-i enverden seher nā-būd
Tola envār-ı Hađdan ser-be-ser dūnyā vü mā-fihā
44. Gide ŧeŧŧir-i āteŧ-bāruñ eyle rüy-ı ‘ālemden
Dem-ā-dem hār u haŧāk-i belā-yı fitne-i a‘dā

XIII

DER MEDH-İ TEVĖİ‘-İ ‘ABDİ PAŧA

fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

1. Dil yine rāh-ı ğamda pūyāndur
Ėurbet-āmūz-ı Ŗays-ı nālāndur
2. Ŗays u Ferhāda olalı peyrev
Baña hāmūn kūh-ı yeksāndur
3. ŧu‘le-i āh u ğirye-i çeŧmüm
Kūh-sār üzre berk-i bārāndur
4. ŧaĥn-ı sīnemde dāğ-ı haŧretler
Haħret-efzā-yı ŧem‘-i sūzāndur
5. Medd-i āhum ğören kıyās eyler
Ėūyiyā ser ü ser-ferāzāndur
6. Kūnc-i firħatde āh-ı ŧeb-ğirüm
ŧubĥ olınca ħırāŧ-ı Keyvāndur
7. Rūz-ı nev-rūz seyr-i ğülŧenūñ
Baña nisbet ŧeb-i ğarībāndur

8. Şubha irse ğam-ı firâķ ile dil
Güyyâ ıfl-ı mektebiyândur
9. Şimdi dil bu sitân-ı firķatde
Naħl-bend-i ħayâl-i yârândur
10. Ārzü-yı vaţanla dil mürġi
Nâle pür-dâz-ı beyt-i aħzândur
11. Güft ü ġü-yı maķâle-i ğamla
Ķâfiye-senc-i bâġ-ı hicrândur
12. Böyle ħalmaz ġönül bu hecr ü elem
Gezer eyler neġam bu devrândur
13. Var mı bir ġün ki yoktur aħşâmı
Kim ki giryân olur o ħandândur
14. Gerçi derd ehline nihâyet yok
Ki bu ‘âlem cihân-ı ħırmândur
15. Lîk her demde bir devâ-pervâz
Ķayme-endâz-ı deşt-i dermândur
16. Şimdi derd ehline devâ-fermây
Ķâk-i pâ-y-i nedîm-i sulţândur
17. Ya‘nî tevķî‘-i ‘Abdî Paşa kim
Maħrem-i pâdişâh-ı devrândur
18. Bu ‘alî vaķt-i feylesof zamân
Ķikmet-âmüz rûħ-ı Loķmândur

22B

19. Nefs-i pāki her dem ‘İsā-veş
Mürde-kān-ı zamāneye cāndur
20. Āşaf-ı vaqt-i şāhib-i tedbīr
Hāmi-i mülk-i Rūm u Īrāndur
21. Şāhib-i kilik-i mālīk-i şemşīr
Kār-fermā-yı ehl-i dīvāndur
22. Dest-i pākinde kilik-i Mūsā-veş
Geh ‘aşā gāhi mār u şu‘bāndur
23. Tīğ-i āteş-feşānı berķ-āsā
Bīh-i ğam ‘adū-yı bī-sūzāndur
24. Tīr-i hīlmi ķazā-yı mübrem-veş
Siper-i çarħa raħne cūyāndur
25. Nīze-i cān-sitānı ŧan‘ından
Pūşt-i eflāk olursa pīçāndur
26. Dem-i heycāda gürzi vehminden
Kūh olursa ‘adūsı bī-cāndur
27. Zīr-i pāy-ı ‘azīmetinde anuñ
Mūr ile mār u pīl yeksāndur
28. Hāşmet-ālūd olan nigāhından
Ka‘re-i deryāda māhī lertzāndur
29. Eşheb-ı reh-neverdi sür‘atde
Ġıpta-endāz-ı çarħ-ı gerdāndur

30. Tekāpūyında rūzgār anuñ
Ġubār-alūde mest ü ħayrāndur
31. Ĥāşılı ol yegāne-i devrān
Nāzım-ı mülk-i āl-i ‘Oşmāndur
32. Nādire-senc-i ŧab‘-ı mevzūnı
Nükte-endāz-ı ŧi‘r-i sübĥāndur
33. Tāze ŧi‘r-zebān-zūy-ı gūyā
‘Ayn-i ilhām u dād-ı Yezdāndur
34. Hem tevāriĥ-i nüvişt-i ‘Oşmānī
Rāķım-ı vāķı‘āt-ı devrāndur
35. Mesned-ārā-yı kişver-i devlet
‘İlm-i efrāz ehl-i imāndur
36. ‘Ālim ü ‘ākīl-i ŧeci‘ u seĥī
Dürret’ül-tāc ehl-i ‘irfāndur
37. Serverā ser-ferāz-ı Cem cāhā
Āsitānuñ melāz-ı Keyvāndur
38. Ķible-gāh-ı zamānedür bābuñ
Eşigūñ der-i maķşada kāndur
39. Keff-i dür-pāşuña mişāl olmaz
Gerek āb-rū gerekse ‘ummāndur
40. Bāĝ-ı fazluñda ŧāvūs-ı iķbāl
Devr ŧanki Mevleviyāndur

41. Vaşf-ı güftāruñ ile tūṭiler
Çemen-i behcet içre gūyāndur
42. Gülşen-i na‘tuña hezār-āsā
Mürğ-i dil şevķ ile ğazel-ḥāndur
43. Ruḥlaruñ tāb-ı māh-ı tābāndur
Şem‘ ol ḥasret ile sūzāndur
44. Ḥaṭ-ı ruḥsār-ı ‘anberīn-fāmuñ
Yarlıĝ-ı ḥüsnüñ üzre ‘unvāndur
45. Ol miyānuñ ḥayāl-i mübhemdür
Dehenüñ vaşfi noķta-ı cāndur
46. Leblerüñ ‘aksi la‘l-i gevherde
Cism-i nāmide seyr iden cāndur
47. Kelimāt-ı Siyāhī medḥüñde
Zulemāt içre āb-ı ḥayvāndur
48. Ḥüsrev egerçi kilik-i himmet-kīş
Naẓm-ı medḥüñle gevher-efşāndur
49. Līk ğurbetde ḥāṭır-ı nā-şād
Ḥayliden künc-i ğamda mihmāndur
50. Ṭotalum hem-zebān-ı kıuds olmuş
Ṭūṭī-i dil enīs-i zāĝāndur
51. Gūyen ṭab‘-ı nādire-sencüm
Şavlecān-ı miḥenle gerdāndur

52. Zūr-ı ıab‘um egerçi Rüstem-veş
Dār-gİR-i sūhanda yekrāndur
53. LİK vardı ğam ile bihİ-veş
Bende dūşmūş esİR-i ğayrāndur
54. Kāfes-i miĥnet ićre mūrĝ-i dilūñ
Gerçi ğüft u ğūy-ı hezeyāndur
55. Seni taşdı‘e cūr’et eylemesi
Gerek olduĝı nūmāyāndur
56. Baña luĝf ile kılduĝuñ ĥimmet
Cümle ma‘lūm-ı ‘ālemiyāndur
57. Dūşmenüm ejderhā iken şimdi
Za‘fdan tār-ı mūy-ı mūrāndur
58. İmdi besdür dırāzİ-i ğüftār
Ĝarez eyledūñ ćü ĥālūñ i‘lāndur
59. Vaĥtidür kıl duā‘ya aĝāzı
Diye āmİN melek ger insāndur
60. Tā ki mihr ü meh cihān-ārā
‘Arz u eflāke nūr-efşāndur
61. Ola iĥbāl ü devleti efzūn
Ol şehūñ kim keremde bürhāndur

XIV

DER MEDH-İ 'ABDÜLKÂDİR PAŞA

mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

1. Cihân şâhib-kırânı şimdi hâlâ 'Abdî Paşadur
Dilîr-i baħr u berdür server-i ser-bâz-ı dünyâdur
2. Şecâ'atde Nerîmân çenge gelse Rüstem-i 'âlem
Veğâcılığda gūyâ Ğaydar-âsâ şîr-i ğarrâdur
3. Peleng-i bîşe-i şavlet neheng-i baħr-ı pür-himmet
Yegâne şâhib-şevket-i rezm çü merd-i heycâdur
4. Sikender ra'y-ı Āşaf fikr-i Ğüsrev baħt-ı Cem kevkeb
Ziyâ-yı mihr-i baħtı âsumân-ı devlet-ârâdur
5. Rikâb-ı ğarrâtında peyk-i himmet ğâşiye-ber-düş
Zemîn-i rif'atinde bād-ı devlet çehre-fersâdur
6. Süleymân-ı zamândur kim yürür bād ile bî-pervâ
Anuñ-çün cây-ı evrenği o şâhuñ pehn-i deryâdur
7. Süleymân ger hevâ üzre serîre rākib oldıysa
Bunuñ mergübı deryâ üzre şimdi püşt-i 'anķâdur
8. Nice 'anķâdur ol bir keştî-i ejder-şifatdur kim
Neheng olursa da düşmen aña bir mūr-ı ednâdur
9. Ne keştî belki bir taħt-ı Süleymândur ki cem' olmış
İçinde ins ü cîn ħūr u melâ'ik cümle hem-câdur

24A

10. Ne keştîdür kim perr-i melâ'ik bād-bāmidur¹
Sütün-ı sebzi yâ Sidre durur yâ şâh-ı Tübâdur
11. Ne keştî bir 'acâyib ravza-i hikmet-nümâdur kim
Güli hârinı hâris hârı gülzârına hem-pâdur
12. Ne keştî çeşm-i Fir'avnîlere bir ejdehâdur kim
Hücüm itse mişâl-i çüb-ı mu'ciz-bağş-ı Mûsâdur
13. Ne keştî fi'l-meşel şad-pâye bir ejder durur ol kim
Meşâff itse sürûrumdan 'adûya âteş-efşâdur
14. Velî gâhîce bād-ı şubh ile berk-i semen-âsâ
Tolanur şâh-ı bağrı çün şadef bir dürr-i kimyâdur
15. Gehi Ye'cüc-i efrencün yolında sedd-i İskender
Gehi kavm-i benî Aşfer rehinde seng-i hârâdur
16. O server çünkim ol ejder ile kaçd-ı meşâff itse
Anuñ çeşminde düşmen küh-ı âhen olsa helvâdur
17. O şâhbâz-ı bülend perdâze yeksândur şikârında
Gerekse mâhî-i deryâ gerek âhû-yı şâhrâdur
18. O şirün şaydını seyr itmek için dâver-i 'âlem
Muqâbil kıldı bir kalyona kim cenge müheyyâdur
19. Sitânbul içre cem' oldı halâyık ol temâşâya
Gerek ehl-i zemîn olsun gerek emlâk-i a'lâdur
20. Nice cem' olmasun ol ejdehânuñ seyrine 'âlem
Ki dünyâda görilmez bu 'acâyib bir temâşâdur

¹ Vezin aksaması vardır. Müdahale edilmedi.

24B

21. İki ejder şarıldı birbirine çünkü deryāda
Kıyāmetler belürdi şanma kim bir kıurı gavgādur
22. Muhaşşal cūşa geldi ol neheng-i āteş-efşānı
Düme çekdi o kūh-ı āhını şankim bir almadur
23. Hudāvendā şeh-i devrāne hoş arz-ı hüner itdün
Teķarrub hāşıl itdün şimdi kıaddün fevk'ül-'alādur
24. Saña hil'at geyürdi ser-firāzum diyü medh itdi
Hasūduñ cānını yakdı ğamından kıaddi dü-tādur
25. Nice yanmaz hasūduñ cānı kim merd-i şir-efgen
Dem-ā-dem tiĝ-i kıahruñdan dökilen hūn-ı a'dādur
26. Saña şöyle müselleme oldu kim deryāda ceng itmek
Meşāffuñda eger keştī-i çarh olursa da lādur
27. Düşeli berk-i tiĝüñ āteş-i cān-ı Firengāne
Bütün deryā yüzi hāşā ki düşmenden mu'arrādur
28. Eyā şāhib-kırān-ı nere-şir-i āl-i 'Oşmānī
Senüñ şān-ı şerifüñ vaşf-ı şā'irden müberrādur
29. Ğarāz ancak saña bu 'arz-ı hāl-i hastedür
Ki hayli dem durur dār-ı ğurbet içre bī-cādur¹
30. Giceler tā seher bu külbe-i aħzān-ı firķatde
Mekānından cüdā bülbül gibi şad nāle-pirādur
31. Esir-i bend-i ğamdur dāme düşmüş çeşmi pür nemdür
Şikeste bāl-i pür hemdür reh-i miñnetde püyādur

¹ Anlam ve vezin bakımından bu beyitin tamamında hata vardır.

32. Bihār-ı hayrete düşmiş belā mevci serin aşmış
Yed-i ‘acz ile dutmuş dāmenüñ kim ḥabl u şıķidür
33. Ser-efrāzā meded-sārā beni manzūr-ı luṭfuñ kıl
Şıla-yı raḥme bā’iş ol ki emr-i Ḥaķ Te‘āladur
34. Ki ya’nī maskat-ı re’süm olan Kıbrıs cezīresi
Dem-ā-dem zīr-i sāyuñda mişāl-i bāğ-ı ra’nādur
35. Vaṭandur baña ol cāy-ı feraḥ baḥş-ı sürür-efzā
Dil-i miskīnūme ol mesken ü melce’ vü me’vādur
36. Eger mesrūr iderseñ ben ġarībi dīd-i meskenle
Saña bī-şek mükāfātı bunuñ dīdār-ı Mevlādur
37. N’ola gird-āb-ı tūfān-ı firāķa eylesen çāre
Ki keştīñ keştī-i Nūḥ-ı necīu’llāha hem-pādur
38. Ḥidīvā gerçi deryā ejdehāsıdur senüñ keştīñ
Benüm de zevrak¹-ı ṭab‘um neheng-i baḥr-ı ma’nādur
39. Bu pür ma’nī kaşīde keştī-i ṭab‘um şikārıdur
Ṭonanma-yı me‘ānīden alınma perr uçurmadur
40. Ḳapūdān-ı dīlüñ aķdarmasıdur anı tut ma’zūr
Der-i devlet medār-i şīr-i baḥre bir hedāyādur
41. Şekk-i keştīñe āheng-i cidāl itdükçe rākib ol
Bunuñla gülsitān-ı ‘işrete gitmek sezāyādur
42. Senüñ keştīñ eger şalta ḳadinā ile āl itse
Anuñ hem-pāsı nesr-i ṭā’ir olursa da pes-pādur

¹ Metinde رورق olarak verilmiştir.

43. Bu da gāhī nesīm-i ‘aşk-ı dilberle açup yelken
Fezā-yı gülşen içre voltası bir hayli ra‘nādur
44. Senüñ keştīñ eger ‘uqāb-ı çarha hem-‘inān ise
Bu da gülşende hem-pervāz-ı her tūṭī-i gūyādur
45. Senüñ keştī-i pür naqşuñ eger tāvus-ı baħr ise
Bu da deşt-i me‘ānī içre bir kebk-i muħannādur
46. Senüñ keştīñdeki ol balyimez toplar dem urduca
Felekler ra‘dī gibi çün güdāz-ı cān-ı a‘dādur
47. Bunuñ da nāverān-ı şatırnuñ āb-ı me‘ānisi
Dil-i uşşāka her bir reşhası bir rūḥ-ı efzādur
48. Senüñ keştīñ eger tūfān-ı ğamdan pür-necāt ise
Bu da ‘işret deminde ‘ārife keyf-i dü bālādur
49. Bu keştī-i me‘ānī şalpa lenger itse medḥūñde
Aña şandal bu şi‘r-i nādire-senc-i muşaffādur
50. Göñül deryā-yı ‘aşkuñ içre bir keştī-i zībādur
Metā‘-ı vaşluñ istīfine alesta müheyyādur
51. Seni şayd itmege volta çalarken zevrağ-ı fikrüm
Aña girdāb-ı ğam bād-ı muvāfıķ heb müsāvādur
52. Hevā-yı ‘anber-i zūlfūñle pupa menzil alurken
Ḥavāṭır-ı dāyīleri cümle maniķā ‘alā maniķādur
53. Eyā Mevlā ile vaşluñ limānına düşünce tā
Elümde ḥāme-i ğayret-keşānum çarb-ı pālādur

54. Reh-i vaşluñda şimdi ele meraķķ-la ile gider göñlüm
 urur diba idüp idāmı cānā saña atmadur
55. Kerīmā ne disün atre senüñ deryā-yı medhüñde
 Ki mihr-i ‘ālemde vücūd-ı zerre efnādur¹
56. Muḫālif rüzigāra ursa gitdi keştī-i ab‘um
 Avanta itmede mellāh-ı fikrüm geri ustadur
57. Velī mümkin degül deryā-yı vaşfuñ sāhilin bulmaķ
 Biḫār-ı ‘acze lenger-efgen-i nuḫ olmaķ evlādur
58. Demidür ey Siyāhī el aup ḫayır duā‘ eyle
 Ki deryāda semek gökde melek āmīn-i güyādur
59. Nitekim keştī-i mihr-i felek deryā-yı arḫ ire
 alām-ı zevraķ-ı şeb üzre her rüz āteş-efşādur
60. Senüñ de tiĝ-i āteş-bārun olsun fark-ı a‘dāda
 Mişāl-i ra‘d-ı berk-i āsumān kim cān-peymādur

XV

DER MEDḤ-İ VĀLĪ-İ IBRIS ‘ÖMER PAŞA

mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün

25B

1. Gel ey mi‘mār-ı ab‘-ı pīşe-kār-ı hendese-fermā
 Nüķüş-ı nādire-pīrā-yı aķ-ı arım-ı ma‘nā
2. Sen ol üstād-ı pür endīşe-i şaffet-nümāsuñ kim
 İder fikrüñ şeh-i ma‘nāya luḫfi kāḫ-ı müsteşnā

¹ Bu mısradā vezin aksaması vardır.

3. Tîr-i peygûle-i ‘uzletde böyle hayret-efzâlûk
Dem irdi kim ide fikr-i daķikûñ bir hüner-peydâ
4. Ele al tîşe-i kilk-i hüner-perdâzuñı bir dem
Binâ kııl gülşen-i nazm içre bir kaçır-ı ferağ-efzâ
5. O kaçırñ evvelâ kııl pâyını seng-i belâğatden
Der ü divârını tıyn-ı hikemle eyle hem ıtlâ
6. Anuñ hıştın muraşsa‘ eyle lülû-yı me‘âniden
Müzeyyen eyle şaķfin gevher-i nazm ile ser-tâ-pâ
7. Ma‘ârif şemsine dervâze-i pâkin muķâbil kııl
Ziyâ-yı şevķ ile pür nûr ola şaķn-ı semâ-âsâ
8. Anuñ hüddâmı ebkâr-ı me‘ânî ola el-hâşıl
Derinde dîde-bânı ola çeşm-i nergis-i şehlâ
9. Temâşâ eyleye tâ kim o kaçır-ı nâdire bûdı
Cenâb-ı ma‘delet-güsterde ya‘nî kim ‘Ömer Pâşâ
10. Ne paşa belki şadr-ı ‘alâ olmağa sezâdur ol
Ki olmuş necm-i câhe nâşıyesi maṭla‘-ı ğarrâ
11. Şadâķatde kim oldur hâzret-i Şıddıķ ile hem-reh
‘Adâletde ‘Ömerdür şer‘i gūyâ kıılmada icrâ
12. Hâyâda hâzret-i ‘Oşmân-ı Zi‘n-nüreyn-i şânîdür
Şecâ‘atde cenâb-ı Hâydar-ı Kerrâr ile hem-pâ
13. Mehâbetde dem-â-dem lerze-baḫş-ı cân-ı Rüstemdür
Şalâbetde ḫased-âverde-i Keyḫüsrev-i Dârâ

14. Ferāsetde olur İskendere āyine-i ‘ibret
Kiyāsetde olur Cemşid-i dehre fikr ü fehm-ārā
15. Nezāketde nikāt-āverde bezm-i şāh-ı Fağfūrī
Zerāfetde hemīşe ħurde-gīr-i meclis-i dānā
16. Seĥāvetde olur şermendesı bārān-ı nīsānī
Kef-i der-pāş-ı cūdı ğıbta-sāz-ı kān ile deryā
17. Letāfetde zülāl-meşreb-i pākine meşel olmaz
Mezāk-ı çeşme-i ĥayvān u la‘l-i dilber-i ra‘nā
18. Meh-i burc-ı sa‘ādet āfitāb-ı maṭla‘-ı rif‘at
Der-i deryā-yı ra’fet gevher-i kān-ı kerem-pīrā
19. Hümā-yı evc-i devlet ‘andelib-i gülşen-i şevket
Nihāl-i ravza-ı ‘izzet gül-i gülzār-ı istiğnā
20. Peleng-i pīşe-i şavlet neheng-ı baĥr-ı pūr heybet
Dilir-i şāhib-ĥaşmet-i rezm cūy-ı vegā-ārā
21. Hüner-ber ‘arşa-ı heycā-yı zaĥm-sāz-ı dil-i ‘adā
Şecī‘-ı ma‘reke-pūyā yegāne merd-i bī-pervā
22. Nizām-kār millet-i intizām-ı silk-i emniyyet¹
Müşīr-i ehl-i fikret müsteşār-ı ‘ākīl-i dānā
23. Mu‘īn-i ehl-i dil ĥātır-nüvāz-ı ‘ālem ü fāzıl
Ĥekīm ü ĥākīm-i ‘ādil şemīm-i ĥulķı ‘anber-sā
24. ‘Aṭāda mihr-i ‘ālem feyż-i gülzār-ı dile şebnem
Seĥāda ‘ayn-i Ĥātem dest-i cūdı *kenzi lā yefnā*

26A

¹ Bu mısradā vezin aksaması vardır.

25. Mürüvvetde ‘ilimdür ceyb-i ihsân-ı dil-i yemdür
Halûk-ı pür keremdür ‘ömrünü efzûn ide Mevlâ
26. Kemâl-i merhametle vâlid-i müşfik gibi her dem
Nevâziş kılmada birdür yanında pîr ile bernâ
27. Melâz-ı derd-mend ü ‘âciz ü miskîn ü bî-çâre
Zahîr-i müstemend ü müstenâd-ı bî-kes ü bî-câ
28. Der-i devlet me’âbı mü’min-i erbâb-ı pür hâcât
Türâb-ı âsitân-ı çeşm-i câna sürme-i bînâ
29. Bi-ḥamdi’llâh ki şimdi sâyesinde Kıbrısuñ kavmi
Emîn ü râhat u hoşdur gerek a’lâ gerek ednâ
30. Nice râhatda olmaya anuñ tıllında âdem kim
Nümâyân olmuş aña mû-be-mû kâr-ı dîn ü dünyâ
31. Sa’âdet başıñuza ey cezîre kavmi ba‘de-l-yevm
Ki kılmış Hâk size bir böyle ‘âdil vâlî-i i’tâ
32. Mürüvvetle sirişte tab‘-ı pâk-i mekremet kişi
Hem inşâf ile kılmış ittisâf ol zât-ı bî-hemtâ
33. Ḥidivâ serverâ bende-nüvâzâ mekrümet-sâzâ
Eyâ şâhib-kırân-ı âl-i ‘Osmân-ı cihân-ârâ
34. Dilümde ḥayliden muzmer idi tâ bir sebep birle
Ola dâmân-ı evşâfuñı dest-i ḥâtırum gîrâ
35. Ne mümkindür dili vaşf-i kerîmünden dem urmaklık
Huşûşâ bir benüm gibi elem-kâr u tek ü tenhâ

36. Ki böyle nār-ı firqatle şerār-endāz-ı ıaşretle
Şikest-i bāl-i hicretle ne disün bu dil-i şeydā
37. Niçe mümkün ide bu mürğ-i dil efsürde-i miñnet
Fezā-yı gülşen-i nazma terennüm-sāz ola ammā
38. Beni pür-güy iden böyle senüñ luřf-ı ‘amīmüñdür
Ferāmüş itmiş iken şi‘rümü bu şab‘-ı süñan-peymā
39. Cemālüñ āyinesi çünkü yüz gösterdi luřf itdi
Yine güftäre geldi mürğ-i dil çün řüř-i güyā
40. Açıldı bāğ-ı na‘tuñ bābı çün vech-i şenā-ı ħāna
Çözüldi ‘uķde-i dil midřatüñle çün gül-i ra‘nā
41. Şehā şimdi o bünyād itdügüñ şaşr-ı mu‘allāya
İdüp bu nazm-ı dil-süz içre bir ħoş tārīř-i zībā
42. O taķrīb ile girdi destüme ser-rişte-i medřüñ
Serir-i pāyüne ‘arza bu nazmı eyledüm inşā
43. Tehi şaşr-ı şafā kim şomadı āyine-i dilde
Temāşası ruş-ı cānāna gibi bir keder aşlā
44. Ne şaşr ol belki bir gülşen sarāy-ı pür şafādur kim
Olur reşk-efgen-i gülzār-ı bāğ-ı cennet’ül-me‘vā
45. Ne şaşr ol belki řāķ-ı günbed-i mīnāya hem-serdür
İrişmez saķf-ı bālāsına çeşm-i merdüm-i bīnā
46. Dil-i ‘āşık gibi şāf u küşāde şahn-ı pür şevķi
Metānetde bināsı ğıbta-sāz-ı günbed-i Kısra

47. Tamāmında gelüp diqqatle erbāb-ı mühendisler
O aşr-ı nādire-bünyānı seyr itdükde ser-tā-pā
48. Siyāhī didi tārīhini şad-taḥsīn ile ol dem
Zihī aşr-ı müferriḥ cā vü nāzik mesned-i ‘alā / 1093
49. Ḥudāvendā mübārek ide bāri saña ol aşrı
Muṭāf-ı ehl-i ḥācāt ola hem-çün Ka‘be-i ‘ulyā
50. Seḫer-i mihr-i sa‘ādetle ola her rüzını rüşen
Meh-i iḳbāl-i devlet ola gice şem‘-i bezm-ārā
51. Sa‘ādetle dem-ā-dem ḥālī olma anda ‘işretten
Küdüret virmesün mir‘at-ı ṭab‘uña ‘am-ı ferdā
52. Gehī ol aşr-ı şūrīden uşandukca dil-i pākūñ
Benüm bu aşr-ı pür ma‘nāma da meyl eyle vech-i mā
53. Ki bir vaqt-i şafāda bu da bir eglence-i dildür
Anuñ-çün böyle küstāḥāne ıldum bezmine ihdā
54. Bu nazm-ı dil-güşā gūyā ki bir aşr-ı dil-ārādur
Muşavver naqş-ı pür ma‘nā ile ez-zīr ü tā bālā
55. Ne aşr-ı dil-güşā bu belki bir aşr-ı revān olmuş
Güzer elden ele bezm içre hem-çün sāğar-ı şahbā
- 27A
56. Kerīmā şüret-i ḥāl-i dili göstermege¹ saña
Bu nazm-ı pür şafāyı eyledüm āyīne-i meclā

¹ Metinde كوسرمك olarak verilmiştir. Anlam gereği bu şekilde okunmuştur.

57. Eger iznüñ olursa hāk-i pāya ey kerem-perver
Biraz hāl-i derün-ı derd-i dilden eyleyem inhā
58. Ki erbāb-ı mekārüm yüz çevirmez ‘arz-ı hācetden
Nitekim ğam yimez feryād-i bülbül den gül-i hām rā
59. Niçe müddet durur ehl ü ‘ıyālümden cüdā düşdüm
Ki kıldı sūziş-i hāsret dil ü cān vatanum efnā
60. Dumū‘-ı çeşm-i hāsret gibi kaldum vech-i ‘aciz üzre
Ne durmağa mecālüm var ne reh-rū olmağā hūd-pā
61. Netice ba‘d-ezīn dest-i taleb dāmānunu tıtdı
Demidür kim baña dest-gır olasın ey şeh-i vālā
62. Devām-ı devlete şıdķ ile ben dağı du‘ā idem
Ki āmīn diyeler yirden göge dek cümle her eşyā
63. Nitekim bu münakkaş kaşırına tāk-ı sümüvvātı
Kıla şun‘-ı İlāhī ‘arşa-ı ‘arz üzre pā-ber-cā
64. Ola iķbāl ü baht u devletüñ günden güne efvüñ
Şiddiķuñ dā‘imā şādān u pür-endüh ol a‘dā

XVI

DER MEDĦ-İ MIŞIRLI-ZĀDE İBRĀHİM PAŞA

fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilün

1. Demdür ey taḅ‘-ı hüner-pişe-i mellāh-ı cihān
Keşti-i fikrünü kıl baḅr-ı nizām ur reh-revān

2. Eyle ol keştîye aţlās-ı sühandan yelken¹
Kilk-i mevzūnuñ aña üstün-i bālā gerdān
3. Varaķ-i şi‘rūñ ol hem aña bir tente-lete
Çalemūñ gāhi seren oķı ola gāhi ūbān
4. Rişte-i nazmuñ ola aña ķavi ispārçene
Kilk-i senginūñ ola lenger-i deryā peymān
5. Re’is-i ‘aķl ola ol keştîye dūnbāle girift
Çalem-i ceng ola aña mişāl aşķār-dān
6. Ola hem keştî re’isinūñ elinde gāhî
Sipsi-i hāme-i pūr nāle silistre fiġān
7. Eyle mażmūn-ı levendāt ile alesta ki tā
Siyā-esfūryā da forsā-yı nazm virmeye yan
8. İstif it hem anı endişe ķumānyāsından
Ola tā keştî-i dil baķr-ı niżāma pūyān
9. Cümle alāt-ı mühimmātını suġurya ķılup
Ālā vālā ile buldır aña evvel mīzān
10. Lenger-i himmetūñi şālpā idüp eyle ħurūc
Aţalar arasını gāhî şikār ile ŧolan
11. Bāreka’llāh zihî ķādir-i ħallāķ-ı cihān
Ĥāfız kevn ü mekān ‘ālem-i esrār-ı nihān
12. Keştî-i ‘ālemi çün baķr-ı ‘ademden ideli
Cānib-i sāķil-i deryā-yı vücūda perrān

27B

¹ Bu mısradā vezin aksaması vardır.

13. Aṭalar zümresini Baḥr-ı Sefide kılmış
Bir ıtonanma-yı hümāyūn gibi hem-vāre ‘ıyān
14. Olmuş ol zümreye Rodos Aṭası ser-efrāz
Ki bahār irse leṭāfetde olur bāğ-ı cinān
15. Nice mümkün řaķızuñ mişlini taşvır itmek
Ki odur reşk-i nigār-ḥāne-i naķř-ı cinān
16. Teşne-i bāğ-ı İrem gülşen-i İstanköydür
Menba’-ı āb-ı kerem řaḥn-ı Mora iĉre revān
17. Ne Mora belki fora eyler idi görse eger
Ṭařına baş egerek efserini Efrencān
18. Maṭla’-ı mihr-i vefā maşdar-ı āřār-ı řafā
Melce’-ı bāy u gedā memleket emn ü emān
19. Ḥalkı erbāb-ı behişt gibi kerīmü’l-ḥařlet
Ekseri devlet-i ‘unvān ile meşhur-ı cihān
20. Nice devlet ki olur řevketinüñ İskender
Rif’at-i şöhretine girdebān-keşt-i dehān
21. Sāye-i perr-i hümā şübhesiz Allāhu ‘alem
Olmuş ol memleketiñ üstine sāye cünbān
22. Ḥāki eřcār-ı şemer yirine insān bitirür
Gül ü lāle yirine menbet-i ḥūr u ğilmān
23. Ma’-ı cārisi řafā baḥř-ı dil-i āb-ı zülāl
Mey-i řahbāy gibi hem neřiye-dih rūḥ-ı revān

24. Hāşılı ol şadef-i Baħr-ı Sefidūñ vaşfın
İdemez hāme-i dil nazm-ı le'āl ile beyān
25. Fi'l-meşel her bir aṭa Baħr-ı Sefidūñ yüzine
Hāl-i müşkīn gibi ārāyış ile virmede ān
26. Kimi ezhār-ı leṭāfet ile olmuş pür bū
Kimi eşmā-ı ḫalāvet ile lezzet-dih-i cān
27. Her biri bir nev'-i eşyā ile şöhret-āver
Her biri bir şekl-i evşāf ile mevşūf-ı zebān
28. Līk Kıbrıs aṭası ya'nī ki dünyā-beççe
Ki olur anda bu dünyāda ne olursa hemān
29. Şānihu'llāh ki ol memleket-i ḫoş bünyāduñ
Hāki zer-seng-i güher her ṭaraf ma'den ü kān
30. Cümleden ma'den-i elmās ile Hind-i şānī
Kaṭn u dibāc ile reşk bürde-i iḫlīm keylān
31. Bāğ u bostānı ḫoderān eḫālim-i Sebā
Nehr-i cārīsi olur ğıbṭa-ı Ceyḫūn-ı cihān
32. Sünbüli şāneger-i kākül ḫüb-rüyāndur
Lāle-i dil-i siyehi dāğ-ı dil-ḫaste dilān
33. Hem leṭāfetde 'aceb āb u hevāsı olmuş
Feraḫ-efzā-yı gülistān-ı 'Irāḫ u Īrān
34. Naḫl- ı ḫurmā ile güyā ki zemīn¹-i Bağdād
Serv-i ra'nā ile bir ṭurfe sarāy-ı Hāḫān

28A

¹ Metinde زمین olarak verilmiştir.

35. Tih-i şahrāsı gibi mā ide meḥbiṭ olur
Mürġ-i pevliyāsı kaçan olsa hevādan rīzān
36. ‘Anber-āsā ṭolu dāmān gehī lādenden
Pehn-i şahrāsı olur ḥayret-i hāmūn kelān
37. Ḥabbezā memleket-i meymenet āşār-ı ḳadem
K’olmuş ol ām-ı ḥarām ḥazretine cāy u mekān
38. Her ser-i rāhı وما لعل كون
Menzil-i ehl-i fenā mesken-i şāḥib-‘irfān
39. Ḥalkınuñ ekşerī ‘ilm ile demāniyet-perver
Dā’imā zühd ü şālāḥ ile hidāyet-peymān
40. Kimisi vāşıl-ı ser-menzil-i maḳşūd olmuş
Kimisi vādī-i ḥayretde gezer ser-gerdān
41. Kimisi ġonçe-i ser-beste gibi dem-beste
Kimisi bülbül-i şūrīde gibi kārı fiġāñ
42. Kimisi ehl-i ġam kimisi erbāb-ı neġam
Kimisi mazḥar-ı ġam kimisi şād u ḥandān
43. Mā-ḥaşal Baḥr-ı Sefīd içre bu Ḳıbrıs atasın
Yād ide ni‘met u emtā ile her pīr ü civān
44. Böyle bir bāġ-ı ‘İrem gibi nazīri yoġ iken
Eylemüş baḥtı anı dīde-i devletde nihān
45. Ḥāliyā bād-ı ḳazā keştī-i işkeste gibi
Anı bir körfesüñ içine düşürmiş bī-cān

46. Nice körfes ki odur mehlîke cāy-ı haṭer
Güzêr itmez o derûn tıyr u vuhûş u insân
47. Ya‘nî ben körfesi ta‘bîr olınur ol cāya
Pâyāsıññ kurbı İçel semtî ki cāy-ı dîvân
48. Böyle bir körfes-i pür havfkim eger fülk-i felek
İrse emvâcına yükde kim ki başlardı ol ân
49. Görse şiddetle ol emvâc-ı nehîbini neheng
Havfdan sâhîle eylerdi vücûdın perrân
50. Virse bu mevcinüñ âvâzesi baḥr-ı ‘Adene
Şadef azğındaki lülüyı iderdi efşân
51. Var kıyâs it ki bu girdâba düşen keştüñ
Nice oldur hâl-i perîşânı ki yoḡ aña âmân
52. Bü’l-‘aceb keştî-i pür miḥnet u âşüb u fiten
Ki maḡar olmuş aña böyle felâketlü mekân
53. Halkı ol keştî-i pür bîm-i ğamuñ içinde
Güyyâ tâbe-i germ içre semek-veş ğaltân
54. Dem-be-dem bād-ı fitenle qaraya urmaḡda
Ne dümen ḡaldı aña ne seren vü ne obân
55. Yine bir bād-ı per aşup bile bu çarḡ-ı ‘anîd
Bir ramaḡ ḡalmış idi olmaġa ġârḡ-ı tûfân
56. Ḳaṭ‘-ı ümmîd-i necât itmiş iken ḡavmi anuñ
Nâ-gehân irdi aña himmet-i Hıẓr-ı devrân

57. Şad hezār āferīn ol merd-i kerem- pişeye¹ kim
Kūh-veş bir niçe kalyon ile irişdi hemān
58. Hālet-i ğarķda iken ķanca atup ķurtardı
Az ķalmıř idi fevtde ol halkı yeksān²
59. Ya‘nī ol hāzret-i hem-nām-ı Hālil İbrāhim
Şimdi bu deyr-i felek iķre odur büt eşķān
60. O durur şimdi ser-efrāz-ı neheng-i deryā
BİR fil-efgen cengāver şir-i ğarrān
61. Düşeli heybeti āvāzesi Efrengāne
Oldı Deryā-yı Sefid anlara gūyā zindān
62. Kānı ol zılm ile ķorsānlık iķün deryāda
Rūz u şeb kūşe-be-kūşe tolanan kalyonuñ
63. Kimisi hāvf ile izbāndud olup itdi firār
Sāhil-i Kāfa deġin bulmadı bir cāy-ı amān
64. Kimisi hıřm ile kemkeşte vü nā-būd oldı
Kimi de ta‘me-i şemşir ile ğarķ-ı ‘ummān
65. Bād-ı ķahrı kimiñüñ başını urdı taşa
Nār-ı hıřmı kimiñüñ kıldı derūnın sūzān
66. Serverā nām-verā ma‘reke-ārā-yı vegā
Ey dilir-i vezirā şaf-şiken ceng ü cūyān
67. Sensün ol maġlaķa-pervāz-ı tonanma-yı Freng
İdicek keřti-i kūh peykerüñi hāmle-kūnān

29A

¹ Metinde پیسه olarak verilmiştir.

² Bu beytin tamamında vezin aksaması vardır. Müdahale edilmedi.

68. Nice keşti ki eger olsa aña ulle-i Kāf
Lenger-i zābıtası eyleyemez rabt-ı ‘inān
69. Hāşmını ovmağa geldükde olur nesr-i felek
Cenge-sāz itse metānetde odur küh u girān
70. Balyimez oplar ile olduğı dem āteş-bār
Yağar ol demde ser-i düşmene berk-i nīrān
71. Fevr’ül-mübār ile yān oplarına virse küşād
Yed-i endāmı olur baħruñ urmada lertzān
72. Hāmdi’llāh şehā sāye-i luṭfuñda senüñ
Buldı Kıbrıslı selāmet yaķasına imkān
73. Didi bu müjde ile hātif-i ğaybī tāriħ
Zevraķ-ı Kıbrısa deryā-yı ebed oldu limān / 1094
74. Ne ‘aceb vaķt-i mübārek idi kim irdi Urum
Mütesellimlige bir merdüm-i ‘ayn-i insān
75. Nice merdümdür ol āyn-i Felāṭūn fıtrat
‘Aķl u tedbīrine dem-beste ħakīm-i püyān
76. Ol durur ehl-i kerem mekremet āşar-ı şiyem
Çāre-perdāz-ı elem merhem-i mecrūħ-ı dilān
77. Āferīn ol hūner-āyīn ħır u endīşe
Deyr-i tedbīri ile bir nice gün Kıbrısa şān
78. avmini ķıldı ‘aceb ħük-m-i ħikem-sāzı ile
Tāliħi şāliħ-i rindānını tesbīħ-i keşān

79. Haşşa bu dil-i bî-çāreyi ħor kılmış idi
Şoĥbet ü ũlfet ü iĥsānı ile dil-i şādān
80. Ne ħadar itsem anuñ medĥ ü senāsını şümār
İdemez biñde birin ĥāme-i işkeste zebān
81. Serverā bezmüñe küstāĥlıĥ idüp tūĥı-i dil
Oldı itnāb-ı kelām ile bu deñlü nālān
82. Ger yanalum¹ çü neyi engüşt-i mine bir ĥarfüm
Her ki zaĥmı ĥured elbette bidār u efġān
83. N’ola ey baĥr-ı kerem ĥatre-i iĥsānuñdan
Eylesün āteŝ-i hicrān-ı dile bir dermān
84. Ya’nī cān-pārelerüm ĥaldı Gelībolıda
Çeşm-i ĥasretle göñül künc-i elemde giryān
85. Ĥayli demdür ki göñül firĥate firĥat ile²
Tolanur baĥr-ı ġam u ĥayreti ĥayrān u fetān
86. Olmadı rāh-ı viŝāle gidicek bir eyyām
Ki ol keşti-i dil pupa hevā ile revān
87. Demdür ey Nūĥ-ı zamān keŝti-i ümmīd-i dile
Yeddüñ himmetüñi eylesen imdād-resān³

¹ Metinde بنالم olarak verilmiştir.

² Metinde “firĥatesi firĥat ile” şeklindedir. Vezin icabı böyle alındı.

³ Birinci hanede vezin aksamaktadır.

88. Tā dūşe iskele-i maqşadına fülk-i emel
Fora tente iderek funda demür ide hemān
89. Şüpā ey kilik-i Siyāhī niçe bir güft ü şünür
Lev-i lenkā demidür eyle duā‘ ez dil ü cān
90. Tā ki baħr-ı felegi keştī-i mihr ü meh ile
Gice bu cünd ü nücūm anı dilā rüz u şebān
91. O şehūñ feyz ide Baħr-ı Siyāhuñ yüzün aq
Ĥūn-ı düşmeden ola Baħr-ı Sefidūñ dili kān

XVII

DER MEDĤ-İ MONLĀ-YI LEFĤOŞE

mefā‘ilün / fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

1. Hoşā demi ki irişdi feraħ-fezā-yı bahār
Meşām-ı cānı pür itdi ‘ıtır-feşā-yı bahār
2. Dürildi çetr-i zümürdīn niṭāq-ı nev-rūzī
Fezā-yı gülşene her servi bir levā-yı bahār
3. Kim oldı dağdağa-ı ġam çü büm-ı naħs iden
Şalınca sāyesini ‘āleme hümā-yı bahār
4. Uyandı ĥāb-ı ‘ademden göz açup ehl-i çemen
İdince mürġ-i seħer gülşene nidā-yı bahār
5. Kirve-i encümine bāb-ı ‘işret oldı küşād
Çalındı çünkü çemen içre çeng ü nāy-ı bahār
6. Açıldı bürka‘ ġonçe görindi çehre-i gül
Ĥicāb u şermi götürdi ‘aceb hevā-yı bahār

7. Ȧğıtdı kākül-i ‘anber-feşānını sünbül
Vezān olunca dem-i Һurrem-i şabā-yı bahār
8. Ğamūm-ı dehre dilā çāre-Һ̄āh itseñ demidür
Ayāğ-ı sāfiye düş kim vire şifā-yı bahār
9. Elüñden eyleme eksik çü lāle-i cām-ı Cemi
Budur çü dāğ-ı derdine bu dem devā-yı bahār
10. Benefşe gibi burup boynuñı melül olma
Ķabā-yı zerķe uyup eyleme riya-yı bahār
11. Mişāl-i cū gibi seyr eyle gül-i çemenzārı
Hevā-yı serv ile olma şikeste pāy-ı bahār
12. Maḥāfil-i çemene şāhid ü şarāb ile gül
Dilir olmağā şāyeste-i rızā-yı bahār
13. Velī şu nev‘e ola ol şarāb-ı şevķ imiküz
Ki ol ķaķre-i nāçizi heş rübā-yı bahār
14. Kedūsı ola anuñ şīşe-i sipihr-i nehem
Pür ide sāğar-ı çarḫı şuna saķā-yı bahār
15. Kim işse cür‘asını maḥv ola nüķüş-ı ḫayāl
Görinmeye gözine ya‘nī māsivā-yı bahār
16. İrişdi kām ala Ḥaķ dem-i felekde el-ḫaşıl
Ki yılda bir kez olur böyle şafā-yı bahār
17. Ne yılda belki zamāndur ki nādir olmışdur
Bu gūne ‘işve-i nürdan bu tarz ādā-yı bahār

18. Bu meclis ü bu leṭāfet bu ülfet ü ‘işret
Bu ḥālet ü bu nezāket bu nüktehā-yı bahār
19. Bu ercümend-i şehānī bu bezm-i Ḥākānī
Bu ṭumṭurāḳ-ı keyānī bu ‘ayş-nümā-yı bahār
20. Meger ol fāzıl-ı dehrün ḳudūmidür bā‘is
Ki evc-i çarḫa irişdi bu yıl şadā-yı bahār
21. Çemende bülbül-i şeydā eflākde ṭā’ir-i ḳuds
Kitāb-ı na‘tın oḳurlar digil nevā-yı bahār
22. Ki ya’nī ḫāzret-i Monlā o seyyīd’ül-aḫrār
Ol es‘ad-ı sa‘adā ol şeref-küşā-yı bahār
23. O kām-kār-ı yegāne o mü’mīn-i ‘işret
Denilse aña revādur çü bī-ḳırā-yı bahār
24. O ser-ferāz-ı zamān u yegāne-i devrān
Revādur olsa aña ne felek sarāy-ı bahār
25. Anuñ ḳudūm-ı şeref-baḫşı ile buldı şeref
Gerekse revnaḳ-ı gülşen gerek liḳā-yı bahār
26. Zihī ḳudūm-ı feraḫ-baḫş-ı ḫāk-i rāhından
Gözine nergis-i şehlā virür cilā-yı bahār
27. Düşince tāb-ı rūḫı gülşen içre berk-i gül
Çü oldı her biri cām-ı cihān-nümā-yı bahār
28. İrince pertev-i ‘aks-ı cemāli izhāra
Çemende virdi semen-meh gibi ziyā-yı bahār

29. Ger irse reşha-i feyzi mizâc-ı nâmiyyeye
Olur leţâfet-i eşyâ çü jenk zidâ-yı bahâr
30. Bulurdı revnağ u fer şöyle her kiyâh-ı za‘îf
K’olurdı her biri bir serv-i müntehâ-yı bahâr
31. Zamân-ı ma‘deletinde kim oldu rencîş-i hâr
Meger zebân-ı sūsenden ola ezâ-yı bahâr
32. Vücüdı kalmadı devrinde fitnenüñ hergiz
Meger ki düzd-i nesîm ola bir bâ-yı bahâr
33. K’omadı ‘âţifeti bir gönülde âh u enîn
Meger ki nâliş-i çeng-i k’ad-i dü-tâ-yı bahâr
34. Eger dirilse o şeh-i kilik-i kudret-âmîzin
Yed-i zamâne-i pîre ider ‘aşâ-yı bahâr
35. İderse himmet eger bir kiyâh-ı nâçize
Virür metânet ile aña şad kuvâ-yı bahâr
36. Eserse şarşar-ı kâhrı fezâ-yı fitneye ger
İrer o dem çemene şemme-i fenâ-yı bahâr
37. Murâd iderse eger meşreb-i şafâ-bağşı
Virür çemende hayât âbı-veş nümâ-yı bahâr
38. Kerem şi‘âr-ı Hîdîvâ mu‘în u dest-gîrâ
Eyâ merâm-bağş ki gedâyân u bâ-yı bahâr ¹
39. ‘Arz-ı sitâyiş-i şân-ı şerîfüñ itmekdür
Bu nazma riştedür ancak bu dem şenâ-yı bahâr

¹ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

40. Benüm o şā'ir-i mu'ciz-beyān-ı ma'nā kim
Nikāt-ı nazmadur hep bu hūy-hāy-ı bahār
41. Benüm o baħr-ı me'ānī pür leṭāfet kim
Ṭarāvet-i saħnımdur bu jāl-hāy-ı bahār
42. Benüm o nāķil-i aħvāl-i Ḳays u Leylā kim
Edā-yı nazmum olur bā'ış bekā-yı bahār
43. Ben ol süħanver-i nazmum ki tūṭi-i ṭāb'um
İder terāne ile faşl-ı mācerā-yı bahār
44. Velī felāhūn-ı ğamla bu bāğ-bān-ı felek
Ḳomaz ki ide çemen-i nazma cilve-hāy-ı bahār
45. Revā mıdur ki bu demde bu mürğ-i hoş-ṭab'um
Ola çü beste-dehen itmeye şalā-yı bahār
46. Zamān-ı gülşen ola böyle vaķt-i hürrem ol
Bütün cihān dem ola ol ide inzivā-yı bahār
47. Ne bu şinās-ı güldür ne teşne-i müldür
Netice haste gönüldür o rūħına hāy-ı bahār
48. Felek çü ehl-i dilüñ ḥatırın şikest ister
Olur mı cebr-i müdām aña mūmiyā-yı bahār
49. Meger ki mürğ-i dile iltifāt ḳand-rizüñ
Olursa bezm-gehüñde aña ğidā-yı bahār
50. O zevķ ile ide oldum da bir ğazel-inşā
Ki ola her dūr-i nazmı ger inbihā-yı bahār¹

31A

¹ Metinde بهام olarak yazılmıştır.

51. Dem irdi ey ruhsār-ı dil-güşā-yı bahār
Küşād-ı zülfüñ ola tā girih-güşā-yı bahār
52. Çözülse turrelerüñ şahñ-ı gülşen içre n'ola
İrişse sünbüle de büy-ı aşñā-yı bahār
53. O ğamzeler tegāfül nigehe nergis-veş
'Aceb mi olsa füsün ile dil-rubā-yı bahār
54. Libās-ı sebz ile seyr eyle çık çemenzārı
Mişāl-i serv-i sehīdür bir it kabā-yı bahār
55. Seründe ğonçe-i gül tut elünde kāse emel
Ki lāle seyr ide neymiş tarab-fezā-yı bahār
56. Yeter Siyāhī bu denlü naġamāt itdüñ
Mişāl-i mürġ-i çemen eyledüñ şekā-yı bahār
57. Dem irdi kim el açup şıdķ ile duā' eyle
O şadr-ı 'āleme kim bezmidür ğinā-yı bahār
58. Niteki devr ile her sāl irişe şah-ı rebī'
Çınār açup elini eyleye duā'-yı bahār
59. Hemīşe gülşen-i rif'atde gülbin-i zātını
Vire leţāfet ile 'āleme beķā-yı bahār

XVIII

DER MEDĦ-İ İSMĀ'İL EFENDİ

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Gerçi her faşl-ı çārum 'āleme şān virür
Her biri bir ğüne hālet bir nev' 'unvān virür

31B

2. Lîk ammā nev-bahār-ı nüzhet-efzā-yı cihān
Pîr-i dehre nev ḥayāt u behcet-i ḥübān virür
3. كيف يحيى الارض بد موتها مصداقنه
Bāgda her bir varaḡ defter-i dîvān virür
4. Şun'-ı naḡḡāş-ı ezel zāl-ı cihān-ı köhneye
Virdügi her naḡş-ı zîbā ḡayret-i ḥürān virür
5. Dāye-i ebr-i bahār ḡāliye sāy-ı çemen
Nev-'arūş-ı gülşene efsün idüp şad ān virür
6. Reng ü bÿy-ı naḡş-ı ḡün-ā-ḡün ile rÿy-ı zemīn
Cennete reşk ü ḡased erbābuña ḡüsrān virür
7. Reng-i gül hem-reng olup ruḡsāra dildār ile
Biri sünbül-i cāna şem-i kākül-i cānān virür
8. Cünbüş-i tıfl-ı çemen feryād-ı mürġ-i encümen
Gonçe-i ḡandān-ı gülşen dehre şad sāmān virür
9. Ḥāşılı keyfiyyet-i vaḡt-i bahār-ı ḡoş meşām
Serv-i bāġ-ı cāna 'ıtr-ı pāk-i bî-pāyān virür
10. Lîk fermān kelvā mu'ciz-beyānun şerḡini
Nüşḡa-i kevne baḡılsa faşl-ı tābistān virür
11. Gerçi kim ārāyîş-ı naḡş-ı cemāl-i nev-bahār
Her başiret ehline şad diḡḡat ü em'an virür
12. Bunda ammā meyve-i pāk ü laḡîf ü abdār
Cisme ḡuvvet nefse rāḡat rûḡa ḡuvvet cān virür

13. Anda ger ezhār iderse nuḳre-i sīmin niṣār
Bunda her şāḥ kirāsı pençe-i mercān virür
14. Anda ger jāle çemenzāre ʔaravet-baḥş ise
Bunda çün hoş āb-ı vişne neşye’-yi insān virür
15. Anda sūnbülle virürse bŷy-ı kākŷlden eşer
Bunda şeftālŷ mezāk-ı bŷse-i gerdān virür
16. Anda zanbaḳ¹ eylese pīrāye-baḥş her meşām
Bunda her ayvā-yı mişkīn nāfe-i ihvān virür
17. Anda zīn her çemen-i sīm ile zerrīn ise ger
Bunda her amrŷd u elmā bāḡa şad elvān virür
18. Anda her hem-yān-ı ḡonçe-zerle māl-ā-māl ise
Bunda her dŷrc-i enārı la’l-i berr raḥşān virür
19. Anda her berk-i semen bŷy-ı ruḥ-ı cānān ise
Bunda ‘unnāb-ı şafā fevḳ-i leb-i cānān virür
20. Anda ‘anber bŷy ise ‘ıṫr-ı meşām-ı her çemen
Bunda bezm-i bāḡa nārenc micmer-i gerdān virür
21. Anda olduysa ḳaranfŷl al niḳāb ile ‘aruş
Bunda her şāḥ buluṫı ḳuvvet-ı bāḥān virür²
22. Anda seyr-i ḡŷleşene varsuñ şafā kesb itmeḡe
Ḡonçeye el şunmadan ḥārı cerīḥ-i cān virür
23. Bunda ammā kŷşe-i bostāne olsañ mīḥmān
Kāse-i karpŷz ile ḥullāb-ı ḳand rizān virür

32A

¹ Metinde “ger zanbaḳ” olarak verilmiştir. Vezin gereḡi böyle okundu.

² Vezin aksaması vardır.

24. Anda bezm-i gülşene bezm-i ‘arağ rizān olup
Ya‘nī kim def¹-i ħumār ğonçeye dermāyān virür
25. Bunda ammā şekkerīn düvlekle ħāvun-ı leziz
Ķaṭre-i āb-ı zülāl-i çeşme-i ħayvān virür
26. Anda lāle cāmına bād-i ħayālī per idüp
Rinde sāğar zāhide dāğ-i dil-i ħırmān virür
27. Bunda ammā tā ki rezmi der-şebū-berdüş idüp
Bu gedā bu şeh dimez şahbā-yı rāyegān virür
28. Anda bāde el açup deryūze itmekde çınār
Ṭotalum kim naḥl-ı bādām sīm-i pür dāmān virür
29. Bunda zerdālū vü ħaysı sāķī-i cennet gibi
Her biri zerrīn ħadeḥle Kevşer-i Rıdḩvān virür
30. Anda gerçi nāz ile reftār-ı ħadd-i dilberi
Her çemenzār-ı şafāda ħadd-i şimşādān virür
31. Bunda ammā lezzet-i la‘lī [gibi]¹ bī-irtiyāb
Bulmağ ister[se]² eger ħurmā-yı naḥlistān virür
32. Anda çeşm-i mest-i yāre nergis olmuşdır nazīr
Ķamze-i sūsen dem-ā-dem ħançer-i berrān virür
33. Bunda ħārrüb-ı leziz-i māye-i ħaṭr-ı nebāt
Nev-‘arūş rüy-ı bāğā nağş-ı ebruvān virür
34. Anda berk-i yāsemen dest-i erāzilden kaçup
Cism-i pākūñ ceyb-i serde dīdeden pinhān virür

¹ Vezin gereği eklendi.

² Beyitin bu mısırarsında vezin eksikliği vardır. Vezin gereği böyle okundu.

35. Bunda ammā cevz ü bādāma uzatsan destüñi
Cāmeden birden olup vaşlın hemān ‘uryān
36. Anda her ezhāra hūsnī medḥ-i şā‘irdür viren
Bunda ammā tīn ü zeytūñ dārını Qur’ān virür
37. Nice tīn ol lezzet-ārā-yı şımātına tabaḳ
Her gelen mihmān-ı çarḥa rezl-i bī-pāyān virür
38. Yā ne zeytündür o tāb-ı nūr-ı mışbāḥ-ı ezel
Şubḥa dek her şeb çerāğ-ı Ka‘be-i tābān virür
39. Nev bahār olduḳça eger¹ bülbul-i āşüfteler
Her اقوم و اباذن الله ile efgāñ virür
40. Bunda ammā na‘ra-i cevlān veḡā²-i bī-direnk
Hemçü çāvuşān-ı alā meyveye hoş şān [virür]
41. Bāğ-ı dehre şordu kim bu ceş-i pür-mezāk³
Bāğ-ı dehr içre ne cāye cem‘ olup cevlān virür
42. Didigüm lābiskidür ol cem‘e me’vā-yı laṭif
Kim o bezmūñ dadını şanma ki ḳand siyyān virür
43. Bir mübārek çāder ol kim ravza-ı cennet gibi
Sāye-i her bīd-i müşki o meh-i şad cān virür
44. Ḥāk-i pākünde müzeyyen olan eşcār-ı laṭif
Sidre-i Ṭübā gibi eşmār-ı pür elvān virür

32B

¹ Metinde اكرچه olarak verilmiştir.

² Metinde چولوغان olarak verilmiştir. Anlam gereği böyle okundu.

³ Bu mısradaki vezin aksaması vardır.

45. Ne şemer kim her biri bir gevher-i bā-āb u tāb
Kim anuñ mişlün ne ebrū-kān ü ne ‘ummān virür
46. Hāḡ budur kim ol maḡām-ı dil-güşā-yı pür şafā
Şöhret-i Bostān ile reşk-i dil-i Rıdvān [virür]
47. Nice bostān gūyiyā¹ bir baḡr-ı sebz-i pür ḡurūş
Her ḡābābı bir zūmer-i ḡubbe-i şādān virür
48. Yā yeşil firūzededen her biri bir ḡūs u nebīl
Kim ḡayāt-ı ābıyla her dem sīnesi cūşān [virür]
49. Yā būy-ı lā-cūd virür ki bir şāḡib-kerem
ḡızr-veş ḡayātı ḡoldurup iḡsān virür
50. Ḳoyalum şimdengirü yāz u bahāruñ vaşfını
Gerḡi kim anlar cihān bezmüne müşkīn ḡān [virür]
51. Şimdi ammā bir seḡā-kāni mürüvvet ma‘deni
Bezī-i ni‘metde seḡā-yı ḡāteme rüçḡān virür
52. Nice ḡātem kim anuñ mihmāna a‘lā himmeti
Her sımāt-ı nezline bir üştüri ḡurbān [virür]
53. Bunuñ ammā maḡba‘-ı cūdı dem-ā-dem rüz u şeb
Ḳāz u tāvuḡ u gügercin segān u kebkān virür
54. ḡabbezā ol mün‘am-ı bī-imtinān-ı pür kerem
Her ni‘am hem meyve hem her güne ḡoş ābān virür

¹ Metinde كويا olarak verilmiştir.

55. Ya'ni İsmā'îl Efendi kim anuñ en'âmını
Görse Hâtem reşkden engüşt-i ber dendân virür
56. Ol ki mihmân geldügin görse sarây-ı hâşına
Mağdeminde vech-i pâkin gül gibi handân virür
57. Şöyle luţf eyler ki gūyâ her gelen mihmânına
Şadrın anuñ bî-mehâbâ bir ser-i çeşmân virür
58. Bir melek haşlet mürüvvet pîşedür kim ol kerîm
Meclis-i aḥbâb kendi ḳahve ḳor fincân virür
59. Nice fincân gūyiyâ bir cām-ı Cemdür kim anı
Germ olup bezm-i şafâda Hüsrev-i devrân virür
60. Bu gedâ bu şâh-ı 'âlemdür dimez icâbına
Her birine keyfî mebzûl eyleyüp yeksân virür
61. Gâhî meclis ehline baş-ı derûn izhâr irüp
Ġulgule-perdâz olup bülbül gibi elḥân virür
62. Bir müferriḥ cāy-ı 'işretgâh idinmişdür o kim
Hem ğidâ-yı gülsitân hem dâr-ı kühistân virür
63. Şoḫbet-i hûbân gibi 'uşşâḳ-ı dil pejmürdeye
Meclis-i 'işret-füzûmı ḫoş şafâ-yı cân virür
64. Şâhid-i iḳbâl-veş bir yirde itmezdi ḳarâr
Gelse ammâ bu mecâliden dimem kim yan virür
65. Hülḳ-ı ḫüsni zîb baḫş-ı hilḳat-ı ḫür-ı behişt
Būy-ı luţfî revnaḳ-ı gülzâr-ı ferd ü sâñ virür

66. Țab‘ı bir āyīne-i ‘ālem-nümādur kim anuñ
Anda her dem şūret-i ma‘nā ruḥ-ı tābān [virür]
67. Aḳlı bir mi‘yār¹-ı kāmildür ki taḳsīm itse ger
Zerreden miḳdār-ı mihri ḳaṭreden ‘ummān virür
68. Meşreb-i pāki meger yenbu‘-ı ḥikmetdür kim ol
Ḳaṭre-rīz olsa me‘ānī dūrlerin ğaltān virür
69. Țūṭi-i ḳudsi gibi başt-ı kelām itse eger
Her kelām-ı gevher-i ḥikmet gibi lem‘ān virür
70. Nice gevher her biri şems-i cihān-ı ma‘rifet
Kevkeb-i idrāke nūrı şu‘le-i iz‘ān virür
71. İbn-i vaḳtā ‘ārifā Cem-meşrebā kām-āverā
Ey meh-i burc-ı şafā medḥūñ ziyā-yı cān virür
72. Sensün ol insān-i kāmil kim dil-i meddāḥuña
Fikr-i nazm-ı midḥatūñ ser-rişte-i ‘irfān virür
73. Sensün ol ser-çeşme-i dāniş-verān-ı dehr kim
Feyz-i vaşfuñ şaḥn-ı dilde lāle-i nu‘mān virür
74. Sensün ol ḥikmet-şinās bu ‘alī-i ebü’l-ḥikem
Şerbet-i dārū-yı na‘tuñ derdlere dermān [virür]
75. Baḥş-ı vaşfuñda olan ser bir maḳāle bir kitāb
Her kitābı şad me‘al-i ḥikmet-i Loḳmān virür
76. Ben neyem kim vaşf-ı zātuñdan senüñ ta‘rif idem
Țotalum kim ṭarz-ı şi‘rüm lücce-i ḥüssān virür

¹ Aslı “mi‘yār mi‘yār”dır. Vezin gereği böyle okundu.

77. Sen Süleymān-ı zamān ben ise bir mūr-ı za‘if
Mūrum ammā fer-i vaşfuñ şevket-i sulţan virür
78. Nice şevket belki revnaķ-baĥş-ı iķlīm-i sūĥan
Zīver-i ma‘nā-yı nazm-ı reşķ-i Ćinistān virür
79. Şöhret-i nazmum temāşāsında kaşşāb-ı felek
Her ser-i rāhında bir Cedī ü Ĥamel ķurbān virür¹
80. Baña teslīm oldu şimdi kişver-i ma‘nā-yı nazm
Rüstem-i ŧab‘um revāc-ı Ĥüsrev ü Ĥāķān virür
81. Destüme alsam eger kilķ-i füsün āşārumı
Ĥālet-i faşl-ı ‘aĥa-yı Mūsī-i ‘umrān virür
82. Reşĥe-i ĥāmum şafā-baĥş-ı gülistān-ı sūĥan
Feyz-i ŧab‘um ‘āleme ĥāşıyyet-i benān virür
83. Gevher-i nazmum ziyā-baĥş-ı sipihr-i ma‘rifet
Lem‘a-i envār-ı nuĥķum ĥıķd-ı ĥuffāşān virür
84. Gerçi envār-ı der-i nazmum nümāyān gün gibi
Līķ ĥuffāşān-ı dehrūñ çeşmine noķşān [virür]
85. Her kaçan kim² esb-i ŧab‘um meyl-i cevlan eylese
Şunalum devrān aña seyr itmege devrān virür
86. Virse de ammā yine sür‘atle eylerken şitāb
Rāhına sedd-i sitemden kūh yā ‘ummān virür
87. Bu ķasīdem çok ĥusūdı öldürür ĥayret ile
Her ne dem kim revnaķ-ı bezm-i sūĥan-sencān virür

¹ Metinde “ıder”olarak yer alır. Kafiye için böyle okundu. Vezin aksaması vardır.

² Metinde قحکم olarak verilmiştir.

88. Nice olmaz ol husūd-ı lā-yesūd-ı ta‘ne-zen
Kim görür her bir sözüm da‘vīme şad bürhān virür
89. Gösterürdi tarz-ı şî‘ri ben sühan erbābına
Kim degildür söz o kim şimdi sühan çīnān virür
90. Bir yaña cevri-i felek bir yāna levmi-i düşmenān
Bir yaña alām-ı ğurbet sūziş-i nīrān virür
91. Hāşılı bu rūzgār-ı zūrgār-ı pür sitem
Ne dile rāhat virür ne rāhata imkān virür
92. Bu sitem çarḡdan mıdur yoḡsa bed aḡterden midür
Bülbüle ḡār-ı cefā ḡāra gül-i ḡandān virür
93. Kākül-i ruḡsār-ı meh çeşm-i dile tīr-i nigh
Müslümānı öldürür kāfirlere imān virür
94. Böyledür çarḡ-ı ġalaḡ-baḡsuñ rüsüm u āyini
ḡanḡal-ı ġāmdan ġidā-yı tūḡi-i ġūyān virür
95. Bu dil-i dīvāne bir girdāba olmışdur esīr
Kim anuñ zikri ‘uḡül-ı ‘āleme noḡşān virür
96. Serverā bu bir ḡikāyetdür şikāyet añlama
Dil saña ancaḡ ḡulūşın ‘arza bir destān virür
97. Yoḡsa çarḡ u baḡt u aḡterden nedür dādum benüm
Çünkü baḡtuñ dāḡi baḡtın ḡazret-i pür-dān virür
98. Söz tamām oldu Siyāhī irdi hengām-ı duā‘
Ba‘d-ezīn her ġüft ü ġū derd-i sır-ı yārān virür

34A

99. Tā ki erkān-ı ‘anāşır gibi her faşl-ı çehār
Bezm-i ‘ālemde gehi ũlfet gehi hicrān virür

100. Gül gibi gülşende handān olasañ her māh u sāl
O kadar kim gül-bin-i gülşen gül-i handān virür

XIX

DER MEDĦ-İ DEFTERDĦR-I QIBRIS MAĦMUD EFENDİ

mef’ūlü / mefā’ilü / mefā’ilü / fa’ūlün

1. Şad hamd idelüm şevk ile hallāk-ı cihāne
İrgürdi bizi çün yine ‘id-i Ramazāne
2. ‘id-i Ramazān kim feraĦ-efzā-yı cināndur
RaĦbet n’içün itmez aña zühhād-ı zamāne
3. İrdi seĦer-i ‘id diyü peyk-i nesimi
Geldi ‘araĦ-efşān olarak pır-i muĦāne
4. Devr ile yine ‘ide irişdüm diyü sāĦar
Qān derleyu raĦş eyleyerek geldi miyāne
5. MiftāĦ-ı dür-i günc-i tarabdur bu meh-i ‘id
Kim dest-i felek şundı anı derd-i keşāne
6. Şun ayaĦuñı būs idelüm ‘ide irişdüñ
Sākī daĦı varmı arada ‘özü ü bahāne
7. MuĦrib demidür naĦme-i dil-sūze dem ursañ
Tā bezm-i şafāda gele şahbā cevalāna
8. Ey zāhid-i Ħuşk raĦmuña el-minneteli’llāh
RuĦşat demi irdi hele cāme nigerāne

9. Rindāne kedū-keş diyü ta'n eyleme zinhār
Ġam leşkerini def' ider gürz-i girāndur¹
10. Ferdā elemin çekme bu gün naqd ile 'ayş it
Cevr itme şaşın bu çekāçāķ tezekī cāna
11. Gel halka-ı irşādına gir pīr-i muġānuñ
Tutma kulāġuñ laķlaķa ġūy-ı eyn-i dānā
12. Şayķal ura gör jeng-i dile cām-ı şafādan
El urmaġā ķudret-vār iken rıtl-ı girāne
13. Güldi felegüñ rüyı hilāl ķāşı açıldı
Dil-teşnelerüñ cānına şusadı zamāne
14. Şimdengirü her rind-i tehī ķise ber-dest-ver
Dest berd ideler ceyš-i ġama Rüstemiyanē
15. Ey dest-i tehī yoġ-ise destüñde mecālüñ
Kim biķ-i ġamı zū ile anmaġa yabāne
16. Var bezm-i şafāsına o faġfūr-ı zamānuñ
Gelmez elemüñ nāmı o meclisde lisāna
17. Ya'nī ki faķr'ül-emanā ecved-i 'ālem
Hem-nām-ı Meķhemmed durur ol merd-i yegāne
18. Hūrşid-i seķāsı felek-i rı'ati tutdı
Raġbet ķomadı kevkebe-i Bermekiyāna

34B

¹ Kafiye hatası yapılmıştır.

19. Ol merd-i kerem pîşe-i deryâ dil-i dānâ
İhsân ile hoş debdebe şaldı bu cihāna
20. İṣār-ı kef-i cūdına ebr itmede sâbâş
Şıgmaz keremi dâire-i vaşf-ı beyāna
21. Bir mertebe kim fi'l-meşel ihsānu anuñ kim
Bārān gibi gūyâ şu virür āb-ı revāna
22. Hūrşid gibi her demde anuñ feyz-i 'aṭāsı
Virmekde durur neşv u nemā gevher-i kâne
23. Bāl ü per açup evc-i seha üzre hümā-veş
Şalmış kerem-i sāyesin Kıbrısāne
24. Bezminde mezāyā-yı Süleymānī nümāyān
Kim luṭfi müsāvi irişür ins ile cāna
25. Ya'nī kim gül ü hār ile bülbül gibi her dem
Ülfetler ider düşmen ü dost ile yegāne
26. Bir bezm-i şafādur o ki erbāb-i mecālis
Dil-ḥāhlarına vāşıl olurlar melekāne
27. Ṭab' ehline şeker yidirür müflise dinār
Dil-teşnelere şu yirine cām-ı keyāne
28. Keyf ehli olan zümre-i erbāb-ı şafāya
İtmekde durur berş-i raḥiḳ ile i'āne
29. Afyon-ı mu'anber ki şunar dest-i zarīfe
Her ḥabbeleri benzer anuñ ḥāl-i bütāna

35A

30. Şeker yimeden el mi deger ehl-i mezāka
Kim raġbet ider arada ahve ile deġāna
31. Yokdur disem ‘ālemde olur Şimdi nazīri
Bir ġalk-ı kerem Őāġibi bir bōyle yegāne
32. Kim destlerine lu idici ġaŐma mūdārā
Aġbābına ġod her sōzi bir dūrri-i Őemāne
33. Her dem ki ala destine ol ġaa teslīmi
BerŐ virmek iūn zūmre-i bārān-ı mehāna
34. Fāl taşı gibi gōzin aup aġzı Şulanur
ġamyāze eker Őeyġ-i vuūı ‘uryāne
35. Anı gōrūp ol demde hemān berber-i Hindī
Aġāze ider Őev ile tarz-ı ‘Acemāne
36. ġa ġıfz ide ol cehcehe vū kem kim felek-i keŐr
ōġretmeye ol meclisi nuġusāt-ı kırāna
37. Bir bezm-i mūzeyyendūr o kim cennete benzer
Kim vāŐıl olur dāġil olan emn ū emāna
38. Bir dār-ı Őifā-ġānedūr ol ġābı Őafā kim
AŐġāblarınūn ġūfteleri hep ġikemāne
39. Bir mecmu‘-ı pūr cilvedūr ol kim keseli yok
Erbābınūn ūlfetleri cūmle edibāne
40. Ol encūmine bāk urup mūrġ-i Őeġer-veŐ
Ney- naġme ile cāmı getūrmiŐ devrāne

41. Bu cünbüşe çün tütî-i tab‘um nazar itdi
Bir turfe ğazel-beste kılop münṭaḳiyâne
42. Pervāz-ı bülend ile çıḳup maḥfil-i ‘ıyşa
Güftār iderek böyle diyü geldi fiġâne
43. ‘İd irdi demidür çalalum çeng ü çiġâne
Aġāzemizi irgürelüm tā şıfahâne
44. Dil bir idelüm zümre-i ‘uşşāḳ ile şimdi
Rast-rū olalum semt-i ḥicāza ‘urbâne
45. Sākî bu ‘araḳuñ mezesin bûselik eyle
Şehnāzi getir meclis-i ‘uşşāḳa şahâne
46. Bāzār-ı muḥayyerde nevā ḥire sır oldı
Büzürg ile küçük idicek anda terâne
47. Varduḳça sözüñ çıḳdı ḥüseyniye Siyāhî
Cāiz ki kesel ‘arız ola müstemi‘âne
48. Besdür bu ḳadar ğayrı maḳāmâtı uzatma
Gitme def-i ṭanbūr-ı hevā ile yabâne
49. Ḳaşduñ senüñ ancaḳ bu ḳadar şıyt u şadāret
Yol bulmaḳ ile ya‘nî kim ol bezm-i mihâne
50. Aç destüñi şıdḳ ile duā‘ eyle demidür
Kim tarḥ ola şimdengirü bu ḳurı fesâne
51. Tā kim ire her sāl bu ‘İd-i dem-i ḥurrem
Kim bu dem ile dem irişse pîr ü civāna

56. İrsün o şehün rif'at u kadri şeb-i kadre
Dönsün günü günden güne 'id-i ramazâne

XX

DER MEDH-İ SEYYİD 'ABDULLĀH EFENDİ

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Bāreka'llāh ey mübārek vaqt-i hoş-āvān-ı 'id
Ey tarab-efzā-yı gam-nāk-i dil-i rindān-ı 'id
2. İrdiler devründe vaşl-ı şāhid-i maqşūda hep
Cem gibi cām-ı hilāle ārzū-dārān-ı 'id
3. Lā-veş cām-ı meyi aldı ele bāy u gedā
Gül gibi geldi açıldı erguvān-nūşān-ı 'id
4. Vaqtidür bülbül gibi āğāzeler itse gönül
Gönçe-veş hūbān ile zeyn oldı hūn bostān-ı 'id
5. Cāme-i 'id ile her bir dilber-i hūrı pesend
Çıldılar reşk ile Rıdvānı çü ser-gerdān-ı 'id
6. 'id-gāha gamze-i ser-mest gelüp hançer be-dest
'Āşık-ı bī-çāreden her dem ider kurbān-ı 'id
7. Ta'nı ko 'uşşāka zāhir kim tekellūf ber taraf
Rūze-i gam gitdi geldi rüz-ı pür şādān-ı 'id
8. Dāl şeklinde görindi bu hilāl-i 'id-i hoş
Çıldılar 'ayşa dalālet hep sebük-bārān-ı 'id
9. Meh degildür görinen çarç üzre mānend-i hilāl
Zühre tennūr-ı felek içre bişürdi nān-ı 'id

10. Geldi dest-āviz ile ya'nī ki ta'yīd eyledi
Ol şehūñ bezmine kim ānāndan şān-ı 'īd
 11. Ya'nī 'Abdullāh Efendi kim o merd-i pūr-kemāl
Ol durur bezm-i cihānda şimdi dest-efşān-ı 'īd
 12. Ol aşı̄l-i mu'teber ser-tāc-ı erbāb-ı hüner
Öziñi bā-ḥaber ol fāzıl-ı nu'mān-ı 'īd
 13. Maşdar āşār-ı fen-i dānişver-i ehl-i zamān
Revnaḳ-ı her encümen ziynet-i der dīvān-ı 'īd
 14. Eşref-i āl-i 'abā 'ırḳ-ı şahīḥ-i Mustafā
Nūr-ı çeşm-i Murtażā dānende-i erkān-ı 'īd
 15. Ol şeh-i ehl-i himem ol gevher-i kān-ı kerem
Ol ser-efrāz-ı ümem enmūzec-ı 'unvān-ı 'īd
- 36A
16. Olsa lāyık sürfe-i cūdında rūḥ-ı Ḥātemān
Hemçü türkān-ı felek yağma-gerān-ı ḥ'ān-ı 'īd
 17. Bezm-i ḥaşı encümen-efrūz-ı erbāb-ı kemāl
Meclis-i 'işret-fezāsı mecmu'-ı ḥullān-ı 'īd
 18. Sebz-i destār ile cem' olsa kaçan ehl-i şeref
Meclis-i pāki olur gūyā ki server-sitān-ı 'īd
 19. Olsa ol bezmūñ gül-ābdānı fem-i gönçe-sezā
'Anber-efşānı çü sūnbül kākül-i ḥübān-ı 'īd
 20. Pāye-i 'ulyāsına nisbet o merd-i fāzılūñ
Āsumān olsa sezādur micmer-i gerdān-ı 'īd

21. Tıtdı āfāķı muħaşşıl āfıtāb-ı şöhreti
Ĥayra çeşm olsa n'ola reşk ile ĥuffāşān-ı ['ıd]
22. Bir mübārek mecmu'-ı şāhib dilāndur bezmi kim
Ėitmeye yol bulmaz bir laħza menħūsān-ı 'ıd
23. Serverā kām-āverā ĥayl-i efāzil perverā
Ey bihīn-i eşhiyā ey dāver-i devrān-ı ['ıd]
24. Sensün ol mecmū'a-ı fazl-ı belāgat kim eger
İdemez vaşfuñ senüñ olursa da saħbān-ı ['ıd]
25. Sensün ol evc-i hümā-yı āsmān-ı fazl kim
Nice mümkin vaşf ide şānuñ süħan-güyān-ı 'ıd
26. Sensün ol çābük-süvār-ı 'arşa-i dānīş-verī
Tengdür medħüñde raħş-ı tab'a bu meydān-ı 'ıd
27. Ķaşdum ancaķ bir vesīle itmedür bu nazmı kim
Bir yire geldükde vaşfuñ söyleşe yārān-ı 'ıd
28. Şekkerīn elfāz ile 'ıdüñi tebrīk eyledüm
Tā ki ķand-ı na'tuñı nüş ide her şıbyān-ı 'ıd
29. Bir ziyāfetdür bu yārāna şekker güftārdan
Tıtsalar ma'zür olur anı kerem-dārān-ı 'ıd
30. Ĥāme-i ķaşb'ül-ħabībüm vaşf-ı zātuñla senüñ
Bezm-i aħbāba olur güyā şeker-rizān-ı['ıd]
31. Līk ammā bī-mezāķānuñ gelü-yı cānına
Oldı şeklā tīg-i ĥün-efşān-ı ķaşābān-ı 'ıd

36B

32. Tūti-i ṭab‘um ŧeker gū-dur senūñ na‘tuñla līk
Bu mezāķı añlamaz her bir ‘asel-i ħūrān-ı ‘īd
33. Serverā pūr zeyn iderdüm medħūñ ile ‘ālemi
Olmasaydı ṭab‘-ı ğam-gīnüm eger ħayrān-ı ‘īd
34. Gerçi cismüm zāhirā dār-ı vaṭanda ‘īd ider
Dil velī her dem taħassürle olur ħırmān-ı ‘īd
35. Cilve-i na‘tuñla ancaķ bu kadar ṭāvus-ı dil
Eyledi işkeste vü beste yine cevlān-ı ‘īd
36. Yoħsa mümkün mi bu maħrdan cān olan bī-hem-deme
Eyleye baħt-ı zafer-peymā gibi seyrān-ı ‘īd
37. Gerçi kim bezm-i süħanda muṭrib-i ṭab‘um olur
Zemzeme¹-ārā-yı naẓm-ı ķāfiye-sencān-ı ‘īd
38. Nağme-perdāz olsa gülzār-ı belāğatde eger
Şevķden her ğonçe-i ra‘nā olur ħandān-ı ‘īd
39. Ĥāşılı ŧimdi benüm Cemşīd-i bezm-i ŧā‘iri
Cām-ı naẓmumdan içeler bādeyi mestān-ı ‘īd
40. Gel Siyāhī lāfi ķo ŧimdi duā‘ hengāmıdur
Kim duā‘ maķbūl olur irişdi çün evān-ı ‘īd
41. Nitekim bu ‘āleme her sāl pey-der-pey gele
Māh-ı rüzeyle mu‘āķıb raħmet-i Raħmān ‘īd
42. Her ğiceñ Ķadr ola ey zī-ķadr-i vālā-mertebet
Her ğünüñ ola sa‘ādetle ser ü sāmān-ı ‘īd

¹ Metinde زمزه şeklinde yazılmıştır.

XXI

DER MEDH-İ VEZİR HÜSEYİN PAŞA KAYMAKAM-I SABIKA

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. H̄abbezā ey h̄āme-i mu'ciz-beyān-ı 'İsī-dem
Merhabā ey mazhar-ı fermān-ı ekteb yā kalem

2. Sensün ol meşşāta-pīrā-yı cebīn-i kün-fekān
Zīver-i ser-levha-i tūmār-ı mevcūd u 'adem

3. Sensün ol ser halka-i dāire-i būd u nebūd
Pīşvā-yı ceşş-i ser-efrāz-ı 'alem¹

4. Sensün ol tuğrā-keş-i yarlıg-ı aḥkām-ı kazā
Kātib-i dīvān-ı mā-kān ü yekūn bī-keyf kim

5. Sensün ol qudsī maḳalāt-ı ḥaḳāyık āşinā
'Andelib-i ḥoş nevā-yı gülşen-i rāz-ı ḥikem

37A

6. Sensün ol serv-i sehī ḳadd-i çemen-zār-ı ezel
Ser-ber-āverde ḥaremdān-ı setīrān-ı ḳadem

7. Sensün ol icmāl-i taḳdīri mufaşşal şerḥ iden
Ḥarf-be-ḥarf ser şafha-i levḥ üzre testīr ü raḳām

8. Her ne kim oldı ezel daḥi ne ola tā ebed
Eyledüñ ta'yīn ü taḥḳīḳ-i beyān ceffe'l-ḳalem

9. Kiminüñ baḥtı sa'ādetle küşāde gül gibi
Kimi bülbül gibi āh u nāleden efsürde dem

¹ Bu mısradaki veznin bir hanesi eksiktir.

10. Kimisi ‘aşk ile çāk itmiş girībān-ı dilin
Lāle-veş kılmış derūn-ı sīnesin pūr dāğ-ı ğam
11. Kimisi zūhd ü taqvā ile kıyām üzre müdām
Rūz u şeb mihrāb-ı kırbetde dü-çeşm-i hūn-ı yemm
12. Kimisi bey‘ eylemiş maḥşūl-i bāğ-ı cenneti
Nağd-i dünyāyı alup itmiş ferāmūş-ı kıadem
13. Kimisi künc-i kıanā‘atde ferāğat-kış olup
Ni‘met-i şabr u sūkūn ile dem-ā-dem muğtenem
14. Kimisi tāk-ı murād ile ser-efrāz-ı cihān
Kām-yāb u kām-ver var āb-ı İskender-i ḥaşem
15. Kimisi peygūle-i fakr¹ içre bī-tāb u tūvān
Dāğ-dār-ı nār-ı ḥasret şerḥe dār-ı tīg-i ğam
16. Kimisi ‘ibretle ser ceyb-i taḥayyür eylemiş
Kimisi ḥasret ile müstağrak baḥr-ı elem
17. Kimisi cem‘ eylemiş dünyā vü ‘uqbāyı vü lik
Añlamış farkın fenā ile beķānuñ lā-cerem
18. Eylemiş dünyā ile taḥşil-i ‘ıyş-ı āḥiret
Bezı idüp nağd-i vücūd u mālını ger bış ü kem
19. Ya‘lemu’llāh var ise şimdi bu ‘ālemde eger
Böyle bir merd-i aşıl-i ḥōş ḥāl-i muḥterem
20. Tācir-i bāzār-ı rüz-ı rusteḥiz-i nā-güriz
Ḥoca-ı şehr-i me‘ād-ı kām-yāb-ı Muḥteşem

¹ Metinde فقیر olarak yazılmıştır.

37B

21. Ya'nî hālā vālî-i Kıbrıs ola rüşen-zamîr
Ol vezîr-i lâ-nazîr ol şâhib-i tuğ-ı 'ilim
22. Nâm-ı pâkidür Hüseyn Paşa vü hulkîdür hüsni¹
Hürde-dân-ı nîk-fen tab'-ı kerîm-i hoş şiyem
23. Ol vezîr-i kâm-rân şâhib-ı kırân 'Osmâniyân
Feylesof-ı kâr-dân âşaf nihâd-ı bü'l-hikem
24. Ceng cüy-ı Kahramân u pîl-zür-ı saf-şiken
Şîr-i merd-i tîğzen Rüstem-nijâd-ı pâ-besem
25. Merd-i meydân-ı şecâ'ât Haydar-ı Hayber-figen
Bebr-i heycâ-yı celâdet melce-i hayl-i ümem
26. Maṭla'-ı nûr-ı şehâdet maşdar-ı âşâr-ı cûd
Menba'-ı 'ayn-ı 'adâlet gevher-i kân-ı kerem
27. Şâhib-i zühd ü taḳî pey-bürde râh-ı evliyâ
Sâlik-i silk-i ğazâ düşmen-güdâz-ı pür himem
28. Mâ'il-i ehl-i hüner me'lûf-ı erbâb-ı seyir
Kâmil-i ehl-i nazar şâfi derûn-ı bî-dijem
29. Re'y ü tedbîr-i ferâsetde Felâṭûn-ı zamân
Müsteşâr-ı mu'temen müşkül-küşâ-yı Cem ḥadem
30. Serverâ 'âlî tebârâ Cem-cenâbâ mün'imâ
Ey mu'in-i her gedâ ey nâşîr-ı ehl-i elem

¹ Bu mısradaki vezin aksaması vardır.

31. Saña maḥşus oldı ancaḡ bu Süleymānī vaḡār
Pürsiş-i aḥvāl her mūr-ı za‘ife sen ḡadem
32. Bir vezīr-i rezm-ārāsuñ ki ṡurmaz¹ cengüñe
Ger gürūh-ı ḡavm-i Efrenc ola ger cünd-i ‘Acem
33. Sensün ol zūr-āver-i ḡudret rehīn-i pür hüner
K’oldı destüñde zebūn āḡir o nefsi-tire dem
34. Giceler şubḡa deḡin nāz u niyāz itmekdesin
Ḥāb-ı rāḡat yirine çeşm-i dilūñ ṡoṡtolu nem
35. Dāḡil olduñ sa‘y ile āḡir vilāyet bir bezmine
Şayḡal-ı taḡva ile oldı dilūñ mir‘āt-ı Cem
36. Ḳutb-ı aḡṡāb ile hem-dem sīn disem olur sezā
Ḥıẓr ile hem-şoḡbet-i ḡāş olduḡundan ḡayrı hem
37. Ne sa‘ādet kim ḡabāb-ı meymenet baḡşuñ gibi
Bir ḡarāb-ābāda himmetle ḡıla vaz‘-ı ḡadem
38. Ol vilāyet ḡavmine müjde ḡezār² emn ü emān
Kim olur bāz ile kebk gurḡ ile hem-ḡāb-ı ḡanem
39. Ḥamdī’llāh kim hele şimdi bu Ḳıbrıs ‘atası
Āb-ı luṡfuñla ṡarāvet buldı mānend-i İrem
40. Bunca müddet idi kim püşt-pā-yı ḡahrđan
Az ḡalmışdı ire metn ü esāsına hedem
41. Kāh teslīt-i cerād ile gehi ḡaḡṡ u ḡalā
Kāh ṡa‘ūn-ı belā ile gehi derd ü saḡim

¹ Metinde طورمار olarak verimiştir.

² Metinde “ḡezārān” olarak verilmiştir. Vezin gereḡi böyle okundu.

42. Kāh eṣrār-ı şaķınũñ fitnesinden şad dirîğ
Nice bî-cürmũñ olurdı kellesi ğalṫide dem
43. Pāy-māl olmuşdı el-ḥāşıl vücūd-ı ehl-i dil
Farķ olmazdı mey-i la‘l ile zehr āb-ı sitem
44. Minnetu‘llāh ki maḥv oldu zamānuñda senũñ
Cümleden ğaym-ı ğam u zılm u zulem derd ü elem
45. Kimseden kimseye bir raḥm-ı cefā irmez meger
Ĝamze-i ḥũnı dōke nā-ḥaķ yine beyhũde dem
46. ‘Ahd-şikenlik ber ṫaraf oldu senũñ devrũnde lik
Var ise ol ṫurre-i ḥāṫır-şikendür dem-be-dem
47. Tevbe-kār oldu senũñ ‘ahdüñde her ehl-i fücür
Rind-i derd-āşāme geldi cām-ı şahbādan nedem
48. Hep senũñ ḥũsn-i sülũküñden sirāyet eyledi
Zıkr ü tesbîḫ itmeden birbirin itmez oldu zemm
49. Oldılar ehl-i ‘ibādetden ḥulũş ile tamām
Uydılar Ḥaķķa imāme oldılar ḥāliş ümem
50. Meşreb-i pākũñ gibi her dil kũdüretten berī
Şāf-ı dil sāde derũn bî-ğıll-ı ğış mānendiyem
51. Bezm-i elṫāfuñ efāzil-perver-i ‘ālem-nüvāz
Şoḫbet-i ḥāşuñ ricāl-i ğayb ile ḥod başķa dem
52. Muhterā ma‘zür ola mũmkin degũl vaşfuñ senũñ
Ben neyem ki şānuña lāyık şenā başt eyleyem

53. Şimdi bu mürğ-i dili gūyā iden tūṭī-miṣāl
Var ise mir'āt-ı luṭfuñdur senüñ ey gönçe-fem
54. Yoḥsa ben dil-ḥaste dem-beste çü mürğ-i lāne-süz
Ne disün vaşf-ı cemilüñde senüñ ey zü'l-ni'am
55. Sen Süleymān-ı zamān ben ise bir mūr-ı za'if
Sen vezir-i kām-rān ben bir duā'-gū aḥḳerüm
56. Bu ḳaşidemle seni tasdī'e cür'etden ğarez
Müjde-i iḳbāl-i devletle hemān bir ḳaşidüm
57. Besdür ey kilc-i Siyāhī irdi hengām-ı duā'
Ol şehüñ iḳlāş ile şimdi şenāsıdur¹ hem
58. Tā ki bu necm-i 'aṭādur ḥāme-i taḳdīr ile
Eyleye her bir kesüñ erzāḳını baḥş u ḳasem
59. Ḥaḳ Te'āla ol vezir-i kām-yābuñ rüz u şeb
Devletin efzün ide bī-Ḥaḳḳ-ı nün ve'l-ḳalem

38B

XXII

DER MEDḤ-İ ḤÜSEYİN PAŞA

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Ey dil-i mürğ-i terennüm-sāz-ı gülzār-ı süḥan
Böyle eyyām-ı şafāda bī-nevā olmaḳ neden
2. Ṭutdı āfāḳı teġannümle hezār-ı nāle-senc
Āşiyān olmaḳ revā mıdur saña beyt'ül- ḥazen

¹ Metinde تشاسيد olarak yazılmıştır.

3. Nev-bahār oldı açıldı ğonçeler pür şād-kām
Gül gibi güldi zamāna lalezār oldı çemen
4. Sebze-pūş-ı nev-‘aruşān-ı nihāl-i tazededen
Yine bir tāze nigar oldı bu dehr-i pīrezen
5. Ol terennüm-güsterüñ nālişlerin gūş iderek
Şevķden her ğonçe olmuş çāk çāk-ı pīrehen
6. Sünbül-i āşüfte kılmış turre-i jülidesin
Kākül-i müşkīn-i dilber gibi pīç-i deyr-i şiken
7. Ğonçenüñ ruhsārına göz¹ dikmiş ol mestāne şüh
Nevk-i maşşūşdur [ki]² böyle [hem]³ nigāh-ı pür fiten
8. Lālenüñ destinde mey ammā dilinde dāğ u key
Bīd-i miskīn lerze-nāk olmuş hırās-ı dehrden
9. Cūş idüp cūlar revān olmuş sirişk-i dīde-veş
Şahn-ı bāğı jāle pür zeyn eylemiş dürdāneden
10. Servler baş başa virmişler çemende gūyiyā
Çadd-i yāri söyleşürler bī-zebān u bī-dehen
11. İrdi tā ki bir seher-i peyk nesīm-i şubh-dem
Bir ‘aceb müjde ile kim şād oldı cümle merd ü zenn
12. Didi geldi şāh-ı nev-rūz ile hem-dem olarak
Bir vezīr-i kār-dān Rüstem nihād-ı Tehmeten

¹ Metinde كور olarak verilmiştir.

² Vezin gereği eklendi.

³ Vezin gereği eklendi.

13. Ne vezîr ol Cem cenâb-ı Muhteşem Dârâ haşem
Şâhib-i tûğ u ‘alem İsfendiyâr-ı tîğ-zen
14. Dinse lâyıkdur rezm-i cev lâkda Rüstem-veş aña¹
Ma‘reke-sâz-ı veğâ perdâz-ı şîr-i pençe-zen
15. Görse şâf-ı düşmene şemşîr-i berrân urduğın
Aña tahsîn-i belîğ eylerdi seyf ü vâlî-zen
16. Mâh-ı burc-ı ma‘delet mihr-i sipihr-i salţanat
Dîde-bân-ı memleket şâhib-kırân-ı şaf-şiken
17. ‘Âlem ü ‘âkıl-i hakîm feylesof-ı hurde-dân
A‘dil-i devr-i zamân hâtır-nüvâz-ı dil-ğazen
18. Ya‘nî ol vâlâ-himem ehl-i kerem şâhib-ni‘am
Ol vezîr-i muhterem ol mâ‘il-i aşğâb-ı fen
19. Nâm-ı pâkidür Hüseyin hulğ-ı kerîmidür hüsün
Şûret u sîretde ammâ Haydar-ı Hayber-figen
20. Şâhib-i ‘aql u ferâset ra’y-ı Eflâtûn-pesend
Âşaf-âsâ hüşmend hem müsteşâr-ı mu’temen
21. Nâşir-i dîn ü düvel râhat-resân-ı pür-melal
Kâsir-i şaf-ı cedel çâre-nüvâz-ı pür-miğen
22. Mazhar-ı luğf-ı Hudâ hâmi-i şer‘-i Muştafâ
Mâni‘-i ehl-i hevâ cân-süz-ı erbâb-ı fiten
23. Müjde ey Kıbrıs ahâlîsi sizün üstünize
Oldı böyle bir hümâ-yı salţanat pâye-fig

39A

¹ Bu mısradâ vezin aksaması vardır.

24. Ne hümā belki odur ‘anqa-yı kâf-ı ma‘delet
Mālik-i erķāb-ı ümmet hālik-i ehl-i şemen
25. Virmedi dağı size bir böyle ‘āli rütbeti
Devr ideliden başıñuz üzre bu devlāt-ı kühen
26. Hābbezā Kıbrıs atası oldu mānend-i behişt
Hāk-i pāy-i meymenet-bağş ile günden güne şen
27. Gitdi eyyām-ı felāket geldi āvān-ı ferağ
Devre yüz tıtdı sa‘ādetle bu çarğ-ı kīnezen
28. Bāreka’llāh ey ħarāb-ābād-ı şehr-i Lefkoşe
İrdi mi‘mār-ı felek bulduñ rehā taqlīmden
29. Gerçi olmışdı senüñ sükkānıñuñ ħāli yamān
Bir nice müddet ü bād-ı kağt u şer ü fitnedden
30. Ber-ţaraf oldu o miğnetler o ğamlar şimdi kim
Geldi irişdi zamānuñ Hızırı ğayrı ğam neden
31. Hātemā Āşaf vaķārā Cem cenābā mün‘imā
Ey vezīr ü zū’l-‘atā¹ ey ecved-i şāhib minen
32. Sensün ol zāt-ı mükerrem ħōş sīm deryā ni‘am
Cūdıña tağsıñ ider pür dürr iken bağr-ı ‘Aden
33. Keff-i der-pāşıña reşk eyler senüñ ebr-i semā
Ceyb-i iğsānuñda nābūd oldu hep kān-ı Yemen

¹ Metinde دو العطا olarak verilmiştir.

39B

34. Hāliyā şimdi bu devletde nizām-ı mülk olan
Bir vezîr-i pür hıred var ise ancak işte sen
35. Hamdi'llāh oldu ma'mûre kudûmüñle senüñ
Yine Kıbrıs atası zir-i vezîr olmuş iken
36. İrmesün tab'-ı laţifüñe şehā aşlā keder
Kim bunuñ āb u hevāsın bilmedin kim dimeden
37. Bir cezîredür bu kim āb u hevāsı hoş-güvār
Küh u şahrāsı ser-ā-pā lāle vü sünbül semen
38. Ne hevā kim neş'esi feyz-i feraḥ-baḥş-ı Haleb
Āb-ı şafāsı daḫı elţaf Fırāt u Dicle den
39. Her ne ma'den kim ola dünyāda bunda bulunur
Bā-ḫuşuş elmās ile güyā ki Hinddür ya Hutun
40. Olduḡın-çün naḫl-ı ḫurmāya ser-efrāz ile sîn
Eyledi teşbîye bî-şek şaḫn-ı Bağdāda gören
41. Hāk-i pāki oldu çün hem-sāye-i ḫuds-i şerîf
Dāḫil-i 'arz-ı muḫaddesdür bu cā bî-şek ü zan
42. Bir mübāreklik daḫı oldur kim olmuş tā ezel
Ḥazret-i ümmü'l-ḫarāmuñ cism-i pākine vaţan
43. Server elţafuñ yine söyletdi mürġ-i tab'umı
Ḥayli demdür kim anı kılmışdı ġam-beste dehen
44. Āfitāb-ı iltifātuñ eyledi ben zerreyi
Bir ḫara topraġ iken güyā gülistān-ı sühen

45. Gösterüp āyīne-i medhūñ senūñ rūy-ı şafā
Ṭūṭī-i gūyā gibi dil oldı pür gū nāleden
46. Muṭrib-i endişeme ebkār-ı ma‘nā beste-dil
Dil-gūşā-yı nazmuma dil-bend olur her işiden
47. Bu kaşīdem vaşf-ı pākūñle n’ola olsa şehā
Bülbül-i revnağ-fezā gönçe-i ḥandān-ı dehen
48. Gerçi vaşfuñdan senūñ söz söylemek ḥaddüm degül
Olsa da her bir sözüm bir gevher-i kām-yābdan
49. Bir vesīle eyledüm na‘tuñla gūyā nazmumu
Bezm-i ḥāşuñda şeref-yāb olmağ için şimdi ben
50. Lāfı ço besdür Siyāhī irdi hengām-ı duā‘
Tā-be-kī taşdı‘e cür’et bu kırı efsānedan
51. Tā ki devr ile gele nev-rūz her sāl ‘āleme
Tāze cān bula çemenzār içre serv ü yāsemen
52. Ol şehūñ bahtı dem-ā-dem gönçe-veş ola küşād
Gülbin-i zātın ḥaṭādan ḥıfz ide ol zū’-l- minen

40A

XXIII

DER MEDḤ-İ MÜTESELLİM-İ KIBRIS EL-ḤĀC İBRĀHİM AĞA

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Demdür ey mürğ-i dil-i hoş lehce-i şīrīn-zebān
Ey nevā-senc-i maḳāle güster-i bāğ-ı cinān
2. Nefḥa-ı nuṭḳ-ı ḥayāt-efzā ki çün bād-ı nesīm
Eyle gül-geşt-i gülistān-ı nizām içre vezān

3. Feyz-i enfāsuñla sīr-āb it belāgat bāğını
Şafha-ı berk-i hünerde naqş ola hūsn-i beyān
4. Şāhid-i ebkār-ı ma‘nī bār-gāh-ı fikr ki
Ola dest-āviz-i maẓmūn ile pey-der-pey revān
5. Nağme-i nazm-i dil efrūzuñla kilik-i cilve-ger
Rağşa ağāz eyleye pā-kūb-ı dāmen der-miyān
6. Muṭrib-i endīşe-i ser-mest-i mey ma‘nā olup
Sāķī-i idrāk o ki aña nedīm-i hem-zebān
7. Kānda güftār-ı lezizūñle olarak pūr-mezāk
Ṭūṭiyān-ı nādire-sencān-ı nazm-ı dil-sitān
8. Maḥfil-i nuṭqa tekellüm eyle mürğ-i tab‘ ile
Tā nedür sırr-ı sūḥan fehm ide tā mantıkyān
9. Gülşen-i nazma nevā-yı kavlı-i ‘uşşāk ile kıll
Şevkden nālān ola mürğ-i Hicāz u İşfahān
10. Rast gū ol bezm-i şehnāze muḥayyerden geçüp
Tā karar ide hūseynīde büzürg ü küçikān
11. Bir nevā-yı tāze bir özge hevā-yı şevk ile
Bir kerem-kāruñ yine bezmünde ol efşān ḥ‘ān
12. Ne kerem-kāridür ol kim ‘ādet olmuş tab‘ına
Ḥāṭır-ı bī-kes-nüvāzı dest-gīr-i nā-tüvān
13. Mültecā-yı zī-kerem püşt ü penāh-ı bī-derem
Mesned-i ehl-i himem tekyede şadr-ı emān

14. Ya'nī kim k̄āim maḳām-ı vālī-i Kıbrıs kim ol
Nāmı İbrāhim zātı Ka'be-i ehl-i dilān
15. Hācı-ı beyt-i Hūdā ser-bāz-ı şer'-i Muştafā
Ḳā'ili Ḳālū Belā haḳḳa kitāb-ı müslümān
16. Sālik-i rāh-ı Hūdā pīrāye-i zühd u taḳī
Vāşıl-ı bezm-i şafā mu'taḳid-i Mevlevīyān
17. Dehr u rāh-ı sa'ādet [hem]¹ peyrev-i erbāb-ı dil
Rāḡıb-ı ehl-i fazīlet hem-nişīn-i 'ārifāne
18. Mazḫar-ı ḥulḳ-ı kerem ser-tāc-ı erbāb-ı himem
Ma'den-i dürr-i ni'am ebr-i seḫa-yı āsumān
19. Ol sirişt-i Muḫammedet ol ṭab'-ı pāki mekremet
Ol nihād-ı merḫamet-vālā nijād-ı Hüsrevān
20. Ol dilīr-i merdümān ol merdüm-i çeşm-i zamān
Ol ser-efrāz-ı cihān bālā-nişīn-i mehterān
21. Eylemişdür gāh luṭfuñ ḥāş u 'āma der-küşā
Ḥ'ān-ı iḫsānı keşīde rüz u şeb bī-i imtinān
22. Hātem-i Ṭayy ḥūşe-çin ḫırmen-ı en'āmıdur
Fazla ḥ'ār-ı ḥ'ānıdur sīmurḡ u 'anḳā-yı zamān
23. Bezm-gāh-ı 'ayşınıñ dil-bestesi faḡfūr-ı Çin
Cüy-bār-ı cüdınıñ cān teşnesi bir Bermekiyān
24. Ṭarz-ı ḥāşı ḡıbṭa-endāz-ı Revān-ı Bayḳarā
Dād-ı inşāfi taḫassür-āver-i Nüşinrevān

40B

¹ Vezin gereği eklendi.

25. ‘Aqlınuñ vezninde ‘aciz keffe-i mīzān-ı çarḡ
Rāyınıñ derkinde ḡayrāndur fehüm-i āşāfān
26. Ser-firāzā mün‘imā kām-āverā her dü serā
Ey bihīn-i eşḡiyā ey ecved-i ehl-i zamān
27. Sensün ol maḡdüm-ı ‘āli-ḡadr-ı vālā mertebet
Necm-i devlet görinür cebhüñde mihr-asā ‘ayān
28. Sensün ol perr-i hümā-yı sāyebān-ı her faḡır
Sensün ol kehf-i emān-ı melce’-i her bī-kesān
29. Sensün ol nüzhet-fezā-yı gülbin-i gülzār-ı cūd
Feyz-i iḡsānuñla olur ḡonçe dā’im zer-feşān¹
30. Bāḡ-ı cūduñ devr ider miskīn-veş bād-ı nesīm
Şemme-i iḡsānunuñ bū-kerdenidür gülsitān
31. Gevher-i kām-ı sūḡasın maşdar-ı āşār-ı cūd
Ayat fazl-ı Ḥudāsın ey şefiḡ-i mihr-bān
32. Ey Ḥudāvend-i ni‘am ey şāḡib-i cūd-ı kerem
Ey dilīr-i Muḡteşem ey dāver-i Kıbrısyān
33. Zīr-i sāyüñde senüñ Lefḡoşe bir bāḡ-ı İrem
Ḥalkı gūyā ehl-i cennet gibi bā-emn ü emān
34. Fitne yoḡdur ḡamzeden ḡayrıda devründe senüñ
Kimse āh itmez meḡer kim ‘āşıḡ-ı ḡaste-dilān

¹ Metinde “feyz-i iḡsānuñla olur her ḡonçe...”şeklinde verilmiştir.

35. Ağlamaz bir dīde ālā kim meger ebr-i bahār
İnlemez bir dil meger kim bülbül-i nāle-künān
36. Hāşılı mümkin degül ta‘dād-ı evşāfuñ senüñ
Olsa her mūy-ı tenüm bir hāme-i şāhib-zebān
37. Zerre kıabil mi senüñ hūrşid-i zātuñ vaşf ide
Katre mümkin mi kıla deryā-yı na‘tuñdan beyān
38. Bā-ğuşuş ol katre kim üftāde bir huşk-ı elem
Ne Ümit Burunı ne [de]¹ kudret-i pāy-ı dīvān
39. Ya‘nī ol nūr-ı başār hun-ı ciger cān pāresi
Kaldı Gelibolıda ben bunda hayfā şad figān
40. Hāb-ı rāhat kalmadı çeşmümde mānend-i nücüm
İntizār ile nizār oldu bu çeşm-i nā-tüvān
41. Gerçi bāğ-ı luţfıñuñ ‘ayş-āveridür mürğ-i dil
Kim dem-ā-dem şükr-i en‘āmuñladur raţbü’l-lisān
42. Yine ammā rüz u şeb işkeste-i pā-bāl ü perr
Pençesinden ayru ‘anķā gibi gözler āşiyān
43. Vaşf-ı pāküñde yine bu mürde cāna güft ü gü
Vāde-i eltāf u ihsānuñdur ey rūh-ı revān
44. Yoħsa mümkin mi ser-i sūzınla kıala‘ küh-ı kıāf
Ben benüm kim vaşf-ı pāküñden irem baht-ı girān

41A

¹ Vezin gereği eklendi.

45. aşdüm ancak saña ‘arz itmek durur ihlâsumı
Gerçi kim albün güvâhdur¹ ne hâcetdür beyân
46. Künc-i ğamda fikr-i vaşfuñ cānumuñ eglencesi
Dā’imā zıkr-i cemīliñdür dile rāhat-resân
47. Gülşen-i na’tuñ taḥayyül eyler iken bir seḫer
Oldı nā-geh bu ğazeldür bîş-i endîšem revân
48. Dil senüñ meftün-ı hüsñündür velî kılmaz ‘ayân
Almayınca destine ‘aşk ile cām-ı ergüvân
49. Kūyuña varduca dil uğrar ‘itāb-ı ğamzeñe
Bu mıdur ‘aşıklara ey şeh-levendüm armağân
50. Dāne-i ḫālün gibi şayyād-ı hüsñüñ vār iken
Dām-ı zülfünden rehā bulmaq ne mümkin mürğ-i cān
51. Hep zülāl²-i la’lüñe dil-bestedür cānlar senüñ
İsmi var ammā ḫayāt ābı gibi virmez nişân
52. Şevk-i la’lün eyledi el-ḫa Siyāhıde arār
Āb-ı ḫayvāndur n’ola zulmetde eylerse mekân
53. Midḫatüñle rişte-i ma’nā girelden destine
Baña mekşüf oldı hep sırr-ı kelām-ı udsiyân
54. Bendedür şimdi kilid-i genc-i ma’nā-yı sūḫan
Şeh-süvār-ı ‘arşa-ı nazm olduğım günden ‘ayân
55. Var ise gelsün bugün meydān-ı nazm içre şala
Da’vi-i şı’r eylesin düzdān-ı beyt-i nüktedān

¹ Vezin gereği eklendi.

² Metinde z olarak verilmiştir.

56. Rū berü gelsün benümle idelüm çarb-ı nizām
İşte miyān-ı belāgat işte çevgān-ı beyān
57. Besdür ey dil şıdķ ile şimdengirü eyle duā'
Diyeler āmīn aña sükkān-ı çarķ-ı āsumān
58. Tā ki her vaķt-i seher mürġ-i senā-ķ'ān-ı çemen
Eyleye her ġonçe-i medķ iderek ħande verān
59. Olasın şadr-ı sa'ādetde muķīm-i müstedām
Devr ide dā'im murāduñ üzre devrān tü amān

XXIV

DER MEDĦ-İ MÜTESELLİM-İ KIBRIS MUŞTAF AĞA

mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün

1. Bi-ħamdi'llāh yine bezme o şūķ-ı dil-sitān geldi
Gedālar şaffina gūyā ki şāh-ı kān geldi¹
2. Demidür ġülşen-i nazm[un]² dem-sāz [ki]³ ola mürġ-i dil
Nesīm-i 'işret esdi vaķt-i devr-i ġülsitān geldi
3. Ėazān-ı bād-ı ġamda bāġ-ı dil pejmürde olmuşken
Seħāb-ı luţf-ı bārından fiyüz-ı şād-mān geldi
4. Ėumār-ı gerd-i ġam şab'-ı şafādan ber-şaraf oldı
Yine devr iderek bezm içre cām-ı erguvān geldi
5. Fezā-yı ġamda dil-teşne olan telķ-kām-ı dil-sūze
Sebū-yı āb-ı ħayvān ile ol Ėızr-ı zamān geldi

¹ Bu mısradā vezin aksaması vardır. Anlam gereġi müdahale edilmedi.

² Vezin gereġi eklendi.

³ Vezin gereġi eklendi.

6. Ser-i bālin-i mecrūhān-ı şemşir-i ğam-ı dehre
Şifā-yı nūş-ı dāru ile Lokmān-ı cihān geldi
7. Esirān-ı çeh-i Efrāsiyābı ğamdan itlāka
Tekāpū eyleyerek Rüstem-i Zāl-i zamān geldi
8. Dilūñ yolını Hūşenk gibi güher-āb-ı ğam almışken
Şikest-sāz-ı şufūf-ı Ehremen çün Kāhramān [geldi]
9. Ne ğam ceş-i elemden ey gönül şimdengirü şād ol
İrişdi gird-i nuşret hāzret-i şāhib-ķırān geldi
10. Yine ehl-i dilūñ baht-ı siyāh oldu ekşūde
Tulū' itdi sa'ādet encūmi dehre nişān geldi
11. Yine erbāb-ı dil işkeste-gān-ı hātırın cebre
O devletlü sa'ādetlü şefik ü mihribān geldi
12. Şehāvet ma'deni kâ'-ı makām-ı vālī-i Kıbrıs
Ki ya'nī Muştafā Ağā-yı maḥbūb-ı cinān geldi
13. Kudūm-ı meymenet āşārınuñ her zerre-i hāki
Cilā-yı dīde-i ğam-dīdeye kühl-i eḡhān geldi¹
14. Kerīm ü ecved ü esḡā şecī'-i merd-i bī-pervā
Fehīm ü 'āķil ü dānā ḡakīm-i kārđān geldi
15. Hārāb olmuş gönüller burc-ı ma'mūr olıcaķ demdür
Ki devr ile yine dehre 'adil-i Kisriyān geldi
16. Füsürde-baht olan erbāb-ı 'irfānuñ günü toġdı
Açıldı şubḡ-ı 'işret pertev-i mihr-i emān geldi

42A

¹ Bu mısradā vezin aksaması vardır.

17. Bezendi meclis-i Cem hem döşendi süfre-i Hâtem
Zihî vaqt-i dem-i hurrem ki luţf-ı mestân geldi¹
18. Nice şād olmasun diller o bezm-i cān fezā içre
Ki bŷy-ı luţfi rāhat-baĥş-ı ğam-gĭn-i revān geldi
19. İrince şem‘-i cāna müjde-i iĳbāl-i teşrĭfi
Ķulŷb-ı ehl-i ĥāle özge bir rāz-ı nihān geldi
20. O şevĳ-i pŷr-şafādan mŷrg-i dil başladı efgāne
Ķazel tarzında gŷyā nazma bu siĥr-i beyān geldi
21. Ruĥuñ tābına ĥŷrşid-i felek āyinedān geldi
Kemer-bend-i miyānuñ keĥkeşān-ı āşumān geldi
22. Cemālŷñ şem‘ine pervāne-veş yanmaĝa cān atdı
Hŷmā-yı tārŷm-ı bālā-yı evc-i lā-mekān geldi
23. Ķudŷm-ı mevsim-i ŷrd-i behişt gibi vişālŷñden
Açıldı ĝonçe-i ser-beste-i dil ĥande cān geldi
24. Reh-i ‘aşĳuñda pā-māl olan ‘uşşāĳ-ı elem ĥĳāra
Nigāh-ı ĝamzeden imā-yı vaşl-ı cāvidān geldi
25. İrince şubĥ-ı vaşla şām-ı firĳatde Siyāhĭ-veş
Temennā-yı dil-i aşŷfte-dāmen der-miyān geldi
26. Ser-efrāzā ĥidivā şem‘-i cem‘-i ma‘delet-kārā
Eyā kān-ı vefā-şānuñ senŷñ ĝünden ‘ayān geldi

¹ Son hanede vezin aksamaktadır.

27. Ne mümkün gevher-i vaşfuñı silk-i nazma dürc itmek
Egerçi hāme-i fikr-i daķıķūm dūr-feşān geldi
28. Dili āhd itmiş idūm ṭab‘-ı pāk-i nūkte-dānumla
Ki medḥūñle cihānı pūr idem şimdi zamān geldi¹
29. Fezā-yı midḥatūñle raḥş-ı ṭab‘um buldı meydān
Ṭarabda cilve-i evşāfuña tāb u tūvān geldi
30. Zülāl-i menba‘-ı medḥūñde dil neşv ü nemā buldı
Yine cism-i za‘īf-i nā-tūvāna tāze² cān geldi
- 42B
31. Temāşā eylesün ehl-i hūner zūr-āver-i ṭab‘um
Ki tenhā milket-i ma‘nāyı teshīre yaman geldi
32. Benüm ol pehlevān-ı kişver-i nazmuñ silehşōri³
Ki berķ-i tiġ-i güftārum ḳazā-yı āsumān geldi
33. Elümde kilk-i ser-tizūm iki yalmān ile gūyā
Şikāf-ı sīne-i ḥussāda remḥ-i cān-sitān geldi
34. Hırāş-ı cān-ı a‘dādur nevā-yı mürġ-i endişem
Şarīr-i kilkūm ammā muṭrib-i gerd-i beyān geldi
35. Bes ey dil lāfi ḳo şimdengirü demdür duā‘ eyle
Ki eflāk-i murādāta duā‘lar nerdübān geldi
36. Nitekim kişver-i çarḥ üzre bu mihr-i cihān-efrüz
Sipeh-sālar-i encüm ser-ferāz-ı aḥterān geldi

¹ Metinde “şimdi ol zaman geldi” şeklindedir. Vezin gereġi böyle okundu.

² Metinde “مازه” şeklinde yazılmıştır.

³ Silahşōr kelimesi sözlükte سلاحشور olarak geçmesine raġmen metinde سلهشور olarak yazılmıştır.

37. O şāhuñ baht u iqbāli dem-ā-dem olsun ekşüde
Ki intizām-ı ‘ālem üzre [bir]¹ pās-bān geldi

XXV

DER MEDH-İ MUŞTAF AĞĀ GÜMRÜKCİ-İ DİMYĀD

mefā‘ilün / fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

1. O dem ki destüme irdi o nāme-i cānān
Şunıldı şanki berāt-ı müsellemi ol ān
2. Ne nāme belki dem-i ‘İsī-i hayāt-efzā
Füsün-ı sihr-i beyān dil-keş u müferreh cān
3. Ne nāme belki halāş-ı esir bend-i ğama
Nişān-ı ‘afv ile ma‘nün berāt-ı ‘ālīşān
4. Kitāb-ı mihr ü vefā gibi cāna eglence
Edā-yı nādire-sencānı tāze bir dīvān
5. Nükāt-ı neşri edāda mişāl-i tūṭi-kūds
Nizāmı baḥr-ı şafāda dürr-i güher-efşān
6. Leṭāfet-i süḥanı menba‘-ı zülāl hikem
Hiṭāb-ı feyz eşeri neşye’ baḥş-ı teşne lebān
7. Hurūfi ṭarf-ı biḥār-ı me‘ānī-i taḥkik
Suṭūrı çeşme-i āb-ı ma‘ārifi rīzān
8. ‘İbādeti dil-i maḥzūnı itmede güyā
Hezār nağme-serā gibi ṭurfe hoş destān

¹ Vezin gereği eklendi.

9. ‘Aceb ne hāme ki bu nāmeyi iden taḥrīr
Ki ney-şekkerde bulunmaz bu gūne ṭatlu zebān

10. İdince bir yire terkīb-i me‘ānīyi lafzın
Şān oldu cām ile hem-reng o dem mey-i reyḥān

43A

11. Ne mey ki neş’esi kıldı dimāğ-ı cānumı mest
Ġamūm-ı firḳati gönlüm ferāmūş itdi hemān

12. Sefīd-i hāme ile şanki bir kebüter-i beyz
Mişāl-i peyk-i şabā geldi bir seḥer pūyān

13. Oturdu dūşuma vü gūş u hūşuma didi kim
Yeter yeter gözün aç tābuñı bu ḥ’āb-ı girān

14. Benüm o ṭurfe-i ḥayr-i hüdhüd-i Süleymānī
Seni tefeḥḥuşa geldüm ey ez’af-ı mūrān

15. Nedür ḥāṭır-ı maḥzūn-ı dil-şikesteligūñ
Bu gūne ḥasteligūñ ey fūsürde-i hicrān

16. Ben ol kebüter-i peygān-resān-ı Dimyāṭum
Ki şaldı saña beni ol kerīm-i ‘ālīşān

17. Ki ya’nī Muştafā Ağa ol ecved-i ‘ālem
O merd-i ehl-i kerem ol güzīde-i devrān

18. Dinlese Ḥātem-i vaḳt şimdi aña lāyıḳdur
Yegāne merd-i seḥā-perver-i kerem-fermān

19. Güher-feşān-ı keffī ḡıbṭa-sāz-ı ebr-i bahār
‘Aṭā-yı bī-mineni dil-nüvāz-ı baḥr ile kān

20. Seḫā vü cür'eti tev'em mişāl-i şîr-i Hüdā
Dilîr-i merd-i veġā şaf-şiken çü bebr-i beyān
21. Zamānuñ Āşafî dehrüñ ḥakîm-i dānāsı
Kemāl-i fehm-i ferāsetde feylesof-ı zamān
22. Mekānı mecma'-ı baḥreyn-ı Hızr ile hem-dem
Revādur olsa sebeḫdāş-ı Musā-yı 'umrān
23. Bu devr içinde hele var ise odur şimdi
Ma'ārif ü hüner ü ḥikmet ile bir Loḫmān
24. Kerem-verā şanemā kām-rān-ı kām-ārā
Eyā rehîn-i seḫā ey bihîn-i devr-i zamān
25. Sen ol vücūd-ı mükerrem kerîm-i zîşānsın
Ki zāt-ı nādire būduñ nigîn-i Hâtem-i cān
26. Sen ol ḥuceste ḥişāl melek-şiyemsün kim
Virür leṭāfet-i feyzüñ dile şafā-yı cinān
27. Sen ol sütüde-i ḥulḫ-ı ḥasenle sük-i mevşûf
Ki gelse bezmüne küstāḫ olur kerem cüyān
28. Şu deñlü bāde-i luṭfıñla mest olur ol dem
Yanında şîve vü nazm olur yeksān
29. Keremde nām ile şānuñ olalı şöhret-bāb
Añlamaz oldu cihānda seḫāsı Bermekyān
30. Görince cîb-i der-efşānuñı ḥacāletden
Nihān-ı tüde-i ḥāk oldu şimdi gevher-kān

43B

31. İrince kaçre-i feyz-i şehāb-ı ihsānuñ
Derūn-ı baħr-ı ‘Aden oldu reşk ile cūşān
32. Muħaşşıl ey kerem-ārā nesīm-i aħbāruñ
İdince gülşen-i bāl-i ħarīnümi feyzān
33. Açıldı ğonçe-i dil tab‘um oldu bülbül-veş
Duā‘-yı devletüñ ezkārı ile bir elĥān
34. Zihī mülātefe kim āfitāb-ı ‘ālem-veş
Ziyā-yı feyzi idüp zūlmet-i firākı nihān
35. Bu künc-i ğamda bu küstāħ-ı ‘abd-i mehcūrı
Nevāziş ile ‘aceb kıldı luĥfına erzān
36. Keremler eyledi Ĥızr-ı zamān ki geldi
Ĥayāt-ı tāze ile cism ü cāna virdi emān
37. Bu bir kerem ki bunuñ mişli itmedi sebķat
Cihān cihān olalı ey kerīm-i zū’l-ihsān
38. Kerem degül bu meĝer ĥaşlet-i melā’ikdür
Ki böyle bī-sebeb ihsān ider mi her insān
39. Nice kerāmete ĥaml eylemez bunu ādem
Ki feyz-i pür şems ile zinde ola mürde hemān
40. Bu ‘abd-i ĥaste dili saña mürde oldu dīn
Degül fesān eger fikr olınsa bu bühtān
41. Neticesi yine bu ‘ayş-ı nūşuñ āħiri niş
Gerekse ola Süleymān gibi serīr-efşān

42. Bu bezme Cem dağı rağbetle dil-firib idi lik
Ne kendi kaldı ne destindeki o cām-ı girān
43. Nükūş-ı dehri temāşā idem diyü İskender
Cihāna velvele virdi olunca āyīne-dān
44. Sa‘ādet aña kim olmazdan evvel ola bile
İde bu bezm-i zamān içre nāmunı pinhān
45. Hılāf degül ki firākuñla dil füsürde ide
O nār-ı hasret ile olmuş idi cān sūzān
46. Urmaga gūşuma irdi nüvid-i cānvāruñ
Sadā-yı Şūr gibi virdi mürde cismine cān
47. Senüñ ol āyīne-i luţfuñ eyledi çünküm
Bu demde tūţı u tab‘-ı sūhānderüm gūyān

44A

47. Nevālar eyleye şimdengirü bu mürğ-i dilüm
Felekde Zühreyi çengi ile eyleye raqşān
48. Hemān o şānumı gör gayrı zār-ı bülbüldeñ
Ki böyle yüz göre senden eyā gül-i hazān
49. Cihān-ı gevher evşāfuñ ile pür ideyüm
Olup şenā-ver baħr-ı sūħanda dūr-efşān
50. Şarīr-i kilküme ebkār-ı me‘anī dil-beste
Raħıķ-i nazmum ile mest ola sūħan sencān
51. Seħāb-ı luţfuñ ‘aceb irdi feyż-i iħsān
Pür oldu lücce-i tab‘umda gevher-i raħşān

52. Revādur olsa bu şi‘rüm le’āl-i vaşfiñla
Şafā-yı nüzhet-i cān tavk-ı gerden hūrān
53. Benüm o şā‘ir-i sihr-i beyān ki nazmum olur
Kadeh duā‘ı gibi vird-i cān-ı her rindān
54. ‘Aceb bu sāgar-ı nazmumda konılan zevki
Ne cām-ı Cem virür anı ne kāse-i Keyvān
55. Elümde hāme-i rabṭ’ül- lisānum istese ider
Nevā-yı dil-keş-i mürğ-i niżāmı beste dehān
56. Ne hāme belki odur neşve bāb-ı āb-ı hayāt
Ki oldı Hıżr-ı huçeste¹ pey ile hem pū-yān
57. Fezā-yı na‘tuñ keşt u güzār eyle şeb u rüz
O deñlü sür‘at ider kim na‘im olur raḥzān
58. Yeter ço lāfı Siyāhī irişdi vaqt-i duā‘
Niyāza başla derūnı bazārı diger yan
59. Niteki maḳdem-i nūr u zī peyk-i bād-ı şabā
Şemīm-i müjde ile gülleri ide ḥandān
60. Küşāde ola anuñ gönçe-i ümmid-i dili
‘Aziz-i Mışr ola mānend-i Yūsuf-ı Ken‘ān

XXVI

DER MEDḤ-İ MİR-İ ALĀY MUŞṬAFA AĞA

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Var ise şimdi cihānda bir şeh-i şāhib-vaḳār
Kām-bīn ü kām-yāb ü kām-cüy u kām-kār

¹ Metinde “خمس” olarak yazılmıştır.

44B

2. Muştafâ beydür o vâlâ rütbet-i ‘âlî-nijâd
Ya‘nî kim mîr-i alâ-yı ser-fîrâz u nâm-dâr
3. Eylemiş haqqâ anı baht-ı sa‘âdet yâveri
Zîver-i şadr-ı sehâ engüşt-nümâ-yı rûzgâr
4. Ol durur merd-i aşîl-i pâk-bâz ü pâk-zâd
Gül-bin-i bâğ-ı dil-i tâze nihâl-i sâye-vâr
5. Dem-be-dem feyz-i ‘aţâsından bulur neşv ü nemâ
Gevher-i kân-i kerem lülû-yı baħr-ı iftiħâr
6. Cûd u ihsânıyle Hâtemdür şecâ‘atde velî
Şânına dinse sezâdur Rüstem ü İsfendiyâr
7. Meclis-i ‘işret füzûnı nûş-ı dârû-yı kesel
Meşreb-i pâki ise âb-ı zülâl-i hoş-güvâr
8. Şoħbet-i şîrîn-mezâkı lezzet-ârâ-yı revân
Güfte-i pür enbiyâ tayy güyiyâ kavlı-i hezâr
9. Her edâ-yı nükte-âmiz niżâm-ı enverî
Her hitâb-ı dil-nüvâzı müjde-kân-ı vaşl-ı yâr
10. Bezm-i hâşî melce’ vü me’vâ-yı erbâb-ı şafâ
Hâne-i ‘işret füzûnı küşe-i emn ü qarâr
11. Āsitân-ı devleti ârâm-gâh-ı her ġarîb
Sâħa-yı gerdün nişânı mültecâ-yı her kibâr
12. Bâr-gâh-ı rif‘ati peşt-i penâh-ı derd-mend
Hayme-i zerrîn niţâkı cilve-gâh-ı bahtiyâr

13. Kām-baḥṣā serverā Cem-cāh-ı ‘iṣret-perverā
Ey sipeh-sālār-ı merdān-ı hüner-i iḳtidār¹
14. Her cihetle yoḳ nāzīrūñ ādemiyet kānısun
Āb-ı rüyısun hele Lefḳoşenūñ ey şehsüvār
15. Nice Lefḳoşe bütün Kıbrıs ‘aḩası ser-be-ser
Zāt-ı pākūñle n’ola bulsa revādur iştihār
16. Bu ser ü sāmān-ı devlet ‘an-abā ceddür saña
Şānuña her ne disem lāyıḳdur ey ‘ālī-tebār
17. Bu degildür ḩab‘uma lāyıḳ² olan medḩūñ señün
Fi’l-meşel bu ḩaḩredür vaşfiña baḩr-ı bī-kenār
18. Gerçi kim bülbül gibi gülzār-ı medḩūñde senūñ
Nağme-i mürġ-i dile na‘tuñla yoḳ ḩadd ü şümār
19. Līk ammā neylesün tūḩi-i ḩab‘-ı ḩoş-nevā
Dām-ı ‘acz ile anı şayyād-ı ġam itmiş şikār
20. ‘Arşa-ı medḩūñde seyr itmek dilersenñ cilvemi
Eyle iḩsān-ı ġamīmūñden dili Düldül süvār
21. Ya‘nī va‘d itmiş iden bir esb-i ḩoş refḩār ile
ḩākden def‘ itmege ben bendeki ey zü’l-medār
22. Demdür eylerseñ şehā va‘d-i kerīmūñe vefā
Tā ki gülzār-ı şenāna eyleyem geşt ü güzār
23. ḩalka-i bezmūñde ben daḩi olam şimdengirü
ḩaḩi-i Aḩmaş ile ḩācı Muşlı gibi Yār-ı Ġār

45A

¹ Metinde “merdān-ı hüner berrān-ı iḳtidār” şeklindedir. Vezin ve anlam gereġi böyle okundu.

² Metinde “لایق” olarak yazılmıştır.

24. Gerçi Hâcî Muşlınuñ bulmaq ne mümkün rütbesin
Kim o bir yaluñ kılıcdur dâ'imâ haşmuñ arar
25. Bilürem lafz-ı kılıcda bir sözüñ vardur senüñ
Kim nezâketle anı lâbûd kılursañ âşikâr
26. Ya'nî kim virseñ kılıc ammâ Selânîk işidür
Tutalum öyle imiş deste başına söz mi var
27. Fi'l-ḥaḳîkâ öyle bir yâr-ı muvâfiḳ¹ er olur
Ehl-i dil ḳadr-i şinâs-ı bezl-i gûy u berr ü bâr
28. Ḳādî-i Ḥamşî hele luṭf ile sulṭānum şaḳın
Ḥôr görme ğayrîler gibi aña ḳıl 'itîbâr
29. Bir meḥekdür kim mi'yâr-ı felek eyler pesend
Olmasa ol bâliĝ u nâ-bâliĝ olmaz âşikâr
30. Gel Siyâhî lâfî ḳo şimdi duâ' hengâmıdur
'îd-i ezḫadur niyâzuñ hoş görür Perverdigâr
31. Şıdḳ ile dergâh-ı Ḥaḳḳa 'arz-ı ḥâcât eyle kim
Diyeler âmîn aña ḥaccâc-ı beyt-i Kirdkâr
32. Nitekim 'âlem şeref-yâb ola her sâl 'îd ide
Ḥûn-ı ḳurbân eyle deşt-i kevn ola çün lâlezâr
33. Ol şehüñ baḫtın sa'id 'ömrin mezîd ide Ḥudâ
Dutsun şâd eyleye düşmenlerüñ zâr u nezâr

¹ Metinde مواثق şeklinde yazılmıştır. Bir anlam verilemediği için bu şekilde okunmuştur.

XXVII

DER VAŞF-I BİR ĀDER-İ MĀ

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Āh kim ey nār-ı firqat bu ne sūz-ı cān olur
Kim dil-i dūzāḥda ‘aksün mā’ye-i nīrān olur
2. Bu ne āteşdür ki kemter zerresinden mihr ü mäh
Tābe-i eflākde mähī gibi biryān olur
3. Bu ne āteşdür ki mihrün sīnesin kılduḡda dāḡ
Cürm-i meh ol ḥavfdan ki bedrüne noḡşān olur
4. Bu ne āteşdür ki olsa şu‘le-gīr-i āsumān
Sīnesi her bir nūcūmuñ aḡker-i sūzān olur
5. Düşse ger kemter şerārı ḥırmēn-i çarḫa eger
Şerv-i gerden-i mu‘allā gāḥ ser-gerdān olur
6. Nār-ı ḥasretle dutuşdı ḥabek-i nāhid felek
Tīḡ-i firqatle Ḥamel her laḫzada ḫurbān olur
7. Şarşar-ı firqatle ger ḥoş eylese baḫr-ı felek
Sāḫil-i miḫnetde ḥavt-ı āsumān ḡaltān olur
8. Keşt zār-ı firqat içre de ise kim miḫnete
Sūnbüle teslīm-i ser ḫılmaḡda bir fermān olur
9. Bār-ı hicrānı felek taḫsīm idince ‘āleme
Keffe-i mīzānı destinde anuñ lerzān olur
10. Müşterī germiyyet-i bāzār-ı hecri görse ger
Ḳılduḡı bey‘ ü şirā hep mā’ye-i ḫırmān olur

45B

11. Dāmen-i çarhı tutan humret degildür cā-be-cā
Hūn-ı keyvāndur ki zaḥm-ı hecrden ceryān olur
12. Sīne-i Bercīse nā-kān irdi tīz aḳaraḳ
Kehkeṣān ṣanmañ anı ol ōerḥe-i ḥūsrān olur
13. Levḥa-i çarḥa ‘Uḫārid ōerḥ-i hicrānı eger
Başlasa taḥrīre kilki derd ile giryān olur
14. Saḫvet-i ceyš-i firāḳı görse Mirrīḥ-i felek
Tīḡ-i destinden düşüp işkeste-i dendān olur
15. Oldı ōemṣīr-i firāḳ ile ser-i Cevzā dūnūm
Nīṣ-i hicrān ile ‘Aḳreb dem-be-dem pīçān olur
16. Dest-i firḳatden yorıldı pençe-i ōīr-i felek
Didi el arḳası yirde dest-ber-destān [olur]
17. ‘Āḳıbet āsīb-i firḳatden bu taṣt-ı nūh felek
Bām-ı rif’atden zemīn-i zillete ūftān olur
18. Her ‘anāşır pāy-ı kūb-ı firḳat ile dem-be-dem
Gāh tefrīḳ-i fenā geh cem’-i çār erkān olur
19. ōemme-i būy-ı firāḳ irse meṣām-ı ‘āleme
Nāmiye fi’l-ḥāl sūrūr-ı bürde-i dāmān olur
20. Derd-i firḳat tuzlu ōular ḳoydı baḫruñ yüzine
Bād-ı firḳatden dem-ā-dem sīnesi cūṣān olur
21. Olsa ger ḫab’-ı fuṣūle-sārı nār-ı iftirāḳ
Nev-bahāra mā’ye-i te’ṣīr-i nā-bustān olur

22. Āmed u vaqt-i hecriden blbl-i Őrideler
Her seher Şiven klup glŐende ber-efgn olur
23. Firkat-i faşl-ı bahriden olınca naĝme-sz
Gonçeler Şad çk-i dmn eyleyp ‘ryn olur
24. Ey firk-ı cn gdzı el-amn ender amn
T ki bu sneler hasretle teŐ-dn olur
25. El-amn ey fark-ı teŐ zd-ı emn dil¹
Nice pr-szuñla sz-ı cism  cn szn olur
26. Girye-i teŐ-feŐn ile gnl Ya‘kb-veş
T-be-key bu knc-i firkatde hn-b-efŐn olur
27. Dde-i gmdan aĝan seyl-b-ı hn-ı iftirk
Krkarum byle giderse hndan tfn olur
28. Őyle nl oldu vcdum kŐe²-i hicranda kim
Sye-i my-ı megesden m gibi lertzn olur
30. Dd-ı h-ı pr Őerrum zerresi dŐse eger
Knbed-i gerdn-ı mn tde-i nirn olur
31. Grseler h-ı Őerr engzmñ bir Şu‘lesin
Encm-i çarĝ-ı felek pervne-veş rzn olur
32. Medd-i hum her seher itdkce blya Şu‘d
Tk-ı eyvn-ı semda naĝŐ-ı servistn olur
33. Őerĝa-i dilden aĝan hn-ı firk-ı iŐtiyk
Őhn-ı Őhr-yı miĝende lle-i nu‘mn olur

46A

¹ Bu msrada vezin eksikliĝi vardır.

² Metinde كوسد olarak verilmiştir.

34. Derd-i firqatle eger kim seyr-i gülşen eylesem
Tâb-ı hasretten o gülşen büse-i gülhân olur
35. Tâbeş-i derd-i firâka çâre-ğ̃âh isen dilâ
Şerbet-i vaşl-ı birâderden aña dermân olur
36. Ne bedâdur belki ‘ömrüm varı çeşmüm pertevi
Kim dem-â-dem bâde-i mihri fiyûz-ı cân olur
37. Ya‘nî kim ol nâm-tâş-ı Aḥmed-i mürsel ki anuñ
‘Arş-ı kalbümde ḥayâl-i vechi nûr-efşân olur
38. Ḥâṭır-ı nâdân fikr-i ‘ârızı kılsa güzer
Erba‘în içre açılmış gonçe-i ḥandân olur
39. Ḥaṭṭ-ı şeb-gün u leb-i cân baḥşınıñ endişesi
Ḥızr-ı dâñâ-yı dile ser çeşme-i ḥayvân olur
40. Luṭf-ı güftârın ḥayâl itdükce sem‘-i cân u dil
Vaḥy-i kalbî gibi her bir lafzı bir ‘irfân olur
41. Qâmet-i bâlâsınıñ fikri bu levḥ-i cânuma
Güyyâ şüret-nümâ-yı Tûbî-i Rıdvân olur
42. Sîne-i şâf-ı şafâ-baḥş-ı dil-i deryâ-yı ‘aşk
Ḥâk-i pâyi sürme-i çeşm-i cihân-binân olur
43. ‘Anber-i vaşlı kaçan bu baḥşum şem-i cân ola¹
Şişe-i çeşmüm pey-ender-pey gül-âb-efşân olur
44. Nûr-ı çeşmâ serverâ sermâye-i cân u dilâ
Ey meh-i bedr-i liḳâ bu derde ne dermân olur

¹ Bu mısradaki vezin aksaması vardır.

45. Ne ola sensiz şafā ne cāna ārām-ı sürūr
Ten firākuñla yanup hākister-i hicrān olur
46. Sensün ol sermāye-i ‘ömrüm şafā-yı haıırum
Levh-i dil naqş-ı hayālünle nigāristān olur
47. Sensün ol fer baqş-ı baht u t̄ālī‘ nā-şāduma
Feyz-i vaşluñ revnaq-ārā-yı hayāt-ı cān olur
48. T̄otalum ‘ālem ser-ā-pā gülşen olmış n’eyleyem
Baña sensiz bāğ-ı cennet külbe-i aqzān olur
49. Def‘-i alām-ı firākünle eger ‘ayş eylesem
Bezmi vaqşet nuqlı miqnet bādesi hep qan olur
50. Şubh-ı vaşluñ ārzū kılduqca dīvāne gönül
Şām-ı deycūr-ı hecr gitdükce bī-pāyān olur
51. Her ne dem deryā-yı hecrün cūş ide bu cān u dil
Māhī-i sem hırde-veş galııde-i huşkān olur
52. Haşretünden bir ramaq qaldı habībüm tende rūh
Şubha irmiş şem‘-veş peydā gehī pinhān olur
53. Gelmesün mir‘āt-ı tab‘-ı pāküne aqlā gubār
Ya‘nī kim devrī-i şūrı bā’iş-i nisyān olur
54. Nice mümkindür bu kim zātuñdan ayrı bir nefes
Cāna ārām-ı tefekkür hāleti imkān olur
55. T̄otalum kılmış felek cismümi cismünden cüdā
Mürğ-i dil naql-ı devāduñdan nice perrān olur

56. Gerçi kim hayli zamāndur dil tevaṭṭun eylemiş
Şehr-i Gelibolısı kim mecma‘-ı rindān olur
57. Ḥabbezā lāyık o şehre şām-ı şānīdür dimek
Līk hecrūnle baña bir āteşin külhān olur
58. Fi’l-meşel bir cennet olmuş tūtalum ol şehri-i ḥūb
Herkesi cennet vaṭandur ğayrısı zindān olur
59. İmdi taḳdīr-i ḳazādandur bu cism-i nā-tüvān
Şavlecān-ı hecr ile çün gev yek ğalṭāñ olur
60. Böyledür ey feşḫat-ı rūḫum rūsūm-ı rūzigār
Bezmine ḫandān gelenler ‘āḳıbet giryān olur
61. ‘Ādet olmuş mīzbān-ı çarḫa kim mihmānına
Mā ḫazer nezli muḳaddem girye-i ḫüsrān olur
62. Eyleseñ mir’āt-ı dehre çeşm-i ‘ibretle nazār
Ol daḫı āmed-şod naḳş-ı nev‘e ḫayrān olur
63. Serverā elṭāf-ı Ḥaḳḳdan itmezem ḳaṭ‘-ı ümmīd
Kim anuñ üftādegāna luṭfi bī-pāyān olur
64. Her ne deñlü süst ise rāhuñda bu pāy-ı ümīd
Ka‘be-i vaşluñ ricāsıyla yine pūyān olur
65. Hem-dem oldur ki hele gāhī nesīm-i şubḫ-dem
Gülşen-i aḫbār-ı zātuñdan varaḳ gerdān olur
66. Her ne dem kim nāme-i ḫāṭır-nüvāzuñ kim gele
Gūyiyā her bir ḫurūfi dilde ḫazer-ḫān olur

47A

67. Nice nāme tāc-dār-ı hüdhüd-i mu‘ciz-beyān
Noқта gelse zīb-baḥş-ı tūṭī-i gūyān olur
68. Nice nāme serv-i ser-sebz-i gülistān-ı merām
Yā ‘aruş-ı cilve baḥş-ı ḥūrī u ḡilmān olur
69. Nesr-i inşā-yı belāḡat intisābı dem-be-dem
Zīver-i tezyīn-i ṭab‘-ı münşī-i devrān olur
70. Nazmı güftār-ı şafā baḥş-ı zülāl-i münṭakā
Bikr-i maşmūnı ḥased baḥş-ı dil-i ḥissān olur
71. Her müretteb satırınūñ naḳşın te’emmül eylesen
Erre-i ‘ömr-i ḥased-kīş ‘adū-ı berrān olur
72. Līk çeşm-i ‘āşka ziynet-fezā-yı ḥüsn-veş
Ġamze-i dilberde gūyā şaf-zede müjgān olur
73. Noqtası her bir ḥurūf üzre ki ḳonulmuş¹ anuñ
Ḥāl-i müşkin feraḥ baḥş leb-i cānān olur
74. Destüme alduḳca her dem nāme key şad şevḳ ile
Mürġ-i dil gülzār-ı ‘aşḳuñda ḳaşā’id ḥuñ olur
75. Tūṭī-i mehcūr-ı dil vaşf-ı cemālūñ itse ger
Fikr-i ruḥsāruñ aña āyīne-i tābān olur
76. Her ne meclisde kitāb-ı hecrūñi naḳl eylesem
Cem‘ olup ervāḥ-ı ḳudsī üstüme giryān olur
77. Ḳışşā-perdāz olsa dil-i efsāne-i hecrūñle ger
‘Āleme tekrār-ı Mecnūn silsile-cūnbān olur

¹ Metinde “قونمش” olarak yazılmıştır. Anlam ve vezin gereği böyle okundu.

78. Şerh-i hecründen senüñ her cünd ki taḥrîr eylesem
Baḥrdan bir kaçre gūyā ḥāmeden rîzân olur
79. Nice mümkindür senüñ vaşf-ı firākuñdan beyân
Giryeden destümde kâğıd ğarḳa-i ‘ummân olur
80. Gerçi esb-i ṭab‘-ı çāpük peşsemüñ cevlanına
Şaḥn-ı şaḥrā-yı felek bir teng-ter meydân olur
81. Lîk ammā târ u bûd-ı fikr-i hecrüñ dem-be-dem
Sür‘at-i endişemüñ rāhında pā-bendân olur
82. Yine ḥaḳḳā ki zülâl-i şî‘rimüñ her kaçresi
Neşye’-i sahbā gibi keyfiyyet-i rindân olur
83. Kân-ı ṭab‘-ı pākinüñ her gevher-i endişesi
Ḥ‘āce-gān-ı ḥikmete sermāye-i iz‘ân olur
84. Dest-i endişemde gūyā ḥāme-i mu‘ciz-beyân
Ṭab‘ımuñ yenbu‘-ı ma‘nāsında şādırvân olur
85. Perde-i ğayb-ı ezelden muṭrib-i endişeme
Bülbül-i ḳudsî hoş avāz ile hem elḥān olur
86. Ṭūṭî-i ḥāmum yine gül-geşt-i hecrüñde senüñ
Şimdi bir tâze ğazel birle sebz gūyân olur
87. Her ne dem kim şevḳ-i la‘lünden gözüm giryân olur
Baḥr-ı dilde kaçresi geh dürr gehî mercân olur
88. Her kaçan kim ḥoḳḳa la‘lün tebessüm-rîz ola
Ġonçe-veş meclisde ‘uşşākuñ dili ḥandân olur

47B

89. Gülşen-i hüsnünde pür mest gamzeni seyr ideli
H'āb-ı rāḥat çeşm-i nergisden daḡı pinhān olur
90. Şem'-i ruḥsār-ı ziyā-pāşuñ firūzān olsa ger
Her taraf pervāneler cān virmege perrān olur
91. Rāh-ı hecründe olan dil-teşnelikler 'āşıkā
Şerbet-i 'ümmīd-i vaşluñla mezāk-ı cān olur
92. Şām-ı firḫatde ḡayāl-i zülfinüñ endīşesi
Tār u pūd-ı şı'rimüñ dibāsına bir şān olur
93. Dimesün erbāb-ı ma'nā yok mezākı şı'rimüñ
Erba'in içre açılmış gülde böyle ān olur
94. Bu ḡazelle bu ḫaşīdem naḫş-ı erbāb-ı ḡama
Defter-i Mecnūn gibi pür ḫaşşa bir destān olur
95. Mācerā-yı ḫālet-i hecrüñ eger taḫdīr idem
Ḳışşa-ı Yūsuf gibi şöhretde Ken'ān olur
96. Serverā ancak gül-i şad berk ḫab'umdur ki bu
Pāyuña bir berk-i sebz-i tuḫfe-i iḡvān olur
97. Besdür eḡḡānuñ Siyāhī irdi hengām-ı duā'
Çün ḡarībüñ ḡam-güsārı raḫmet-i Raḫmān olur
98. Nitekim āyīne-i şubḫ u mesāda dem-be-dem
Şūret-i vaşl u firāḫuñ naḫşı deyr-i cān olur
99. Olmasun 'ālemde yā Rāb ten gibi cāndan cüdā
İki iḡvān kim biri birine cism ü cān olur

I

TĀRĪḤ-İ CULŪS-I SULṬĀN SŪLEYMĀN ḤĀN-I ŐĀNĪ
mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün

1. Dirîgā ‘aksine devr itmege kıldı gibi āgāz¹
Bu dŭlāb-ı meşakḳat kim ire her kār-ı pāyāna
2. Vezān oldu çü bād-ı fitne-engīz-i cihān āşŭb
Ḥazān irişdi gŭyā berk-i ınāz-ı gŭlistāna
3. Bozıldı meclis-i cām dŭşdi erbāb-ı deme hem ğam
Perişān oldu ‘ālem ḳalmadı sākī vŭ peymāne
4. Ḳanı ol bezm-i hoş-dem ol feraḥ-baḥş-ı dil-i ādem
Ṭaĝıldı ol dem-i bī-ğam dŭnŭp zŭlf-i perişāna
5. Ḥarāb oldu o bezm-i ğıbṭa-sāz-ı meclis-i faĝfŭr
Ṭoluya uĝramış keşṭ-zāra dŭndi ol ṭarab-ḥāne
6. Tamām oldu bu bezmŭñ gŭyiyā encāmı yaklaşdı
Şikest oldu şŭrāḥi cām-ı ‘işret gitdi tālāna
7. Olup bārīde bārān-ı belā ebr-i muşībetden
İrişdi āb-ı tŭfān-ı ḳazā bām-ı cihān-bāna
8. İrŭp her ḥaşm-ı her kīnŭñ sem-i pāy-ı semendinden²
Ĝubār-ı ḥıbbuñ esip sehem-ĝīn ṭāḳ-ı Keyvāne
9. ‘Alev-ĝir oldu gitdŭkce şerār-ı āteş-āşŭb
Gezend-sāz oldu varduḳca ḳarār-ı ḳaşr-ı ḥākāna

¹ Metinde “اعاز” olarak yazılmıştır.

² Metinde سمندن olarak yazılmıştır.

10. Dirîgâ hayf u vâh ile qarîb oldu gibi sâ‘at
Ki böyle gâlib oldu hıbbuñla kâfir müselmâna¹
11. Olup a‘dâ-yı dînüñ rāyeti bār-ı zafer-nümâ
Bu idbār-ı perîşānî nedendür tuğ u zîşāne
12. Şanāşan kim Benî Aşfer hūrūcından ‘alāmetdür
Ki düşdi lerze heft endām-ı revān-ı dilîrāne
13. Qanı ol merd-i meydān-ı rezm-i cūy-ı gazanfer-fer
Ki hāmle-āver olmuşlar idi bebr ü pelengāne
14. Qanı ol Rüstem-ı ma‘reke cūyā-yı şîr-efgen
Ki raḥş-ı ednā yetmiş idi her biri İrān u Turāna
15. Qanı ol āşafān-ı şāhib-i re‘y-i Felāṭūn-kîş
Ki tedbîr ile eyler idi gâlib kebk-i bārāne
16. Qanı ol Qahramān-ı hāmî-i āyîn-i devlet kim
Dem-i heycāda şîr-i ner gibi girerdi meydāne
17. Nice dem tîğ-i hūñ-efşān ile hūnnābe-i seylî
Revān itmişler idi ser-be-ser dest-i Frengāne
18. Ne hāletdür eyā şimdi ki irdi raḥne-i fetret
Esās-ı devlet-i Dārā gulām-ı Āl-i ‘Oşmāne
19. Ne devlet kim hayālîn görmemişdür Hüsrev ü Dārā
Ki hükmi cārî olmuşdur ser-ā-ser kevn-i imkāna
20. Yaḳîn olmuşdı kim cāgir ola qavm²-i şeyāṭîn hū
Dergāh-melāz u melce’-i efrād-ı insāne

48B

¹ Bu mısradaki vezin aksaması vardır.

² Metinde “قوم” olarak yazılmıştır.

21. Revā görmedi ammā ḥazret-i Bārī Te‘āla kim
‘Afārit-i zamāne el şuna mihr-i Süleymāne
22. ‘Aceb teşvīşe düşmüşdi cihānuñ cevr-i penāhı
Ma‘āz’ Allāh ki ola naql-i devlet ‘ayş-ı bī-gāne
23. Bi-ḥamdi’llāh görindi nā-gehān burc-ı sa‘ādetden
O necm-i sa‘d-ı ekber kim müsā‘id-baht-ı şāhāne
24. Açıldı şubḥ-ı devlet gitdi ‘ālemden zalām-ı let
Uyandı çeşm-i ğaflet geldi āgāhı bu devrāne
25. Çıķup mehdī-i devlet lā-cerem ğār-ı hidāyetden
Kerāmetle ḥurūc itdi beşāret ‘ālemyāne
26. Giyüp başına tēc-ı devlet efrūz-ı cihān-bānī
Cülūs itdi sa‘ādetle serīr-i şehr-i yārāne
27. N’ola şimdengirü emn ü emān irse bu dünyāya
Ki geldi ol zamān kim gerek eylemiş ola hem-ḥāne¹
28. Tūlū‘ itdi çün mihr-i salṭanat burc-ı ‘adāletden
Cihāndan gitdi zūlmāt-ı zulem ḥamd ola Yezdāna
29. Olınca mesned-ārā-yı ḥilāfet ol şeh-i ‘ādil
Nizām irdi cihāna emn ü rāḥat ‘ādemiyāne
30. Siyāhī hātif-i ğaybı duā‘ idüp didi tārīḥ
Mübārek ola evreng-i şafā Sulṭān Süleymāna /1099

¹ Bu mısradaki vezin aksaması vardır.

II

TĀRĪḤ-İ CŪLŪS-I ŐULTĀN AḤMED ḤĀN ŐĀNĪ

fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilün

1. Merḥabā ey felek-i ḥādiṣe¹-pervāz-ı zemīn
Ey niḡā-āver-i aḥvāl-i perīṣān-ı zamān
2. Geldi devründe yine taḡt-ı Süleymāna bedel
Cem-ṣiyem ḡayli ḡıṣım bir Şeh-i İskender-i Őān
3. Nice İskender o kim çākerinün her birisi
Kimi Keyḡüsrev ü Dārā kimi Ḥāḡān-ı cihān
4. Bu daḡı ṡālī‘-i Meymūnenün āṣārıdur
K’eyledi kevkebi bir böyle vezīr ile kırān
5. Ne vezīr ol kim odur Rüstemi² Şimdi dehrün
Eyledi feth Beligıradı o Şır-i ḡarrān
6. Ya‘nī ol Muṡtafā Paṣa ki vezīr-i ibn-i vezīr
Şa‘aḡā³ melce‘-i ḡālīm-keṣ-i bī-reyb u ḡümān
7. Nā‘il-i ‘ilm ü hüner āṣaf-ı Őānī ḡüyā
Mā‘il-i ‘adl-i ‘Ömer Őāḡıb-i ḡuṡb-ı devrān
8. Böyle bir pādiṣehün böyle vezīr-i kāmil
Ola raḡṣ-ı zafer encāmı olınca püyā
9. ṡuramaz himmet-i ‘azminde anuñ bir lahza
Sedd-i İskender olursa da eger Efrenḡān

49A

¹ Metinde حادثة olarak yazılmıştır.

² Metinde “رستمدي” olarak yazılmıştır.

³ Metinde “صععا” olarak yazılmıştır.

10. Hāşılı bu durur ol pādişeh-i zi-ķudret
K'olusar tīgi ile ħūn-ı 'adū seyl-i revān
11. Zelzele-sāz-ı esās-i milel-i düşmen-i dīn
Raĥne-endāz-ı ĥaşīn-i ķılel-i fītne-kūnān
12. Nuşret-i 'avn-i Ĥuda ola 'alemdārı anuñ
Himmet āl-i 'abā hem-pes-i pīşende revān
13. Lafzen ü ma'nen aña didi Siyāhī tārīĥ
Düvel-ārā oldı bin yüz ikide Aĥmed Ĥān /1102

III

TĀRĪĤ-İ VĀLĪ-İ ĶIBRIS BĀBĀ ĤASAN PAŞA

fe 'ilātün / fe 'ilātün / fe 'ilātün / fe 'ilün

1. Müjde ey Ķıbrısuñ eyyāmı feraĥ-nāk oluñuz
Ki söze bir peder-i ehl-i kerem virdi Ĥudā
2. Ne bedir belki o Baba-yı cihāndur el-ĥaķķ
Ki virür bir nażar-ı himmeti biñ cāna şafā
3. Sūziş-i tāb-ı miĥen içre size şefķat idüp
Şaldı zıll-ı himem üstüñize ser-tā-pā
4. Dildeki jeng-i elem zulmet-i endīşe-i ġam
Kevkeb-i 'adl-i ziyā-pāşı ile buldı züvā
5. Bād-ı iķbāli vezān oldı neġam ba'd'el-yevm
'İlm-i cünd-i elem-i ġāyr olımaz pā-der-cā
6. Rāĥat u emn ile şimdengirü ümmīd-vārum
Ola āsūde zamānında anuñ bāy u gedā

49B

7. Demidür kim ola yümn ile bu Kıbrıs ma'mür
Böyle bir merd-i dilâver ola çün hük-m-ârâ
8. Ne dilâverdür kim tîğ-i şerer pâşından
Düşmenüñ kara kanıyla bulanur heft deryâ
9. Var ise şimdi eger şaf-ı veğâ içre odur
Bir merd-efgen-i ser-bâz-ı şecâ'at-pîrâ
10. Merd-i meydân-i hüner şaf-şiken-i cengâver
'İlim-efrâz-ı zâfer Rüstem-i heycâ-peymâ
11. Kâfi'-i bîh-i fiten merhem-i nâsür-ı kühen
Dâfi'-i şer-i şemen merdüm-i şîr-i dânâ
12. Şâhib-i cüd-ı kerem server-i erbâb-ı himem
Hem-dem-i meclis-i Cem maḥrem-i bezm-i Dârâ
13. Bir mücâhiddür o kim devlet ü dîn uğrında
Ḥarb u ḍarb itmededür düşmen ile şubḥ u mesâ
14. Bindügi kalyon anuñ bir yedi başlu ejder
Balyimez toplarına karşı tırılmaz a'dâ
15. Ger neheng görse anuñ kalyonuñı baḥr üzre
Ḥareket itdi şanur kal'a-ı kâfi gūyâ
16. Tağılur gayrı tonanması Frengüñ bî-reyb
Ki anuñ rehberi İlyâs u Hızırdur zîrâ
17. Venedik kâfirünüñ ḥâli olur dige-gün
İnşâ'Allâh-ı Te'âlâ be-'inâyât-ı Ḥudâ

18. Bāreka'llāh o durur ŧimdi neheng-i deryā
Hıfz ide zātını emvāc-ı belādan Mevlā
19. Serverā medhūñ ile kilc-i hūner-i destümde
Rūz u ŧeb durmaz ider hıyr-ı ŧenānı imlā
20. Vaŧfuñ itmekde senūñ ŧab'-ı hūner endiŧem
Dem-be-dem cūŧ u hırūŧ itmededür çün deryā
21. Hāŧılı medh ü ŧenāñ ile dilüm gūyādur
Ġarazum¹ dirhem ü dinār degildür ammā
22. Bir ŧecā'atlü kerāmetlü dilāverseñ sen
İsterem nāmuñ ile bir ola cümle dūnyā
23. Cām-ı medhūñ ŧuna tā sākī-i ŧab'um her dem
Mey-i evŧāfuñ ile mest ola erbāb-ı ğazā
24. Hāmdi'llāh hele bu pīre-zen dehr-i dijem
Oldı ber-vech-i hūsunle giderek hūnde-nümā
25. Didi ol demde beŧāretle Siyāhī tārīh
Merhabā Baba Hāsan Kıbrısa oldı pāŧā / 1097

IV

TĀRĪH-İ HĪTĀN PĪRĀ-YI MAHDUMĀN DESTĀRĪ MEHEMMED PAŧA

mefā'ilün / mefā'ilün / fe'ülün

1. Gel ey hāme-i tūṭi maķāle
Sūhan pīrā-yı pūr gūy-ı nevāsāz

¹ Metinde عرضم olarak yazılmıştır.

2. Ki sensün ʃab‘ımuñ yār u nedīmi
Senüñle açılır göñlümdeki rāz
3. Yeter dem-beste olduñ ğonçe-āsā
Açıl bülbül gibi ol nāle perdāz
4. Debīr-i ʃab‘um ile el bir eyle
Bu dehrüñ Āşafınuñ vaşfını yaz
5. Ne Āşaf belki Cem cāh-ı Sikender
Şecī‘-i pür dil-i cenk cūy-ı ser-bāz
6. Hüner-ber merd-fıgen şīr-i veğā cū
Niheng-i pençe-zen bebr-i pīl-endāz
7. Seḫāda şimdi oldur H̄ātem-i vaḫt
Keremde H̄aydar-āsā oldı mümtāz
8. Zamān-ı ‘adlinüñ te’şīrini gör
Ki olmuş kebk ile āşiyān-bāz
9. Ki destārī-i Meḫammed Paşa
İder ḫükm-i ‘adlde siḫr-i i‘cāz
10. H̄arem-i salṭanat perverdesidür
N’ola devletden itse ḫaşşa iḫrāz
11. Odur vālī-i Kıbrıs şimdi ḫālā
Adamu’llāh iḫbāle bālā ğarāz¹
12. Bi-ḫamdi’llāh ki kıldı Kıbrısı ḫoş
Ḳudüm-i meymenet baḫşı ser-efrā

¹ Bu mısradaki vezin aksaması vardır. Ancak anlam gereği müdahale edilmedi.

13. Hūşūşā şimdi ol kân-ı mürüvvet
İdüp bekler hitānı sūrına āgāz¹
14. Ne bekler ol ikisi cān u dil-veş
Biri biriyle olmuş hem-dem u rāz
15. Birisi mihr-i evc-i baht u iqbāl
Birisi māh-ı burc-ı ‘izzet ü nāz
16. Biri bir lūlū-yı gūyān-ı şeh-vār
Birisi gevher-i güncine-i rāz
17. Biri serv-i revān-ı serv-i devlet
Biri gülzār-ı ğarā verd-i şannāz
18. Hūdā devr itmesüñ biri birinden
Ki olmuş birbiriyle yār u hem-rāz
19. Muhaşşal imdi bu sūr ile Kıbrıs
Olupdur Mışr u Şāma ğıbtā-endāz
20. Bu sūr-ı pür sürūruñ neşe’sinden
Bütün halk-ı cihān oldu tarab-sāz
21. Feleklerde melekler cūşa geldi
Alınca Zühre şevk ile ele sāz
22. Degül encüm görinen āsumānda
Degülmiş hurde-i kıand kimse almaz
23. Döşedi Kehkeşān simāt-ı nuqlī
Şalā-yı hūān ile ra‘d-āver āvāz²

50B

¹ Bu mısradaki vezin aksaması vardır.

² Metinde رعد اوردی اواز şeklinde yazılmıştır.

24. Gül-âbdân ile mehcür mihr ile mâh
Gülâb-ı ‘anber-i ebr jâle perdâz
25. Degül mümkün bu sūruñ vaşfin itmek
Ki olsa kilik-i pūr gūyum dehen-bāz
26. İremez¹ midḥatūñ gāyetine
Eger taḫrīr ide nice kış u yaz
27. Hemân besdür eyâ ṭab‘-ı sūḥan-ver
Demidür kıl duā‘ya destūñi bāz
28. Yüzüñ dergāh-ı Ḥaḫḫa sūr niyāz it
Kıllup âmīn-i emlāk ile dem-sāz
29. Bu sūra berk-i sebz ile duā‘ñı
Hedāyā-yı ḳadislük eyle ibrāz
30. Mübārek eylesün Allāh Te‘ālā
Bu sūr-ı pūr sūrūrı bī-ğam-ı kāz
31. İlāhī ol iki maḥdūm-ı pāki
Maşūn ile ḥaṭālardan kıll efrāz
32. Olalar sāye-i vālidde bī-ğam
Hemīşe ‘izzet ü devletle enbāz
33. Dem-i zaḥm-ı ḥitānda olalar hem
İkisi de ḳavīe’l-ḳalb-i şāh-bāz
34. Eyā gonçe femān-ı nev şüküftān
Degildür zaḥm-ı nīş ḥastene nā-sāz

¹ Metinde ۴۵۱ şeklinde yazılmıştır.

35. Bu zaḥm sünnet-i peygamberîdür
Kesilür gerçi ammā kıanı çıkmaz

36. Anuñ-çün didi târiḥin Siyāhî
Şer‘ kesdügi¹ barmaq āh acımaz / 1104

51A

V

TÂRİḤ-İ CÂMİ‘ ME‘MÜRİYYE-İ BE-HİMMET-İ FEYZ PAŞA
fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. Demidür ey tūḫî-i tab‘-ı hoş nevā
Ey terennüm-sāz-ı mazmün-ı müfid
2. Eyle güftār-ı şafā-baḥşuñ ile
Bezm-i gülzār-ı niżāmı rüz-ı ‘id
3. Saña maḥşüş iken eṭvār-ı süḥan
Böyle ḥāmuşî ‘aceb emr-i ba‘id
4. Eylemiş çünküm zebānuñı Ḥudā
Maḥzün-ı esrār-ı güftāra kilid
5. Sen daḥı fazl-ı Ḥaqqı yād iderek
Vaḫtidür eyler isen güft u şinid
6. Bir kerem-kār-ı kerim’ül-ḥaşletüñ
Kıl şenāsını cihān içre bedid

¹ Metinde كسرىكى olarak yazılmıştır.

7. Ya‘ni Fażlullāh Paşa kim odur
T̄arz-ı eṭvāri ḥükümetde ferīd
8. Nice pāşā belki İskender ḥışım
Revnaḡ-ārā-yı şükūh-ı şāh-ı şīd
9. Kahramānī heybet ü Rüstem-şifat
Duramaz cengine bir ḥaşm-ı ‘anīd
10. Darbet-i ḡahrına t̄āḡat mi ḡılur
Ceyş-i fitne olsa ger dīv ü sefīd
11. Tābiş-i düzaḡ gibi ḡahrında anuñ
Oldı ecsād-ı şaḡī cümle ḡadīd
12. Ḥabbezā ey kām-kār-ı rüzḡār
Ey hümāyūn kevkeb-i baḡt-ı sa‘īd
13. Ḥaḡḡ Te‘āla ‘ömrüni efzūn ide
Devlet ü ‘izzet ile ‘ahd-ı medīd
14. Ḥaşlet-i pākiñe mümkin mi ‘aded
Z̄ātuñ olmuş maḡhar-ı luṭf-ı Mecīd
15. Şıdḡ-ı ḡüftārumda yoḡtur şāibe
Kim güvāhumdur benüm Rabbü’l- vaḡīd
16. Ḥaşletüñden biri bu kim eyledüñ
Fitne-endāzān-ı ḡalkı nā-bedīd
17. Heybet-i āvāze-i ‘adlüñ senüñ
Oldı rāh-i şirrete sedd-i sedīd

51B

18. Ba‘d-ezīn ey şāhib-i luṭf-ı kerem

Ey şafā-baḥşende-i ḳalb-i ‘abīd

19. Ḳal‘a-ı Lefḳoşede vāḳı‘ olan

Ol mübārek cāmi‘-i cāy-ı sa‘id

20. Nām-ı pākıdūr ‘Ömeriyye anuñ

Kāndadur iḳbāl-i ḥācāta ümīd

21. Böyle bir cāy-ı ḳadīm-i ma‘bedi

Pür ḥarāb itmiş iken çarḥ-ı ‘anīd

22. Nāgehān bir şeb zemīn lerzān olur

Gūyiyā irişdi eyyām-ı va‘id

23. Ol mehābetden der ü divānı hep

Ḥāke düşmüşken mişāl-i berk-i bīd

24. Anı iḥsān-ı ‘amīmüñden yine

Eyledüñ me‘mūr u ābād u sefīd

25. Didi tāriḥin Siyāhī ḥabbezā

Cāh-ı Fazlullāh ile oldı cedīd / 1092¹

VI

TĀRİḤ-İ ḲAŞR-İ MEVLEVİḤĀNE-İ LEFḲOŞE

mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün

1. Gel ey kilik-i kemiyyet ḥoş-rū resb-i belāgat kim

Demidūr şahn-ı nazm içre ser-āğāz eyle cevlāna

¹ Tarih, 1902 olarak yanlış yazılmıştır.

2. ‘Acebdür kim bu pāy-ı bend-i ğamdan pek ħarūn olduñ
Yüri kır köstegi Şimdengirü seyr eyle meydāne
3. Kılup ğuŐuñ kalem demüñ ‘alem pür tāb idüp raķŐ it
Sehīl-i munţazamla ħoŐ Őafālar vir dil ü cāna
4. Gehī āheste reftār ile keşt it ğülŐen-i vaşfin
Őabā-veş velvele-sāz ol Őimāĥ-ı mürĝ-i nālāna
5. Dil-i sūzide-veŐ na‘lūñden āteŐler feŐān olur
Tek u pū eyledükde rāh-ı vaŐfında dilberāne
6. Gehī Sīmurĝ gibi perdāze gel evc-i ħiŐālinde
Gehī ser-i felek-veş na‘tın ile lāne-ber-lāne
7. ‘AŞıl Şimdi oldur ğüher-kān-ı mürüvvet kim
‘Aţā-yı cūd u en‘āmında birdür o mest ü yegāne¹
8. Ki ya‘nī ketĥudā-yı fazl pāŐā ol Ħasan aĝā
Ne ħoŐ düşmüş durur ĀŐaf miŐālī ol Süleymāna
9. Hezārān āferīn ol Şab‘-ı mi‘mār-ı felek reŐke
Ki ğülŐen iĥre böyle bir ħoŐ ķaŐr-ı Őāhāne²

52A

10. Ne ķaŐr ol Őāķ-ı mīnā-yı İremden dāĥi ra‘nādur
Ki ğülŐen ğāhī her dem ğībţa-sādur bāĝ-ı ‘adnāna
11. Ne ķaŐr ol belki olmuş āŐiyān-ı Őā’ir-i ķudsī
Ki feyż-i ħāzret-i Monla iriŐür anda insāna

¹ Bu mısradā vezin aksaması vādr.

² Bu mısradā vezin aksaması vādr.

12. O aşr-i ‘āli gūyā oldı fānūs-ı ziyā-kesdür
Giceler şubha dek sūzān olan her şem‘-i giryāna
13. Kerīmā hoş hūner itdūñ maħallende kerem itdūñ
Dil-i vīrānemūz yapduñ sezāvār itdūñ iħsāna
14. Kemāl-i cūd u luḡfuñdan ‘aceb en‘ām-ı ‘ām itdūñ
Hümā-veş sāye şalduñ hānķāh-ı ħarf-i pūşāne
15. Şeref-yāb oldı teşrīf-i ķudümūñden dil-i miskīn
Süleymān gibi raġbet eyledūñ ħün bezm-i ħūrāne
16. Ħarāb olmiş dil-i her mest-mendi eyledūñ ābād
Olursa ancak olur ħubbu‘lillāh Mevlevīħāne
17. Ķatı oķdan muşavver idi mir‘āt-ı zamīrümde
Ki şūret böyle bu şaħn-ı şafāda böyle kāşāne
18. K‘anuñ zıllında gāhi bu dil¹-i mürġ-i nevā-pīrā
Duā‘-yı devlet ü iķbālūñ ile gele efgāne
19. Bi-ħamdi‘llāh ki sen ‘ālī himemden ey kerem-pīşe
Bu cāy-ı dil-güşā hoş mesken oldı ehl-i ‘irfāne
20. Bu bir eksügi bī-āre Siyāhī didi tārīħin
Güzel oldı bu eyvān ħüsnile [bu]² Mevlevīħāne / 1103³

¹ Metinde “bu dil” sözcüğü art arda iki defa yazılmıştır.

² Vezin gereği konulmuştur. Ebced hesaplamasına katılmamıştır.

³ Tarih, yanlışlıkla 1902 olarak yazılmıştır

VII

TĀRĪḤ-İ ḤACC-I DERVĪŞ EFENDİ *fā‘ilātūn / fā‘ilātūn / fā‘ilātūn / fā‘ilūn*

1. Müjde kim ḥayret¹-fezā-yı dīde²-i ğam-dīdeye
Gevher-i meclā-yı çeşm-i nūr-ı bīnādur gelen
2. Ḥil‘at-ı şeb gibi ğam dilden nihān olsa n’ola
Şubḥ-ı cāna āfitāb-ı ‘ālem-ārādur gelen
3. Nūr-ı maḥz olmuş vücūd-ı pāki ser-tā-pā kadem
Sebz-i destār ile gūyā şāh-ı Tūbādur gelen
4. Feyz-i baḥş-ı gülsitān u āteşe her şubḥ u şām
Tūḫī-i sebz-i nevā-sāz-ı şeker-ḥādur gelen
5. Meclis-i erbāb-ı ‘irfāna şūyyāb-ı şem‘-i cem‘
Maḥfil-i ehl-i kemāle mihr-i bālādur gelen
6. Ğonçe-i ser sebz-i bāġ-ı ravza-ı şāh-ı rūsūl
‘Andelib-i naġme-sāz-ı naḥl-ı beḥḥādur gelen
7. Fāzıl-ı ehl-i hüner kuṭb-ı zamān-ı nām-ver
Zübde-i āl-i peyamber ‘ırq-ı a‘lādur gelen
8. Āşaf-ı ehl-i ferāset feylesof-ı mā-ḥired
Maḥzar-ı esrār-ı ḥikmet İbn-i Sīnādur gelen
9. Maşdar-ı Āşār-ı raḥmet maṭla‘-ı envār-ı feyż
Menba‘-ı cūy-ı fażilet baḥr-ı ma‘nādur gelen

52B

¹ Metinde حسرت olarak yazılmıştır.

² Metinde دیدسه olarak yazılmıştır.

10. İbn-i İbrāhim Edhem-i naḳd-i vaḳt-i Bāyezīd
Ya'nī kim Dervīş Efendi ol kerem-zādur gelen
11. Kıldı tekmīl-i 'ubūdiyyet edā-yı Hāc idüp
Sa'y ile irdi şafāya ehl-i taḳvādur gelen
12. Eyledi 'İlm'ül-yaḳīni 'ayn ile Hāḳḳ'ül-yaḳīn
Āşinā-yı baḫr-ı vaḫdet Hıẓr-ı dānādur gelen
13. Tā'if-i beyt-i Hudā müstaḡriḳ-i nūr-ı hüdā
Nesl-i pāk-i Muştafā Mehdī-i mencādur gelen
14. Gevher-i kān-ı ḫaḳīḳat şeb-çerāḡ-ı ma'rifet
Hāşılı baḫr-ı faẓīlet dürr-i yektādur gelen
15. Serverā dāniş-verā eyā efāzil-perverā
Pāyüñe rummāle çünküm 'abd-i ednādur gelen
16. Şerm ile bu kıt'a-i tārīḫ için nazm eyleyüp
İ'tizār-ı cürm ile ol pür ḫaḫāyādur gelen
17. N'ola 'afv itseñ ḫuşūrın ol ḡarīb-i bī-kesüñ
Bār-ı taḳşīrāt ile çün ḫadd-i dü-tādur gelen
18. İtdügi küstāḫ-ı vaşfuñ 'afvunı der-yüzeye
Sāḫa-yı iclālüñe şāḫib-temennādur gelen
19. Besdür ey küstāḫ-ı ḫāme tā-be-key bu güft u gū
Ba'd-ezīn aḳşār-ı güftāra teḫāzādur gelen
20. Söz dirāz oldu yeter taşdı'e bā'ış olmasun
Yoḫsa taḳrīr-i dile yüz biñ ḫikāyādur gelen

21. Ey ŧeh-i ŧāhib-kerem ŧimdi ¼udūm-i pākūñe
Her ¼arafdan berk-i sebz ile ehibbādur gelen
22. Bu ha¼irūñ da¼i dest-āvizini eyle ¼abūl
ŧā'irūñ anca¼ elinden na¼m-ı inŧādur gelen
23. Fikr iderken Haccınuñ tārī¼ini gūŧ-ı dile
Hācı-ı ma¼būl-i pā-kān-ı Te'alādur gelen / 1090

53A

VIII

TĀRĪ¼-İ HĪTĀN DERVĪŧ EFENDİ-ZĀDE

fā'ilātūn / fā'ilātūn / fā'ilātūn / fā'ilūn

1. Āferin ol ha¼ret-i ma¼rūm-ı vālā mertebet
Ol nesib-i hāŧ u evvel merd-i aŧil kām ile
2. Ya'nī kim Dervīŧ Efendi-zāde ol merd-i aŧil
Eyledi himmet ki ¼avr-ı ceddini icrā ¼ıla
3. Oldı teslim-i ¼azā ¼avl-i pederden dōnmedi
Lā-cerem emr-i hıtāna oldı ra¼ıb cān ile
4. Kār-ı ŧıbyāndan degildūr ti¼ ile bāz eylemek
Hayli merdūkdūr boyın virmek bu kār-ı meŧk ile
5. ŧanmañuz sūr-ı hıtāndandur anuñ ŧādīli¼i
Sūnnet-i ecdādını icrāya geldi ŧev¼ ile
6. Gōnçe-veŧ oldı kūŧāde 'u¼deden buldı halāŧ
Gūŧ iderken nāliŧ-i ¼avl-i hezārı ŧıd¼ ile
7. Hāŧılı ol 'ır¼-ı pāk-i ŧir-i Yezdān-ı ¼avī
Dūrr-i yektāsın cūdā ¼ıldı ŧadefden cehd ile

8. Bu Siyāhī-i sühendān fikr ider tārīḥin
Hātıf-ı gaybı didikim şimdi şabr eyle hele
9. Hāzır ol vaqt-i ḥitānında o māh-ı rif'atūñ
Ağlar ise ağlamadı kim aña tārīḥ ola / 1090

IX

TĀRĪḤ-İ ZİFĀF DEFTERDĀR-I MAḤMUD EFENDİ-ZĀDE

fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün

1. Bāreka'llāh nice sūr ola kim bezminde
Zühreyi çengi ile nağme-zenān eylediler
2. Hāle şeklinde mehe cübbe-i dibā geydürüp
Raş ile meclis-i sūr içre revān eylediler
3. Yine ol mecma'-ı pür muḥteşemūñ midḥatini
Nāliş-i kavlı-i rebāb ile beyān eylediler
4. Medḥ-i sūr it diyü gūşın burarak ṭanbūruñ
Her ser-i mūyını bir başka resān eylediler
5. Sīnesin dest-i uşul ile defūñ darb iderek
Bezm-i 'uşşāka anı devr-i revān eylediler
6. Deldüler bağrını ḥasretle ney-i nālānuñ
Dem-be-dem kārını pür āh u fiğān eylediler
7. Beyt-i mişkal ile dem-sāz olarak bülbüller
Nev-'arūs-ı çemeni cilve künān eylediler
8. Cām-ı la'lin ile her gönçe 'arağ rız olarak
Lālenūñ bağrını şad reşk ile k̄an eylediler

9. Sūziş-i ḥasret-i nār-ı dile şü sepmek için
Birāz erbāb-ı çemen rıtl-ı girān eylediler
10. Sünbülün ‘uḳde-i zülfünü küşād itmek için
Çemene āh-ı seher-sūzı revān eylediler
11. Bā‘-ı maḳşūda n’ola ‘azm ide evvel şāh diyü
Yāseminler yolına lülü-feşān eylediler
12. Hāşılı ḥidmet-i sūr itmege her serv-i sehī
Dāmen-i himmeti hep bend-i miyān eylediler
13. Ya‘nī kim nūr-ı dil-i ḥazret-i defterdārı
Gonçe-veş şenlik ile ḥande dehān eylediler
14. Āferīn ol peder ü māder-i himmet-kīşe
Kim anı sa‘y ile ser-bāz-ı cihān eylediler
15. Nice ser-bāz-ı cihān belki Sikender-veş anı
Āb-ı ḥayvān içirüp Hızr-ı zebān eylediler
16. Anı vaşl itmek için maḳşad-ı cān-ı diline
Naḳd-i dil yerine hep bezl-i revān eylediler
17. Dest-i res bulmaḳ için ya‘nī o yektā gühere
Keff-i der-pāşlarını baḥr ile kān eylediler
18. Dām-ı tedbire düşer mi diyü ol vaḥşī ğazel
Feylesof-ı cihānı¹ ḥayli gümān eylediler
19. Fetḥ idince ‘aceb ol ḳal‘a-ı gevher nigīni
Arada nice zamān ḍarb-ı zebān eylediler

¹ Metinde “جهان” olarak yazılmıştır. Vezin gereği böyle okundu.

20. Ne tarîķ ile olursa hele ol iki düri
Şadef-i hāne-i gerdekde nihān eylediler

21. Āşikār olsa Siyāhī n'ola tārîķ-i zifāf
Bu gice mihr ile meh gizlü kırān eylediler / 1090

X

TĀRĪĦ-İ ĦĪTĀN-I AĦMED EFENDĪ
fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Demdür ey kilik-i sühan perdāz-ı gayb
Ey maķāle-küster-i bezm-i şafā

2. Yine bir sūr-ı ĥitān için bugün
Bir nevā-yı dil-güşā kılsañ n'ola

3. Līk küstāhāne tūl itme sözüñ
Kim edeb yiri durur bu 'ālī-cā

54A

4. Nice çābüke bu cāy-ı muķterem
Mecma'-ı ehl-i vüru' zühd ü taķā

5. Ya'nī kim Aĥmed Efendi-zādenüñ
Kim odur erbāb-ı ser-tāc-ı nihā

6. Eyledi maĥdüm-ı nūr-pāşı için
Bir güzel cem'iyet bāy u gedā

7. Bülbüle ney nālesin virdi nevāl
Ġonçe-i ĥamrālara la'līn¹ ķabā

¹ Metinde “لعين” olarak yazılmıştır. Anlam gereği böyle okundu

8. Hāşılı çeşm-i felek görmüş degül
Böyle bir cem‘iyyet-i bezm-i ‘ulā

9. Ey Siyāhī tārīḥ olurdu ‘aceb
Ol ḥitāna bu kelām-ı müntehā

10. Vālidī dise gözüm nūrı şaḡın
Ḥükm-i şer‘e kâ‘il ol kıılma şadā / 1091

XI

TĀRĪḤ-İ QAŞR-I ‘ABDULLĀH EFENDİ *mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün*

1. Fezā‘il āşinā ehl-i hüner cūd-ı seḡā perver
Ḥaşā‘il iḥtivā erbāb-ı ḥikmet bādel-i āgāh
2. Mürüvvet kīş-i luṭf-ı āyīn u dem cūy kerem endiş
Ḥidivv-i rāye-gān-baḡşayiş ol kim seyyid ‘Abdullāh
3. Yine şaḡn-ı felekde ya‘nī kim Lefkoşe şehrinde
İdüp bir qaşr-ı ḥoş peydā ki namı oldu ‘işret-gāh
4. O qaşr-ı rüşene reşk itdi çarḡuñ mihr ile māhı
Görince ḡayl-i mihrībān ile tertībini nā-gāh
5. Eger Rıdvān-ı cennet görse idi andaki bezmi
Çeküp cennetden eylerdi anı dā‘im temāşā-gāh
6. Gül anda gülşen anda bülbülān-ı dem-keşān anda
Keder yoḡ anda bir cānda ḡıṭādan ḡıfz ide Allāh
7. Sürüş-ı ‘ālem-i ḡayb anı seyre geldi el-ḡāşıl
Görüp taḡsīn ile her biri didi ne güzel dergāh

8. Bu mışra‘la didiler hem Siyāhī gūşına tārīḥ
Zihī pāk-i müferriḥ қаşr-ı ‘āla mesken-i Cem-cāh / 1093

XII

TĀRĪḤ-İ İZN-İ MUḤĀBELE-İ MEVLEVĪ

müstef‘ilün / müstef‘ilün / müstef‘ilün / müstef‘ilün

54B

1. Dem-beste olmuş idi ‘aceb sa‘da dehān-ı teşne-gān
Gülzār-ı hikmet içre hep nağme günā-yı meşnevi
2. Şad ḥamd u şad şükr-i Ḥudā ya‘nī semā‘ bā şafā
Āyīn ü resm-i evliyā buldı yine tarz-ı nevī
3. Rağm-ı ḥasūd-ı cāh ile bu demde hāy u hüyile
Def [ü]¹ kudüm ü nāy ile taldı dilā dünyā evi
4. Neyler terennüm eyledi esrār-ı ‘aşkı söyledi
Sihr-i beyāna başladı çün bülbülān-ı ma‘nevī
5. Şimdengirü çarḥ-ı felek raqş eylesün devr iderek
İtsün semā ins ü melek irdi ceven²-hā-i kavī
6. Ey münkirān pür veğal tā key bu bī-ma‘nī cidāl
İrişdi luṭf-ı Lem-Yezel ‘uşşāқа қо ‘av‘aveyi
7. Demdür ki devrān idelüm ‘aşq ile cevlān idelüm
Çāk-i giribān idelüm tā kerem-i bezm āḥiri
8. Diñle nedür māy u kudüm ey ‘ālim-i ‘ilm-i rüsüm
Bu sırr-ı Mevlānā-yı Rüm her dilde olmaz münzevi

¹ Anlam ve vezin gereği eklendi.

² Metinde چون olarak yazılmıştır.

9. Bu sır bulunmaz herkese ölmezden evvel ölmese
 albine anuñ irmese Şems-i hüdānuñ pertevi
10. Őāh-ı cihān-ı kām-rān Őāhan-Őehe gitī-sitān
 Ya'nī Mehemmed Hān Hān ol dāver-i fermān revī
11. İrdi 'ināyet-i Hudā oldu arīn-i evliyā
 Buldı semā' ile Őafā virdi rızā-yı Hüsrevī
12. almadı bir dilde elem belki bütün dünyāda ğam
 Gūyā iriŐdi lā-cerem enfās-ı rūh-ı 'İsevī
13. Didi Siyāhī Şevk ile bu mışra'-ı tārīh ola
 Geldi semā'a emn ile Őevk-i gürūh-ı Mevlevī / 1095

XIII

TĀRĪH-İ EŐME ADRĪ EFENDĪ DER GELĪBOLĪ

fā'īlātūn / fā'īlātūn / fā'īlātūn / fā'īlūn

1. Hāzret-i adrī Efendi kām-bīn ü kām-yāb
 Kim eben-'an-ced odur hāyrāt ile pür iŐtigāl
2. Nān-ı bağŞ-ı cāyi'ān oldıysa cedd-i ecvedī
 Telh-kām-ı teşneye bu oldu sākī-i zülāl
3. Yā'nī kim bir Mevlevīhāneyle ceddī eyledi
 Gelībolı Őehrini mesken-künān-ı ehl-i hāl
4. Bu daĥı Şimdi güzergāh-ı hālāyıkda 'aceb
 Eyledi bir eŐme peydā bī-nazīr ü bī-miŐāl
5. Hābbezā her aṭre ābı neşve-i āb-ı hāyāt
 NūŐ-ı cāndur Zemzem-āsā hoŐ-güvār-ı bī-melāl

6. Nüş idüp didi Siyāhī aña tārīḡ-i laṭīf

Hasbeten-li'llāh için bu çeşmeden pāk ü helāl / 1082

XIV

TĀRĪḡ-İ MEVLEVĪ MÜFTĪ-ZĀDE DER GELĪBOLİ

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Hāzret-güşā müfti-i 'alem şād bāş

Hāḡ çün saña bu 'īdi dü-'īd eyledi ¹

2. Hep görenler didi ol maḡdüm mes'ūd aḡteri

Bāreka'llāh kim hilāl-i 'īdi te'kīd eyledi

3. Eyledükde 'īd-gāh-ı dehre teşrīf-i ḡudüm

Cümle yārān² her biri maẓmün-ı tecdīd eyledi

4. Bu Siyāhī daḡi tārīḡin didi şādī kūnān

Maḡdemün 'Ārif Meḡemmed 'īdi ber 'īd eyledi / 1082

XV

TĀRĪḡ-İ ḤĀNE-İ AḡMED EFENDİ DER GELĪBOLİ

mefā'ilün / mefā'ilün / fe'ülün

1. Zihī beyt-i müferreḡ Aḡmed-ābād

Hāsed baḡşende-i tāḡ-ı müferres

2. Nesīm-i şubḡ-ı devlet ḡılmış anı

Çü ḡülzār-ı melāḡat cāy-ı menfes

3. Görince didi tārīḡin Siyāhī

Budur kāşāne-i mānend-i Firdevs / 1085

¹ Sadece bu beyitin vezni "müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün" olarak yazılmıştır.

² Metinde ماران olarak yazılmıştır.

XVI

TĀRĪḤ-İ ḤĀN-I ‘ALĪ PĀŞĀ DER LEFĶOŞE

mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün

1. Vezîr-i ‘aql-ı evvel ol ‘Alî Pâşâ-yı devr-endîş
Felâtûn fitnat u Āşaf ferâset ma‘delet mu‘tâd
2. Odur şimdi cihânda var ise cûd u kerem-perver
Netâyic fikret ü ehl-i başîret âferîn bünyâd
3. Zihî şâhib tedâküküm Şırâtı itmege pervâz
Cenâheyn-i necât ihdârına çün eyleyüp ichâd
4. Yapup Lefkoşede hayrât için bir câmi‘ u bir ḥân
Ḳabûl ide anı Mevlâ be-Ḥaḳḳı seyyid’ül-isbâd
5. Siyâhî lafza vü ma‘nen didi bu ḥân için târîḥ
Yeñiden oldı biñ yüz üçde şad bu ḥârâb-âbâd / 1103

55B

XVII

TĀRĪḤ-İ KÖPRI-İ VEZİR ḤÜSEYİN PĀŞĀ

mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün

1. Vezîr-i ehl-i himmet bā-mürüvvet ḥâmi-i devlet
Cenâb-ı şâhib-i rif‘at ki ya‘nî ol Ḥüseyin Paşa
2. Kemâl-i ‘izzet-i dîn ü düvelde bezl idüp ḳudret
Ḳılup Lefkoşenüñ berbâd olan dervâzesin ihyâ
3. Ḥârâb olmış iken ol ḳal‘a-ı burc-ı felek heybet
Fenâ bulmuş iken metn ü esâsı zîr-i tâ bâlâ
4. İdüp me‘mûr-ı âbâdân ser-â-pâ eyledi muḥkem
Der u divârını sedd itdi maḥfûz eyledi ḥaḳḳâ

5. Yeñiden bir ‘acāyib köpri ihdāş itdi kim el-ḥaḫḫ
Ḥalāş itdi o çirkāb-ı miḥenden ḥalkı bī-pervā
6. ‘Aceb luṭf eyledi ḡāyet maḥallende şevāb itdi
Geçenler yād iderler ḥayr ile durduḫca bu dünyā
7. Siyāhī lafzen ü ma‘nen görince didi tārīḥin
Ḳamer oldı çü biñ yüz altıda bu köpri-i zībā / 1106

XVIII

TĀRĪḤ-İ SEBĪL-İ BEKR-İ KETHUDĀ DER MIŞR-I ḲĀHĪRE

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Bāreka’llāh kethudā Bū-Bekr Ağā-yı pür kerem
Eyleyüp yevm’ül- ‘atāş aḥvālını fikr-i cemīl
2. Naḫd-i dünyāyı virüp aldı metā‘-yı āḥiret
Eyledi kesb-i rızāyı ḥazret-i Rabb-i Celīl
3. Şādımān itdi ḥüsn ile Ḥüseynün rūḥını
Bir sebīl ihdāş idüp li’llāh ol merd-i aşīl
4. Ḥabbezā taḥsin ol merd-i seḥī kim ḡüyyā
Himmet ile sevḫ-i Mısr içre aḫıtdı āb-ı Nīl
5. Teşne-leb ya‘nī Siyāhī didi tārīḥin anuñ
Selsebīl-i cennete a‘lā bedeldür bu sebīl / 1102

XIX

TĀRĪḤ

mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün

1. Yine ol Ḥācı İbrāhim Ağā kim şāhib-i ḥayrāt
Reh-i Ye'cüc-i seylāba Sikender gibi çekdi sedd
2. Görince lafzen ü ma'nen Siyāhī didi tārīḥin
Tamām oldı çün biñ seksen toquzda bu pīl-mesned / 1089

XX

TĀRĪḤ-İ ÇEŞME

mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün

1. Ḥudā eksiklügün göstermesün aşḥāb-ı ḥayrātuñ
Ḥuşuşā teşneler için aqıda āb-ı ḥayvānı
2. Muḳaddem gerçi bir 'ayn-ı şevāb itmişdi şehr içre
Pirincī ya'ni kim Ḥācı Meḥemmed şād ola cānı
3. Velī қа'r-zemīn içre şu gibi olmuşdı nā-peydā
Anı himmetle kıldı āşikār ebr-i kerem-kānı
4. Ki ya'nī ketḥūdā-yı ol Firārī Ḥüseyn Pāşā
'İmāret itdi ol bu 'ayn iken hem eyledi şānı
5. Revān itdi ser-i rāhında ḥalkuñ rüz u şeb el-ḥaḳḳ
İçenler şevḳ ile dirler ki cennet ola erzānı
6. Didi hātif Siyāhī lafzen ü ma'nen aña tārīḥ
Aqıtdı çünkü biñ yüz yedide bu çeşme-i cānı / 1107

XXI

TĀRĪḤ-İ VİLĀDET-İ VE'LEHŪ MĀ

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Ḥamdi'llāh kim dil-i ğam-gīn rehīn-i ye's iken
Eyledi baḥt-ı siyāhumı küşāde ol Celīl
2. Virdi bir ḥayrū'l-ḥalef sermāye-i 'ömr-i 'azīz
حسبى | لله كفا جلى على نعم | لو كيل
3. Künc-gāh-ı veḥme cūyā-yı ḥayāl-i kām iken
Vāşıl-ı genc-i murād oldum çü mānend-i Ḥalīl
4. Telḥ-kām-ı teşne leb sūziş fezā-yı cān idüm
Tāze kıldı bāg-ı ümmīdüm çü māh-ı sel-sebīl
5. Ḥayli demdür dil talebkār-ı reh-i maqşūd idi
Buldum āḥir himmet-i merdān ile aña sebīl
6. Oldı bir dürdāne gūyā kim şadefden āşikār
Ġavṭa ḥār-ı lücce-i ye's olmuş iken niçe yıl
7. Merḥabā ehlen ve sehlen ey sūrūr-ı cān u dil
Ey şafā-yı ḥāṭurum ey rāḥat-ı cāna vesīl
8. Ola sen aġnūde-sāz-ı zımn-ı āġūş-ı velī
Sāye-i elṭāf-ı Mevlānā ola zıll-ı zelīl
9. Şād-kām ol ey Siyāhī yümñ-i devletle hemīn
Geldi çün 'ārif Meḥemmed dehre bā-'ömr-i cemīl / 1107

56B

I

MÜSEDDES DER HAĞĞ-I ÜSTÜVÂ GÜFTE-ŞOD

mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

1. Bi-Ĥamdli'llāh görindi menzil-i mağşūd u Aĥmede
Tulū' itdi hidāyet aĥteri baĥt-ı siyāhumda
Nümāyān oldı te'sir-i temennā sūz-ı āhumda
Tesāvi kıldı şimdi būd u nā-būd piş-gāhumda
Hüveydā olalı ĥaĥĥ istivā farğ-ı külāhumda
'Ale'l-'arşi'stivā sırrın bulalı ĥalb-gāhumda
2. Yanumda şimdi medĥ-i zemmi ü şādī vü elem birdür
Şafā-yı nüzhet-i ĥāĥır cefā-yı derd ü ĥam birdür
Nişin-i küşe-i külĥen ile gül-geşt İrem birdür
Sifāl-i köhne vü kiti nümā-yı cām-ı cem' birdür
Hüveydā olalı ĥaĥĥ istivā farğ-ı külāhumda
'Ale'l-'arşi'stivā sırrın bulalı ĥalb-gāhumda
3. Baña şeh-per-i 'Ankā-yı felek perr-i mekes gelmez
Yanumda dürr-i yektā olsa miğdār-ı 'ades gelmez
Cihānuñ ĥāce-gān-ı kām-rābı baña kes gelmez
Gözümde şevket ü ferr-i Şikender ĥār u ĥass gelmez
Hüveydā olalı ĥaĥĥ istivā farğ-ı külāhumda
'Ale'l-'arşi'stivā sırrın bulalı ĥalb-gāhumda
4. Şu deñlü mest-i 'aşğ oldum ki hüşyārı nedür bilmem
Şafā-yı bŷy-ı gülden miĥnet-i ĥārı nedür bilmem
Dem-i vuşlatda fikr-i firğat-i yārı nedür bilmem
Muĥaşşıl şimdi farğ-ı yār u ağıyārı nedür bilmem
Hüveydā olalı ĥaĥĥ istivā farğ-ı külāhumda
'Ale'l-'arşi'stivā sırrın bulalı ĥalb-gāhumda

5. Kanā‘at kişverinde Şimdi bir Őāh-ı ser-efrāzum
Hevā-yı evc-i istiĝnā-bāz [ü hem]¹ ‘āli perdāzum
Ferāĝat gülşeninde ‘Andelib-i naĝme perdāzum
Dem-ā-dem kūşe-i ‘uzletde ya‘nī ‘ākıbet-sāzum
Hüveydā olalı ĥaṭṭ istivā fark-ı külāhumda
‘Ale’l-‘arşı’stivā sırrın bulalı ħalb-gāhumda
6. Gehī gülzār-ı ‘işret iĉre Őād-ı ĥurrem-i ‘ařķum
Gehī peygüle-i ĥayretde lāl ü ebkem-i ‘ařķum
Mesih-asā ĥayāt-efzā olan mu‘ciz dem-i ‘ařķum
Der-āmiz-i bahār-ı vaĥdet-i seyl-i yem-i ‘ařķum
Hüveydā olalı ĥaṭṭ istivā fark-ı külāhumda
‘Ale’l-‘arşı’stivā sırrın bulalı ħalb-gāhumda
7. Hidāyet rehberiyle rāh-ı ‘ařķa rü-berāh oldum
Őu‘ūd itmek iĉün ĉarĥ-ı viřāle derd-i āh oldum
Heme-fersüde rüy-ı dergeh-i ra’fet-penāh oldum
Siyāhī gibi Ĥaĥķa mazĥar-ı nür-ı siyāh oldum
Hüveydā olalı ĥaṭṭ istivā fark-ı külāhumda
‘Ale’l-‘arşı’stivā sırrın bulalı ħalb-gāhumda

57B

I

ĜAZEL-İ SİYĀHİ TAĤMİS-İ ‘ĀRİF İBN-İ SİYĀHİ

mefā‘ilün / fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

1. Bu cilde-gāhda ol yekke-tāz-ı ma‘nāyam
Reh-i ĥalebde Őitābende-i temennāyam
Fezā-yı ‘ařķ u muĥabbetde bād-ı peymāyam
Ben ol sebük-rü deşt-i fenāya hem-pāyam
Nişin-i küh-ı kanā‘at nedim-i ‘anķāyam

¹ Vezin gereĝi eklendi.

2. Olinca ab‘uma feyz-i İlahi cilve-nümā
Cevāhır-i sūhanum buldı kıymet-i vālā
Cihān n’ola dürr-i ma‘nem ile bulırsa ğınā
Kilid-i günc-i ma‘arif müsellemler oldu baña
Serir-i memleket-i ma‘naya çü Dārāyum
3. Gehi hücum-ı ğam u hayret ile hāmuşam
Mişāl-i mevciyem-i ‘aşk gehi pür cūşam
Şarāb-ı zāhir ile şanma mest ü med-hūşām
Sebū bedüş-ı Elestem mey-i belī lā şey’em
Şikest-i şişe-i hūşām ki mest-i esmāyam
4. Ümid-i şöret-i ‘ālemler hāy u hū itmem
Huşul-ı devlet-i dünyāya ārzū itmem
Tarik-i vāde’-i iķbāle cüst ü cū itmem
Sikender olsa da nādāna ser-fürü itmem
Cenāb-ı dergāh Monlāya çün cibin-sāyam
5. Bu tekye-gāh-ı muhabbetde ‘arifā na-gāh
Olinca himmet ü feyz-i pederler dil āgāh
Küşāde eyledi çeşm-i derūnı ‘avn-i İlah
Siyāhi gibi olinca ğarik-i nūr-ı siyāh
Fünun-ı sihr-i beyānda dem-i Mesihāyam

İBTİDÂ-YI ĞAZELİYÂT Fİ'L-ĤARFÜ'L-ELİF

I

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1. Yâ miftah iftaḥ-ı ebvâb'üs-şafâ 'an ḳalbenâ
Tâ bi-bînem rû-yı tû pür cilve der mir'ât-ı mâ
2. Cüş idüp şimdengirü 'aşḳ ile deryâlar gibi
Tâ şadef-veş dilden işâr ola dürr-i bî-behâ
3. Bülbül-i ḳudsî gibi gülzâr-ı ḥüsnünde gönül
Eylesün âğâze-i nâz u niyâz-ı ḥoş nevâ
4. Lezzet-i ḳand-i lebün vaşfında bu tütî-i dil
Ḳılduğı ḳavl-i mükerrer ola hep şîrîn edâ
5. Rûmda ol tab'-ı Ḥüsrevle Siyâhî ba'd-ezîn
Nazm-ı şîrînden Zâhîr-i Fâryâbi olsa sezâ

II

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1. Zerre-i 'aşḳum sezâdur âfitâb olmaḳ baña
Cây-sâz-ı âsumân-ı nüh ḳıbâb olmaḳ baña
2. Zerreyüm ammâ ki pinhân oldu bende mihr-i 'aşḳ
Şûret-i mevhümedür ancak ḥicâb olmaḳ baña
3. Ḳaṭreyüm ammâ hevâ-yı 'aşḳ ile kârum durur
Gâh mevc ü gâh deryâ geh ḥabâb olmaḳ baña

4. Kūşe-gîr-i deşt-i tecrîdüm ki yanumda benüm
Bir durur çün tâ murâd u kām-yâb olmağ baña
5. Neş'e-yi bezm-i elestdür kim Siyâhî rûz u şeb
Kūşe-i meyḥānede mest ü ḥarâb olmağ baña

III

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1. Bülbül-i 'aşkum ki nâle hem-zebân olmaz baña
Gülşen-i vahdetde keşf-i rāza cān olmaz baña
2. Şehsüvâr-ı deşt-i tecrîdüm ki mânend-i Mesîḥ
Künbed-i eflâke çârümde mekân olmaz baña
3. Ol hümâ-yı 'âlî perdâz-ı kanâ'at-perverüm
Kūşe-i tâc-ı Sikender âşiyân olmaz baña
4. Bir 'aceb pervāneyüm ki yanmada 'aşk oduna
Āteş-efrûz-ı semender hem-'inân olmaz baña
5. Şöyle mest oldum Siyâhî-veş mey-i 'aşk ile kim
Āmed ü reft-i ğam u şādî 'ayân olmaz baña

59A

IV

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1. Ey nigâh-ı ğamze kaşduñ nidügin bilsem baña
Mest oldıqça baqarsun böyle ḥançerden yaña
2. Rāhuña pā-māl olan 'uşşâka kılmazsuñ niğeh
Saña bu tarz-ı teğâfül nâzdandur ğalibâ

3. Gevher-i la‘l-lebüñ seyr eyleyüp ehl-i mezāk
Didiler naqd-i dil ü cān olımaz bu ki behā
4. Gelmeseydi leblerüñ güftāra farq olmaz mı hıç
Fem midür yā noqta-ı mübhem midür ey dil-rubā
5. Ravza-ı hüsnüñ Siyāhı seyr iderken hātırı
Gāh sīb ü gāh ūftālüyü kılmıŷ iŷtihā

V

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Kühli-i kâf-ı nūndan çeŷmüm olınca rüŷenā
Düşdi mir‘āt-ı dile taŷvır-i hüsnüñ ibtidā
2. Hābbezā ey hüsn-i hayrān kirve-i Rıdvān-ı hūr
Ey firīb-i ‘aql u hūŷ-ı Cibrīl-i hūŷ likā
3. Mihr ü meh ŷem‘-i ruhuñ pervānesi leyl ü nehār
Ġamze-i ‘ālem tebeh kıлмақda dünyāyı fenā
4. ŷerbet-i la‘l-i lebüñ lezzetde çün āb-ı zülāl
Kāmetüñ āŷüfte-sāz-ı serv-i bāğ-ı dil-güşā
5. Hırmen-i hüsnünde hālüñ dāne-i ‘Ankā firīb
Tırra-i müŷkinüñ her mūyı bir dām-ı belā
6. Tāb-ı ruhsāruñ güle dāğ-ı firākuñ lāleye
Būy-ı zülfüñ sünbüle mürğ-i dile düşdi nevā
7. İtdiler āhir Siyāhı-veŷ dil-zārı girift
Hāl ü hatt-ı çeŷm ü ebrü vü nigāhuñ dilberā

VI

mef'ülü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fe'ülün

1. Ey mihr-i ziyâ-güster-i 'aşk-i dil-i dānā
Envāruñ ile buldı fenā zulmet-i sevdā
2. Olsa ne 'aceb zerre-i feyzünle dil ü cān
Pür nūr-ı ziyā-perver-i ma'nā-yı muşaffā
3. Hem-vāre olup nūr-ı tecelliñ ile raqşān
Deşt-i dil-i 'arifdedür dü şadr Tūr ile Mūsā
4. Şem'-i ruḡ pür nūr-ı ziyā-pāşına her dem
Pervāne gibi çarḡ urur günbed-i minā
5. Buldı giderek zulmet-i gam içre Siyāhī
Bir çeşme-i şādī ki felek kāsesi gūyā

59B

VII

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Dilde nāgeh 'aşkdan mevc urdı bir baḡr-ı şafā
Kim anuñ kemter ḡabābıdur bu çarḡ-ı nüh ḡabā
2. Reşḡa-i nāçizinüñ bir ḡatresi deryā-yı heft
Gevher-i bā-tābınuñ her zerresi mihr-i semā
3. Feyz-i elḡafı ḡarāvet-baḡş-ı sebzistān-ı ḡayb
Neşve-i pāki-nümā-baḡşende-i her dü serā
4. Ḥalka-i ḡirdābınuñ ser-geştesidür kāināt
Lücce-i emvācınıñ müstaḡraḡidür māsivā

5. Keştî-i kalb-i Siyâhî rûzgâr-ı ‘aşk ile
Bir ‘aceb deryâya düşmüş kim ne ben ne intihâ¹

VIII

fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. Olalı keştî-i dil baħr-ı fenâda âşinâ
Tutmadı dūnbâle-i ümîdi sâhilden yaña
2. Kılmayınca kaçre-i cânı ğarîķ-i baħr-ı ‘aşk
Olmadı dāmân-ı dil çirkâb-ı keşretten cüdâ
3. Şöyle mestüm ki mey-i ‘aşk ile gelmez intibâh
Ger kılursa Şūr-ı İsrâfîl ğūşumda şadâ
4. Zerre-veş mihr-i cemâlünden cüdâ olmaz gönül
Sa‘d-neş tâb-ı ruħuñ pervâne eyler recâ
5. Kūşe-i kalb-i Siyâhîde hayâl-i leblerüñ
Şol hayât âbı gibi zulmetde kılmış ihtifâ

IX

fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. Şem‘-i dil envâr-ı feyzünden olınca rüşenâ
Oldı ‘anķâ-yı me‘ânî kemterin pervâne aña²
2. Bir hümâ-yı evc-i ma‘nâ kim hayâlünden geçe
Bulmaz ser pençe-i şahbâz-ı fikründen rehâ
3. Āsumân bir esb-i tâzîdür süvâr-ı tab‘uma
Mihr ü meh fitrâküme iki şikâr-ı kem-behâ

¹ Metinde “ ne ben var ne intihâ” şeklinde yazılmıştır.

² Bu mısradâ vezin aksaması vardır.

4. Lücce-i idrâkinüñ her güher-i endîşesi
Olsa ziynet-âver gencine-i râz-ı sezâ
5. Şâm-i zülfünde Siyâhî-i garîbe her seher
Müjde-i rûz-ı vişâlünle gelür gider şabâ

X

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

60A

1. Merhabâ ey Refref-i 'aşk-ı kemiyet Muştafâ
Ey delil-i kurb-ı avâz nây-ı bezm-i Kibriyâ
2. Der şeb-i Mi'râc-ı hayrân bûde şod Cibrîl-i 'aql
Ger nebâ şed nûr-ı to andem zi Sidre reh-nümâ
3. Mihr-i zâtet şod yaqîn ez âsumân-ı pâk-i gayb
Feyz bahş-ı evliyâ mir'ât-ı sırr-ı enbiyâ
4. Nûr-ı to der şûret-i âteş be-Musâ şod bedîd
Bî-hicab inni en-Allah goft-i bî-şayt-ı şadâ
5. An toî ki ez 'adem ez behr-i to bîrûn şode
Zâhir ü bâtın heme maḥlûḳ behr-i in iḳtizâ
6. Cünbüş-i ins ü melek hem cüşiş-i baḥr u semek
Gerdiş-i çarḥ-ı felek ez 'aşk-ı şod der ibtidâ
7. Güft Yezdân *Küntü Kenzen* lik aşk ḥ'âhed zuhûr
Âferide şod heme maḥlûḳ behr-i in iḳtizâ
8. Nâm-ı ü 'aşkest ammâ 'aşıḳ u ma'suḳ kîst
Mî-nedâned in mu'ammâ kû buved ez to cüdâ

9. Ey Siyāhī ger dilet rā çün futed yek zerre ‘aşk
Hemçü Manşūr ez en Allah dem zeni bā-şed revā

Fİ-ḤARFŪ'L-BĀ

XI

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Geldi nev-rüz-ı şafā gülzāra düşdi āb u tāb
Zümre-i rind-i sebū āşāma oldı fetḥ-i bāb
2. Ğonçe ebkārı figān-ı ‘andelibi gūş idüp
Didiler işte yine geldi o şūḥ-ı bī-ḥicāb
3. Sākī icrā ile luṭf it bezm-i āyīn-i Cemi
Başlasun neyler figāna nāleye çeng ü rebāb
4. Bu bahārın bir ḥazānı da olur ey ğonçe-fem
Fırşatı fevt itme bezm-i ‘işretten eyle şitāb
5. Yine dil virdi Siyāhī bir şeh-i ḥübāna kim
‘Ālem-ārā bir meh-i ğarrā nazīr-i āfitāb

XII

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Kılmadıñ ey dil ferāgat ‘aşk-ı dilberden ‘aceb
Lāle kıldıñ [hem]¹ ser-ā-pā sīneni dāğ-ı ta‘ab
2. Dün gice ol şeh-levendüm şem‘-i bezm-ārā gibi
Ğayrīlerle şöḥbet itmiş şubḥ olunca tā o şeb

¹ Vezin gereği eklendi.

3. Bu teraḥḥümsüz civāna mübtelāyum ŧimdi kim
Eylemiŧ aġyāra luḑfin cevr-i ‘uŧŧāka sebeb
4. Sākī mey vir içelüm tā def̄ ola dilden elem
Tā-be-key beyhūde her dem būd ü nā-būdı taleb
5. Āferīn ṭab‘-ı Siyāhī ‘andelīb-asā müdām
Gülŧen-i medhūnde ulū’l-ebd senüñ bir ġonçe-fem

XIII

mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün

1. Söz mi bulunur ol fem-i cānāna münāsib
Bir kimsede yok ŧāfi ḥaber cāna münāsib
2. Bülbül seḫeri vaŧf-ı emen eyledi ammā
Biz söz dımedi ġonçe-i ḥandāne münāsib
3. Güŧ eyledüm āvāze-i mürġanı seḫer-ġāh
Hep nāleleri ŧekve-i devrāne münāsib
4. Mey nūŧ idelüm la‘l-i leb-i ŧevġine yāriñ
Nālān olalum ney gibi hicrāne münāsib
5. Güftār-ı Siyāhīde olan neŧve-i ḫikmet
Bir ṭurfe ḥaberdür o ki rindāne münāsib

XIV

mefā‘ilün / fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

1. Daḫı nümāyiŧ-i gül düŧmesen bahāra ‘aceb
İriŧdi lālelerüñ sīnesine dāġ-ı ta‘ab

2. Kudüm-i mevsim-i nevrüz ile çemen pür cüş
Benefşe fikr-i harâb ile ser-be-ceyb edeb
3. Firifte olma dilâ ‘ayş-ı dehr-i yek-rûze
Vefâ-yı gül gibi mihri bir iki gündür hep
4. Kanı o cām-ı Cem la‘l-i nâb-ı mey peymâ
Yatur türâb ile yeksân olup o kân-ı tarab
5. Bilinmedi ne idi kaçd-ı dilini bu çarhuñ
Cihânı garğa-ı hûn-ı hüsni Hüseyme sebeb
6. Mezâk-ı la‘l-i leb-i dilbere ğına gelmez
Müdâm ki âb-ı zülâl ile ola hem meşreb
7. Olur mı baht-ı Siyâhî o zülf-i per tâbuñ
Nesîm-i vaşl ile bendin küşâd ide bir şeb

FÎ-HARFÜ’T-TÂ

XV

fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün

1. Tâ-be-key ey felek-i kej bize bu ‘illet-i baht
Dağı devründe tamâm olmadı mı zillet-i baht
2. Hâce-i ‘ömr-i ‘azîz kaçı‘ menâzil ideyor
Ne dükenmez yol olur deşt-i gam-ı afet-i baht
3. Dâmen-i şâh-ı maşşûda irişdürmege el
Olmadı bu dil-i bî-çâreye bir himmet-i baht
4. Ayırup cām-ı murâdı giderek destümden
Eyledükçe saña ey çarh-ı denî minnet-i baht

61A

5. Kevkeb-i baht-ı Siyāhīde olan naḥs-ı kırān
Ḳomadı menzil-i sa‘da iriṣe ḳuvvet-i baht

XVI

mefā‘ilün / fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

1. Ne lāzım eylemek ey dil cihān ile ülfet
İder mi merd olan ‘ārif zenān ile ülfet
2. Bu dehr-i pīre-zenūñ ḥandesine aldanma
Olur mı sāḥire-yi bī-amān ile ülfet
3. Ḳanı ol cām-ı feraḥ baḥş-ı ḥāṭır-ı Cemşid
K’anuñla itmiş idi bir zamān ile ülfet
4. Ne cāmı ḳaldı anuñ ne dem-i ḥoş āyīni
Diriğ o ḳılduğı rıṭl-ı girān ile ülfet
5. Nükūş-ı rengine aldanma gülşen-i çarḥuñ
Ḥayāl-i zılla dilā ḳılma cān ile ülfet
6. Firāk-ı dilberi fikr it ḥumār-ı bāde gibi
Dem-i vişāle deger mi civān ile ülfet
7. Bu naḥş-ı nādire mihrūñ vefāsı fikri ile
Siyāhī ḳılma şaḳın in ü ān ile ülfet

Fİ-ḤARFÜ’S-ŞĀ

XVII

müstef‘ilün / fe‘ülün / müstef‘ilün / fe‘ülün

1. Tīr-i müjendür ey şūḥ dilde fiğāna bā‘iş
Ḥūn-rīz-i çeşm-i mestüñdür bunca ḳana bā‘iş

2. Ey tıfl-ı nūr-ı siyehüm bî-şefkat olduğundur
Çeşm-i terümden akan seyl-i revāne bā'ış
3. Dem-beste kalmış idi tūṭī-i ṭab'um ammā
Vaşf-ı cemālūñ oldı tāze zebāna¹ bā'ış
4. Ey gönçe-leb şaqlama feryād-ı mürğ-i dilden
Teskīn-i sūz-ı 'aşqa olur terāne bā'ış
5. Rindān-ı derd-i nūşa ṭa'n eyleme Siyāhī
Cām-ı mey-i şafādur ğamdan amāna bā'ış

Fİ-ḤARFÜ'L-CİM

XVIII

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Hüsrev-i 'ālemde olursa ger dilā bir gözi aç
İtse ol nev devlet-i nādāne 'arz-ı ihtiyāc
2. Çāre ḥ'āh-ı 'illet-i iflās iseñ ey ḥaste-dil
Nüş dilerdi ḳanā'atden olur aña 'ilāc
3. Varma ḥ'ān-ı nā-kese nā-ḥ'ānde mānend-i meges
K'ise līsān-ı seg-i ehl-i dile ḳıl imtizāc
4. Cām-ı Cemşide şaḳın ḳılma taḥassürle nigāh
Lāle-veş destünde ger var ise bir cām-ı zücāc
5. Şekker-i şirīn-leb-i dilberle eyle iktifā
Saña lāzım mı Siyāhī ḳanda Mısrīden gülāc

61B

¹ Metinde دبانه olarak yazılmıştır.

Fİ-ḤARFÜ'L-ḤĀ

XIX

mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün

1. Açıldı gönçe-i maqşūd irişdi bŷy-ı feraḥ
Çekildi bezm-i güle cā-be-cā sebŷy-ı feraḥ
2. Göründi ḥüsn-i bahārı fiġāna geldi hezār
İrişdi gŷş-ı dil ü cāne hāy u hŷy-ı feraḥ
3. Seḫer 'azīmet-i gülzār idŷp o serv-i seḫī
Ṭolandı ṭarf-ı çemenzārı hemçŷ cŷy-ı feraḥ
4. Gelŷr o ūeh diyŷ bāġa 'araḫ-feşān olarak
Elinde gönçe-i zanbaḫ ṭutar kedŷy-ı feraḥ
5. İrişdi gibi elŷñ dāmen-i vişāle bu ūeh
Siyāḫī sende odur böyle güft u gŷy-ı feraḥ

XX

fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün

1. Olmaġa hem leb-i la'l-i leb-i cānāna ḫadeḫ
Çin seḫer meclise geldi ḫatı mestāne ḫadeḫ
2. Gezdi elden ele gül gibi feraḫ-nāk olarak
Ḥoş ūafā virdi yine meclis-i rindāne ḫadeḫ
3. Sākīyā bezme getir cām-ı ūafāyı demidŷr
Ṭotalum elde 'ašā-veş yine pīrāne ḫadeḫ
4. Mey gül-reng-i ūafā-baḫş ile gösterdi yine
Rezm-i āyīn-i Cemi ḫalka-i rindāne ḫadeḫ

5. Rağm-ı ağıyāra Siyāhī gice bir dilber ile
Şundılar bir birine hayli zarīfāne kadeh

FĪ-ḤARFÜ'L-ḤĀ

XXI

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Olmayınca hāne berdüş-ı fenā reftār-ı çarh
Olmadı mı fetḥ-i der gencine-i esrār-ı çarh
2. Kūh-ken olmaz leb-i Şirīn için Ferhād-ı dil
Nüş ile pür itse ağzın ger bu şirīn-kār çarh
3. Nev-bahār olsa nice şādān olur bu mürğ-i dil
Her varağda görünür nağş-ı ḥazān āsār-ı çarh
4. Püşt-gāh-ı devlete ey ḥāce olma tekye-zen
Çün şehensāhūn külāhın kapdı bir 'ayyār-ı çarh
5. Gerdiş-i eyyāma şabr eyle Siyāhī bī-ğam ol
Oldı İskenderī-i dehründe¹ berḥürdār çarh

62A

FĪ-ḤARFÜ'D-DĀL

XXII

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Dil-firībin² ğamze-i çeşm-i siyehden dād dād
Nāvek-i dil-düz-ı müjgān-ı nigehten dād dād
2. Şabr iderdüm tiğ-i ḥūn-pāş-i nigāh-ı ğamzeye
Līk şaff-ı nāvek-endāz-ı siyehden dād dād

¹ Metinde “نهرکده” olarak yazılmıştır.

² Metinde “دلفرن” olarak yazılmıştır.

3. Yolına şad cān virür ‘uşşāķ ammā diñlemez
Kime itsün bendeler bī-raħm şehden dād dād
4. Her gice bir meclis-i nādānı eyler pür ziyā
Şem‘-veş ol şāhid-i zerrīn külehden dād dād
5. Kūy-ı vaşluñda tekapūdan¹ Siyāhī-i za‘īf
Olsa da ger süst pā itmez bu rehden dād dād

FĪ-ḤARFÜ’Z-ZĀL

XXIII

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Būs-ı la‘lün teşne dil ‘uşşāķa sükkerden lezīz
Şemme-i zülfün dimāğ-ı cāna ‘anberden lezīz
2. Bulmadı ‘ayn-i vişālünde gönül pervāne-veş
Şem‘-i ruhsāruñda cānā sūziş-i perden lezīz
3. Şahn-ı gülşende gelür ‘uşşāķa ey naħl-ı revān
Cilve-sāz-ı ķāmetün serv-i şanavberden lezīz
4. Şu içürmem cennet-i kūyumda ‘uşşāķa dimiş
Ol şeker lebden bu düş-nām ise Kevşerden lezīz
5. Medħ-i ħüsniyle o şūħuñ n’ola olursa sezā
Şi‘r-i pür şevķ-i Siyāhī bezme sāğardan lezīz

Fİ-ḤARFÜ'L-RĀ

XXIV

mef'ülü / fā'ilātü / mefā'ilü / fā'ilün

1. Ḥüsnüñ ḥayāli bu dil-i zāre gelür gider
'Anḳā-yı dehr gāhi şikāra gelür gider
2. Bir dil ki fikret-resen-i zülfüñ eyleye
Manşür gibi dārā 'aşk ile gelür gider ¹
3. Vaşl-ı ḥabīb isteyen aġyārı hoş görür
Gör bülbüli ki cānib-i ḥāre gelür gider
4. Men' itme şem'-i ḥüsnüñe dil eylese nigāh
Pervānedür ki şu'le-i nāra gelür gider
5. Olmuş Siyāhī yār-ı sefer-gerdemüz nizār
Devr ile mäh-ı cerem şığāra gelür gider

62B

XXV

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Rāz-ı 'aşkı keşfe bir ḳābil ḥiṭāb olsun da gör
Bülbülün feryādını gülden cevāb olsun da gör
2. Sāḳī mey şun 'āşık-ı ser-meste² ki ser germ urup
Başlasun 'arz-ı niyāza bī-ḥicāb olsun da gör
3. Ḥün-ı dilden ḥāme-i müjgān ile taḥrīr olan
Mācerā-yı derd-i 'aşkuñ bir kitāb olsun da gör

¹ Beyitin aslı “ Manşür gibi ‘aşk gibi ‘aşkile dārā gelür gider”

² Metinde “سر منده” olarak yazılmıştır.

4. Tā-be-key ey ğamze-i teġāfūl tā-be-key ¹
İtdüġiñ cevr ü sitem rüz-ı ħisāb olsun da gör
5. Bāb-ı istignāda irād itdüġüñ müşkülleri
Ĥaṭṭ-ı ruḥsāruñ bitüp temme'l-kitāb olsun da gör
6. N'eyleyem ġizli nigāh ile velī şayd itdüġüñ
Ġamze-i ħūnı hele mest ü ħarāb olsun da gör
7. Der kemān idüp nigāh-ı şiveye müjgān oqın
Esb-i nāza germ ile pā-der-rikāb olsun da gör
8. Her ṭarafdan yanmaġa biñ cān atar pervāneler
Şem'-i ruḥsāruñ ḥabībüm şu'le-ṭab olsun da gör
9. Ṭūṭi-i ṭab'-ı Siyāhīnūñ nevā pīrālġın
Sükker-i la'l-i lebüñden behre-yāb olsun da gör

XXVI

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Nāy-veş ey dil fiġānuñ rüzġāruñdan mıdur
Yoḥsa bu nāle senüñ aşlında kāruñdan mıdur
2. Ey dü çeşmüm böyle ħūñ-āba sirişk olmaġ neden
İştıyāġ-ı yārdan mıdur diyāruñdan mıdur
3. Bezm-i firḫatde dem-i vaşlında hiç olmaz cüdā
Bilmem ey dil ġam senüñ yerine yāruñdan mıdur
4. Böyle āşüfte dimāġ olmaġ nesīm ey ġonçe-fem
Āşinā-yı ṭurre-i 'anber nişāruñdan mıdur

¹ Bu mısradā vezin aksaması vardır.

5. Bu Siyāhī bendeññ ey şūḡ bir kez ḡālūmi
Şormaduñ bilmem ki nāzuñdan mı ‘āruñdan midür

XXVII

fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

63A

1. Nūş-ı la‘lūñ devā-yı a‘zamdur
Ḥaste-i ‘aşḡ olanlara emdür
2. Dehenūñ vaşfına kelām olmaz
Mū-miyānuñ ḡayāli mübhemdür
3. Çeşm-i mestūñ durur cihān āşüb
Tır-i ḡamzeñ ḡazā-yı mübremdür
4. Niḡehüñden teḡāfül ayrılmaz
Nāz kim şıveñ ile hem-demdür
5. Eyle iḡdām vişāl-i dildāra
Ey Siyāhī şüru‘-ı mülzemdür

XXVIII

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Böyle nālišler ‘aceb dilden mi dilberden midür
Dildeki nār-ı leheb dilden mi dilberden midür
2. Dem-be-dem bülbül gibi şad nāle vü feryād ile
Āh-ı zārum rüz-ı şeb dilden mi dilberden midür

3. Ser-be-ceyb hayretüm her demde bu tîmâr-veş
Böyle hüzni bü'l-‘aceb dilden mi dilberden midür
4. Lâle-veş dâğ-ı elemle bezm-i ğamda olduğım
Câm-ı Cemle leb-be-leb dilden mi dilberden midür
5. Virmedi kimse Siyâhî bu mu‘ammâdan haber
Çekdüğüm derd ü tab‘ dilden mi dilberden midür

XXIX

fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün

1. ‘Andelîbâ her seher bu nâle mu‘tâduñ mıdur
Yohsa gülşende güli teşhîre evrâduñ mıdur
2. Vuşlat-ı gül mi ‘aceb bu lâbe-i pür nâlişüñ
Yâ cerîh-i câna niş-i hârdan dâduñ mıdur
3. Fikr iderseñ gerçi kim ey dil vişâl-i Yūsufî
Çekdüğü cevri Zelihânuñ da feryâduñ¹ mıdur
4. Bir dem ayrılmaz kırısmekden o nâz-ı dil-firîb
Ey nigâh-ı çeşm-i mest bu şîve hem-zâduñ mıdur
5. Mekteb-i rûz-ı ezelden mi ta‘allim eylediñ
Şâ‘ir olmağda Siyâhî feyz-i üstâduñ mıdur

¹ Metinde دريادکميدر olarak yazılmıştır.

XXX

mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün

63B

1. O şūh-ı ‘işve-bāzum şanma ‘āşıkdan hicāb eyler
Hicābı şivesinden rüy-ı vaşlına niķāb eyler
2. Temennā-yı vişāle yir kıomaz çeşm-i füsün-sāzı
Niğāh-ı pür teğāfülden o sāhir sedd-i bāb eyler
3. Ser-i āhında görse ben gedāsın ol şeh-i tünd-ķū
Necil-i kām-rān-āsā güzārında şitāb eyler
4. Kerem kııl rüy-ı dil gösterme kāfir zülfüne cānā
Eger bāşdan çıkar çok müslümānı [hem]¹ ħarāb eyler
5. Siyāhī derd-mendūñ ħālını görseñ şeb-i ğamda
Gözi ħün-ābesin bāde ciger bendin kebāb eyler

XXXI

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Ey fiten-i çeşm-i siyeh bu nigeħūñ āl midür
Saña bu țarzı öğreden ğamze-i kıattāl midür
2. Tır-i müjenden ireli sīneme raħne-i elem
Anı gören fark idemez sīne mi ‘uryān midür
3. Ħalkā-i dām zülf ile mürĝ-i dili şikār iden
La‘l lebüñ ħayāli mi yā ħiyel-i ħāl midür
4. Āb-ı vişālūñi dil teşneye va‘de itdüğim
Emr-i muħaķķaķ mı ‘aceb yoħsa kıurı kıāl mıdur

¹ Vezin gereği eklendi.

5. Rişte-i fikr-i zülfüne gerçi Siyāhī urdı dest¹
Dimedi encāmı anuñ pāyuma iğlāl mıdur

VE' LEHŪ

XXXII

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Ān her yüzde bulunmaz dil-i zībāda olur
Hālet-i 'aşkı dilerseñ mey-i şahbāda olur
2. Būy-ı pīrāhen-i Yūsuf bulunur gülşende
Şemme-i cān-ı şafā zülf-i muṭarrāda olur
3. Dil-i 'uşşākı ḥarāb itse n'ola ğamze-i şūḥ
Mest-i lāyık olan fitne vü ğavġāda olur
4. Ğonçenüñ şivesini fehm idemez her ḥas u ḥār
Öyle idrāk-i kavī bülbül-i şeydāda olur
5. Didiler nazm-ı Siyāhīyi gören ehl-i sūḥan
Böyle tābende güher 'ıkd-ı Şüreyyāda olur

XXXIII

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Kūşe-i çeşminde ol şūḥuñ ki istiġnā yatur
Şol perīdür çeşme-sār üstinde bī-pervā yatur
2. Kışver-i ḥüsn içre bir şāḥib-ķırāndur ğamzesi
Rüstem-asā isperīn bālin idüp tenhā yatur

¹ Bu mısradaki vezin aksaması vardır.

64A

3. Ebrū-vān kim evc-i ruḥsārın idinmişdür maḳām
Naḥl-ı Tūbā üzre gūyiyā per açup ‘ankā yatur

4. Nūr-ı meyde ḥaṭṭ ile ruḥsārını seyr eyledüm
Pister-i ebr içre gūyā bir meh-i ğarrā yatur

5. Ey Siyāhī şanma ruḥsār üzre kāküldür o mū
Ḥalka ḥalka rāh-ı gülşende bir ejderhā yatur

XXXIV

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Ruḥlaruñ tábında bī-tāb oldı çün nezzāreler
Kim ṭulū‘ itse mihr-i nā-būd olur seyyāreler¹

2. Şem‘-i ruḥsāruñ firūzān eylesüñ pervāne-veş
Cān atarlar her ṭarafdan ‘āşık-ı bī-çāreler

3. Kākülün ṭarf-ı külāhuñdan olunca āşikār
Düşdiler dām-ı belā-yı ‘aşq ile āvāreler

4. Mürġ-i dil vaşf-ı cemālün itse gülşende olur
Ġonçeler şad çāk u nālān bülbül-i ġam ḥāreler

5. Sūziş-i nār-ı firāḳuñdan Siyāhī-veş göñül
Derd-i āhından ider şad āteşin fevvāreler

¹ Bu mısradaki vezin aksaklığı vardır.

XXXV

fa‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilün

1. ‘Aşk germiyyetin ancak dil-i dīvāne bilür
Lezzet-i sūziş-i şem‘i yine pervāne bilür
2. Leb-i dilberde olan zevki mezāk ehline şor
Bādenüñ neş’esini sāgar-ı mīnā ne bilür
3. Turre-i kākül-i ‘anber-şikenüñ hoş būyin
‘İtr efzā-yı çemen sünbül-i būyā ne bilür
4. Ğamze-i mestde olan tarz-ı teğafül nigeği
Ser-be-ser dīde olan nergis-i şehlā ne bilür
5. Güfte-i nazm-ı Siyāhīde olan nūkteleri
Zīver-i nāṭıka tūṭi-i güyā ne bilür

XXXVI

mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün

1. Şu diller kim reh-i ‘aşkuñda şanma mānde-gānlardur
Şehā yolıñda anlar pāyuña kurbān olanlardur
2. Nigāh-ı çeşm-i mest ü ğamze-i fettāndan feryād
Ki anlar iki hūnī bī-amān nā-mihribānlardur
3. Degül ruhsār-ı yār üzre o halka halka kāküller
Hümā-yı evc-i hüsne kūşe kūşe āşiyānlardur
4. O servüñ pāyına rümāl için seyl-ābe-i eşke
Dü çeşm-i kaṭre-rizüm hayli köhne nā-verānlardur

5. Yir itmiş merdüm-i çeşmüm Siyāhī ‘ayn-ı diğkatden
O şūhuñ gerdeninde zāhir olan beñler anlardur
6. Elümde hāme-i ğam-rīz ile müjgān-ı hūn-bīzüm
Nefir ü girye hem-vāre hem-dem-i hem-zebānlardur¹
7. Nevā-senc-i dil-i nağme-nüvāz-ı ṭab‘uma nisbet
Hezāruñ her maḳāmdan baḫşı hep eski beyānlardur
8. Yine ammā şükūfe-zār-ı ṭab‘um zeyn-i ezhāra
Zülāl-i nazm-ı fennīden nümāya teşne cānlardur
9. Ne mümkindür nazīre ol şehūñ gülzār-ı nazmına
K’anuñ her beyti güller yāseminler erguvānlardur
10. Şehā ma‘zūr ola ser çeşme-i kilik-i sūhan-rīzüm
Zemīn-i nazma ceryān itmeden ḳalmıř zamānlardur

FĪ-ḤARFÜ’Z-ZĀ

XXXVII

mef‘ülü / mefā‘ilün / fe‘ülün

1. Hem-zāde-i māh-ı rüyāndur nāz
Hem-vāre-i niyāz-ı cüyāndur nāz
2. ‘Āşık olıcaḳ niyāz-kārı
‘İşveyle sitem-i güyāndur nāz
3. Tenhā bulıcaḳ o şeh-levendi
Pür tünd-i şitāb püyāndur nāz

¹ Bu mısradaki vezin aksaması vardır.

4. Mest-i nigehe teġāfūl-āmūz
Şivede siġr-i beyāndur nāz

5. Budur Siyāhī çü resm-i qādīm
‘Āşık keş-i bī-amāndur nāz

XXXVIII

fā‘ilātūn / fā‘ilātūn / fā‘ilātūn / fā‘ilūn

1. Bülbül-i hoş lehce efġān eylemez gülzārsuz
Ehl-i dil ‘āşık olan ārām ider mi yārsuz
2. Zāhirūñ ta‘nından ey dil olmasın āzurde cān
Ġonçe-i pīrāye baġş-ı gülşen olmaz ħārsuz
3. Olalı dil baġr-ı ‘aşkında o şūġuñ āşinā
Bād-i ümmīd-i vişāl ile gider efkārsuz
4. Ĥaṭṭ-ı sebz ile leblebin temāşā eylesem
Mest olur dīvāne gönlüm bādesüz esrārsuz
5. Her zamān olmaz Siyāhī [kim]¹ bu bir vaġt-i şerīf
Seyre ġitmek ol şeh-i mümtāz ile aġyārsuz

XXXIX

fā‘ilātūn / fā‘ilātūn / fā‘ilātūn / fā‘ilūn

65A

1. Yād-ı rūyuñla gice mehtābdur eglencemüz
Şevġ-i la‘lūñle şarāb-ı nābdur eglencemüz
2. Ārzū-yı çeşm-i ebrūsıyla şimdi dilberūñ
Rüz u şeb nezzāre-i miġrābdur eglencemüz

¹ Vezin gereġi eklendi.

3. Rüstem-āsā bī-güneh gamzeñ ki ‘āşık keşdür
Ol sebebden kışşā-ı Sührābdur eglencemüz
4. Fāriğ olmam nāleden her şeb olunca tā seher
Kim irince vuşlata esbābdur eglencemüz
5. Ey Siyāhī künc-i ‘uzletde firāķ-ı yār ile
Çeşm-i hasretten aķan seyl-ābdur eglencemüz

Fİ-ḤARFÜ’S- SİN

XL

fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilün

1. Yine dil kıldı ‘aceb bir şeh-i hem-nāze heves
Ki daħı tıfl iken itmiş reviş-i nāza heves
2. Ḳadd-i bālāsını seyr itmege ser-tā-be ḳadem
Düşdi gülşende ‘aceb serv-i ser-efrāza heves
3. O hümā ṭal‘atı şayd itmege sīmurğ-i dilüm
Açdı bāl ü perini eyledi pervāze heves
4. Ğam-ı ‘aşqın o şehüñ dil n’ola eylerse nihān
Feth-i küncīnede ḳılmaz kişi enbāze heves
5. Medḡ-i ḡüsnüñle Siyāhīde olan nükteleri
Düşdi güş itmege her mürğ-i nevā-sāza heves

Fİ-ḤARFÜ’Ş- ŞİN

XLI

mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün

1. Ol āfet seyr-i bāğ itmez mi ‘ālem nev-bahār olmuş
Şabā ‘anber-feşān olmuş çemenler sebzezār olmuş

2. Yine başdan çıkarmağa civānān-ı emenzāri
Bu zāl-ı dehri gr kim reng  bdan bir nigār olmuş
3. Cem-āsā lālenn düşmez elinden sāęar-ı ‘işret
Yine nergislern çeşminde mestlk āřikār olmuş
4. Görince ‘andelibn ğayretinden bağrı hn oldu
Seğer n gönçe-i ra’nāyı hāre der kenār olmuş
5. Siyāhī bu dem-i nev-rz-ı ‘işretde ber-ā-berdr
Gerek bāy-ı gedā olmuş gerekse şehr-i yār olmuş

Fİ-ĦARFÜ’S- ŐĀD

XLII

mef’l / mefā’l / mefā’l / fe’ln

1. Cānā ser-i zlfndeki bu sünbüle mağşş
Reng-i ruęuņa benzemek ancak güle mağşş
2. Dil şaydına ol sāęir-i zülfün gibi var mı
Biņ ‘āřıķı bend eylemez ol bir ķıla mağşş
3. Rindān-ı řabēi-zedenn rāzını keşfe
Ol cām-ı řrāēide olan glgle mağşş
4. Gülzār-ı nizām içre Siyāhī bu ğazelle
Bu şarz-ı edā eylediğin bülbüle mağşş

65B

Fİ-ḤARFÜ'D-ḌĀD

XLIII

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Ey sehî kıadd kıametün Őekliđür 'ar'ardan ğarez
Hem numürân-ı femüñdür ğonçe-i terden ğarez
2. Fıkr-i ruhsaruñladur ğülŐende her Şeb tutduğım
Läle-veş tã ğin-i Őeher destümde sãğardan ğarez
3. Rinde ta'n itmezdi zãhid fehmi ideydi n'idüğin
Sãğar-ı Őahbã-yı meyle tãze dilberden ğarez
4. Őormaduñ ey Şeh nedür bu reh-ğüzãruñda senün
ĆeŐm-i 'ãŐıkdan dökilen bunca gevhlerden [ğarez]
5. 'İtr-ı sãy-ı her meŐãm-ı cãn iken bilmem nedür
Ṭurre-i miskinine iŐãr-ı 'anberden ğarez
6. Őubḥ-ı vaŐluñda Siyãhi terk-i ãh itse n'ola
Küyuña irmek idi evvelde rehberden ğarez

Fİ-ḤARFÜ'T- ṬĀ

XLIV

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Bãğ-ı 'işretde enisüm derd-i ḥamrãdur fağaṭ
Künc-i 'uzletde celisüm cãm-ı Őahbãdur fağaṭ
2. Eyleyen ğümrãh-i Mecnün gibi ãvãre dili
Fikret-i ḥãl ü ḥaṭ-ı zülf-i dilãdur fağaṭ

3. Gülşen-i hüsnünde feryād-ı dile nisbet şehā
Bülbülün nālîşleri bir urı gavgādur faat
4. eşm-i ‘ibret-bîn-i dil gördükde tarz-ı gāzsesin
Didi bu mesneddür buña çāre müdārādur faat¹
5. Nāz itdükce Siyāhî ol şeh-i mümtāz-ı hüsn
‘Āşık-ı bî-dillere düşen temennādur faat

XLV

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Eyledi ilîm-i hüsnün şehrinî vîrāne hātt
‘Asker-i Hind gibi şeb-hūn eyledi İrāne hātt
2. Zülmet içre eyledi nā-būd ‘aceb sihr eyledi
Āb-ı hayvān leb-i cān başş-ı dildārāne hātt
3. Bir nigāh-ı lufa biñ nāz eyler iken ‘āşıa
Meylin arturdı o şūhuñ ülfet-i yārāne hātt²
4. Şām-kām olmak ne mümkün gülşen-i vaşlinda dil
Bir ara gündür bu ‘uşşā-ı dil-fiğārāne hātt³
5. Mihr-i ruhsārı temāşāsın iderken nā-gehān
Şeb gibi irdi Siyāhî omadı seyrāne hātt

66A

¹ Bu mısradā vezin aksaması vārdır.

² Bu mısradā vezin aksaması vārdır.

³ Bu mısradā vezin aksaması vārdır.

Fİ-ḤARFÜ'Z-ZĀ

XLVI

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Her kaçan düşse ider dil-i dām-ı keyvāne ḥaz
Bü'l-‘aceb kim eylemiş zincirden dīvāne ḥaz
2. Sākīyā luṭf ile şun dil-teşne bir la‘l-i lebün
Sāğar-ı serşār-ı şahbādan irer mestāne ḥaz
3. Eyleme dilden nigāh-ı mestüñi cānā dirīg
Zaḥm-ı tīr-i nāvek-i ğamzedden irdi cāna ḥaz
4. Ğonçe ebkārı tıyup gülşende zār-ı bülbülü
Didiler eyvāh virmez bize bu bī-gāne ḥaz
5. Sākī-i ṭab‘uñ Siyāhī dem-be-dem virse n’ola
Böyle pākize ğazelle meşreb-i rindāne ḥaz

Fİ-ḤARFÜ'L-‘AYN

XLVII

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün (fā'ilün)¹

1. Ğamze-i ḥün-rīzün eylerken şehā mestāne vuzu‘
Çekmege mümkün mi nergis-i bī-gāne vuzu‘
2. Her kaçan olsa ruḥuñ hem-reng-i cām-ı erguvān
Hoḫka-ı la‘linüñ eyler ğonçe-i ḥandāne vuzu‘
3. Tā-be-key ey şeh-süvār-ı arşa-ı meydān-ı ḥüsn
Ğamze-i müşk ide ‘uşşāka cellādāne vuzu‘

¹ Bu gazelin birinci beyitinden sonraki bütün beyitlerin birinci mısraları “fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün” şeklindedir.

4. Dün gice kûyuñda bir āh eyledüm bî-iḥtiyār
‘Afv kı́l cānā eger kı́ldumsa küstāḥāne vuзу‘
5. Āferīn ṭab‘-ı Siyāhī ṭab‘uña mi‘mār-ı çarḥ
Eyleyince қаsr-ı şı‘ri böyle üstādāne vuзу‘

XLVIII

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Dem-be-dem buldı teraḳḳi dilde cānāne ṭama‘
Pīr olduḳca ‘aceb artdı dil ü cāna ṭama‘
2. Şerbet-i la‘l-i lebinden teşne dil bulmaz ğınā
Mest olduḳca düşer mey nūş-ı rindāne ṭama‘
3. H‘āhiş-i āb-ı vişāl ile Sikender-veş göñül
Bir kı́rı sevdādur itmiş āb-ı ḥayvāna ṭama‘

66B

4. Böyle ḥāl ü ḥātt ile böyle ser-āmed ḳadd ile
Kılmasun mı ‘āşık-ı üftāde ḥubāne ṭama‘
5. Mey ola gülşen ola sākī-i sīmin ten ola
Ey Siyāhī rāst demi gelmez mi insāna ṭama‘

Fİ-HARFÜ’L-ĠAYN

XLIX

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Eylemem endīşe-i zülf-i muṭarrādan ferāğ
Böyledür dīvāne dil kı́lmas bu sevdādan ferāğ

2. Günde biñ kerre nigāh itsem yine gelmez baña
Şafha-yı hüsñündeki naqş-ı temāşadan ferāg
3. Çeşmüne bir kerre diqqātle nigāh itmiş idüm
Ġamze-i meste dağı gelmez o ğavġadan ferāg
4. Geldi eyyām-ı ferağ ya'ni irişdi nev-bahār
Lāle-veş mümkün mi kıлмақ cām-ı şahbādan ferāg
5. Tāze dilberle mey içmekden Siyāhī geçmedi
Nice mümkün eylemek keyf-i dü bālādan ferāg

Fİ-ĤARFÜ'L-FĀ

L

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün

1. Oldı āhir rāz-ı dil ol ġamze-i fettāne keşf
Olmamağ mümkün midür keyfiyyet-i mestāne keşf
2. Nāle vü feryāddan qaşdı hezāruñ n'idügin
Her seher lābūd olur her ġonçe-i ħandāne keşf
3. Bir varağ ħıfz itmeden dağı Bahāristāndan
Ġülsitān olmuş ser-ā-pā bülbül-i nālāne keşf
4. Lağlağına aldanup cām-ı şürāhīnün 'aceb
Duğter-i rez eylemiş ruşarını rindāne keşf
5. Ey Siyāhī künc-i nazmuñda olan dürr-i ħikem
Vağt ola kim ħarf-be-ħarf ola süğan sencāne keşf

Fİ-ḤARFÜ'L-ḲĀF

LI

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Bir 'aceb devre irişdük kim döner peymāne yoğ
Bezm-i 'işretde yanar bir Şem' yoğ pervāne yoğ
2. Bir ḥarāb-ābāda geldük kim dem-i nevrūzda
Gülşen-i meyḥāne yoğ bir bülbül-i mestāne yoğ
3. Ser-be-ser Őaḥn-ı çemenzārı gezüp seyr eyledüm
Lāle-veş destinde bir sāgar tutar rindāne yoğ
4. Ḥayf bir Őūḥa gönül virdüm ki bīm-i ğamzeden
Kākül-i bendinde rāḥatla yatur dīvāne yoğ
5. Ey Siyāhī rāh-ı 'aŐıç içre bugün āzāde ser
Ḥāne-i berdüş fenā bir 'aŐıç-ı merdāne yoğ

67A

LII

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Dem-be-dem ger olmada gitdükce hāy u hūy-ı 'aŐıç
Āh āh derd-i mendān ile Őoldı kūy-ı 'aŐıç
2. Ārzū-yı kākül-i belā ile pür piç u tāb
Silsile bend itdi Ḳays-ı mübtelāyı mūy-ı 'aŐıç
3. Dāḥi gerdāndur felek Őaḥrā-yı ḥayretde çü kūy
Olalı ğaltīde-i çevġān-ı saḥt bāzū-yı 'aŐıç
4. Gülşende ḥüsnünde bülbül-veş terennüm-sāz-ı dil
Gū-be-ġū olmađtadur āŐüfte cān-ı būy-ı 'aŐıç

5. Sīne-i cān-ı Siyāhiden idelden pür hūrūş
Hār [u]¹ haşāk ğāmı sildi süpürdi cūy-ı ‘aşķ

FĪ-ḤARFŪ’L-KEF

LIII

mef’ülü / mefā’ilün / mef’ülü / mefā’ilün

1. Sākī bizi luţfuñdan bir cām ile yād itseñ
Ol cām-ı feraḥ birle rūḥ-ı Cemi şād itseñ
2. Nezzāre-i ḥasret keş-i mihr-i ruḥuña nazīr
Ey şem‘-i dil-firūzum pervāne ki dāver itseñ
3. Naķd-i dil ile cāna biñ var ḥaridāruñ
Kālā-yı vişālüñden bir kere mezād itseñ
4. Mümkin mi rehā bulmaķ dil-i dām-ı muḥabbetden
Zencīre-i zülfüñden şad bend-i kesād itseñ
5. Elbetde Siyāhī-veş sevdā-yı ser-i zülfı
Dāme düşürür ey dil biñ kerre ‘inād itseñ

LIV

fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün

1. Ḥaste dil ‘uşşāka cānā ḥoş devādur leblerüñ
Nüş-ı dāru-yı şafā-baḥş-ı şifādur leblerüñ
2. Bezm-i vuşlatda cesīm-i ‘āşıķ-ı şeydālara
Nesne-i germiyyet-i cām-ı şafādur leblerüñ

¹ Vezin gereği eklenmiştir.

67B

3. Havz-ı kevşerdür çāh-ı zenehdānuñ senüñ
Çeşme-i āb-ı hayāt-ı cān-fezādur leblerüñ
4. Gerçi kim ğam-gīn olur dil keç-nigāh-ı ğamzeden
Der-‘uķab ammā yine hātır-güşādur leblerüñ
5. Kimisi yāķut-ı ‘aħmerdür kimi la‘l-i müzāb
Farķ olunmaz böyle bir müşkil-nümādur leblerüñ
6. Ağzına almış cihān hālķı dem-ā-dem söyleşür
Lezzet-ārā bir müferriħ mācerādur leblerüñ
7. Tūṫi-i kilķ-i Siyāhī nice tavşif eylesün
Kāle gelmez bir ‘aceb şirīn edādur leblerüñ

LV

fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilün

1. Kıldı āvāre dili kākül-i müşk-bū giderek
Çīn şahrāsına şaldı anı ol bū giderek
2. Böyle kalursa eger ol nigeħ-i mest müdām
Ne fitenler ķopara ğamze-i cādū giderek
3. Olalı hem-reviş-i şivede dih-i istiġnā
Ülfet-i vaħşete döndürdi ol āhū giderek
4. Merdüm-i dīde gibi hāl-i ruħ-ı müşkini
Rūm iklimine göz dikmiş o Hindū giderek
5. Bāġda serv-i sehī hayli ser-efrāz idi līķ
Anı pest itdi ‘aceb ol ķadd-i dil-cū giderek

6. Kaṭre-i ešk-i ḥūn-alūdıma ḥor bakma şehā
‘Ālemi seyle virür ‘ākıbet ol cū giderek
7. Bir şeh-i ḥüsne gönül virdi Siyāhī ammā
‘Ālem efrāz-ı cefā oldu o tünd-ḥu giderek

Fİ-ḤARFÜ’L-LĀM

LVI

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Fıkr-i ruḥsāruñla cānā şād u ḥandāndur gönül
Gülşen-i ḥüsnünde bir mürğ-i hoş elḥāndur gönül
2. Neş’e-yāb kaṭre-i ‘aşkum ki her şām u seḥer
Şevkden pür mevc gūyā baḥr-ı ‘ummāndur gönül
3. Rāh-ı ‘aşkuñda ne ğam naḫd-i vücūd olsa telef
Vuşlatuñda vāşıl-ı gencine-i cāndur gönül
4. Bulmadı cāna dehānuñla miyānuñdan eşer
Gerçi kim mübhem-şinās-ı mü-şikāfāndur gönül
5. Medḥ-i ḥüsnünde Siyāhī-veş edālar itmede
Rūmda Bākī ‘Arabda şanki Saḥbāndur gönül

LVII

mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün

1. Zülāl-i leblerüñ ümmīd ider ḥāyli zamāndur dil
O la‘lin çeşmeden bir kaṭre āb-ı teşne-cāndur dil
2. İrince nāvek-i ser-tiz-i ğamzeñ ḫaddi ḥam oldu
O tır-i sīne-dūza şimdi şeklā bir kemāndur dil

3. Ser-i kārūm olalı rūz u şeb zülf u ruḥuñ fikri
Gül ü sünbülle pür gūyā ki şaḥn-ı bostāndur dil
4. O şūḥuñ keşt-gīr-i ‘aşkı ile pençe tutmaḳda
Dilīr-i merd-i meydān bir dilāver Ḳahramāndur dil
5. Siyāhī-veş ferāḡat itmedi sevdā-yı zülfünden
Egerçi silsile-cünbān-ı der-bend-i girāndur dil

LVIII

fā‘ilātūn / fā‘ilātūn / fā‘ilātūn / fā‘ilūn

1. Fikr-i zülfüñle gönülde pīç ü tāb eksik degül
Bir ‘aceb sevdādur ol kim inḳılāb eksik degül
2. Her ne dem gülzār-ı ḥüsnüñ seyrine ‘azm itse dil
Şiše-i ḥūn-pāş-ı çeşmümde şarāb eksik degül
3. Nevk-i müjenüñ şerār-efgen olalıdan baḡruma
Sūziş-i tennūr-i sīnemde kebāb eksik degül
4. Nāleden tıfl-ı dilüñ ḳaddin gümān itdükçe sen
Bezm-i firḳatde çeng ü rebāb eksik degül¹
5. Şarşar-ı āh-ı derūn şubḡ-gāhumda benüm
Lücce-i dilde Siyāhī ıztırāb eksik degül

¹ Bu mısradā vezin aksaması vardır.

LIX

mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün

1. Seher mihrāb-ı gülşende niyāz u nāzuñ ey bülbül
Tuyurdı gönçe ebkārına gizlü rāzuñ ey bülbül
2. Çemen eṭfāline şarf itmedükce kavlı ü edvāruñ
Ne kıldan çalduğın bilmezdi kimse sāzuñ ey bülbül
3. 'Aceb mi gönçeler çāk-ı girībān itseler senden
Dırāz itdüñ maḳāmātı bülend-āvāzuñ ey bülbül
4. Çü gördüñ gönçede büy-ı vefā yok ḥār ile hem-dem
Yitürdüñ evc-i 'uşşāka olan pervāzuñ ey bülbül
5. Siyāhī-ves 'aceb şeydāluḳ itdüñ rāh-ı 'aşḳ içre
Vişāl-i gönçeye irdükçe artdı ezān ey bülbül

Fİ-HARFÜ'L-MİM

LX

mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün

1. Ben ol sebük-rü deşt-i fenāya hem-pāyam
Nişīn kūh-ı ḳanā'at nedīm-i 'anḳāyam
2. Kilīd-i künc-i ma'ārif müselleme oldu baña
Serīr-i memleket-i ma'nīye çü Dārāyam
3. Nihāda pāy-ı tevekkül rikāb-ı şabrum kim
Süvār-ı eşheb-i temkīn-i kūh-ı sīmāyam

4. Sebū bedūş isem mey belī nūşam
Şikest-i şīşe hūşem ki mest-i esmāyam
5. Be-ser mu‘ānid-i Fir‘avn nihād-ı kibr-i mene
Kažā-yı dest-i kaderden ‘aşā-yı Mūsāyam
6. Benüm o bār-ı emānet-keş-i zulüm u cehül
Velī ki ma‘nīde ammā ‘adil ü dānāyam
7. Siyāhī gibi olunca gārīk-i nūr-ı siyāh
Fünün-ı sihr-i beyānda dem-i Mesihāyam
8. Sikender olsa nādāne ser-firū itmem¹
Cenāb-ı dergeh-i Monlāya çün cibīn-sāyam
9. O şāh-ı şadr-nişīn-i velāyet-ārānuñ
Derinde kemter-i nāçiz-i ‘abd-i ednāyam
10. O māh-ı bedr-i sipihr-i hidāyetüñ nāgeh
Kemāl-i feyzine mażhar o seng-i hārāyam

LXI

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. İrdi nevrüz-ı şafā gitmez mi eyyām-ı ğam
Tā-be-key ey hādişāt-ı çarḥ-ı bu peygām-ı ğam
2. Gel zühür it ey nesīm-i peyk²-i sulṭān-ı bahār
Müjde kıl devr-i meyi tā def‘ ola ālām-ı ğam

¹ Bu mısradaki vezim aksamı vardır.

² Metinde “بيك” olarak yazılmıştır.

3. Bezm-i gülşende nevālar eylesün mürğ-ı neşāt
Gonçeler ħandān olup ma‘düm ola hengām-ı ğam
4. Vaqt-ı gülşendür gelen tüt sāğarı elde müdām
Eylesün bir dem dilā şimdengirü ārām-ı ğam
5. Rind-i derd āşāme irdi şimdi eyyām-ı feraħ
Olma zāhid-veş Siyāhī rızqdan¹ ğam

LXII

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Şanma kim² ‘aşquñdan ta‘n-ı nā-sezādan qorqārum
Kūyuña varmağa ancak iftirādan qorqārum
2. Fikr iderken bŷy-ı zŷlŷñden senŷñ her şubħ-ı dem
Rāzımı ifşā ider diyŷ şabādan qorqārum
3. Şöyle mestŷr eyledŷm esrār-ı ‘aşkı dilde kim
Der gŷzār-ı ħātır-ı fikr-i ħafādan qorqārum
4. Ħālŷmi ‘arz itmege neydi o şāh-ı ħŷsne lĭk
Pādişehdŷr kim bilŷr şāyed ħaḫādan qorqārum
5. Ey Siyāhī çŷnkŷ dil virdŷñ o şŷħ-ı nevrese
Saña lāyĭk mı demek şimdi cefādan qorqārum

69A

¹ Okunmayacak derecede karışık haldedir.

² Metinde “صنمالم” olarak yazılmıştır.

Fİ-ĤARFŪ'N-NŪN

LXIII

mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün

1. Bağılmaz gerçi māhum rüyîña tâb-ı cemālünden
Velî āyîne-i dil pür durur naqş-ı hayālünden
2. Meh-i ruhsāruñı seyr itmege māni' olur her dem
Kime feryād idem ol kākül-i 'anber mişālünden
3. Demidür mūmiyān-ı vaşluñ ile çāre-sāz olsañ
Ki düşdi tıfl-ı dil cānā kad-i serv-i nihānuñdan
4. Dirîğ itme eyā Hızr-ı zamān bu haste-i dilden
Bir içim şu diler ol çeşme-i āb-ı zülālünden
5. Siyāhî bendeñi a'dā sūruyla redd-i bāb itme
Ayırma pādişāhum luḡ idüp qaşr-ı vişalünden

LXIV

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Bî-şümār efkār-ı gam dil itse tenhā n'eylesün
Kūh-şiken seng-i melāmet-kāra mīnā n'eylesün
2. Dil hevā-yı 'aşk ile cūş u hurūş eyler müdām
Rūzgāra uymasun keştî ü deryā n'eylesün
3. Ruḡlaruñ ḡaṡına meyl itmiş dil-i dīvānemüz
Ḥāre hem-dem olmasun yā mürğ-i şeydā n'eylesün
4. Hicret-i rüyuñla dil nuṡk itmese kılma 'aceb
Āyîne mu'tād olan tūṡi-i güyā n'eylesün

5. Dilde nāle bī-şümār ammā ki te'sīr eylemez
Ey Siyāhī bāde-i bī-keyfe şahbā n'eylesün

LXV

mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün

1. Olinca ğamzesi aña çü tedbīr-i nigāhından
İrişdi cāna şad zaḥm-ı hafī tiz-i nigāhından
2. Kirişme ḥāb-ı nāzından açınca dīde-i mestin
Ne diller düşdi dām-ı şayda tekrīr-i nigāhından
3. Ḥarāb eyler dil-i nā-şādı gerçi ğamze-i ser-tiz
Yine me'mūr olur vaşlına tebşīr-i nigāhından
4. Miyānın kıl kalemle naqş iderken Mānī-i fikrüm
Şikest oldı elümde ḥāme taşvīr-İ nigāhından
5. Siyāhī naqş-ı ḥüsni ḥayli im'an yeridür ammā
Bağılmaz rüyına diqqātle teşhīr-i nigāhından

69B

LXVI

mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün

1. Giriftār olduñ ey dil dāme çün zülf-i siyāhından
Şaḳın ammā metā'-ı şabruñı düzd-i nigāhından
2. Firīb-i ğamze-i sāhir ile fikr it zülf-i mekkārı
Çıkarıldılar dil-i şeydāyı āhir toĝrı rāhından
3. Tutıldı dāme dil 'anḳāsı iken kūh-ı azāduñ
Görince turre-i müşkinini taraf-ı külāhından

4. Cemāl-i bā-kemālün pür nev-endāz olalı cānā
Kimesne hātır itmez oldı kevnün mihr ü mähından
5. Reh-i ‘aşkuñda bī-ḥad ‘āşık-ı üftādeler ammā
Hazer eyle Siyāhīnün ol āteş-nāk āhından

LXVII

mefā‘ilün / fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün

1. Firifte olma dilā rüyuña gülerse cihān
Ki bir ‘acūzedür ol güldigine virmez amān
2. Nihāl-i devletinün bārı meyve-i zaḳḳūm
Zülāl-i ‘izzetinün neş’esi semūm-ı revān
3. Şafāsı ‘ayn-ı cefā nüşı ise nış-i elem
Serīr-i salṭanatınun neficesi hüsran
4. Cemāl-i ḥüsn-i feraḥ-baḥş-ı dilberi seyr it
Ümmīd-i dāne-i vaşl ile dāme düşme hemān
5. Gör ol Sikender-i dehrün ki zulmet-i ğamda
Mezāk-ı āb-ı ḥayāt ile oldı teşne lebān
6. Ne lāzım ehl-i dil ‘ārif-i sebük-bāre
Tecemmülāt-ı taşaddur tedārik-i sāmān¹
7. Dilā Siyāhī gibi derd-i āha hem-reng ol
Ki zulmet içre olur āb-ı zendeġiye mekān

¹ Bu mısradaki vezin aksaması vardır.

FĪ-ḤARFŪ'L-VĀV

LXVIII

mef'ülü / mefā'ilü / mefā'ilü / fa'ülün

1. Āşüfte dimāğ itdi dili kākül-i müşk bũ
İşte bu durur dilleri başdan çıkararı bũ
2. Feryād o çeşm-i siyehüñ mest-i nıgehinden
Sevdā-zede kıldı beni şıhr ile o cādũ
3. Pest itse n'ola 'arzını servüñ çemen içre
Reftār ile güftār ile ol kāmēt-i dil-cũ
4. Zāhir olıcağ mihr-i rehinden haṭ-ı şeb-gũn
'Uşşāka ne yüzle bağa ol āfet-i tünd-ḥũ
5. Raḥm eyler idi ḥāl-i Siyāhıye o demde
Āyıneye bir kerre nazār itse o meh-rũ

70A

FĪ-ḤARFŪ'L-HĀ

LXIX

mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün

1. Bahār irdi yine lāle alup destine peymāne
Benefşe tācını bezm içre keç kıldı emirāne
2. Gelüp peyk-i şabā gizlü gezerken bezm-i gülzārı
Uyandı dıde-bān-ı nergis ammā daḥı mestāne
3. Görüp seyl-āb-ı eşk-i dıdemüñ tuğyān ile cüşın
Çemen erbābı dirler kim tutulduğ ḥayf tũfāna
4. N'ola ey nev-nihālüm sen daḥı seyr-i çemen itseñ
Getürse kāmētüñ serv-i revānı rağş u cevlanē

5. Mey iç tã ‘aks ide ruḥuñ [heman]¹ zülf-i semen bûya
İre tã pertev-i ḥüsn-i cemâlũñ sünbũlistãna
6. Senũñ ey gonce-fem cism-i terũnde ḥũy-ı gül-bũyuñ
Ne gülde jāleye beñzer ne dilde gevher-i cãna
7. Sen ol rũḥ-ı muşavversũñ ki teşbĩh olsa da nãkış
Dehãnuñ ḥoḳḳa-ı cãna lebũñ la‘l-i Bedeḥşãna
8. Siyãhĩ bendeñi de şãhum ayırma rikãbuñdan
Ri‘ãyet eyle ḳãnũna yãluñuz gitme seyrãna

LXX

fã‘ilãtũn / fã‘ilãtũn / fã‘ilãtũn / fã‘ilũn

1. Ḳankı devletdür ki çarḥ āḥir anı let itmeye
Cãm-ı ‘ayşın devr ile niş-i melãlet itmeye
2. Ḳankı sãgardur [‘aceb]leb-rĩz-i şahbã-yı şafã
Kim anı seng-i felãḥũn ğam-ı işkest itmeye
3. Rũstem-ãsã bir ser-efrãz-ı zamãn gördũgi hĩç
Zãl-ı dehr anı kemend-i mekr ile pest itmeye
4. Gül gibi bezm-i vişãl-i yãr ile ḥãndãn iken
Lãle-veş baĝrın anuñ pũr dãĝ-ı ḥasret itmeye
5. Var mı bir esbãb-ı cem‘iyyet Siyãhĩ kim ‘aceb
Tũnd-bãd-ı dehr anı nãlãn-ı miḥnet itmeye

¹ Vezin gereĝi eklenmiştir.

LXXI

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. ‘Ārifem rindem ki olmam āşinā ‘unvān ile
Eylemez dīvāne dil ülfet ser ü sāmān ile
2. Bezm-i ‘ālemden ayāğı çeksem ey h̄‘āce n’ola
Kim baña gülşen olur küllhan hele cānān ile
3. Verem mi itmiş ‘aql u fikrümle dil ü cānum o şeh
Bilmezem kıanda gider bu bir süri kıurbān ile
4. Her ser-i rāhuñda biñ der-yūze kārānuñ mı yok
‘Āleme şöhret virelden dilberā ihsān ile
5. Her kıarafdan reşk-āmiz şad hezārān hū kıopar
Seyr-i bāğ itse semā zümre-i hūbān ile

70B

LXXII

fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilün

1. İrmedi vuşlat-ı cānāne dilā pervāne
Kılmadıķça serini nāre fedā pervāne
2. Sāhil-i ‘aşķa kıadem başmadı tā itmeyicek
Zevraķ-ı cismini ğarķ āb-ı fenā pervāne
3. Āteş-i ‘aşķ ile sūzende-i dildür ammā
Eylemez zerre kıadar şıyt u şadā pervāne
4. Şu‘le-i nārı bütün āb-ı hayāta virmez
Dil-i āteşde bulur vā-likā pervāne

5. Dem-be-dem āteş-i ‘aşk ile semender mānend
Yanmada buldı ‘aceb neşv ü nemā pervāne
6. Bülbülün nālesi işbāt-ı vücūd eylemedür
İtmede cismini her demde hebā pervāne
7. Dūd-ı āh-ı dil-i pür-süz-ı Siyāhī görüp
Sūziş-i şem‘e o dem virdi rızā pervāne

MÜSTEZAD

mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün

mef‘ülü / fe‘ülün

1. Sevdā-yı dili zülf-i siyekāre düşürdüm
Bir şām-ı seher-gāh
2. Pāy-ı emeli ‘uqde-i efkāra düşürdüm
Hālüm n’ola eyvāh
3. Bir gönçe-femi sevmişem ammā haberüm yok
Āzāde gezerken
4. Dāmān-ı şekibi elüm hāre düşürdüm
Bülbül gibi nā-gāh
5. Üftādesine raḥm ile bir kez nazār itmez
Aşlā ser-i rehde
6. Bī-çāre veli özge cefākāre düşürdüm
Luṭf eyleye Allāh
7. Keşt eyler iken gülşen-i kūyını o şūḥun
Bād-ı seher-āsā

71A

8. Mürğ-i hevesi ‘ākıbet āvāre düşürdüm
Olsa n’ola gümrāh
9. Hāl ü hāt-ı ruhsārı temāşāsın ider iken
Zülfine tutuldum
10. Hayfā dili bir sāhir ü mekkāre düşürdüm
Bilmem nice olur āh
11. Şimdengirü tarh eyleyelüm bezm-i şafāyı
Şahn-ı çemen içre
12. ‘İşret demini nevbet-i gülzāra devşirdüm
Ġamlar oldu kütāh
13. Destümdeki kilik-i hüner āşārı Siyāhı
Ṭab‘um gibi āhir
14. Tahrīr-i gam-ı ‘aşk ile şad zāra düşürdüm
Pür girye vü pür āh

Fİ-ḤARFÜ’L-YĀ

LXXIII

mef‘ülü / mefā‘ilü / mefā‘ilü / fe‘ülün

1. Sevdā-yı ser-i zülfün o dem ki dile düşdi
Mecnün gibi günden güne dilden dile düşdi
2. Fikr eyler iken zülfün geh müy-ı miyānuñ
Letdükce dilün vaqtini kıldan kıla düşdi
3. Takşim olıcağ rüz-ı ezal kısmet-i eşyā
Nāziş güle feryād u figān bülbüle düşdi

4. İrdi çü şabā gülşene müjde ile seherden
Peygām-ı bahārı tıyucağ gül güle düşdi
5. Sāgar gibi her meclis-i rind içre Siyāhī
Dīvānce-i şi‘rūñ ‘aceb elden ele düşdi

LXXIV

müstef‘ilün / müstef‘ilün / müstef‘ilün / müstef‘ilün

1. İrdi bahār-ı hoş nişīn peymāne güldi gül gibi
‘Ālemde bir hem-dem mi olur gülşende şimdi yel gibi
2. Sūzīşde erbāb-ı gam āşüb-ı cān-ı pür elem
Cām-i şürāhīde ola āvāze-i gülgül gibi
3. Tāze civān köhne mey pīrāye-bağş bezm key
Āzürde mi behmende mi meclis-güşā şengül gibi
4. Bezm-i gülistāne semen-ber sākī-i sīmin beden
Lālā-yı tıfl her çemen reyhān ile sünbül gibi
5. ‘Aqlum niğāhuñ bendesi cānum lebūñ dil-teşnesi
Mecnūn dilūñ pīrāyesi zencīre-i kākül gibi
6. Seyr it o hāl-i ruğları şahrā-yı Çīn təcirleri
Hindden gelür hep buñları pür dāne-yi fülful gibi
7. Hāmuñ Siyāhī gālībā bir tūṭī-i şīrīn edā
Nazmuñ ise bir hoş edā ṭab‘uñ senūñ bülbül gibi

71B

LXXV

mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün

1. Firīb-i ğamze-i dilberle dil ħarāb oldı
Teġafül-i niġehinden ciger kebāb oldı
2. Meded demidür iriş sākī bir ayāġ evvel
Ki def'-i 'illet-i 'aşqa devā şarāb oldı
3. Zülāl-i vaşl-ı ümmīd ile deşt-i ğamda dilüñ
Sirişk-i dīde-i ħüb-ānesi serāb oldı
4. Didüm o şāhe pāmālüñ teraĥĥum kıl
Didi ne ğam aña kim pāyine türāb oldı
5. Dil-i Siyāhī-i miskīn 'abīr-i zülfünden
İrince bād-ı şabā ħayli behre-yāb oldı

LXXVI

mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün

1. Temāşā eyler iken ħāl ü ħatt-ı kākül-i yārı
Düşürdüm dām-ı 'aşqa nā-gehān mürġ-i dil-figārı
2. 'Aceb nālişler itdi bülbül-i şeydā güle ammā
Teraĥĥum kıldı bir kerre te'sīr itmedi zārı
3. Ħicāb eyler niġāh-ı mübtelādan ol gül-i ra'nā
Kılur ammā ğünüde-sāz-ı aġuşān-ı her ħārı
4. Ne mümkin pāymāl-i rāh-ı 'aşkı olmamaĥ diller
Şabā dāim gelüp taĥrīk ider ol zülf-i mekkārı

5. Metā'-ı vaşlına ol şūhuñ el irmek muhāl oldı
Siyāhī-veş naqd u cān virür biñ dār-ı haridārı

LXXVII

mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün

1. Henüz bu keştī-i dil çıkmadan kenāra dağı
Anı bu tünd-i hevā atdı bir diyāra dağı
2. Güzār-ı baħr-ı ğam itmeğlige bu fülk-i emel
Müsā'id olmadı necm-i o rüzgāra dağı
3. İrişdi haṭṭ-ı hazānı burıldı revnağ-ı gül
Açılmadan gül-i maqşad bu mürğ-i zāre dağı
4. Miyān-ı şahid-i maqşūdı fikr-i āğuşum
Müyesser olmadı bir kere der kenāre dağı
5. Dırāz-ı zülfini taḥsīn ile Siyāhī anuñ
Ḳomadı hendese-i fikri bir qarāra dağı

72A

LXXVIII

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Tūṭī-i dil tūalum olmış tekellüm perveri
Nuṭqa gelmez görmese mir'at-ı hüsni dilleri
2. Sākī luṭf it bezme gel muṭrib nevālar eylesün
Cām-ı Cem gibi göñül olsun küdüretten berī
3. Mīve-i vaşluñla 'uşşāķı şehā kııl behre-yāb
Tā-be-key serv-i sehī gibi olasuñ serserī

4. H̄ayli demdür h̄aste dil la‘l-i lebũñ dil-teşnesi
Şunmaduñ ey meh-liķā bir ķaķre āb-ı Kevşeri

5. Ey Siyāhī ārzũ-yı la‘l-i yār itdũkce dil
Der gũzār-ı h̄āķır ile ķışşā-ı İskenderī

LXXIX

mefā‘ilũn / mefā‘ilũn / mefā‘ilũn / mefā‘ilũn

1. Bu bezm-i dil-firīb-i dehre ķoķ rindān gelũp gitdi
Tārīķ-i Cemde h̄ayli sākī-i devrān gelũp gitdi

2. Ne şũret gũsterũr mir‘āt-ı ķarķ eyā diyũ her dem
Sikender gibi niķe āyīne-dārān gelũp gitdi

3. ‘İlāc-ı derd-i ‘aşķa dest-rest bulmaķ ne mũmkindũr
Felāķũñ daķı bu tedbire bī-dermān gelũp gitdi

4. Şaķın ey h̄āķe maġrũr olma māl u mũlke aldanma
Bu taķt-ı taķt-mende ne şehin-şāhān gelũp gitdi

5. Virũp tārāca naķd-i ‘ũmrũni ũmmīd-i sũd eyle
Bu bāzār-ı fenāya bī-‘aded kār-bān gelũp gitdi

6. Şafā-yı h̄āķırı Cem gibi cām-ı meyde zann itme
H̄arīm-i mey fũrũş-ı Cemde bī-sāmān gelũp gitdi

7. O ķadd-i nev nihāl-i dilberi her dem temāşāya
Hezārān serv-i ser sebz-i ser-efrāzān gelũp gitdi

8. Hevādur her seķer ey bũlbũl-i şeydā bu efġānuñ
Bu reng ũ bũya dil-beste olan nālān gelũp gitdi

9. Siyāhī gibi mülk-i nazmı teshīr itmege her dem
Niçe merd-i sühandān şāhib-i dīvān gelüp gitdi

72B

LXXX

mef'ülü / fā'ilātü / mefā'ilü / fā'ilün

1. Āhum dirīg-i düşmen-i bed-ğüle geçmedi
Ya'nī hadeng-i nālišüm ol ğüle geçmedi
2. Cānā rehüñde girye-i āh ile her seher
Nālem figānuña zerrece maqbüle geçmedi
3. Gāhī yüzine bakmağ için eyledüm niyāz
Ol çeşm-i mest-i ğamze-i mecbüle geçmedi
4. Kıldı hemīşe dergehine dil mülāzemet
Hayfā dirīg-i maṭlab-ı me'müle geçmedi
5. Hayli niyāz kıldı Siyāhī o şūha līk
Güft ü şenīdi hayz-ı mes'ule geçmedi

LXXXI

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Künbed-i kaşr-ı 'ināyetdür külāh-ı Mevlevī
Sāye-i mihr-i sa'ādetdür külāh-ı Mevlevī
2. Farq-ı 'uşşākı tef ü tāb-ı kazādan hıfz için
Güyyā çetr-i himāyetdür külāh-ı Mevlevī
3. Ejder-i nefis ile ceng-āver olan pür dillere
Miğfer-i tēc-ı şecā'atdür külāh-ı Mevlevī

4. Lücce-i baħr-ı haķāyıkdan olupdur āşikār
Bir ħabāb-ı ‘ayn-ı ħāletdür külāh-ı Mevlevī
5. Bezm-i vaħdetde ŗarāb-ı ‘aŗķ ile leb-rīz urup
Devr ider cām-ı hidāyetdür külāh-ı Mevlevī
6. Nükte-i remz-i ‘ale’l-‘arŗi’stivādur istivā
Küngüre ‘arŗ-ı velāyetdür külāh-ı Mevlevī
7. Pādiŗāh-ı mülk-i baħr ide Siyāhī bī-gümān
Tāc-ı zer devr-i ķanā‘ātdür külāh-ı Mevlevī
8. Bā-ħuŗuŗ ol nesl-i pāke mażhar-ı nūr-ı Celāl
Dest-i luğfindan kerāmetdür külāh-ı Mevlevī
9. Ya‘nī ol Bostān Efendi ħāzretinden baħŗ olan
Sāġar-ı nūr-ı ŗefā‘ātdür külāh-ı Mevlevī

SONUÇ

17. Yüzyılda devletin tüm olumsuz gidişatına rağmen gelişimini en güzel şekilde sürdüren Dîvân Edebiyatı, sağlam temeller üzerine kurulmasının avantajıyla bu yüzyılda başarılı eserler vermiştir. Sebki Hindî ve Hikemi şiiir akımları ardından büyük bir kitleyi sürüklemiştir. Az sözle çok şey anlatmak yüzyılın öne çıkan bir özelliği olmuştur.

Biz de bu yüzyılda tasavvuf edebiyatının temsilcilerinden olan Mevlevî dedesi Siyâhî Dede'nin eserini inceledik. Dîvânı transkripsiyon harfleriyle tekrar yazdık. Okuyucuların yararlanması için ekler kısmına Dîvân'ın tıpkıbasımını koyduk. Şâirin bulunduğu Lefkoşe Mevlevîhanesi'nin fotoğraflarını da ekledik.

Bir Mevlevî olan Siyâhî Dede'nin tasavvuf anlayışı dışında şiiire olan yatkınlığını gözler önüne sermeye çalıştık. Yüzyılın şâir üzerindeki etkilerini ortaya koymayı hedefledik. Şâir bir Mevlevî'nin yaşamı, edebi kişiliği ve eserini ortaya koyarak kültürümüze de bir katkı sağlamış olduğumuzu umuyoruz.

KAYNAKÇA

- Aytaç, Turgay; **Denizci Dili**, Ank: Sahil Güvenlik Komutanlığı Kültür Yayınları-1, 2005
- Büyük Tarih Atlası**, Haz: Prof. Dr. Afif Erzen, Prof. Dr. Ugo Dettore; İst: Arkın Kitabevi,1970
- Deniz Harp Terimleri Sözlüğü**, İst: Harp Akademileri Basımevi,1972
- Devellioğlu, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ank: Aydın Kitabevi, 18. Baskı,2001
- Dilçin,Cem; **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ank: TDK Yay., 6. Baskı,2000
- Dilçin, Cem; **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ank: TDK Yay., 1983
- Dinî Kavramlar Sözlüğü**, Haz. Doç. Dr. Fikret Karaman, Doç. Dr. İsmail Karagöz, Dr. İbrahim Paçacı, Dr. Mehmet Canbulat, Dr. Ahmet Gelişen, İbrahim Ural,İst: Diyanet İşleri Başk. Yay., 2009
- Elkur'anil Kerim**,İst: Ercan Matbaası,1962
- Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Haz: Dr. Mustafa İsen, Dr. Muhsin Macit, Dr. Osman Horata, Dr. Filiz Kılıç, Dr. İ. Hakkı Aksoyak; Ank: Grafiker Yay., 2. Baskı,2003
- Gemicilik Sözlüğü**, Ank: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, 1994
- Gölpınarlı,Abdülbaki; **Mevlevî Adap ve Erkanı**, İst: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1963
- Gürçay, Lütfi; **Gemici Dili**, İst: 2. Baskı,1962
- Harmancı, M. Esat; **Süheylî Dîvânı**, Ank: Akçağ Yay., 2007
- Kanar, Mehmet; **Büyük Farsça- Türkçe Sözlük**, İst: Birim Yayınları,1993
- Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî**, Haz: Dr. Ali Özbek Başkanlığında, Hayreddin Karaman, Ali Turgut, Mustafa Çağırıcı, Dr. İbrahim Kafi Dönmez, Sadreddin Gümüş, Medine-i Münevvere: Suudi Arabistan Krallığı, 1987
- Mustafa Sakıb Dede, **Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân**, Kahre,1866
- Oliver L. Austin, Jr. , **Bateş Hayvanlar Ansiklopedisi, Kuşlar**, İst: Kırıl Matbaası,1979
- Onay, Ahmet Talat; **Eski Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar ve İzahı**,Ank: Akçağ Yay.
- Osmanlı Padişahları 1-2**, İst: Türkiye Gazetesi Yay.,2006
- Öztuna, Yılmaz; **Büyük Osmanlı Tarihi**, İst: Ötüken Yay.,1994
- Pala, İskender; **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**,İst: L&M Yay., Ocak 2003
- Parlıyan, Abdullah; **Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali**, Konya: Konya Kitapçılık
- Sami, Şemseddin; **Kâmusu'l-A'lâm**, Ank: Kaşgar Neşriyat,Tıpkıbasım,1996
- Sami, Şemseddin; **Kâmus-ı Türkî**, Kapı Yayınları, Ekim 2004
- Sefercioğlu, M. Nejad; **Nev'î Dîvânı'nın Tahlili**, Ank: Akçağ Yay., 2001
- Sir James, W; **A Turkish and English Lexicon**, Beirut: Librairie Du Liban,1975
- Steingass; **F.Persion- English Dictionary**, Beirut: Librairie Du Liban,1975
- Tanrıbuyurdu, Gülçin; **Eşref Paşa Dîvânı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**,Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli,2006
- Temel Britannica**,cilt1-2, Hürriyet Ofset, Ana Yay., Aralık1992
- Timurtaş, Faruk; **Osmanlı Türkçesine Giriş-1**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:1809'dan Genişletilmiş Baskı, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 18. baskı, İst:2000
- Tulum, Mertol; **Temel Türkçe Sözlük**, Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî, c:1-2-3, Tercüman Genel Kültür Yay., İst:1991
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; **Osmanlı Tarihi**, cilt:3, bölüm:2, TTK Basımevi, Ank:1982
- Ünver, İsmail; **“Çeviriyazıda Nazım Birliği Üzerine Öneriler”**, Türkoloji Dergisi XI, S.1,1993

Yakut, İsmail; **Türk-İslam Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme**, Ötüken
Yay. İst:1992
Zavotçu, Gencay; **Eski Türk Edebiyatı**, Ank: Aydın Kitabevi,2005
Zavotçu, Gencay; **Dîvân Edebiyatı- Kişiler, Kişilikler Sözlüğü**,Ank: Aydın Kitabevi,
Mart 2006

ÖZGEÇMİŞ

GÜLŞAH CANGÖZ

1984 yılında Zonguldak'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Zonguldak Gazi İlköğretim Okulu'nda tamamladı. Liseyi Zonguldak Mehmet Çelikel Lisesi'nde okudu. 201 yılında buradan mezun oldu. 2002 yılında Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandı. 2006 yılında burada eğitimini tamamladı. Aynı yıl Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı. 2006-2010 yılları arasında Milli Eğitim'de Türk Edebiyatı öğretmenliği yaptı. Halen bir lisede görevine devam etmektedir.

کعب کمال ایلدا اول برهنه
 بد نعلک کجه کورنشی غلیم
 نه نعلی قیلدی تقضایه نسیر
 کجه کل جو فند فیه د ایبر
 سینه چرخ برایشن تران
 سوزش داغ دل هر درد وند
 جام فلک خون بکدر معلوم
 کوریدج خلقک نعلی ایگلدر
 ای دل شورشی بی بی برش
 صمغ غنای فلک رسته در
 ارنه نام اولد وند در کوا
 قه نعلی جا گلک ایل غلیم
 نغضه او یوبه ام بلا بوکون
 او اید رایسک نده غلیم
 حضرت دم کوا در اولد بشر
 نغضه او یوبه جنتی ترک ایلدی
 دیدی الحاکم بن ایدم نعلی
 کندمی کندمه کناه ایدم
 دانه کندم ایچون اول نعل غلیم

در کیمک یوز سوره کلوم هما
 عقدی در بوزنه نده کلوشم
 کندمه کندم ایل غلیم
 ویدی ایا قاور و انا کلیم
 حکمتی چو کل غسل قلدرک
 اولدی چو ایلیمس چو ایلیم
 ای دل بی داغ ایل سنده هم
 کندمی کل سخر ایل غلیم
 موفت و قفلک قیلده نغضه
 کوریدمی قیل کند کچین غلیم
 نقض و هر او هر سکدن کل
 اول غنوا ایلدی اول بارشاه
 اولدی جیبک کبی جا کلک سیاه
 نغضه او یوبه ام بلا بوکون
 وده رای کلک سخن ایلیم
 ایله شفیق احمد عرض حال
 اولددر افتاده لره و شیکلر
 انس و جن و کر کلک لره
 مجاور و او ای غصانت امم
 قده بنی ناک اولام بی نوا
 کندمی کندمه او دمه کلوشم
 کندم ایل کند و سوره و ایلیم
 ایلدی سسک کجه کل غلیم
 ایلچون جرمه کر و اولدرک
 اول جلال اولدی ایل غلیم
 نغضه او یوبه ام بلا بوکون
 ایلدی سسک کجه کل غلیم
 موفت و قفلک قیلده نغضه
 کوریدمی قیل کند کچین غلیم
 نقض و هر او هر سکدن کل
 اول غنوا ایلدی اول بارشاه
 اولدی جیبک کبی جا کلک سیاه
 نغضه او یوبه ام بلا بوکون
 وده رای کلک سخن ایلیم
 ایله شفیق احمد عرض حال
 اولددر افتاده لره و شیکلر
 انس و جن و کر کلک لره
 مجاور و او ای غصانت امم

عظم عالم بنده عالی در کشتی
 سیرت او خال بر غریب رخ چون آه
 خفاک سبای خالی بر طویلی سیرت او
 نطق ایسه بر خوش و اطلک سبای
 فریب غریب و دلبر دل فریب اولدی
 صد و دیدد ابروش ساقی بر بالیغ اولدی
 زلال وصلی امید و دشت غم اولدی
 دیدم او شام که با کله ترجم قیل
 اول سبای سکن همیز لنگدن
 ابرجیده با صبا فعلی صحرای اولدی
 غمناک ایلمک خال غم و کلام یاری
 عجب نشانی سینه ایلمک آتار
 حجاب بر نگاه بنده اولدی
 نه کلن با میان راه عشقی اولدی
 تنوع وصله اول شوق ال یونک حال اولدی
 سیاهی مش بقوه جان و بر یکجای اولدی
 هنوز کوشته دل چندان کنا رو
 کله بجز غم ایتمکله بو خاک ساق
 ابرشده خال غم اولدی و قیل
 اچلمن کلن غصده بو مرغ نازده دخی

بیان

میان شام به غصه دی غم افروشم
 دراز زلفی حسین ایلم سبای اولدی
 قوسه ای هندسه فکری بر قراره دخی
 طوطی دل طوطی اولمش غم بروری
 ساقی لطف ایست بر مدخل مولا لایزال
 سیوه وصله کوشته قی مشاقیل بهر باب
 خلی دمه خسته و لعل بک نشسته
 ای سبای آرزوی صلح با تیه کجیل
 در کله خاطر ایلم غصه اسکندر ی
 بدیم دلویب دهر چوق بنده کوشته
 ز صدمت کستره مراتب صبح با دهریم
 علاج در دشت دست سبای لنگدر
 صفای خود به خود اولدی حال کله
 در وقت با جبهه غمناک ایلم سو اولدی
 صفای غمناک جم جم ایلم
 اوقه نونمال دلبیری هر دم غمناک
 هر اور هر سحای بیس نشیده اولدی
 سبای یک حکمت فکری سیرت او
 بجز هر دهنده آن صاحب دیوان کوشته

آیم دروغ دشمن بدخوله چکرسه
 جانان که در کربلا آید ایله سر
 کاهی یوزینه بقا بخیرن ایدم نیاز
 قیدی همیشه در کشته دل ملازمت
 خیلاناز قیدی سیاهی او شرف لیل
 گفت رشتنی یوزین سوله کجری
 کینه قدر خنایه رگلا مولوس
 فرق عشق تی نقه نامی صفا حقیقت
 اثر در نفس او چنانکه اولاد بر اولاد
 کینه بجز حق یقین اولاد بر اولاد
 بزم وحدت در شراب عشق اولاد بر اولاد
 نکته مرطبی الورش استوی استوا
 پادشاه ملک بخیر سیاهی بی گمان
 تاج نردوز قضا غنمه رگلا مولوی
 به خصم اول سنن که نظره جلال دست لطف نکرسته رگلا مولوی
 یعنی اول برستان افندی حضرتند کج اولاد
 ساغر نورد شفا غنمه رگلا مولوی

مطلع کواختر بر کواختر است
 همراهن اعازا و حیران
 ای کفخی کرم بطیارانام
 اعازان فغانه جفا در حیران
 برای در زخمین اغا
 بجهت مراضی مضا و فرید لطیف
 بردگش قلاری چقدر کشته شد جانم
 اوتو با قایه نکلیه در اموار اول

تاریخ برای رکن شمس سیاهی دوده
 جناب شیخ سیاهی مولود حقا کیم اولش سیک طریقت کون می
 جهان معرفت بر سواد اعظم ایدیم کیم ایستد سیاه لجا اولورده
 کوردی نور سیاهی کرم مولویان نه که محبت خاصه بولورده
 وجودی خالص رخ شلهد زما ایله درین کیم اولخال سیاهی اولورده
 او طایفه حقا اولوش ایدیم دره نماه سوره شمشیر وجود
 اوکان کزمتی طالبان مولادان نجان هیچ سیه کمال ایدیم
 فال کلمی بود اولملر ایدیم کمال غایت ایدیم ایدیم
 جان اول اولاد ساز قلوب ایدیم جلالی قصور می مغفول
 سبب جلالی تاریخ دیک روز ایدیم سیاهی دوده با کیم بر کیم